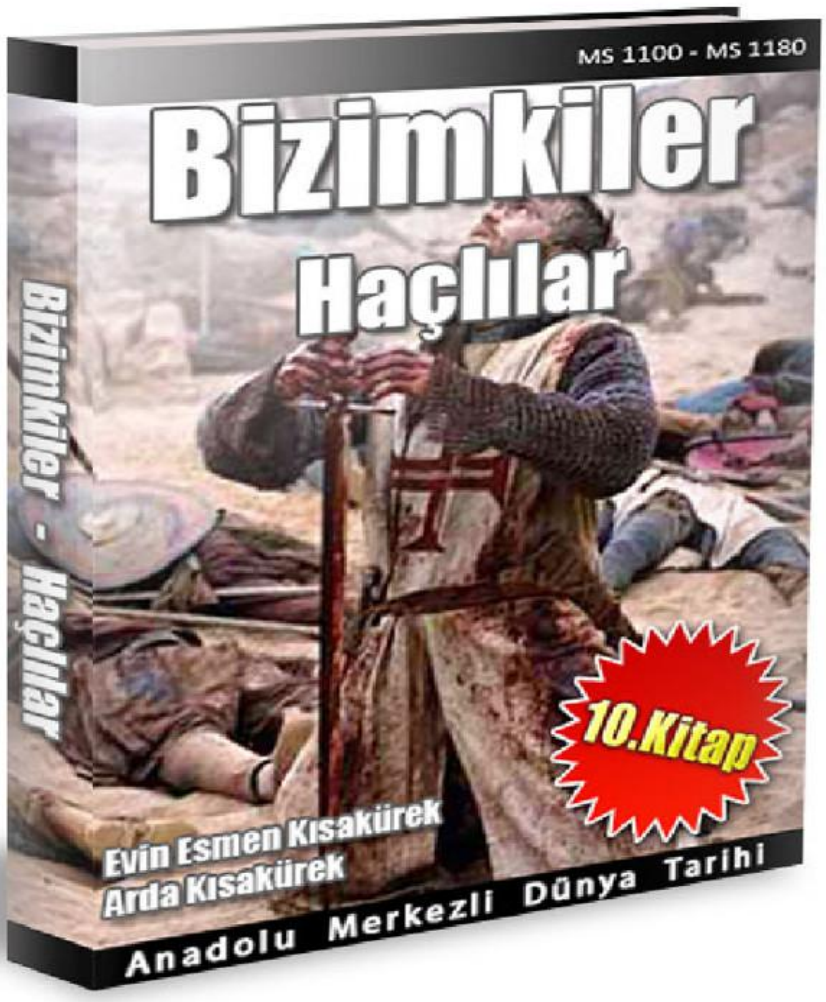
MS 1100 - MS 1180
Bizimkiler
Haçlılar
Bizimkiler - Haçlılar
10.Kitap
Evin Esmen Kısakürek
Arda Kısakürek
Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

1

BİZİMKİLER

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

10. KİTAP

1100 – 1180

Haçlılar

Yazarlar

Evin Esmen Kısakürek

Arda Kısakürek

Bizimkiler adlı kitapların tümü aşağıdaki sitelerde mevcuttur:

http://www.dunya-tarihi.com/

http://sites.google.com/site/ekitapdunyatarihi/

2

BİZİMKİLER..... 2

10. KİTAP 2

Baudouin Kudüs Kralı..... 5

Selçuklu Sultanları ve Ufak Orduları 8

Anadolu Yolları..... 10

Merzifon Savaşı..... 12

2ci Haçlı Ordusu..... 14

Ereğli Savaşı..... 15

Berkyaruk Tapar mücadelesi..... 17

Bohemond 19

Harran Savaşı 22

XI. Yüzyıl Başlangıcı..... 24

Haşhaşi avı 27

Selçuklu, Anadolu Selçuklu Çekişmesi 28

Habur Savaşı 30

Mücadele Selçuklu Komutanları Arasında 31

Kudüs Krallığı Güçlü, Müslüman Halk Tepkili..... 35

Endülüs parlıyor 37

Haçlı, Selçuklu, Haşhaşi Mücadeleleri 39

Suriye'de Melik Rıdvan'dan sonrası..... 41

Alexios Komnenos 44

Sultan Sencer..... 47

Ortadoğu'da yeni gelişmeler 49

Templier 51

Sencer, Haşhaşi uzlaşması..... 53

Dübeys..... 54

Kıpçaklar Gürcistan'da 55

Worms Konkordası 58

Halife Sultanlık Peşinde 60

Anadolu'da Danışmend Hakimiyeti..... 62

Irak Selçuklu Sultanı Mahmut Bağdat'da 67

Moğollar 69

Özel Yetki 72

Sencer'in Emirleri 75

Halife daha fazla güç istiyor..... 78

Sencer'in mektubu..... 81

Halifenin Ölümü..... 83

Kim Halife olacak 86

Sufilikte Gelişme..... 89

Akitanyalılar..... 91

Antakya Kimin? 93

Kilise Adaleti..... 96

Khmer İmparatorluğu..... 97

Doğu İran Oğuzları..... 99

Karahitaylar..... 100

Harzemşah Sencer için Problem Oluyor 102

Kim Kimin Hamisi 104

Katwan Savaşı 105

Harzemşahların Yükselişi 106

Rum-Rum Selçuklu savaşı 108

3

Selçuklular ve Doğusu karışık..... 111

2. Haçlı Seferi Başlıyor 113

Kentler Burjuvalarındır 115

Yahudi Düşünürler 117

Sevgiyle Aklı Ayırma..... 121

Hukuk gündeme giriyor 124

İç Dünyanın Peyizajı 126

2. Haçlı Seferi..... .. 129

Almanlar..... 133

Türklerle Savaş..... . 135

2. Haçlı seferinin Fransızları 139

Fransız Kralı Louis Antalya'da 143

Fransa Kralı Louis Antakya'da 145

Boşanma 147

Gazne Kentinin Sonu 149

Irak Selçukluları Karmakarışık 152

Sultan Sencer'in Esareti 154

Batı Müslümanlarındaki gelişmeler 156

Avrupa'da Tarım 157

Batı Avrupa Değişmeye Devam Ediyor..... 160

Bozkırda Kabile Düzeninde Değişme 162

Ahmet Yesevi..... 163

II. Kılıç Arslan..... 169

Sultan Sencer Kurtuluyor 172

Atsız'ın Mektubu..... 173

Sultan Sencer'in Ölümü 174

Kilikya Ermenileri Doğu Roma'ya karşı 175

Oğuzlar Dert..... ... 176

Antakya Roma'nın 177

Kılıç Arslan Constantinopolis'de 178

Haşhaşinlerle mücadele..... 181

Moğollar 183

Kıyatlar..... 184

Selçuklularda Yönetim..... 187

Selçuklularda Soyluluk 189

Selçuklu Hükümet Teşkilatı 191

Destikıpçak..... 193

Haçlılar ve Müslüman Köylüler..... 195

Haçlı Ticaret Kolonileri 196

Şeriat ve İbadet zorunluluklarının kalkması..... 197

Yezidilik 199

Katarizm 201

Doğu Roma Balkanlarda başarılı 202

Nureddin Mısır'ı ele geçiriyor..... 204

Fatimilerin Sonu..... 207

Myriokephalon Savaşı..... 210

1175'li yılların diğer olayları 212

Timuçin Ailesinin Zor Günleri..... 214

Anadolu Selçuklu, Eyyubi ilişkileri 216

10. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar 219

4

Baudouin Kudüs Kralı

Anadolu yolgeçen hanına dönmüştü. İrili ufaklı pek çok Haçlı gurubu, Anadolu'yu geçerek, Kudüs'e gidiyordu. Türkler bu geçen Haçlı guruplarına saldırıyor, onları yıpratıyorlardı. Bu mücadelenin en önemlisi 1099 yılında Danimarka Kralının oğlu Sven'in Haçlıları ile yapıldı.

15.000 kişilik ordu Kılıç Arslan'ın kuvvetleri tarafından Alaşehir ile Terma arasında tamamen yok edildi.

Anadolu Selçukluları Haçlılar karşısında yıpranırken, Danışmendoğulları diri kalmıştı.

Danışmendoğlu Malatya'yı almak için kuşattı. Malatya hâkimi Gabriel, Bohemond'dan yardım istedi Yardıma gelen Bohemond'u, 1100 yılında Danışmend Gazi tutsak aldı.

Danışmendoğlu, Haçlıları Malatya önlerinde yenilgiye uğratmıştı. Anadolu Türk egemenleri yerli Hıristiyan halka Haçlılardan çok daha iyi davranıyorlardı. Bu nedenle Ermeni ve Süryani tarihçiler Danışmend Gazi ve Kılıç Arslan'a övgüler yağdırırlar. Malatya, Danışmend Gaziye bu nedenle kapılarını açmıştır. Danışmend Malatya'dan ganimet aldı, ama kimsenin

öldürülmesine izin vermedi. Kıtlık çeken ve tarım araçlarından mahrum halka buğday, öküz vs getirip dağıttı. Danışmend Gazi ölünce, Urfalı Mateos " o iyi bir adam, memleketi imar edici ve Hıristiyanlara karşı çok merhametli bir kişiydi. Hıristiyanlar ölümü için büyük matem tuttu. " diye yazıyordu. Buna karşılık Haçlılar yerli Hıristiyan halka çok kötü davranıyorlardı.

Onlara en az Müslümanlar ve Yahudiler kadar kötü davranılıyordu. Yağmaya uğruyor, toptan kılıçtan geçiriliyorlardı. Haçlılar için herkes Doğuluydu.

Muhammed Tapar ile Berkyaruk arasındaki mücadele de sürüp gidiyordu. Muhammed

Tapar'ın baskısı sonucu Bağdat'ta hutbe Tapar adına okunuyordu. 1100 yılı başında

Berkyaruk Bağdat'a gitti ve hutbe Berkyaruk adına okunmaya başlandı. Berkyaruk kışı Bağdat'ta geçirdikten sonra kardeşi Muhammed Tapar ile savaşmak üzere harekete geçti.

İki kuvvet Mayıs 1100 de Hamedan yakınlarında karşılaştılar. Muhammed Tapar'ın ordusu 20

bin askerdi ve Tapar la beraber Sermez, Ahur İnanç Yabgu, Ayaz, Müeyyidülmülk ve

Nizamiler vardı. Berkyaruk'un yanında ise vezir Ebul-Mehasin, Gevherayin, İzzüddevle bin Sadaka, Sürhap bin Bedr ve Gürboğa bulunuyordu. Savaş başta Berkyaruk kuvvetlerinin üstünlüğü ile geçerken, Gevherayin'in ölmesi üzerine durum değişti. Berkyaruk'un ordusu tamamen dağıldı. Yanında sadece 50 atlı kalmıştı. Berkyaruk'un veziri Ebul-Mehasin de Tapar'a esir düştü.

Bu yenilgi, öteki kardeş Sencer'in durumunu güçlendirdi. O sıralar Sencer çok güçsüzdü.

Sadece valilik adı, oya katılma hakkı ve sancak akdetme yetkisi vardı. Horasan'ın büyük

5

bölümü Berkyaruk'un komutanlarından Habeşi'nin elindeydi. Berkyaruk, Habeşi'nin yardımı ile Horasandan asker toplayıp, tekrar Tapar üzerine yürümek istiyordu. Bunu sağlamak için sertliğe başvurdular, örneğin Nişabur eşrafını tutuklayıp, öldürdüler. Sencer, bu uygulamaya karşı çıkarak, Horasan'ın egemenliği için çekiştiği Habeşi ile silahlı mücadeleye girişti.

Habeşi Sencer'le savaşmak için 20 bin kişilik bir orduya sahipti. Yardıma Berkyaruk'u da çağırdı. Berkyaruk bin atlı ile yardıma geldi. Yapılan savaşı Sencer kazandı. Ama Berkyaruk da Sencer'in annesini tutsak almıştı. İki kardeş tutsakları karşılıklı salıverdiler.

Savaştan sonra Habeşi saklandığı köyde bulunarak, öldürüldü. Berkyaruk da 17 atlı ile çöl yolunu izleyerek Cürcan üzerinden Damgan'a gitti. Habeşi'nin ortadan kalkmasından sonra Şehzade Sencer Horasan'da fiilen bağımsız bir egemen haline geldi.

Sultan Berkyaruk Huzistan'da iken Porsuk'un iki oğlu Zengi ve İlbeyi gelip, Sultana katıldılar. Müeyyidülmülk'ün Ahur'u zehirleyerek öldürdüğünü iddia eden Ahur'un evlatlığı Ayaz da Berkyaruk'a katıldı. Sultan Berkyaruk tekrar eski kuvvetini kazanmıştı. Bundan telaşa kapılan Muhammed Tapar ordusu ile Hamedan üzerine yürüdü.

Bu sırada ortam çok müsait olduğundan, İsfahan'da İsmaili propagandası hızla gelişiyordu.

Her mahallede bir İsmaili görevlisi vardı. Taraftar sayısının 30 bini bulduğu söylenir. Kentte pek çok cinayet işleniyordu. Ölenlerin çoğunun Berkyaruk'a karşı çıkanlar olması ve Tapar'ın askerlerinin Berkyaruk 'a Batıni diye bağırması neticesinde Berkyaruk Haşhaşilere karşı harekete geçti. Askerler ve halk büyük bir katliam gerçekleştirdiler. Bu arada bir sürü insan da asılsız ihbarlara kurban gitti. Yakalananların bir kısmı Sünniler tarafından yakılarak öldürülüyordu. Bu sırada Emir Çavlı da 1100 ile 1101 yılları arasında bölgedeki pek çok İsmaili'yi öldürdü.

İşler, Haçlılar için kötü gitmeye başlamıştı. Kudüs Kral Naibi Godefroi de Bouillon, 1100 yılı yazında öldü. Bu sırada Piza'lı patrik Daimberg'e söz verilen kule ve mahalle verilmemişti.

Bu sırada Antakya kontu Bohemond Danışmendlere esir olduğundan, Urfa kontu Baudouin

Kudüs Kralı seçildi. Kral seçilen Baudouin hem Godefroi'nın kardeşi idi ve hem de ilk Kudüs Kralı unvanını alan kişi oldu. Urfa kontu Baudouin'i Kudüs tahtına ve Tancred'i Antakya kont naipliğine çıkarma işlerini Cenova (Ceneviz) donanması üslendi. Cenevizlilerin kral ile yaptıkları anlaşmaya göre, ele geçirilen yerlerde, köle ve paranın üçte biri Cenevizlilere aitti.

Cenevizliler yeni kral adına Kayseriye ve Arsuk limanlarını ele geçirdiler. Cenevizliler, halkın karnında altın var mı diye, insanların karınlarını

bıçaklarla deştiler. Bütün yaşlılar öldürüldü.

Fidye alınma olasılığı olanlar zincire vuruldu. O ana kadar çok fakir olan haçlılar birden zengin oldular.

Urfa kontu Baudouin yeni Kudüs kralı seçilince patrik Daimberg dağdaki bir kiliseye sığındı.

Galile prensi Tancred de yeni krala feodal yeminle bağlanmayı kabul etmedi. Fieflerini terk ederek Antakya'ya gitti. Patrik Daimberg'e de orada yeni mülkler ve bir kilise verdi. Patrik de yeni Kudüs Kralını Papaya şikâyet etmek için Roma'ya gitti. Papa onu yeniden Kudüs patriği atadı. Ama Daimberg yolda öldü.

Bu sıralarda Kudüs Kralı, Mısır Fatımî ordusu karşısında yenilip, Remle limanını Fatımîlere kaptırdı. Bu sırada imdadına Haçlı filosu yetişti. Filodaki askerler karaya çıkarak Krala yardım ettiler. Böylece Haçlılar açısından daha büyük bir felaket önlenmiş oldu. Bundan kısa bir süre sonra da Cenova filosunun yardımı ile önemli liman Akka Haçlıların eline geçti.

6

Cenevizliler Akka, Kayseriye ve Arsuk limanlarının üçte biri ile buna muadil tarım alanını aldılar. Akka limanının gümrük gelirinin üçte biri Venedik'e bırakıldı. Cenevizliler elde ettikleri tüm ayrıcalıkları altın harflerle bir levhaya yazarak, Kudüs kilisesine astılar.

Urfa kontu Baudouin Kudüs kralı olunca onun yerine de Baudouin de Burg geçmişti.

Baudouin de Burg, Malatya hâkimi Gabriel'in kızı ile evlendi. Kızın 50 bin altın çeyizi vardı.

Kont evliydi. Kilise evli olanların ikinci bir evlilik yapması halinde, kral bile olsalar aforoz ediyordu. Baudouin de Burg para için aforozu bile göze aldı.

1100 yılında, İngiltere Fatihi William I the Conqueror'ün dördüncü oğlu Henry I ağbeyi William II'yi takiben İngiltere Kralı oldu. I. Henry çok iyi bir

eğitim almıştı. Henry İngiltere'yi dengeleyecek ve Anglo-Saxon'lar ile Anglo-Norman'lar arasındaki çelişkileri azaltacak reformları yapmak için çok çalıştı.

7

Selçuklu Sultanları ve Ufak Orduları

Berkyaruk ve Tapar'ın orduları 1101 yılında Hamedan'da karşılaştıklarında, Berkyaruk'un ordusu 50 bin kişi, Tapar'ın ordusu 15 bin kişiydi. Akşama kadar devam eden savaş sonunda Tapar yenilerek, çekildi. Berkyaruk pek çok esir almıştı. Bu esirler arasında Müeyyidülmülk de vardı. Müeyyidülmülk Sultana 100 bin altın vereceğini ve veziri olacağını söyleyerek, serbest kalmak istiyordu. Berkyaruk bir süre tereddütte kalıp, ne yapacağını bilemedi. Sonra ortaya çıkan dedikoduları duyunca, Müeyyidülmülk'ün kellesini kendi kılıcı ile bir vuruşta uçurdu.

Müeyyedülmülk, Muhammed Tapar'ı Sultanlığa taşımıştı. Müeyyedülmülk ölünce, Sultan Tapar, Nizamülmülk'ün bir diğer oğlu Ziyaülmülk'ü kendine vezir yaptı. Müeyyedülmülk'ün oğullarını da kendi oğullarına vezir atadı. Nizamülmülk'ün bir diğer oğlu Şemsülmülk'ü ordu divanının başına getirdi.

Muhammed Tapar'ın yanında 2 emir ile 300 asker kalmıştı. Tapar kardeşi Sencer'den yardım istedi. İki kardeş Cürcan'da buluşarak anlaştılar. Bundan sonra Tapar'a Nizamiler de katılınca, Tapar tekrar kuvvetlenmeye başladı.

Sultan Berkyaruk ise zaferinin peşinden etrafında 100 bin asker toplamıştı. Ama bunların paralarını ödeyemediği için büyük bir kısmını terhis etti. Ordudan ayrılanlardan biri de Dübeys'di. Dübeys, Hille ve merkezi Irak'ta hüküm süren babası Sadaka'nın yanına döndü.

Bu sırada Selçuklu ailesinden Mevdud bin İsmail bin Yakuti, Azerbaycan'da isyan etti.

Berkyaruk ona karşı Gürboğa'yı 10 bin atlı ile yolladı. Ayaz'da Hamedan'a gitmek için izin aldı. Berkyaruk'un yanında az sayıda asker kalmıştı. Tapar ve Sencer bunu fırsat bilerek, Berkyaruk'un üzerine yürüdüler. Berkyaruk

Irak’a doğru çekilmeye başladı. Ayaz Tapar ile anlaşmaya çalışmıştı ama anlaşamayınca yine Berkyaruk’un yanına döndü. Berkyaruk ve Ayaz 5 bin askerle Eylül 1101 de Bağdat’a gittiler.

Berkyaruk ‘un hazinesi bomboştu. Halifeden para istedi. Halife, müzakereler sonunda 50 bin altın verdi. Bu sırada askerler halkı yağmaladılar. Berkyaruk’un veziri Ebul-Mehasin, Hille emir’i Sadaka’dan Sultan hazinesine ait olduğunu iddia ettiği 1 milyonun üzerindeki altını istedi. Vermez ise asker yollamakla tehdit etti. Bunun üzerine Sadaka Muhammed Tapar tarafına döndü.

Kirman Selçuklu Meliki İranşah İsmaili mezhebine geçmişti. Tabii Sünniler bunu kabul etmeyip, durumu bir Sünni ezilmesi şeklinde Muhammed Tapar’a yansıttılar. Kirman Sünni ileri gelenleri, İranşah’ın İslam dininden sapma nedeniyle öldürülmesine karar verdiler.

İranşah kaçmasına rağmen, sonunda 1101 tarihinde öldürüldü. İranşah, Melikliği sırasında akrabalarını takip ettirip, yakaladığını öldürtmüştü. Ortada kala kala Kirmanşah’ın oğlu Arslanşah kalmıştı. Kirman Selçuklu tahtına o çıkarıldı.

Bu sırada üçüncü halifelik de İspanya’daydı. 749'da Emevîlerin yıkılmasıyla Emevi Halifesi Hişam'ın torunu, Şam'dan kaçan Prens Abdurrahman, 755' te Septe'ye geçmişti. 756'da 8

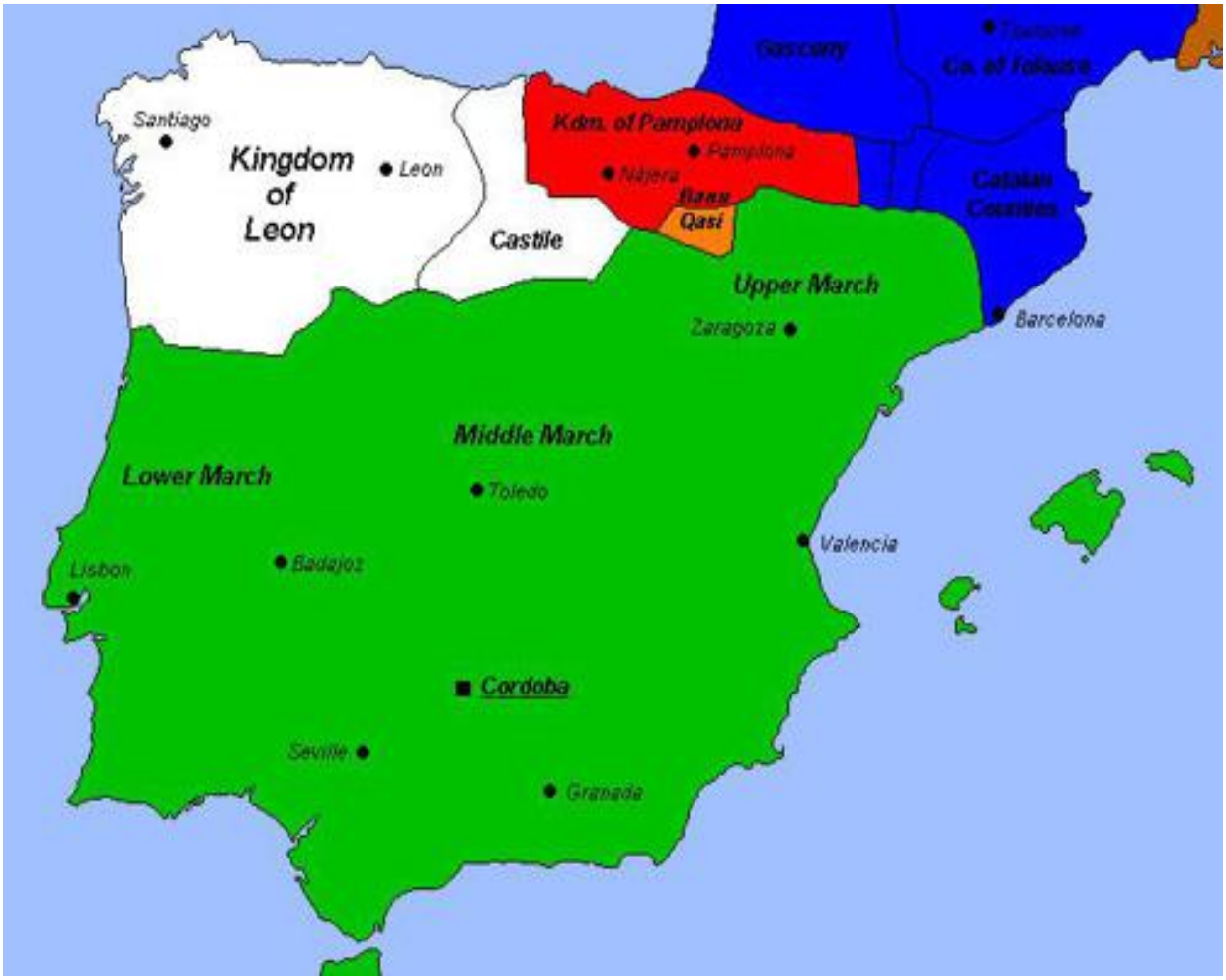
Gascony
Santiago
Kingdom of Leon
Leon
Kdm. of Pamplona
Pamplona
Najera
Ibarra
Qasi
Castile
Catalan Counties
Upper March
Zaragoza
Barcelona
Middle March
Lower March
Toledo
Valencia
Lisbon
Badajoz
Cordoba
Seville
Granada

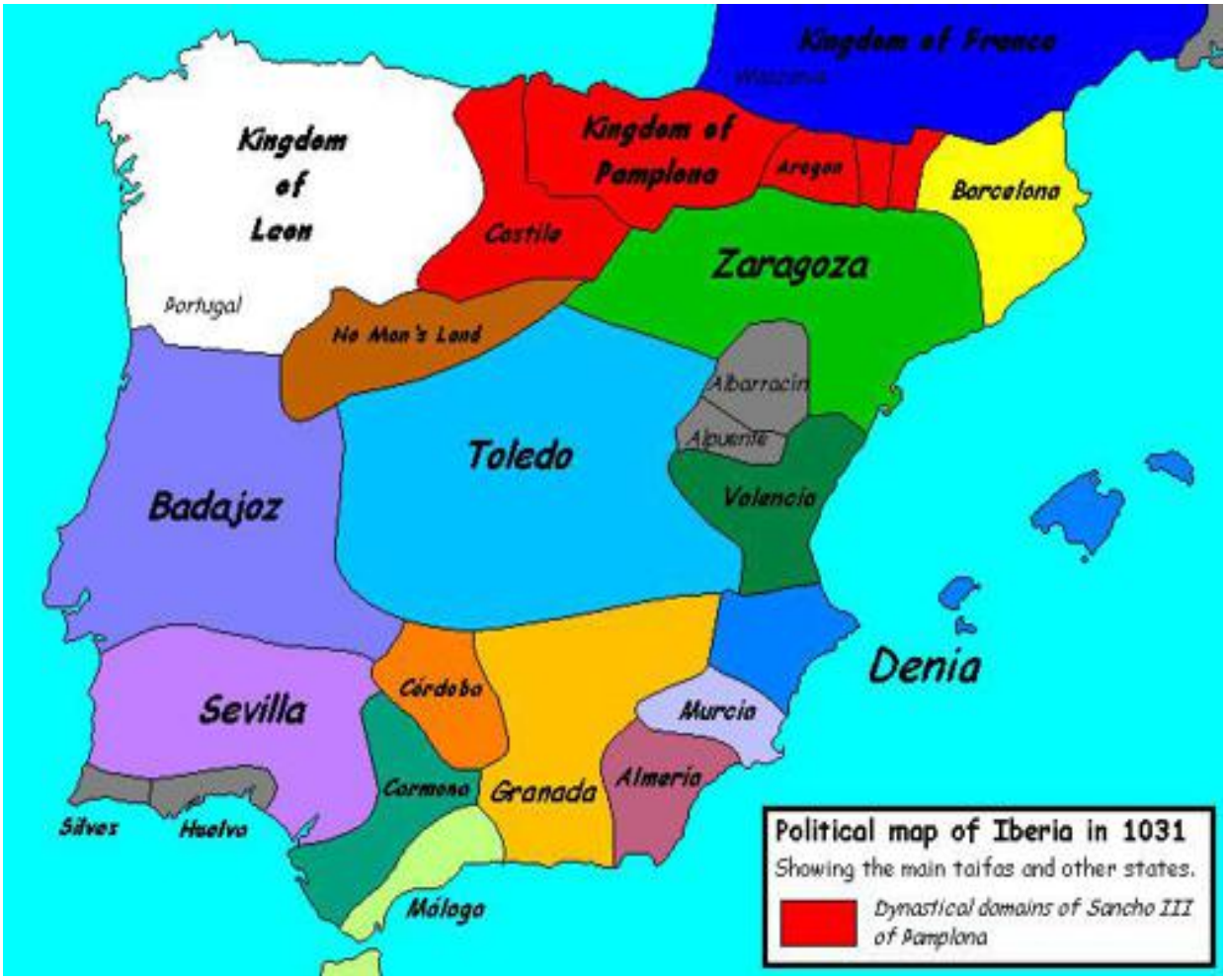

Endülüs Emevi devletini kurmuş kendisi de emir olmuştu. 929'da III. Abdurrahman ise halifeliğini ilan etmişti. Abbasi, Fatımi ve Emevi olmak üzere üç halife vardı.

Endülüs Emevi devleti 1000 yılları

Endülüs Emevi devleti 1031

1031'e gelindiğinde Emevi halifesinin otoritesi sarsılmış, ülke emirliklere bölünmüştü.

Endülüğs'de iç savaş başladı. 1031'de Şii olan Hammûdiler hilâfeti devam ettirmek istediler.

1086'da Abbadi hanedanından İşbiliye Meliki, Kuzey Afrika Murâbıtlar İmparatorluğundan yardım istemişti. Oradan gelen kuvvetlere 13 Endülüs meliki de katıldı. Endülüsün ömrü uzamıştı.

9

Anadolu Yolları

1101 Haçlı seferi Anadolu güzergahı

Papa Paskalis'in çabaları ve Kudüs Latin Krallığının çağrısı ile yeni Haçlı orduları Orta Doğuya doğru akıyorlardı. I. Haçlı seferine katılanlardan sayıca daha kalabalık olan bu ordular 1101 yılında üç ayrı ordu halinde Anadolu'ya girdiler. Birinci ordu Milano Başpiskoposu Anselm de Buis'in yönetiminde Lombardlar, Blois kontu Etienne

kumandasındaki Fransızlar ve Alman mareşali Konrad'ın yönetimindeki Almanlardan

oluşuyordu. İkinci ordu, Nevers kontu II. Guillaume kumandasında Fransız ordusuydu.

Üçüncü ordu ise, Aquitania dükü IX. Guillaume kumandasında Fransızlar ve Bavyera

(Bayern) dükü I. Welf yönetimindeki Almanlardan oluşmuştu.

1’ci Haçlı ordusu 1101 İlkbaharında Constantinopolis’e vardı. Hemen Anadolu’ya geçirilerek Kibotos ve İzmit yöresindeki karargâhlara yerleştirildi. Bu ordunun niyeti Kudüs’e gitmek değildi. Anadolu veya Suriye’de yeni yerler ele geçirerek Urfa, Antakya gibi Haçlı dukalıkları kurmak istiyorlardı. Ayrıca, Danışmendoğullarının eline geçen Bohemond’un da kurtarılması gerekiyordu. Bohemond Normanların reisi ve 1’ci Haçlı seferinin ünlü komutanıydı. Onun Niksar’da esir tutulmasına göz yumulamazdı.

Bohemond’u kendi reisleri kabul eden Lombardlar, Niksar’a varmak için, önceki Haçlıların geçtiği yollar yerine Kuzeyden, İç Anadolu’dan geçen bir yolu tercih ettiler. Alexios, Lombardlara bu yolu geçmenin mümkün olmadığını anlatmaya çalıştı, Türklerin arasından geçmek mümkün değildi. Ama Lombardlar dinlemediler. I. ordudaki Fransız ve Almanlar da Lombardlarla beraber gitmeyi kabul ettiler. Haçlı ordusu hem kendine çok güveniyordu ve hem de yeni yerler alıp, zenginleşmek iştahlarını kabartıyordu.

Doğu Roma İmparatoru Alexios, 1ci Haçlı ordusunu güzergâh konusunda ikna edemeyince yanlarına I. Haçlı seferleri komutanlarından Toulouse kontu Reymond’u danışman, kendi komutanlarından Tzitas’ı 500 kişilik Peçenek birliği ile birlikte kılavuz olarak verdi.

10

1ci Haçlı ordusu İznik, Osmaneli, Gölpazarı, Nallıhan, Ayaş yolunu takiben Ankara’ya doğru yola çıktı. Bu yol “ Hacılaryolu “ diye tanınan yoldu. Yol zordu ve dağlardan geçiyordu. Ama Eskişehir Selçukluların elinde olduğundan Doğu Roma generali Tzitas, Doğu Roma sınırları içinde kalan bu yolu tercih etmişti. Haçlı ordusunun Ankara üzerinden Niksar’a gideceği belliydi. Bu güzergâh sadece Anadolu Selçuklu değil aynı zamanda Danışmendoğulları topraklarını da tehlike altına sokuyordu.

Kılıç Arslan elindeki kuvvetlerle bu büyük Haçlı ordusuyla başa çıkamayacağını,

deneyimlerine dayanarak biliyordu. Sultan, Danışmendoğlu Gümüştekin ile anlaştı. Diğer Türk Beylerine de mektuplar yazılarak tehlike anlatılıp, yardım istendi. Diğer beylerden yardım gelmiş olması çok kuvvetli bir olasılıktır. En azından Halep Meliki Rıdvan, Haran emir'i Karaca, Artuklu Belek gibi Beyler yardım yollamışlardır.

Ankara kalesi ve kenti Haçlılar gelmeden önce boşaltıldılar. Haçlılar Ankara kalesine girdiler ama kale ve kenti anlaşmaları gereği Doğu Roma İmparatorluğuna teslim ettiler. Haçlılar burada 2 gün dinlendikten sonra, Çankırı'ya doğru yola çıktılar. Bu yol yine Doğu Roma yerleşimleri içinde kalıyordu. Tzitas, Türklerin yoğun olarak yerleştiği bölgelerden geçen yolları kullanmak istemiyordu (25 Haziran 1101).

Haçlılar için zorluklar başlamıştı. Bölgeye gelmiş olan Kılıç Arslan Haçlı ordusu önünde geri geri gidiyordu. Bu sırada yiyecek ve içecek kaynakları tahrip ediliyordu. Ordular 2

Temmuz'da Çankırı'ya vardılar. Kılıç Arslan, Danışmendoğlu ve diğer yardıma gelenlerle birleşmişti. Bütün birleşmelere rağmen 200.000 kişiden daha kalabalık olan Haçlı ordusuna karşı Türk ordusu ancak 20.000 civarındaydı.

Bu kadar nispetsiz bir savaş tabii yapılamazdı. Kılıç Arslan Türklerin çok iyi bildiği yıpratma savaşları veriyordu. Haçlı ordusunun orasına burasına, gece gündüz demeden saldırılıyordu.

Okla, fırsat düşerse kılıçla Haçlılar durmadan öldürülüyorlardı. Türk saldırılarına mani olamayınca Haçlılar dağınık değil bir bütün kitle halinde yürümeyi denemek istediler. Ama bu sefer de açlık başladı. Hiçbir yerde yiyecek yoktu, yiyecek aramaya gidenler bir daha geri gelmiyordu. Haçlı ordusu açlıktan bezmiş kendi içinde birbiri ile çelişkiye düşüp, kavga ederek ilerliyordu. Haçlılar Türklerin nefesini enselerinde hissediyorlardı ve bundan çok tedirgindiler.

Bu sırada Kudüs'ten çıkmış olan Artukoğulları, kendilerine dirlik olarak verildiğini iddia ettikleri Amid (Diyarbakır) havalisine geldiler.

Çukurova Ermenilerinin büyük bir kısmını etrafında toplamış olan I. Konstantin 1100

tarihinde öldü. Yerine I. Toros çıktı (Bu Toros, daha önce görülen Urfa egemeni Toros değildir). Toros (1100 – 1129) hâkimiyetinin ilk yıllarında Doğu Roma ve Haçlılar Çukurova'yı ele geçirmek için mücadele ederken, Ermeniler de dağlardan düz alana inmeye çalışmışlardır.

11

Merzifon Savaşı

Haçlı 1ci ordusu, 2 Ağustos 1101 de Merzifon yakınlarında bir ovaya geldi. Haçlılar ovayı geçerken, öğleden sonra, Türkler ovanın etrafındaki dağlardan, doludizgin, dört bir yandan savaş naraları atarak saldırdılar.

Kılıç Arslan 1 aydır tatbik ettiği planı sonlandırmak için bu ovayı seçmişti. Haçlılar ovaya yaklaşırken onların iyice güçten düşmüş olacaklarını hesaplayıp, ovayı kuşatan tepelere askerlerini yerleştirmiş, uygun anı kollamıştı. İşte şimdi, Türk saldırısını hiç beklemeyen Haçlıların üzerine her yerden oklar yağıyordu.

Haçlılar hemen müdafaa durumuna geçip, arabaları dizerek, ağırlıklarını yığarak bir siper elde ettiler. Siperlerin arkasına da saf saf dizildiler. Kızılderili filimleri gibi, Türk atlıları siperlerin 12

çevresinde at koşturup, dönüyor, Haçlıları ok yağmuruna tutuyorlardı. Saldırı akşama kadar devam etti. Gece Türkler çekildiler.

Ertesi gün Konrad 3.000 Alman Haçlısı ile yiyecek aramaya Merzifon'a doğru ilerledi. Haçlı kampından 4 – 5 Km ileride, içi yiyecek dolu bir kale, Türkler tarafından boşaltılmış, Haçlılara tuzak kurulmuştu. Açlıktan gözü dönmüş Haçlılar buldukları yer şeyi yüklenip, geri dönerken, Türkler saldırdı. Almanlar, ellerine geçenleri, hayvanlarını ve 700 askerlerini kaybedip, perişan bir halde kampa döndüler. Bu sırada kamp da bir gün önceki gibi Türklerin saldırısı altındaydı.

4 Ağustos günü Türkler saldırmadı. Haçlı kampı tamamen sarılmıştı. Kimse yiyecek aramaya dışarı çıkamıyordu. Yakındaki suya atlarını, yük hayvanlarını götüremiyorlardı. Umutları bitmiş, yok olmanın sınırında olduklarını fark etmişlerdi. Çareleri kalmamıştı, açlık ve susuzluktan ölmemek için Türklere saldıracaklardı.

5 Ağustos sabahı gün doğarken Milano Başpiskoposu Anselm ordusunu takdis etti. Haçlı yöneticileri yanında getirdiği kutsal mızrağı teşhir ederek, askerlerin moralini kuvvetlendirdi.

Bütün Haçlı askerleri günahlarından temizlendiler. Haçlı ordusu 5 guruba ayrıldı. Türklere ilk olarak Haçlı ordusu içinde en kalabalık gurup olan Lombardlar saldırdılar. Bir süre sonra iyice yıpranan Lombardlar geri çekilerek yerini Almanlar aldı. Onlar yorulunca diğer gurup yerini aldı. En son Doğu Roma'nın verdiği Peçeneklerce desteklenen Fransızlar saldırdılar.

Fransızların nerede ise tümü Türkler tarafından sağ bırakılmadı. Peçenekler geri çekildiler.

Reymond çok zor kaçtı. Akşam olduğunda, Haçlılar çok zayiat vermiş, çok yorulmuş ve umutlarını iyice kaybetmişlerdi. Türklere karşı yaptıkları hücum hiçbir işlerine yaramamıştı.

Sonra gece çöktü.

Gece karanlığında şövalyeler kaçtılar. Sadakat, kahramanlık, fedakârlık hasletlerini unutarak kaçtılar. Kadınları, çocukları, yaşlıları ve yaya askerleri ordugâhlarında bırakarak kaçtılar. Bu kaçan binlerce şövalye, şövalye yemini etmiş yiğitler miydi?

Türkler de yorgundu. Bütün gün dalga dalga gelen Haçlılarla boğuşmuşlar, 3.000 ölü vermişlerdi. Yorgundular, kendi karargâhlarına çekildiler. Gün onların günüydü, ama savaş

daha bitmemişti. Haçlı karargâhı orada duruyordu ve hala güçlüydü. Derken Türkler Haçlı karargâhından kaçanların haberini aldılar. Demek düşman yılmıştı. Hemen sabah yapacakları saldırıya hazırlanmaya başladılar.

Sabahın ilk ışıkları ile birlikte, Türkler dörtnala Haçlı karargâhının içine girdiler. Karargâhtan kaçamayanlar ya öldürüldü, ya esir alındı. Yağma ile vakit kaybedilmeden kaçanların peşine düşüldü. Kısa süre sonra yaya askerlere erişildi ve hepsi kılıçtan geçirildi. Türk atlıları Haçlıları 2 gün boyunca takip ettiler. Bulduklarına aman vermediler. Sonunda Doğu Roma topraklarında çok fazla içeri girdikleri düşünülerek, takibe son verildi. Şövalyeler ise hızla Sinop’a kaçmışlardı. Sinop, Doğu Roma hâkimiyetindeydi ve sağlam surlarla korunuyordu.

Haçlı 1ci ordusunun kaybı müthişti. Askerlerinin beşte dördünü kaybetmişlerdi. Hayalleri yıkılmıştı, zar zor Constantinopolis’e döndüler. Bir daha Anadolu’dan geçmeye cesaret edemeyerek, Filistin’e deniz yolu ile gitmeye çalıştılar.

Kılıç Arslan ve Türk ordusu memnundu. Kendilerine olan güvenlerini tekrar kazanmışlardı.

Ama zaferin sefasını fazla süremeden, 2ci Haçlı ordusunun Konya'ya vardığı haberini aldılar.

13

2ci Haçlı Ordusu

Never Kontu Giyyom yönetimindeki Fransızlardan oluşan bu ordu, Haziran ortalarında Constantinopolis'e varmıştı. 2ci ordu, 1ci orduya yetişmek üzere hemen yola çıkarak, onun peşinden Ankara'ya geldi. Ankara'da birinci ordunun takip ettiği yön pek anlaşılamadı ve 2ci ordu Konya'ya Kulu ve Cıhanbeyli üzerinden giden yola saptı.

Bu ordu daha Konya'ya varmadan, Kılıç Arslan ve Danışmendoğlu kuvvetlerinin bir kısmı dağlar üzerinden hızla at sürerek, Merzifon savaşından 8 gün sonra 2ci Haçlı ordusunu yakaladılar (13 Ağustos 1101). Türkler Haçlıları bulur bulmaz hücum etmeye başlamışlardı.

Ama bu Haçlılar hem yolda daha yıpranmamışlardı ve hem de daha moralleri yerindeydi.

Haçlı ordusu, saldırılara rağmen ileri yürüyüşüne devam ediyordu.

Kılıç Arslan bu Haçlı ordusu içinde ötekine benzer bir taktik uyguladı. Haçlıların önüne geçerek, ağır ağır geri çekilmeye başladı. Böylece önlü arkalı Konya'ya gelindi. Haçlılar Konya'ya saldırdılar ama herhangi bir sonuç alamadılar. Onlar hala 1ci ordunun başına gelenleri bilmiyorlardı. Konya'da oyalanmak istemediler, ileri yürüyüşe devam ettiler.

Konya önlerinde Haçlılar 1 gün konaklamışlardı. Sonra güneye doğru 3 gün ilerlediler. Bu 3

gün boyunca içecek hiçbir şey bulamamışlardı. Susuzluk ve yorgunluktan iyice güçten düşünce de etrafları Türkler tarafından çevrildi.

Savaş 1 gün sürdü. Haçlıların tümü kılıçtan geçirilmişti. Sadece Giyyom ve birkaç şövalye kaçarak, Doğu Roma elinde bulunan Ermenek (Germanikopolis) kalesine sığınabildiler. 2ci ordudan sadece bir avuç insan Antakya'ya ulaşabildi.

14

Ereğli Savaşı

Kılıç Arslan daha 2ci Haçlı ordusu ile uğraşırken, 3cü Haçlı ordusu gelip, Anadolu Selçuklu topraklarına girmişti. Fransız ve Almanlardan oluşan bu ordu, Doğu Roma İmparatoru Alexios'un sözünü dinleyerek, 1097 Haçlı seferlerinde takip edilmiş olan yolu takip etti. Bu yolun Doğu Roma sınırları

içinde kalan kısmını sorunsuz geçmişlerdi. Nihayet Akşehir yakınlarında Türk topraklarına girdiler.

Ordunun gelişinden ve güzergâhından haberli olan Kılıç Arslan gerekli tedbirleri almıştı. Yol boyunca tüm su kuyu ve kaynakları yok edildi. Yiyecekler ve tarlalardaki ürün yakıldı.

Yerleşim yerleri boşaltılarak kimse bırakılmadı. Haçlılar sanki çölde yolculuk ediyorlardı. O

güzelim Anadolu bir çöl olmuş, Haçlıları içine almıştı. Bu duruma Haçlılar çok sinirlendiler.

Acılarını kentleri kasabaları yakarak çıkardılar.

Kılıç Arslan 2. Haçlı ordusu ile göğüs göğse savaşırken, 3.Haçlı ordusu da susuz ve yiyeceksiz yıpranıyordu.

2ci Haçlı ordusunun işini bitiren Kılıç Arslan, Ereğli'ye çekildi, ordusunu dinlendirdi ve Merzifon savaşından yeni gelebilenleri de alarak ordusunu tekrar birinci savaş seviyesine çıkarmaya çalıştı. Tabii kısa sürede 2 ordu ile savaşmış olan Türkler de çok yorgundular, dinlenmeleri gerekiyordu.

3cü Haçlı ordusu, Konya üzerinden doğuya doğru yürüyerek, 5 Eylül'de Ereğli'nin batısına geldi. Burası içinden Ereğli ırmağının aktığı kısmen bataklık olan Avlos veya Olos ovasıydı.

Uzun zamandır susuzluk çekmiş olan Haçlılar bol ve temiz suyu görünce doğru suya koştular.

Hâlbuki nehrin karşı yakasında Türkler mevzilenmişti. Türkler su içmeye gidenlerin üzerine

şiddetli bir ok ateşi yolluyorlardı. Haçlılar daha ne olduklarını anlamadan, Türkler hücum ettiler.

Kısa sürede Haçlılar sarıldılar. Kaçanlar oklanıyor, kalanlar ok veya kılıçla öldürülüyordu. Bu kadar kalabalık bir ordu savaşmak yerine darmadağın olmuştu. 3. Haçlı ordusu Kılıç Arslan'ın ve diğer Beylerin kuvvetleri tarafından imha ediliyordu. Ordunun başındaki Akitanya Dükü Giyyom, 400 atlı ile kaçıp gitti. Sayısı 100 binleri aşan Haçlı ordusu Ereğli yakınlarında yok edilmişti.

Her üç savaşta da kaçabilenler Haçlı şefleriydi. Bazı şövalyeler de kaçabilmişti. Ama geri kalan çok büyük asker yığını yok olup gitmişti. Bu seferler Kudüs krallığını kuvvetlendirmek için düzenlenmişti. Sonuçta ise birkaç Haçlı şefi ile çok az sayıda kılıç artığı Kudüs'e varabildi. Bu da Kudüs krallığını kuvvetlendirmekten acizdi.

1101 yılında Haçlılara karşı Anadolu Türk beyliklerinin başarıları, Anadolu ve Türk tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Birincisi 1097 de Haçlıların kazandıkları zaferlerden sonra, eğer 1101 senesi Haçlıları da kazanmış olsalardı bu beklide Anadolu'daki Türk varlığının sonu olurdu. Türklerin büyük bir çoğunluğu tekrar göçe başlayarak kendine yeni bir yurt arardı. Kalanlar ise kısa sürede asimile olurlardı.

İkincisi, Türkler Anadolu'yu gelip ele geçirmişlerdi. Ama şimdi ele geçirdikleri toprakları müdafaa ediyorlardı. Kazanılmış bir vatanı korumak ele geçirmekten zordur. Türkler Anadolu topraklarını Haçlılara karşı müdafaa ederken, aynı zamanda bu topraklara bağlanıyorlardı.

Kılıç Arslan'ın kazandığı savaşlar sadece kazanılmış savaşlar değildi, onlar bir toprağın vatan oluşunun başlangıcıydı.

Haçlılar Anadolu'yu geçerken Türkler karşısında öyle zayiat vermişlerdi ki, bu onların Anadolu üzerinden Kudüs'e veya Suriye'ye gitme fikirlerini yok etti. Bundan sonra Haçlılar Orta Doğuya gitmek için kendilerine başka yollar bulacaklardı.

Türklerin bu başarısı, bundan sonra Anadolu'nun değil yabancılar tarafından işgalini, bu topraklardan geçmeyi bile düşünceden kaldıran yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bundan sonra, Constantinopolis'ten Suriye'ye uzanan ve Anadolu'yu çapraz kesen yol, yabancılara tamamen kapanmıştır.

Kılıç Arslan'ın Haçlılar karşısında peş peşe kazandığı başarılar, Doğu Roma İmparatorluğunu onunla anlaşma yapmak zorunda bıraktı. Marmara kıyıları, İzmir ve Antalya Doğu Roma İmparatorluğuna bırakıldı. Doğu Roma Anadolu'da bunlar dışında Selçuklulardan aldığı yerleri geri verdi. Bu anlaşmadan sonra, Haçlıların baskı ve tahakkümünden bıkan Elbistan Ermenileri de kılıç Arslan'dan yardım istediler. Bunun üzerine Kılıç Arslan Maraş çevresini Haçlılardan temizledi.

Kılıç Arslan'ın bu başarıları Suriye ve Filistin'deki Müslüman varlığı için de çok önemli olmuştur. Çünkü sayıları 400.000 bini aşan bu ordular Filistin'e varabilmiş olsaydı, herhalde Suriye ve Filistin'deki Hıristiyan varlığı çok daha etken olacaktı. Bu belki de Orta Doğunun kaderini değiştirecekti.

Haçlıların bu yenilgileri Batı Avrupa ile Doğu Roma'nın arasını iyice açtı. Batı yenilgilerden sorumlu olarak Doğu Roma İmparatorluğunu görüyordu. İki Hıristiyan dünyanın arası iyice açıldı. Karşılıklı güvensizlik ve nefret son safhaya çıktı. Bunun sonuçları ileride görülecektir.

16

Berkyaruk Tapar mücadelesi

Bu sırada Büyük Selçuklu devleti Sultanları kendi aralarında mücadeleye devam ediyorlardı.

Muhammed Tapar yanında 10 bin kişilik ordu ile Ekim1101 de Bağdat'a geldi. O gelirken Bağdat'ta bulunan Berkyaruk hastaydı ve yatıyordu. Berkyaruk ve askerleri önce Dicle'nin öte kıyısına çekildiler. Sonra da Bağdat'ı bırakıp Vasıt'a gittiler. Tapar ve Sencer 1 ay Bağdat'ta kaldıktan sonra, oradan ayrılıp, Sencer Horasan'a, Tapar Hamedan'a döndüler.

Aradan çok geçmeden Berkyaruk'un Halifenin mallarına saldırdığı haberi geldi. Tapar, Artıkoğlu İlgazi'yi Bağdat Şıhnesi tayin edip, kendi de Bağdat'a gitti. Bu sırada Berkyaruk iyileşmişti. Berkyaruk iyileştikten sonra ona katılmalar oluyordu. Tapar kardeşi çok kuvvetlenmeden onun üzerine yürüdü. Ruzraver'de iki Sultanın kuvvetleri karşılaştığında, iki tarafta da 4 bin asker kadar kuvvete sahipti. Birinci gün taraflar savaş düzeninde bekledi.

İkinci gün her iki taraftan düello için çıkan askerler, birbirlerine yaklaşınca sarılıp kucaklaşıyorlar, birbirleri ile savaşmıyorlardı. Bu durumda savaş imkânsızdı, barış yapmaya karar verildi. Emirler iki sultanı barışa zorladılar. İki sultan arasında varılan anlaşmaya göre: Berkyaruk Sultan, Muhammed Tapar Melik unvanını taşıyacaklardı. Gence, Azerbaycan, Diyarbakır, Elcezire ve Musul Tapar'a ait olacaktı. Melik Tapar herhangi bir bölgeye hâkim olmakta zorlukla karşılaşırsa Sultan Berkyaruk ona askeri yardım yollayacaktı. Horasan dışındaki yerler Berkyaruk'a ait olacaktı. Muhammed Tapar Sultan Berkyaruk'a yılda 1.300.000 altın vergi ödeyecekti. Melik Tapar sarayının kapısında günde üç nevbet (bando) çaldıracaktı. Anlaşmadan sonra herkes kendi topraklarına döndü.

Hatırlanacağı gibi Musul Beyi Gürboğa, Selçuklu Sultanı Berkyaruk'un isteği ile

Azerbaycan'a gitmişti, orada öldü. Gürboğa'nın naibi Türkmen Musa da Musul'a hâkim oldu.

Ama Cezaretü İbn Ömer hakimi Çökürmüş, buna razı olmayarak Musa'nın üzerine yürüdü.

Musa, yardıma Artukoğlu Muinüddin Sökmen'i (Sokman) (Artukoğlu İlgazi'nin kardeşi) çağırdı. Sökmen (Sokman) yardıma gidip, Musul Çökürmüş tehlikesinden kurtulunca, Türkmen Musa, Artukoğlu Sokman'a 10 bin altın ve Hısnı Keyfa kalesini verdi. Böylece Artukoğlu Sokman Hısnı Keyfa (Hasankeyf) Artuklu Beyliğini kurmuş oldu (1102 – 1409).

Artuklular, Hasankeyf, Mardin ve Harput olarak üç kol halinde hüküm sürmüşlerdir.

Muhammed Tapar, Kazvin'de kendi ile Berkyaruk arasında barışı sağlayan emirleri kendine ihanetle suçladı. Onlara bir şölen düzenleyerek, tuzak kurdu. Tapar şölene yanında önemli emirlerden Besmel ve Aytekin'le beraber geldi. Besmel öldürüldü, Aytekin'in gözüne mil çekildi.

17

Berkyaruk taraftarı olan Yınal bin Anuştekin, dağlarda Haşhaşilerle (Haşhaşiler)

dövüşüyordu. Yınal, nedense Tapar'ın yanına gelip, ona katıldı. Tapar, onunla birlikte Rey'e gitti. Orada sarayının kapısında beş nevbet çaldırmaya başlattı. Böylece hem anlaşmaya uymuyor ve hem de kendini sultan ilan etmiş oluyordu. Bunun üzerine Berkyaruk tekrar Tapar'ın üzerine yürüdü. Rey yakınındaki savaşta her iki ordu da yaklaşık 10 bin askerden meydana gelmişti. Mart 1102 de savaşı çok kısa bir sürede Berkyaruk kazandı. Ama savaşta her iki taraftan da kimse ölmemişti. Berkyaruk'un ilk saldırısında Tapar ordusu dağılıp, kaçmıştı. Tapar az sayıda askeri ile İsfahan'a çekilip, hemen kenti kuşatmaya hazırlamaya başladı.

Berkyaruk, İsfahan'ı kuşatmaya geldiğinde ordusu 15 bin atlı, 100 bin yayadan oluşuyordu (Mart 1102). Kuşatma sırasında, 6 ay içinde kentte açlık başlamıştı. Para da kalmamıştı.

Tapar'ın askerleri hem aç ve hem de parasızdılar. Kuşatmanın böyle devam edemeyeceğini anlayan Tapar, 150 askeri ve Yınal ile birlikte kentten ayrılıp, asker toplamaya gitti.

Berkyaruk, Ayaz'ı çok sayıda askerle kardeşinin peşinden yolladı. Kısa sürede Muhammed Tapar yakalandı.

Muhammed Tapar, emir Ayaz'a " Senin bana bazı yükümlülüklerin ve henüz bozulmamış

anıların var. Üstelik ben sana kötülük olacak hiçbir şey yapmadım " dedi. Bunun üzerine Ayaz'da Tapar'ı bırakarak, oradan uzaklaşabilmesi için atlar verdi. Ama Tapar'ın sancağını, çetrini ve biraz da parasını alıp, Berkyaruk'un yanına döndü.

Ayaz, Berkyaruk'un yanına vardığında, Tapar'ın sancağı ters dönmüş şekilde taşınıyordu.

Berkyaruk kardeşinin sancağına yapılan bu muameleyi beğenmeyip, serzenişte bulundu. Bu davranışı duyan Tapar'da kardeşinin davranışından ötürü çok memnun oldu.

Tapar kentten ayrıldıktan sonra, İsfahan'ın etrafına yağmacılar toplanmıştı. Kent de kendini yağmacılara karşı canla başla savunuyordu. Yağmacılar, kentin teslim olmayacağını anlayınca bırakıp gittiler. Berkyaruk da emirlerinin isteğine uyarak Ekim 1102 de kuşatmayı kaldırıp, oradan ayrıldı.

Berkyaruk İsfahan'dan ayrılıp, Hamedan'a geldikten sonra Gümüştekin'i Bağdat'a şıhne (askeri vali) atadı. Bu sırada Bağdat'ta şıhne olarak Tapar tarafından atanmış olan Artukoğlu

İlgazi şıhne olarak bulunuyordu. İlgazi'nin tarafını tutan kardeşi Sökmen ve Hille hâkimi Sadaka vardı. Gümüştekin Bağdat'a gelirken, İlgazi de kentten uzaklaştı. Gümüştekin Aralık 1102 de Bağdat'a geldi.

Seyfüddevle Sadaka, İlgazi ve Sökmen, Halife kontrolündeki köyleri basıp yağmalıyorlardı.

Bu eylemlerinin durdurulması istenince de Gümüştekin'in kendilerine teslimini şart koşuyorlardı. Bunun üzerine Gümüştekin 1 aydan daha fazla Bağdat'ta kalamayarak, oradan ayrıldı. Bundan sonra Bağdat'ta, Vasıt'ta ve diğer çevre kentlerde hutbe tekrar Muhammed Tapar adına okunmaya başlandı. Berkyaruk'un Bağdat ve çevresini kontrolü altına alma eylemi boşa çıkmıştı.

18

Bohemond

Bohemond I, Antakya kontu

Haçlılarla mücadele sırasında çok verimli bir işbirliği yapmış olan Selçuklu Kılıç Arslan ile Danışmendoğlu Gazi'nin ve oğlu Gümüştekin'in yolları savaşlardan hemen sonra ayrılmıştı.

Ortak tehlike ortadan kalkınca, herkes kendi menfaati doğrultusunda hareket ediyordu. Kılıç Arslan da, Gümüştekin de Malatya'yı istiyorlardı. Malatya'yı ilk alan 1102 tarihinde Danışmendoğulları oldu. Şimdi bu bölgede kuvvetlenmekte olan Danışmendoğulları Anadolu Selçuklularını tedirgin ediyordu. Bu sıralar, eski bir Türk köle komutan, Sasanilerin Ermeni krallarına verdiği Şah-ı Erman unvanını alarak, Van gölü ve çevresinde bir hanedanlık kurdu.

Antakya hâkimi Bohemond Danışmendoğlu Beyinin elinde Niksar'da hapisteydi. Yerine yeğeni Tancred bakıyordu. Antakya Haçlı devleti sürekli etrafına saldırarak, çevresini çok rahatsız ediyordu. Bu saldırılardan hem Doğu Roma İmparatorluğu Çukurova nedeniyle ve

hem de Halep melikliği zarar görüyordu. Hatırlanacağı gibi Halep Meliki Rıdvan, Haçlılarla yapılan savaşlarda Anadolu Selçuklularının yanında savaşmıştı. Halep Antakya'nın tehdidi altındaydı. Kılıç Arslan, herhalde Halep Meliki Rıdvan'ın da etkisi ile babası Süleymanşah'ın ele geçirdiği ama Haçlıların 1098 de aldıkları Antakya'yı, tekrar geri almak istiyordu.

Kılıç Arslan Maraş yakınlarına geldi. Kılıç Arslan'a Halep'den de lojistik ve askeri yardım gelecekti. Anadolu Selçuklu ordusu Antakya'ya doğru yürüyecekken, Danışmendoğlu tutsak almış olduğu Bohemond ve Richard'ı kurtuluş akçesi karşılığı serbest bıraktı. Bu serbest bırakma Kılıç Arslan'ın gıyabında gerçekleşmişti ve Kılıç Arslan bu konuda Danışmendoğlu ile mutabık değildi. Danışmend Gazi, aldığı fidyeden bir miktarını da Kılıç Arslan'a vermiyordu. Ağustos 1103 tarihinde Maraş civarında Rum Selçuklu ve Danışmend kuvvetleri karşılaştılar. Kılıç Arslan galip geldi, Danışmend Gazi kuvvetleri perişan olmuştu. Danışmend Gazi, bu savaştan sonra, ölene kadar 2 yıl bir daha kendini toparlayamadı. Ortaya çıkan bu anlaşmazlık sonucu Kılıç Arslan, Antakya seferinden vazgeçerek, geri döndü. Bu tarihlerden sonra Dılmaçoğullarının Kılıç Arslan'a bağlı hale geldiği sanılmaktadır.

Bohemund'un serbest bırakılması ile ilgili görüşmeler, Haçlılarla epeydir devam ediyordu.

Danışmend Gümüştekin'in Bohemund'u serbest bırakması Müslüman dünyasında iyi

karşılanmadı. Bohemund'un serbest kalması ile Haçlıların morallerinin kuvvetlendiği ve etrafa yaptıkları saldırıları arttırdıkları görüşü yaygındı. Dönemin Müslüman tarihçileri "

Müslümanların başına gelen bu felaketler (Halep ve çevresine yapılan Haçlı akınları sonunda ölen Müslümanlar kastediliyor), onun yaptığı bütün iyilikleri silip götürdü " demektedirler.

Mevdud bin İsmail bin Yakuti'nin babası İsmail'i, hatırlanacağı gibi, Berkyaruk öldürtmüştü.

Mevdud babasının intikamını almak istiyordu. Azerbaycan'a hâkim durumda olan Mevdud bin İsmail bin Yakuti, eniştesi Muhammed Tapar'ı Azerbaycan'a davet etti. O da yanına gitti.

Ancak Mevdud Ocak 1103 de 22 yaşındayken aniden öldü. Bunun üzerine, Mevdud'un

yanında bulunan Sökmen el-Kutbi, Muhammed bin Yağısıyan ve Kızıl Arslan gibi emirler askerleri ile birlikte Tapar'a katıldılar.

Tapar'ın tekrar hızla kuvvetlendiğini anlayan Berkyaruk, onun üzerine yürüdü. İki ordu Azerbaycan'da Hoy kenti önünde Şubat 1103 de karşılaştılar. Gece yapılan savaşı

Berkyaruk'un ordusu kazandı. Savaşı kaybeden Muhammed Tapar önce Erciş'e sonra

Sökmen el-Kutbi'ye bağlı olan Ahlat'a gitti.

Büyük Selçuklu Sultanları Muhammed Tapar ile Berkyaruk arasındaki mücadele devam

ederken, 1103 tarihinde Sultan Sencer Haşhaşilere karşı harekâta başladı. Sencer'in kuvvetlerine Bozkuş adlı bir komutan kumanda ediyordu. Harekât Kuhistan'da yapılmıştı.

Harekât sonunda tesis edilen anlaşmaya göre, Haşhaşiler yeni bir kale inşa etmeyeceklerdi; silah satın almayacaklardı ve kimseyi düşüncelerini kabule zorlamayacaklardı. Bu anlaşma Haşhaşiler tarafından statükonun devamı demekti. Sencer ise devleti herhangi bir taahhüt altına sokmadan Haşhaşileri durdurmuş oluyordu.

Bu sırada " Sagun " unvanlı bir Karahanlı prensi, büyük bir ordu ile Karahanlı hükümdarı II.

Muhammed Han üzerine yürüdü. Muhammed Han Sencer'den yardım istedi. Sencer yardım

için Semerkant üzerine yürüyüşe geçince, Sagun af dileyerek Muhammed Han'la anlaştı.

Büyük Selçuklu devletinde iki sultan arasında uzun zamandır devam etmiş olan mücadele, herkesi zayıf düşürmüştü. Sadece Tapar ve Berkyaruk değil, bütün emirler de iyice

zayıflamışlardı. Herkesin hazinesi nerede ise suyunu çekmişti. Para azalırken, askerler de

durmadan maaşlarını arttırmaya çalışıyorlardı. Savaşlar büyük giderlere mal oluyor ama gelir getirmiyordu. Halk canından bezmişti. Ne yapacağını şaşırmıştı. Otorite yokluğu halkın daha fazla ezilmesine sebep oluyordu. Buna karşılık devlet vergi alamıyor, zaten fazlalaşan giderleri, gelirleri fersah fersah aşıyordu. Bu durumda ordular küçülmüş, birkaç bin kişilik ufak birlikler haline gelmişti.

Bu durumun böyle gitmesi mümkün değildi. Araya vezirler ve emirler girerek Berkyaruk ile Tapar arasında yeni bir anlaşma sağladılar. Yeni koşullar şöyleydi:

Berkyaruk, Tapar'ın nevbet çalmasına karışmayacak. Tapar''a ait kentlerde okunan

hutbelerde Berkyaruk adı geçmeyecekti. İki Sultan birbiri ile yazışmayacak, yazışmalar vezirler aracılığı ile olacaktı. Selçukluların Batı toprakları (Azerbaycan, Doğu Anadolu, Elcezire, Musul) Sultan Tapar'a, Doğu toprakları Sultan Berkyaruk'a veriliyordu.

Berkyaruk'tan sonra Sultanlık Muhammed Tapar'ın olacaktı. Maveraünnehr ve Horasan

hâkimi Sencer, Muhammed Tapar'a tabi olacaktı. Bu anlaşmanın en ilginç maddesi "

Komutanlar, istedikleri zaman, istedikleri yana geçerlerse onlara engel olunmayacaktır. “

maddesiydi.

21

Harran Savaşı

Haçlılarla savaş

1104 ilkbaharında Bohemund ve Joscelin Elbistan’a sefer düzenlediler. Haçlılar Maraş’a ilk geldiklerinde kentin Ermeni kökenli valisi Tatul’u

yerinde bırakmışlardı. Şimdi, Joscelin Maraş'ı Tatul'dan teslim aldı.

Mayıs 1104 de Musul Selçuklu valisi Çökürmüş ve Hasankeyf emir'i Artukoğlu Sökmen'in yönettikleri Türk kuvvetleri, Harran'da, II. Baudouin, Joscelin, Bohemund ve Tancred

kumanda ettikleri büyük Haçlı ordusunu mağlup ettiler. Bu haçlı kuvvetlerinin ilk büyük bozgunuydu. Harranlılar, öbür yerli Hıristiyan halk kadar Haçlılardan muzdaripti. Harranlılar yolları keserek kaçan Haçlı askerlerini öldürdüler. Elbistan halkı Haçlıları kentten kovdu.

Bunun üzerine Alexios Komnenos durumu değerlendirip, Tarsus, Adana ve Mamistra'yı ele geçirdi. Doğu Roma donanması da Trablus'a (Tripoli) kadar kıyı kentlerini aldı.

22

1104 savaşında Urfa kontu Baudouin de Burg ve vassalı Joscelin esir düşmüşlerdi. Bohemond ve Tancred, Urfa'ya kaçarak zor kurtulmuşlardı. Bohemond geri dönünce sahibine iade etmek koşulu ile Urfa kontunun arazisini Tancred'e bıraktı. Joscelin'in arazisini de kendi Antakya kontluğu topraklarına kattı.

1105 yılına gelindiğinde Tancred Halep çevresindeki pek çok kenti ele geçirmeye başladı. Bu durumda Halep emir'i Rıdvan, Bağdat şıhnesi Artukoğlu İlgaz'dan yardım istedi. Ancak İlgaz'ın ana derdi Haçlılar değil Musul valisi Çökürmüş'dü. Üzerine gitse, Haçlı kuvvetleri 2

– 3 bin kişi kadardı. Ama o 10 bin kişilik kuvvetleri ile Nusaybin'i kuşattı. Bu sırada Rıdvan, Çökürmüş ve İlgaz'i arasında durmadan yeni görüşmeler, yeni iş birlikleri, yeni birbirinin kuyusunu kazmalar oldu. Sonunda kuvvetler dağıldı, Haçlılara da hiçbir şey olmadı

Halep'in müdafaası için çok önemli olan kaleler, Haçlılar tarafından daha önce alınmıştı.

Harran savaşından sonra, Rıdvan bundan istifade ederek, bu kaleleri bir bir Haçlıların elinden geri aldı.

Bohemond (Bohemund) Türk ve Doğu Roma kuvvetleri arasında sıkışmıştı. Ayrıca ağır bir borç altındaydı. Para ve şövalye toplaması gerekiyordu. Tancred'i Antakya'da bırakarak Avrupa'ya döndü. Bohemond Avrupa'da Doğu Roma karşıtı propaganda yapıyordu. İşlediği tema, Haçlıların Doğu Roma İmparatorluğunca yalnız bırakıldığı ve ihanete uğradığı idi.

Sonra babasının izlediği yolu izlemeye karar verdi. Büyük bir ordu topladı ve Ekim 1107

tarihinde Avlonya'ya (Adriyatik kıyısı) çıkartma yaptı. Adriyatik kıyılarında yeniden Norman ve Doğu Roma güçleri karşı karşıya gelmişlerdi. Normanlar yenildiler, Bohemond (Bohemund) anlaşma yapmak zorunda kaldı. Doğu Roma'nın üst düzey egemenliğini tanımak zorunda kalmıştı. Antakya resmen Doğu Roma'ya bağlanıyordu.

Antalya kentini yöneten Tancred anlaşmayı tanımadı. Alexios Komnenos da buna karşı bir şey yapamadı. Doğu Roma Adriyatik'te Bohemond'a karşı kazandığı zaferden sonra, bölgeyi Sırp prensleri arasında çelişkiler çıkararak ve onların birbiri ile mücadele etmesini sağlayarak yönetti.

Doğu Roma bir taraftan var olma mücadeleleri yaparken, dini çalışmalar da devam ediyordu.

Psellos'un öğrencisi İtalos'un öğrencisi Eustratios (1050 – 1120) İznik Metropoliti olmuştu.

Yeni-Platoncu felsefeyi Hıristiyan görüşüne göre açıklamak üzere Aristo mantığına

başvuruyordu. Eserleri ve fikirleri, batı Avrupa'da da büyük ilgi gördü.

1093'de İmparator Alexios Komnenos Anadolu'daki yerlerini bırakarak, merkeze kaçan papazlar ile yerlerinde görevlerine devam eden papazlara eşit haklar tanıdı (bu hak tanıma 1108 yılında da yapılmış olabilir). Aslında Türk istilası sonucunda Anadolu'daki tüm papaz ve piskoposlar kaçarak, yerlerinden ayrılmamışlardı. On ikinci yüzyılda bile Anadolu Selçuklu topraklarında yaşayıp, görev yapan piskoposlar vardı. Hatta Seçimlere katılmak veya dini olarak Ortodoksluklarının denetlenmesi için Constantinopolis'e gitmelerine izin veriliyordu.

23

XI. Yüzyıl Başlangıcı

Şato

1100 yılına gelindiğinde Türkler halifeliği denetimleri altına almışlardı. Ancak İslam toplumu hâkimiyetini Mısır Fatımîler ile paylaşıyorlardı.

Çin ise Song hanedanı yönetiminde yoğun bir kültür hayatı yaşıyordu. Sadece düşünce ve sanat adamları değil, imparatorların kendileri de önemli aydınlardı. Örneğin İmparator Huei-

song (Huzong) (1100–1125) arkeolog, ressam, sanat eleştirmeni ve koleksiyoncuydu.

Batı Avrupa'da Senyör vassal ilişkileri değişmeye devam ediyordu. Şövalye, Senyörün şatosuna sadece tatbikat yapmak veya yardıma çağrıldığı için

gitmiyordu. Senyörün isteği halinde şövalyenin yılda kırk gün bedava askeri hizmette bulunması örfün ve hukukun bir parçası olmuştu. Ayrıca vassal esir düşen senyörün kurtulma akçesine katılmalıydı, senyörün kızına çeyiz vermeliydi. Vassal yardım borcunun yanında danışma borcunu da ödeyebilmek için, senyörün her çağırışında ona gitmeli ve yapacağı toplantılara katılmalıydı.

Hatırlanacağı gibi senyör ve vassal karşılıklı sadakat ile yükümlüydüler. Her ne kadar bir asırdır fief, yeminin önüne geçmiş bile olsa, yine bağlılık andı gücünü muhafaza ediyordu.

Bağlılık andı disiplini sağlamada en önemli unsurdu.

24

Hei-song zamanı resim-kumru

Halk ise kul olmanın yıkıcı ağırlığı altında ezilmekteydi. Senyörler ve dini topluluklar için halktan aldıkları angarya tarzı hizmet o kadar büyüktü ki tüm menfaatlerin önüne geçmişti.

Hâlbuki halk bu acımasız, onur kırıcı, keyfi ve sınırsız sömürünün pençesinde kıvranıyordu.

Pek çoğu için bu yapılan hırsızlıktı. Halk yoksul olmaya ve öyle görünmeye zorlanıyordu. Bir şeyler biriktirme arzusu öldürülmüştü. Yavaş yavaş köylülerde bir araya gelme ve böylece kendilerini daha iyi savunabilme fikri gelişmeye başladı.

Tarım toplumunun temel hücresi olan köyler, bu yeni anlayış altında şekillenmeye başladılar.

Aralarında toprağın nasıl değerlendirileceği, ortak sürü, ekimin yapılışı gibi ortaklaşa kullanacakları mallar ve haklar konusunda anlaştılar. Bu örgütlenme beraberinde ortak savunma anlayışını da geliştirdi. Feodal beylerden, onların zayıf zamanlarında ufak da olsa ödünler koparmaya başladılar.

Güney Amerika’da İnkalar genişlemeye başlamışlardı. XII. yüzyılda Cuzco

bölgesindeki bir kabile olarak işe

başladılar. Manco Capac liderliğinde küçük bir şehir olan Cuzco' yu kurdular.

1100 yıllarına gelindiğinde, Müslüman

dünyasında ulema ile sufilerin arası artık

iyice açılmışken, Ebu Hamid el-Gazali

(1058 – 1111) ortaya çıkıp, durumu

düzeltmişti. Yine XII. Yüzyılın başında

ileride Eyyubi devletini kuracak kabile, **Cuzco yakınlarında Pisac terasları**

Erivan'ın güneyindeki Düzcin'den Irak'a gelerek Selçuklu devletinin hizmetine girdi. Onlara Tekrit (Tikrit) kenti dirlik olarak verildi.

25

1104 yılı başlarında, Tapar ile yapılan anlaşmadan kısa bir süre sonra 12 yaşında tahta çıkan Berkyaruk 25 yaşında öldü. Halk onu seviyor ve Sultanlığını diğerlerine tercih ediyordu.

Genel olarak cezalandırma yerine affetmeden yana bir tavır sergilemişti.

Büyük Selçuklu prensleri (Melih-Şah'ın oğulları) arasındaki mücadele I. Muhammed Tapar tarafından kazanılmıştı (1105 – 1118). Berkyaruk 1104 tarihinde ölünce yerine oğlu II. Melik-Şah atabeyi Ayaz tarafından Sultan ilan edildi. Büyük Selçuklu devletinin epeydir Berkyaruk ve Muhammed arasında ikiye bölünmüş olarak yönetildiği söylenmişti. Muhammed Tapar, II.

Melik-Şah'ın hükümdarlığını kabul etmedi. Önce Ayaz'ı öldürttü. Sonra 1105 tarihinde II.

Melik-Şah'ın gözüne mil çekerek, onu tahtan düşürüp tek başına Sultan oldu. Sencer ise Horasan'da fiilen bağımsız olmasına rağmen Tapar'ın Sultanlığını tanıdı.

Demleçoğlu Beyliğini kuran Mehmet Bey ölmüş, yerine oğlu Togan Arslan geçmişti (takribi 1104). Togan Arslan önce Anadolu Selçuklu devletine, sonra bir ara Sökmenoğlu Beyliğine tabi oldu. Epey sonra da Mardin Artukoğlu Beyliği İlgazi'ye bağımlı oldu.

1104 de tarihinde Şam Meliki Dukak veremden öldü. 9 yıl yönetimde bulunmuştu. Yerine 1

yaşındaki oğlunu önermişti ama Tuğtekin, Dukak'ın kardeşi Ertaş'ı tutuklu bulunduğu kaleden çıkararak Şam Meliki yaptı. Ertaş Tuğtekin'den korkup kaçtı ve yolda öldü. Dukak'ın oğlu da kısa bir süre sonra ölünce Şam tahtı boş kaldı. Bundan sonra Şam yönetimi Atabek Tuğtekin'e ve sonra da oğullarına kaldı.

Büyük Selçuklu Sultanının gücü yine her yerde kabul ediliyordu ama bu artık eskisi gibi bir güçten başka bir şey, belki karşılıklı bir anlayıştı. Sultanın esas gücü Horasan, Harizm ve vassalı haline gelmiş olan Karahanlı topraklarında görülüyordu.

Harizm

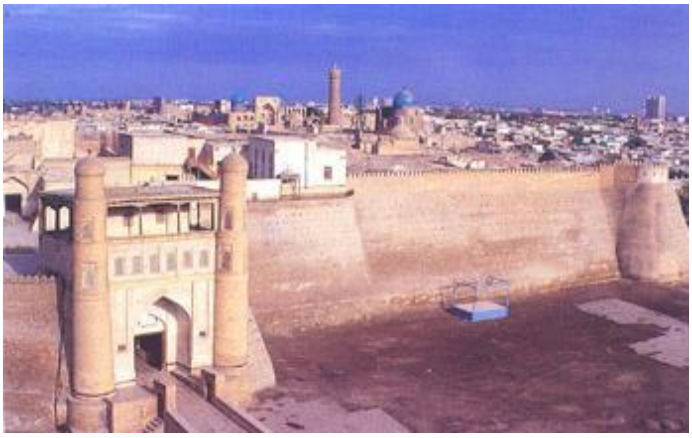

Haşhaşi avı

Sultan Tapar, Selçuklu ülkesine tam olarak egemen iken, İsfahan kapısı önünde “ halkın mülkünü iktaya dönüştürmekle “ suçlanan vezir Dehistani’nin karnı bir Haşhaşi tarafından yarılarak öldürüldü. Bu olay Selçukluların Haşhaşilere karşı ikinci bir temizleme hareketine başlamalarına neden oldu (görünür neden).Yeni vezir Sadülmülk İsfahan çevresini

temizlemeye başladı. İsfahan dağlarındaki Şahdiz kalesi ve Han-ü-lencan kalesi alınıp, Hasan

Sabah’ın yardımcısı İbn Attaş öldürüldü.

Bu sırada İsfahan’da Haşhaşi korkusu bitmemiş, tersine artmıştı. Herkes birbirinin Haşhaşin

olmasından korkuyordu. Herkes birbirini Batınilikle ve dinsizlikle suçlamaya başladı. Hatta Haşhaşinlere karşı başarılı bir mücadele veren vezir bile suçlandı. Sultan Tapar da buna inanınca vezir Sadülmülk hapsedildi. Vezir aleyhine halk hareketleri devam edince de, İsfahan kapısında vezir Sadülmülk asılarak öldürüldü. Yeni tabirle tam bir McCarthy dönemi yaşanıyordu. Herkes birbirine iftira ediyor, asılan öldürülen insanların hesabı tutulamıyordu.

Haşhaşin avı, rakip temizleme olayına dönüşmüştü.

Bir taraftan sürek avları düzenleniyor, bir diğer taraftan devlet terörü uygulanıyordu. Haşhaşin olduğu iddia edilenlerin kafatasından Rey'de minare yapıldığı söyleniyordu. Bir Haşhaşin köyü basılmış, çoluk çocuk herkes yakılarak öldürülmüştü. Selçuklu ülkesinde terör, vahşet ve acımasızlık sürüp gidiyordu.

Buhara kalesi

27

Selçuklu, Anadolu Selçuklu Çekişmesi

Malatya hâkimi Danışmendoğlu Gümüştekin Ahmet ölmüştü. Yerine oğlu Yağıbasan geçti.

Hatırlanacağı gibi, Kılıç Arslan'ın Danışmendoğlu ile arası açıldığı için Suriye seferinden vazgeçerek Orta Anadolu'ya dönmüştü. Malatya Yağıbasan'a geçince Kılıç Arslan da gelip, kenti kuşattı. Eylül 1105 de Malatya " aman " ile teslim oldu. Böylece Danışmendoğullarını da Anadolu Selçuklu devletine katan Kılıç Arslan, Anadolu'nun büyük bir kısmına sahip olmuş ve siyasi birliğin kurulması yolunda büyük mesafe kat etmişti. Bu sırada Diyarbakır'da Yınaloğlu İbrahim, Siirt'te Kızıl Arslan, Erzen'de Alptekin, Ahlat'ta Sökmen el-Kutbî, Harput'ta Çubukoğlu Muhammed ve Silvan'da Ziyaüddin Muhammed gibi Büyük Selçuklu

devletine doğrudan bağlı Türk Beylikleri vardı. Kılıç Arslan önce Silvan'ı doğrudan kendine bağladı. Ziyaüddin Muhammed'i yine Silvan emir'i olarak bıraktı, ayrıca ona Elbistan'ı da bağladı. Diğer Türk Beyleri de gelerek Kılıç Arslan'a tabiiyetlerini bildirdiler. Ama Erzurum Saltuklu ve Ahlat Sökmenli Beyleri gelmediler.

Kılıç Arslan 1106 tarihinde yanında yukarıda adı geçen beyler ve kuvvetleri de olduğu halde, Urfa Haçlı kontluğunu kuşattı. Yanındaki bütün bu beylerin varlığı, Kılıç Arslan'ın artık Anadolu büyük Sultanı olarak diğer Türk beylerince kesin kabul edilmiş olduğunu gösterir.

Aynı zamanda, Kılıç Arslan'ın emellerinin Anadolu topraklarını aştığını da bildirir. Kılıç Arslan tam Urfa'yı kuşatmışken, Musul valisi Çökürmüş

Harran’ı teslim etmek için Kılıç Arslan’ı Harran’a davet etti. Kılıç Arslan’da Urfa kuşatmasını kaldırarak Harran’a gitti.

Ancak Harran’da hastalandı ve Malatya’ya döndü. Kılıç Arslan Urfa kuşatmasını

tamamlayamamıştı.

Büyük Selçuklu devleti Sultanı Muhammed Tapar, daha 1105 ilkbaharında Kılıç Arslan Diyarbakır ve Elcezire bölgelerine yürüme kararında iken, Kılıç Arslan’a karşı tedbir almaya başlamıştı. Diyarbakır ve Elcezire Büyük Selçuklu Sultanlığına bağlıydı. Kılıç Arslan ile Muhammed Tapar arasındaki sorun, Selçuk Beyin oğlu Arslan Yabgu ile Mikail’in torunları arasındaki saltanat rekabetinin devamıydı. Selçuk Beyin en büyük oğlu Arslan Yabgunun çocukları, Büyük Selçuklu tahtının kendi hakları olduğuna inanıyorlardı. Kılıç Arslan da dedesi Kutalmışoğlu gibi tahtı istiyordu.

Kılıç Arslan Güneydoğu Anadolu’da ilerlerken, Büyük Selçuklu devleti bunu Haçlılara karşı bir ilerleme olarak değil, kendi bekasına karşı bir tehdit olarak algılıyordu. Kılıç Arslan’ın bu ilerleyişi, Sultan Berkyaruk’un ölümünden sonra Büyük Selçuklu tahtında bir hak iddiası mıydı bilinmez. Ama Muhammed Tapan’ın bunu böyle algıladığı bellidir.

28

Hille emir’i Seyfüddevle Sadaka bu sıralarda topraklarını sürekli olarak büyütüyordu. Basra hâkimi ise İsmail bin Arslancık’tı. Muhammed Tapar, Selçuklu tahtında tek kalınca, Sadaka ile anlaşarak Basra’yı ona bıraktı. Tapar’ın Basra’ya yolladığı amide İsmail zorluk çıkarınca, Tapar’ın isteği ile Sadaka Basra’yı kuşattı ve aman ile aldı (Şubat 1106). Muhammed Tapar, kendini hiçbir savaşta yalnız bırakmayan Sadaka’nın iktalarını durmadan arttırıyordu.

Büyük Selçuklu Sultanı Tapar, Anadolu Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan’ın güneye ilerlemesini kendine karşı bir hareket olarak algıladığından, Musul valisi Çökürmüş’ün Kılıç Arslan ile gizli bir mutabakat içinde olabileceğinden korkarak onu değiştirmeye çalışıyordu. 1106

yılında Diyarbakır, Elcezire ve Musul valiliğini Emir Çavlı Sakave'ye verdi. Çavlı Sakave, Musul üzerine yürüdü, Çökürmüş'ü mağlup etti. Yapılan savaşta Çökürmüş Çavlı'ya esir düşmüştü. Çökürmüş ihtiyardı, eziyet görmüştü, Çavlı onu Musul surları önüne getirdiğinde, dayanamayıp öldü. Musul eşrafı ise toplanarak Çökürmüş oğlu Zengi'yi vali olarak tanıdılar.

Musul halkı Şehri Çavlı'ya teslim etmemiş, Çökürmüş'ün 11 yaşındaki oğlu Zengi'yi başa geçirmişti. Ayrıca Kılıç Arslan'a haber yollayarak, kenti ona teslim etmek istediklerini bildirdiler. Bunun üzerine Musul'a gelen Kılıç Arslan kente girdi ve Muhammed Tapar adına okunan hutbeyi kendi adına okutmaya başlattı (19 Nisan 1107). Bu Büyük Selçuklu tahtı üzerinde hak iddiasının ilanıydı.

Bunun üzerine Çavlı Sakave, Mardin emir'i Artuklu İlgazi ve Halep emir'i Rıdvan'ı yanına alarak Musul üzerine yürümeye başladı. Musul'dan önce Rahbe'yi kuşattı. Halep emir'i Rıdvan Çavlı'ya katılmakta tereddüt ediyordu. Çavlı, Rahle'nin alınmasından sonra beraberce Haçlılara karşı savaşırız diyerek, Rıdvan'ı razı etti. 19 Mayıs 1107'de Rahbe, Çavlı ve kuvvetlerinin eline geçti. Artık Musul yolu açılmıştı.

Bu sırada Büyük Selçuklu devleti bir yandan da Haşhaşilerle savaşıyordu. Haşhaşi kalesi Şahdız, Büyük Selçuklu ordusu tarafından kuşatılmıştı. Muhammed Tapar'ın veziri

Sadülmülk Haşhaşilere yardım ediyordu. Şahdiz kalesi reisi Ahmet bin Abdülmelik,

Sadülmülk'e " Zahiremiz bitti, adamlar da savaştan bıkıp usandılar, kaleyi teslim edeceğiz "

diye haber yolladı. Sadülmülk cevaben " bir hafta sabredin ve kaleyi teslim etmeyin, bu köpeği (Sultanı kastediyor) devireyim " dedi. Sultan Tapar, her ay kan aldırırdı. Sadülmülk, Sultanın öldürülmesi için hacamatçı (kan alıcı) ile anlaştı. Vezir, hacamatçıya bin altın ve zehirli bir hançer verdi.

Vezirin bu eylemini hacib (Sarayda ki bir görev) de biliyordu. Hacib karısına söyleyince haber etrafa yayıldı. İsfahan Şafi reisi Sadreddin Hocendi, haberi

duyunca hemen Sultana durumu bildirdi. Muhammed Tapar hacamatçıyı sıkıştırınca, o komployu itiraf etti.

Tutuklanıp, mallarına el konan Sadülmülk, İsfahan kapısında asılarak öldürüldü (Haziran 1107). Tapar vezir olarak Ebu Nasr Ahmet'i atadı. Daha sonra, Haşhaşilerin (Haşhaşinlerin) Şahdiz ve Hanlıncan kaleleri ele geçirildi. Liderleri öldürüldü. Ancak terör bitmedi.

Haşhaşiler suikastlara devam ettiler.

Bu sırada Halep emir'i Selçuklu Rıdvan, Haşhaşinlerle sıkı bir işbirliği yapıyordu. Sultan Muhammed Tapar, Rıdvan'a haber yollayarak, Haşhaşinlerle iş birliği yapmayı kesmesini söyledi. Buna uyan Rıdvan, Haşhaşinlerin büyük bir kısmını Halep'ten çıkardı (1107 / 1108).

29

Habur Savaşı

Gelişen olaylar karşısında Anadolu Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan'ın Çavlı'nın ordusu ile savaşmaktan başka seçeneği kalmamıştı. Ancak ordusunun bir kısmını Doğu Roma

İmparatoru Alexios'un emrine vermişti. Askerleri Balkanlar'da Bohemond'un kuvvetlerine karşı savaşıyorlardı. Anadolu'dan takviye birlikleri istedi. 11 yaşındaki oğlu Şahin-Şah'ı Musul'da yerine vekil bıraktı. Şahin-Şah'a atabey olarak da Emir Bozmış'ı atadı.

Bundan sonra Kılıç Arslan, Çavlı ve müttefiklerinin ordusu (Büyük Selçuklu ordusu) ile savaşmak üzere Musul'dan ayrıldı. Yanında Diyarbakır Beyi Yınaloğlu İbrahim, Harput Beyi Çubukoğlu Muhammed vardı. Kılıç Arslan'ın ordusu, Çavlı ordusundan sayıca azdı. Kılıç Arslan'ın takviye kuvvetleri daha Anadolu'dan gelmemişti. Kılıç Arslan ile Çavlı kuvvetleri, sıcak bir Temmuz günü, Habur ırmağında karşılaştılar. Kılıç Arslan'ın yanındaki beylerin bir kısmı, Büyük Selçuklu ordusunun kalabalıklığını görünce, bu işe taraf olmak istemediler. Bir kısmı hemen ayrılıp gitti, bir

kısmı Türkmenleri ile birlikte Selçuklu ordusu tarafına geçti. İlk ayrılan Yınaloğlu İbrahim olmuştu.

Savaş başlar başlamaz Kılıç Arslan küçük kuvveti ile atını doğru Çavlı'ya doğru sürdü.

Sultanın kendisi müthiş dövüşüyordu. Etrafında ona yaklaşmak isteyenler sapır sapır dökülüyorlardı. Kılıç Arslan Çavlı'nın yanına varıp, ona bir kılıç darbesi vurdu. Çavlı'nın zırhı parçalanmış, ama bedenine bir şey olmamıştı. Bu sırada Anadolu Selçuklu askerleri, Büyük Selçuklu askerleri önünde daha fazla direnemeyip, kaçmaya başladılar. Bunun üzerine kılıç Arslan bir daha savaşabilmek şansını kaybetmemek için, o da kaçmaya karar verdi. Atını Habur ırmağına sürdü.

Kılıç Arslan da ok yağmuru altında girdiği Habur ırmağında boğularak öldü (13 Temmuz 1107). Kendi ve atı zırhlıydı, girdiği sudan çıkamamışlardı. Kılıç Arslan'ın cesedi bir süre sonra bulunarak, Silvan'da defnedildi (Kubbetüssultan türbesi). Maalesef türbe bugün ayakta değildir.

Kılıç Arslan hem Doğu Roma İmparatorluğu ile ve hem de Haçlılarla sürekli mücadele etmiş

bir hükümdardır. Bütün zor koşullara rağmen Anadolu Türk hâkimiyet ve birliğinin

kurulmasında büyük emeği geçmiştir. Sadece Türkler tarafından değil, Müslümanlar ve hatta düşmanları Haçlılar tarafından da sevilmiş ve sayılmıştır. Zamanın bütün tarihçileri onun çok iyi bir hükümdar olduğu konusunda birleşirler. Kılıç Arslan Türk tarihinin büyük

hükümdarlarından biridir.

Habur savaşından sonra Çavlı doğru Musul'a gitti. Kent direnmedi. Hutbe yeniden

Muhammed Tapar adına okunmaya başlandı. Kılıç Arslan'ın büyük oğlu Şahin-Şah'da

İsfahan’a Büyük Sultanın yanına yollandı. Kılıç Arslan’ın diğer oğlu Mesut ise babası ile birlikte savaşa katılmıştı. O da Çavlı’ya esir düştü. Kılıç Arslan’ın en küçük oğlu Tuğrul Arslan ve annesi Ayşe Hatun Musul’daydılar. Atabey Bozmiş, onları Çavlı kuvvetleri gelmeden Malatya’ya götürdü. Bozmiş Malatya’da Tuğrul Arslan’ı Sultan ilan etti.

30

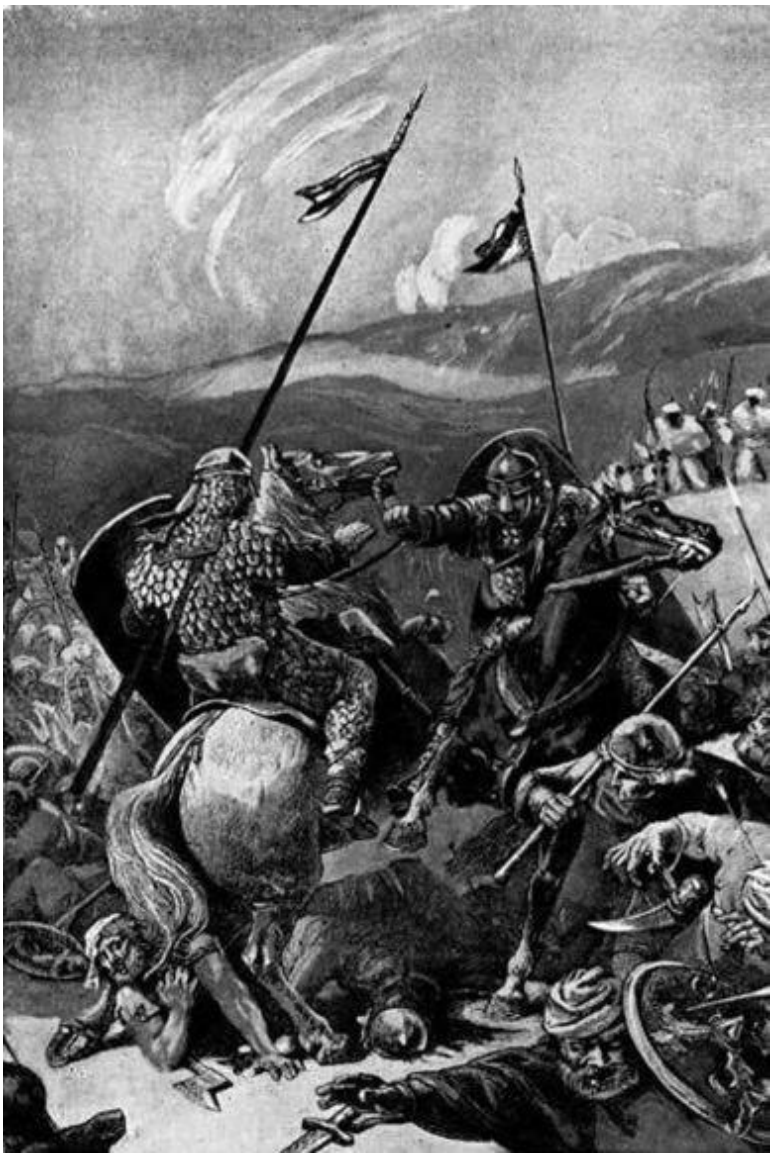

Mücadele Selçuklu Komutanları

Arasında

Bohemond ve Tancred savaşta

Müslüman dünyada genel olarak iki tip vergi alınırdı: “ şeri “ vergi ve “ örfi “ vergi. Halk için alınan vergi bir hükümdarın adil olup olmadığının ölçüsüydü. Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar hem halkını biraz rahatlatmak ve hem de halkı kendine daha fazla bağlamak için 1107

31

de örfi vergileri kaldırdı. Böylece Selçuklu topraklarında iç huzuru sağlayacak bir önlem daha alınmış oldu.

Anadolu Selçuklu devletinin geçirdiği sarsıntıdan faydalanan Doğu Roma İmparatoru Alexios

Komnenos bugünkü Ege bölgesini Anadolu Selçuklularından geri almaya başladı. Bu bölgede yerleşmiş olan Türkler ağır bir kıyıma ve mezalime uğradılar. Bu vahşetten kurtulan Türkler karalar giyerek Anadolu içlerine çekildiler.

Buhran içine düşen Anadolu Selçuklu devleti hem toprak kaybediyordu ve hem de yeni başkaldırılar meydana geliyordu. Ermeniler Çukurova’da bir prenslik kurmaya çalışıyorlardı.

Haçlılar ise Maraş, Elbistan ve Ceyhan’ı işgale kalkıştılar. Bunun üzerine 12 bin kişilik bir Selçuklu ordusu Çukurova’yı yeniden ele geçirmeye çalıştı. Anadolu Selçuklu kuvvetlerinin ileri harekatı karşısında Ermeniler geri çekildiler ve haçlılar da Ceyhan’ı işgalden vazgeçtiler.

Büyük Selçuklu devletinde ise, Sultan Tapar ile Hille emir’i Sadaka’nın arası açılmıştı.

Sadaka, çeşitli, nedenlerle Sultan ve devletten kaçanları kendine sığınmasına ses çıkarmıyor ve hatta onları himaye ediyordu. Bu sırada araya girenler hem Sadaka’yı Haşhaşi olmakla suçluyor ve hem de hakkında pek çok dedi kodu üretiyorlardı. Sonunda Sultan ile Sadaka arasındaki güven kayboldu. Sultan hizaya getirmek amacı ile Sadaka’nın üzerine yürüdü.

Sadaka boyun eğeceğine, o da, Sultan'ın üzerine yürüdü. Yapılan savaşı Sultan Tapar kazandı. Sadaka öldü, oğlu Dübeys esir alındı. Pek çok Sadaka askeri öldürülmüş, Selçuklular pek çok esir almışlardı (Şubat 1108).

Savaştan sonra Bağdat'a dönen Sultan Tapar, Sadaka'nın karısını Bağdat'a çağırarak, kocasını öldürüldüğü için ondan özür diledi. Oğlu Dübeys'i de itaatten vazgeçmemesi koşulu ile salıverdi.

Bu sırada, 1108 tarihinde Haçlı Antakya yöneticisi Tancred, Piza desteği ile Doğu Roma İmparatorluğuna ait olan Lazkiye limanını ele geçirdi. Pizalılara Lazkiye ve Antakya'da birer mahalle, vergi muaflığı ve serbest ticaret hakkı tanıdı.

Büyük Selçuklu devletinin uç bölgelerindeki ikta sahibi komutanlar zenginleşip, kendilerine vezir alıyor, asker sayılarını çoğaltıyorlardı. Eyaletlerin sahipsiz arazilerinde büyük sürüler besleyerek servetlerini durmadan büyütüyorlardı. Servetleri büyüdükçe de askerleri ve giderleri artıyordu. Böylece eyalet gelirinin bir kısmı merkeze gidemiyor, tümü o eyalette kullanılmaya başlanıyordu. Buna iyi bir örnek Musul'dur. Musul, Selçukluların Suriye ve Diyarbakır bölgesini denetim altında tutmalarını sağlayan önemli bir askeri merkezdi.

Haçlılara karşı savaşlar Musul İktaı'sına sahip komutanlarca yapılıyordu. Yukarıdaki nedenlerle Musul İktaı sahibi Çavlı, merkeze para yollamakta isteksiz davranmaya başladı.

Çavlı'nın büyük parası ve malı olmuştu ama Sultana bir şey yollamıyordu.

Ayrıca Çavlı, Sultan onu Sadaka ile çarpışırken çağırdığında yardıma gelmemiş. Ama gelir gibi yaparak Sultan Tapar'ı oyalamıştı. Diğer yandan da Sadaka'yı Sultanla savaşmaya teşvik de etmişti. Sultan Tapar, Sadaka olayını çözdükten sonra, emirlerini, Porsukoğlu, Sökmen el-Kutbi'yi, Mevdud'u, Aksungur Porsuki'yi Çavlı topraklarını ele geçirmeleri konusunda cesaretlendirip, emretti. Gelen tehlikeyi anlayan Çavlı ise bir taraftan Musul'u takviye ederken, diğer yandan kendi kentten ayrıldı. Kentte Porsuk kızı olan karısını bırakmıştı. 1108

Nisan’ında Selçuklu kuvvetleri Musul önüne geldiler. Musul Halkı, mevcut yönetimin baskılı davranışlarından memnun değildi. Cuma namazı kılınırken gizlice, Selçuklu askerlerinin kente girmesine yardım ettiler. Çavlı’nın karısı bir süre iç kalede direndi ise de sonunda

32

Mevdud ile anlaştı. Kenti terk ederek Porsukoğlu Porsuk’un yanına döndü. Musul ve

çevresine de emir Mevdud hâkim oldu.

Emir Çavlı, Musul’dan ayrıldığında daha önce Harran savaşında esir alınmış olan Urfa Haçlı Kontu Baudouin du Bourg’u yanına almıştı. Çavlı önce İlgazi ile anlaşmaya çalışmıştı. Ama anlaşmaya İlgazi yanaşmadı. Çavlı bunun üzerine Rahbe’ye gitti. Yolda “ kurtuluş akçesi ödemesi, hapiste bulunan Müslümanları serbest bırakması, yardım istendiğinde bizzat kendisinin askeri ve mali yardımda bulunması “ koşulları ile Baudouin’i serbest bıraktı.

Baudouin sözlerini tuttu, Müslümanlar serbest bırakıldı.

Baudouin fidyesini Çavlı'ya yollarken, Halep emir'i Rıdvan Halep'ten Sıffin'e gidiyordu.

Yolda tesadüfen parayı götürenlere rastlayıp, fidyeye el koydu. Bütün olup bitenlere karşı Sultan Muhammed Tapar, Çavlı ile arasının düzelmesini istiyor ve arabulucu elçiler yolluyordu. Çavlı Rıdvan'ın hâkimiyetinde bulunan Balis kentini Eylül 1108 de kuşatıp, yağmalayarak, pek çok mal ve para ele geçirdi. Böylece Rıdvan'ın el koyduğu parayı katıyla geri almış oldu.

Tancred and Erminia

Bu durumda, Çavlı'nın Halep'e saldıracağından korkan Rıdvan " Çallı Halep'i alırsa, Haçlılar Suriye'de barınamaz " diyerek, Antakya kontu Tancred'en yardım istedi. Buna karşılık Çavlı da Urfa kontu Baudouin'i yardıma çağırdı. Ama Musul'un Mevdud'un hâkimiyetine geçtiği asker arasında duyulmuştu. Çavlı'nın askerlerinin büyük bir kısmı, Çavlı'yı terk ederek Mevdud'un yanına gittiler. Ekim 1108 de Çavlı – Baudouin ittifakı ile Rıdvan – Tancred ittifakının kuvvetleri karşılaştılar. Savaşı Rıdvan kazandı. Çavlı, elinde kefeni ile İsfahan'a gidip, Sultan Tapar'a itaatini bildirdi. Sultan, Çavlı'nın tekrar kendine tabi olmasını kabul etti.

Sultan Tapar, daha sonra, Çavlı'yı 2 yaşındaki oğlu şehzade Çağrı'ya atabek yaparak Fars valiliğine atadı. Çağrı Fars'ta merkezin sözünü dinlemeyenleri, halka zulüm edenleri yola getirdi. Ama bu sırada kendine rakip olabilecek olanları da öldürtüp, mallarına el koydu.

33

Bu sırada Sökmen el-Kutbi de Sultan Tapar'a bağlı olarak gittikçe kuvvetleniyordu.

Meyyafarikin'i ele geçirdi.

Kendi eyaletlerinden gelen parası iyice azalan Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar parasızlığa çözüm bulmakta zorlanırken, Horasan hâkimi Sencer çözümü yeni fetihler yapmakta buluyordu.

Tancred'in Piza donanması yardımı ile Lazkiye limanını ele geçirmesinden sonra, 60 gemilik bir Cenova (Ceneviz) filosunun yardımı ile 1109 yılında Haçlılar Trablus'u ele geçirdiler ve böylece Trablus kontluğu da kuruldu. Trablus kontu hizmetlerine karşılık Cenevizlilere Cübeyl limanının tümünü verdi. Venedik de Trablus'un üçte birini, Limanı ve limanın karşısındaki adaları aldı.

1109 yılında Sultan Tapar, Musul emiri Mevdud ile Sökmen el-Kutbi'den Haçlılara karşı sefer düzenlemelerini istedi. Bunlara Artıkoğullarından Necmeddin İlgazi de katılınca, ortaya kalabalık bir ordu çıktı. Mayıs1109 da Urfa kuşatıldı. Urfa kontu Baudouin du Bourg, Kudüs kralı Baudouin'den yardım istedi. Haçlı ordusu Urfa'ya yaklaşırken, Mevdud ordusunu Harran'a çekti. Haçlı ordusu Harran ovasına girdi, ama sonra takipten vazgeçip geri döndü.

Bu sefer Selçuklu ordusu onları takip ediyordu. Haçlıların büyük bir kısmı Fırat'ı geçince, Mevdud Fırat'ın diğer yanında kalan az sayıdaki Haçlılara saldırıp, onları yok etti. Bütün ağırlıkları yağmaladı.

1109 yılında, daha önce gördüğümüz Karahanlı " Sagun " tekrar II. Muhammed Hana baş

kaldırdı. Sencer asker yollayarak Muhammed Hana yardım etti. Yapılan savaşı Muhammed Hanın Selçuklu takviyeli ordusu kazandı. Sagun Bey esir edilip, Merv'e götürüldü. Ancak bundan sonra rakipsiz kalan Karahanlı hükümdarı II. Muhammed Han, halka kötü davranmaya başlayacak, bu da Sencer ile olan ilişkisini bozacaktı.

Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Anadolu Selçuklu devleti tahtına oğlu Şahin-Şah geçti (1110 – 1116). Şahin-Şah, 3 sene sonra İsfahan'daki esaretinden kurtulup Konya'ya dönebilmişti. Başkent Konya'ydı. Şahin-Şah Doğu Roma İmparatorluğunun elinden devletin eski topraklarını almak için pek çok silahlı mücadele verdi. Bunların bir kısmını Doğu Roma İmparatorluğu kuvvetleri, bir kısmını da Anadolu Selçuklu devleti kuvvetleri kazandılar. İki tarafın birbirine karşı hareketleri gel-gitler tarzında ve sürekli devam etti.

Kudüs Krallığı Güçlü, Müslüman Halk

Tepkili

35

Tapar ise bu sırada Ortodoks Sünniliğin şampiyonluğunu yapıyordu. O ve İsfahan reisi Hatibi birlikte, dini terör estiriyorlardı. Bu terörden az önce bahsetmiştik. Hatibi, Sultan Tapar'ın nezdinde öyle bir yere gelmişti ki " bir kişinin Müslüman olup olmadığını bilmek için mihenk taşı " olmuştu. Hatibi çok ocak dağıttı. Sonunda da yuvası dağıtılan biri tarafından öldürüldü.

Ölünce de yaptığı bütün tertipler ortaya çıktı ve bu da McCarthy'ciliğin sonu oldu.

Sonunda, Sultan Tapar olup bitenin farkına vardı. Olup bitenler onun bilgisi dışında değildi, ama o bu yapılanların doğru olduğuna inanıyordu. Sonra, pek çok ihbar ve ispat sonucu yapılanların düzmece suçlamalar ve tertipler olduğunu anlayarak McCarthy'ciliğe son verdi.

Böylece Selçuk ülkesinde teröre, terör ile karşılık vermek bitti.

1110 yılında Sultan Tapar, Alamut ve yanındaki Rudbar kalesine sefer düzenledi. Çevredeki

ürünler yakıldı, amaç kaleleri açlık ile teslim almaktı. İlk seferi babası Nizamülmülk'ün öcünü almak isteyen vezir Ziyaülmülk yönetmişti. Kaledeki Haşhaşinler büyük kıtlık çektiler ve ot yiyerek yaşamlarını sürdürmeye çalıştılar. Büyük açlık nedeniyle kadınlar ve çocuklar kalelerden yollandılar. Sultan Tapar 8 yıl boyunca her hasat zamanı sefer düzenletip, ürünleri yaktırdı.

1110 yılında Kudüs Latin Kralı, Ceneviz, Venedik, Norveç ve Danimarka haçlılarının desteği ile Beyrut ve Sayda limanlarını eline geçirdi. Böylece Sur dışında tüm Suriye ve Filistin limanları Haçlıların eline geçmiş oldu. Bu yıllar Haçlıların Müslüman emirlikler karşısında iyice kuvvetlendiği yıllardır. Başta Halep egemeni Rıdvan olmak üzere çevre egemenler Haçlılara haraç ödemeye başladılar.

Halep hem haçlılara haraç ödeyerek ayakta kalmaya çalışıyor ve hem de durmadan Halifeden, Selçuklulardan yardım istiyordu. Selçuklu Sultanı Tapar Bağdat'ta iken, Haşimi ailesinden birinin başkanlığında din

adamlarından meydana gelmiş bir kurul Bağdat'a geldi. Kurul, Bağdat halkını da yanına alarak, Halifeyi ve Sultanı Haçlı meselesi ile ilgilenmeye davet etti.

Cuma günü Sultanın özel camisi önünde gösteri yapıldı. Hatta Cuma namazı kılınmasını bile engellediler. Tapar'ın komutanları Haçlıların üzerine hemen asker yollanacağını söyleyerek halkı teskin ettiler. Bir hafta sonra aynı kalabalık, bu sefer, Halifenin özel camisine zorla girerek gösteriler yaptılar ve şiddete başvurdular.

Bu baskılar sonunda Haçlılar üzerine bir sefer düzenleme hazırlıklarına başlandı. Ama sonra görev yine Musul egemeni Mevdud'a bırakıldı. Harran'da toplanan kuvvetler, Haçlılar üzerine yürüyemeden kendi iç çelişkileri nedeniyle parçalandılar. Her egemen kendi topraklarına döndü.

Bu tarihlerde Anadolu Selçuklu devletine bağlı kuvvetlerin Çukurova'ya yağma akınları düzenledikleri görülmektedir. Bu sırada I. Toros Oradadır ama Türklerin karşısına çıkamamaktadır.

36

Endülüs parlıyor

Murabıtlar devletinin Kuzey Afrika'daki cihat ve misyonerlik faaliyetleri sonucu, Moritanya, Senegal, Gana, Nijerya, Mali ve Gambiya gibi ülkelerde Müslümanlık yayılma imkânı bulmuştur. Ancak 1110 yıllarına gelindiğinde, Endülüs'te Murabıtlar iyice zayıflamışlardı.

İbn Tumar, Muvahhitler (birinin yandaşları) hareketini başlattı. Muvahhitler Faslı ve yerli Berberiler aralarında örgütlendiler. İbn Tuman tarafından başlatılan hareket Abdülmümin

tarafından örgütlenmişti. Endülüs'te Muvahhitler iktidarı ele geçirdiler.

Muvahhitler Endülüs'ü Malikiliğin aşırılıklarından kurtarmışlardı. Hıristiyan ve Yahudilere karşı hoş görülü değildiler. Ama Muvahhitlerle birlikte Endülüs İslam aydınlanmasının bayrağını taşımaya başladı. Bundan sonra, Doğu Akdeniz'de İslam uyuklamaya başlarken, Endülüs onu yaşatmaya devam edecekti.

37

Endülüs'te Müslüman kültürü yükselirken, Batı Avrupa da bu kültürü almaya hazır hale gelmişti. Endülüs'te araştırma ve düşünce özgürlüğü almış başını gidiyordu. İbn Tufeyil, "

Hayy İbn Yakazan " adlı eserini yazdı. Yakazan Allah'ın bir adıydı. Yani eser Tanrının oğlu Hayy adını taşıyordu. Bu güzel yazılmış felsefi romanda bir tür doğa dinini anlatılıyordu.

Doğa dini anlatılırken, duygu biçimin üstüne çıkmış, dini bütünlemişti.

1110 tarihinde Anadolu'da da, Van ve yöresinde Sökmenliler (Ahlatşahlar) Türk Beyliği kuruldu (1110 – 1207). Sökmenliler Beyliğine Ahlatşahlar dendiği gibi Ermenşahlar da denir.

Selçuklu Sultanı Alparslan'ın kardeşi Yakuti'nin oğlu Azerbaycan Selçuklu genel Valisi Kutbeddin İsmail İl Arslan'ın Türk asıllı kölesi Sökmen el-Kutbi tarafından kurulmuştur.

Melihşahın ölümünden sonra, şehzadeler arası savaşlarda efendisi Kutbeddin İsmail 1093

yılında öldürülünce Sökmen'in önünde bu yol açılmış oldu. Sökmen de Kutbüddin'in oğlu Mevdud'a tabi oldu. Berkyaruk ve Tapar arasındaki saltanat mücadeleleri sırasında Mevdud ve dolayısı ile Sökmen, Mehmet Tapar'ın yanında yer aldılar

Sökmen, adaletli davranışları ve iyilikseverliği ile gittikçe ünleniyordu. Ahlat kenti ise epeydir çok kötü yönetiliyordu. Ahlat, Selçuklular tarafından

Anadolu akınları için üs olarak kullanılan, dönemin önemli kentlerinden biridir.

Mervanoğullarının yönetiminden bunalan Ahlat halkı Sökmen'i kentlerine davet ettiler. Kente gelen Sökmen, Mervanoğullarını kentten kovarak, Sökmenoğulları beyliğinin temellerini attı.

Bu beyliğe Ahlat-Şahlar veya Ermen-şahlar devleti de denir.

1111 yılında, Bağdat'ta bulunan Sultan Muhammed Tapar, Şerafüddin Mevdud komutasında Selçuklu ordusunu toplattırdı. İlbeyi, Zengi, Ahmedil, Ebulheyca, Ayaz ve Sökmen kuvvetleri ile birlikte Selçuklu ordusuna iltihak ettiler. Ordu Haçlıların üzerine yürüdü. Telbaşir kuşatıldı. Sökmen, Telbaşir kuşatması sırasında hastalandı.

Hatırlanacağı gibi, I. Toros'un yönettiği Ermeniler köken itibarı ile Kral Gagik'in Doğu Roma asilleri Mandela oğulları tarafından öldürülmesinden sonra oluşmuşlardı. I. Toros, Mandela oğullarını öldürerek Kral Gagik'in intikamını aldı. Bu olay Ermenilerin artık Doğu Roma İmparatorluğundan pek de korkuları kalmadığını göstermektedir.

38

Haçlı, Selçuklu, Haşhaşi Mücadeleleri

Haçlılarla savaş

Selçuklu ordusu Telbaşir'i (Tellbaşir) kuşatmışken, Telbaşir hâkimi Joscelin emir Ahmedil'i rüşvet vererek kendi yanına çekti. Bu sırada Halep meliki Rıdvan, Mevdud'dan yardıma gelmelerini istedi. Ahmedil'in ısrarı ile ordu Telbaşir kuşatmasını kaldırıp, Halep'e gitti.

Rıdvan ise isteğinde samimi değildi, Selçuklu ordusu gelirken, kent çekilip, kapıları kapattı.

Bu duruma çok kızan Mevdud, Halep'in çevresini yakıp, yıktı. Selçuklu ordusuyla tek başına başa çıkamayacağını bilen Tancred (Tankred) Kudüs kralından yardım istedi. 16 bin kişilik Haçlı ordusu karşısında Mevdud, Şeyzer surları içine çekildi. Bu sırada Selçuklu ordusunda işler iyi gitmiyordu. Porsukoğlu Porsuk hastaydı. Hastalanmış olan Sökmen el-Kutbi geri dönerken yolda ölmüştü. Sökmen el-Kutbi'nin ölümünden sonra yerine oğlu Zahireddin İbrahim geçti.

Sökmen el-Kutbi'nin cenazesi geri götürülürken, Artukoğlu İlgazi, Sökmen'in hazinesini ele geçirmek için cenaze alayına saldırdı. Selçuklu ordusu böyle darmadağınken Haçlılar ciddi bir darbe vurmak istediler. Selçukluların batı ordusundaki tek iyi şey Mevdud ile Tuğtekin arasında oluşmuş kuvvetli dostluk ve güvendi. Eylül 1111 de Haçlılar ile Selçuklu kuvvetleri Tellmennes'te karşılaştılar. Yapılan savaşta Haçlı ordusu perişan oldu. Haçlılar üç gün bir tepede müdafaa durumunda bekleyip, Selçuklu askerleri Cuma namazı için Şeyzer'e gidince Efamiye'ye kaçtılar. Savaştan sonra emir Mevdud Musul'a döndü.

39

Alamut kalesi çevresinde yaşayan halk Haşhaşilerden çok muzdaripti. Sultan Muhammed Tapar, Anuştekin Şirgir'i Hasan Sabah ile savaşmak üzere görevlendirdi. Anuştekin bazı Haşhaşi kalelerini aldı. Bunlardan biri olan Kelam kalesi 1111 de ele geçirildi. Kaleler ele geçtikçe oradaki Haşhaşiler Alamut kalesine gidiyorlardı. Sultan bunun üzerine Alamut'un ele geçirilmesini emretti. Anuştekin'in yanında Karaca, Gündoğdu, İl-Kavşut,

Bozan gibi komutanlar da vardı. Alamut kuşatıldı. Kuşatmayı emirler dönüşümlü olarak yönetiyorlardı.

1112 ilkbaharında Mevdud, Urfa kentini bir daha kuşattıysa da başarılı olamayarak, kuşatmayı kaldırdı. Bu kuşatma sırasında kenti teslim etmeleri için Mevdud Ermenilerle anlaşmak istemiş, ama onlar buna yanaşmamışlardı. Yine de 20 Ermeni, Türk askerlerini surlardan iple içeri almak istedi. Bunu Joscelin fark edip, teşebbüsü akamete uğrattı. Ondan sonra da pek çok Ermeni'nin gözü oyuldu, burnu kesildi, çeşitli işkence ve ölüme maruz kaldılar. Pek çok günahsız insan acı çekti. 1112 yılında Antakya prensi Tancred de öldü.

Yerine kuzeni Roger de Salerne geçti.

1112 yılında Sökmen el-Kutbi ölünce yerine oğlu İbrahim geçti. Ahlat-Şahlar merkezi Ahlat olmak üzere Malazgirt, Erciş, Adilcevaz, Eleşkirt, Van, Tatvan, Bitlis, Muş, Hani, Meyyafarikin ve Bargiri kentlerine hükmediyorlardı.

1113 yılı Haziran ayında Taberriye'de büyük Selçuklu devleti Musul valisi Mevdud'un kuvvetleri ile Kudüs Latin kralının kuvvetleri karşı karşıya geldiler. Kralın yanında Joscelin

vardı. Joscelin Urfa kontunun vassalı idi, ama konta vergi yollamıyordu. Kont, Joscelin'i hastayım diye kandırarak çağırıp, işkence ile ondan fieflerinden vazgeçtiğine dair imza almıştı. Bütün mülkünü kaybeden Joscelin'de Kudüs kralına sığınmıştı. Kral ona Taberriye kentini fief verdi. İşte Joscelin ve Kral Taberriye'de Mevdud'un tuzağına düşerek kötü bir yenilgi aldılar. Kral kaçtı. Daha sonra Krala yardıma gemiler, askerler, Antakya kontu gelince, Mevdud da Şam'a çekildi. Şam egemeni ise Mevdud'un ülkesini elinden alacağından korkup, Mevdud'u bir Haşhaşi fedaisine öldürttü. Böylece 1113 yılında Müslümanlar Kudüs kralına karşı zafer kazanmış olmalarına rağmen, bu zaferin bir faydasını görmediler. Durumda bir değişiklik olmadı.

Adil ve hayırsever bir yönetici olan Mevdud'un ölümünden sonra Kudüs Kralı Baudouin'in Tuğtekin'e bir mektup yazarak " İslam'ın Direğini

(Mevdud) bir bayram günü, hem de Allah'ın evinin önünde öldüren bir millet, elbette Allah tarafından imha edilmeye layıktır "

dediği rivayet edilir.

Mevdud Haçlılarla sürekli mücadele eden Selçuklu valisiydi. Urfa bölgesini hedef alan seferleri Urfa kontluğunun geleceği açısından bir dönüm noktası oldu. Urfa kontluğunun Fırat nehrinin doğusunda kalan kısmı tahrip edilmiş, bölge halkının çoğunluğu nehrin batı tarafına kaçmıştı. Ayrıca Haçlılar Urfa Ermenilerinin Mevdud ile işbirliği yaptığını sanarak, Ermenilere işkence etmişler ve onları teçhire zorlamışlardı.

40

Suriye'de Melik Rıdvan'dan sonrası

1113 yılında, halkına kötü davranan Karahanlı hükümdarı II. Muhammed Hanı, Selçuklu Meliki Sencer, yanına çağırdı. Sencer'in yanına gitmekten korkan Muhammed Han, ancak aralarında Ceyhun nehri varken tabiiliğini bildireceğini belirtti. Sonuçta Muhammed Han Sencer'e aralarında Ceyhun nehri varken biat etti.

1113 Aralık ayında, uzun zamandır hasta olan Halep Selçuklu emiri Rıdvan öldü. Onun ölümünden sonra Halep emirliği yönetimi iyice bozuldu. Rıdvan, babası Tutuş'un ölümünden sonra ikiye bölünen Suriye ve Filistin Selçuklu devletini birleştirmeye muvaffak olamamıştı.

Bunda en önemli sebep, babasından ona miras kalan, Atabeği Cenahüddevle Hüseyin,

Yağısıyan, Artukoğlu Sökmen, Artukoğlu İlgazi, Abak, Abakoğlu Yusuf gibi güçlü komutanları yanında tutamamasıdır. Devletin bütünlüğünü koruyamadığı gibi, bir kısım topraklarını Fatımîlere, bir kısım topraklarını da Haçlılara kaptırmıştı. Bütün bunlara rağmen, Halep yönetimi onun ölümünü telafi edilemez bir kayıp olarak kabul etmişti.

Melik Rıdvan'ın ölümünün peşinden 16 yaşındaki oğlu Tacüddevle Alp Arslan Muhammed bir muhalefetle karşılaşmadan Halep Selçuklu emiri

oldu. Bu sırada Rıdvan'ın desteklemesi sonucu İsmaililer ve bu arada Haşhaşinler Suriye ve Halep'te büyük faaliyet gösteriyorlardı.

İsmaililer devlet yönetimine karışıyor, orduda bulunuyorlardı. Ayrıca Antakya Haçlıları Halep çevresindeki tüm önemli kaleleri ellerine geçirmişler, Halep yılda 20 bin altın vergiye tabi tutulmuştu. Alp Arslan Muhammed, babasının yerine geçmişti ama devlet yönetiminde

babasının adamları görevlerine devam ediyorlardı. Onların teşviki ile 2 kardeşini öldürttü.

Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, Alp Arslan Muhammed'e bir mektup yollayarak, Haşhaşinleri halletmesini istedi. Bunun üzerine başta Haşhaşin lideri Ebu Tahir olmak üzere, Halep'teki İsmaililer yakalanarak, bir bir kafaları kesilmeye başlandı. Kaçabilenler Haçlılara ve Suriye'nin diğer kentlerine sığındılar. Alp Arslan Muhammed, Babasının yapmadığı veya yapamadığı işi yaparak, İsmaillileri Halep ve çevresinden silmişti.

Kuzey Afrika'da Berberi İbn Tuman, Gazalinin mistik düşüncelerini benimsemişti. Maliki hukukçularının sınırsız ve mutlak gücünü kırmak ve imanın kaynaklarına doğrudan dönmek istiyordu. Ancak, İsmaillilerin etkisi de kaçınılmaz olarak vardı. İbn Tuman kendini mehdî ilân etti. Ulamayı ise ortadan kaldırmadı. Yaptığı şey daha önce Doğuda yapılan şeydi.

Ortodoks dinsel düşüncesi içine mistik duyguyu soktu. Bu yeni dini dönüşüm, çok Tanrılı dinlerin gelenek ve inancını içlerinde taşımaya devam eden halkı dönüştürdü. Ermişlere tapınma tipik bir görünüş halini aldı. Bu dönüşüme ulema ayak uydurdu ve bugün bile devam eden halk üzerindeki büyük etkisini korumaya devam etti.

Batı Avrupa'da Burjuvaların kentler içinde örgütlenmesi nereyse tamamlanmış, mali güçleri gün geçtikçe artmıştı. Müşterek menfaatleri ve örgütlenmeleri onların sınıfsal bilincini

arttırmıştı. Maddi durumları ve yaşantıları ile siyasi durumları birbirine hiç uymuyordu.

Böylece burjuvalar hem özgürlük ve hem de siyasi taleplerde bulunmaya başladılar. Bu isteklerini yüksek sesle dile getiriyor ve hatta yer yer kaba kuvvete başvuruyorlardı. Tüm kentlerde bir hareketlenme başlamıştı. Sürekli seyahat eden burjuvalar sayesinde kent halkları birbirinden de haberdar oluyordu. Bir kentteki istek, kısa sürede diğer kentlere sirayet ediyordu. Zaman zaman sertleşen mücadele, örneğin 1115 yılında Lyon burjuvalarının isteklerini ret eden piskoposu öldürmeleri gibi şiddet de içeriyordu.

Halep Selçuklu Meliki Alp Arslan Muhammed, devleti yeniden organize etmek için Şam emir'i Atabek Tuğtekin'den yardım istedi. Yardım etmeden önce Atabek Tuğtekin, Alp Arslan Muhammed'i Şam'a davet etti. Şam'da Melike büyük hürmet gösterildi, amcası

Dukak'ın tahtına oturtuldu. Tuğtekin. Alp Arslan Muhammed'e sanki ona tabi bir emirmiş

gibi davranıyordu. Mart 1114 de Melik Alp Arslan Muhammed yanında Tuğtekin'le beraber Halep'e döndü. Ama nedendir bilinmez, Tuğtekin ıslahat hareketlerine başlamadan ve hatta Tuğtekin'in bilgisi dışında, Melik Alp Arslan Muhammed beğenmediği devlet yüksek

kademelerindeki kişileri öldürtmeye veya hapsetmeye başladı. Bunların içinde Halep ordu komutanı Gümüştekin, Ebulfrazl, Ebulfazl'ın babası Sait, hacip Altuntaş vs… vardı. Bunun üzerine Tuğtekin olanlara çok üzülerek, Halep'i terk edip, Şam'a döndü.

Ortadoğu'da ise Musul valisi Mevdud Şam'da öldürüldükten sonra, Sultan Tapar, Aksungur Porsuki'yi yeni Musul valisi olarak atamıştı (1114). Ancak Porsuki'ye karşı çıkanlar sadece Haçlılar değil, aynı zamanda topraklarını kaybedeceklerinden korkan Halep, Şam ve Mardin egemenleriydi. Mardin egemeni Artukoğlu İlgazi, Nusaybin yakınlarında Aksungur Porsuki'yi bozguna uğrattı (Haziran 1114).

Halep Meliki Alp Arslan Muhammed, gittikçe dengesiz davranışlarda bulunuyordu. Kimse yarınından emin değildi. Devlet üst kademe yöneticileri her an öldürülme riski ile yaşıyorlardı. Zaten devleti yöneten atabek Lülü idi. O Halep'i tam bir diktatör gibi yönetiyordu. Lülü, Melikin kendini de

öldüreceğinden korkunca, önce davranıp Eylül 1114 de onu öldürdü. Alp Arslan Muhammed sadece 1 yıl yönetimde kalabilmişti. Alp Arslan

Muhammed'in yerine, kardeşi 6 yaşındaki Sultanşah geçirildi. Halep yönetimi aslında Lülü'nün elindeydi.

29 Kasım 1114 gecesi, Kuzey Suriye'de Halep'i etkileyen şiddetli bir deprem oldu. Bu depremde, Halep surlarının Antakya kapı burcu ve çevredeki bazı kaleler yıkıldı. Çevredeki bazı kaleler de ağır hasar aldı. Can kaybı çok olmuştu. Halep halkı bir yandan Haçlı tehlikesi ve onun getirdiği kıtlık, bir yandan iç zalimlikler ve ızdıraplar derken şimdi de depremin acılarını çekiyordu.

Aksungur Porsuki'nin bozgunundan sonra, Sultan Tapar durumu düzeltmesi için Hamedan valisi Porsuk oğlu Porsuk'u oldukça büyük bir ordu ile yolladı. Ama Artukoğlu İlgazi ve Şam egemeni Tuğ Tekin Antakya Haçlı kontu Roger ile ittifak yaptı. Porsuk oğlu Porsuk'un kuvvetleri Halep yakınındaki Telldanis'e geldiklerinde, Antakya kontu Roger 500 atlı ve 2 bin yaya askerle baskın yaptı. Selçuklu ordusu dağıldı. Emir Porsuk oğlu Porsuk 100 atlı ile Telldanis'e çekilebildi (Eylül 1115). Sonra da kaçarak Haçlı baskısından kurtuldu. Rivayete göre bu savaşta Selçuklu ordusu 3 bin askerini kaybetmişti. Mağlubiyetin peşinden Selçuklu askerleri de aldıkları tutsakları öldürdüler. Bu ölen tutsaklar arasında Artukoğlu İlgazi'nin oğlu Ayaz da vardı. Bu savaş, Büyük Selçuklu Sultanlarının Haçlılara karşı yaptıkları son girişimdir.

42

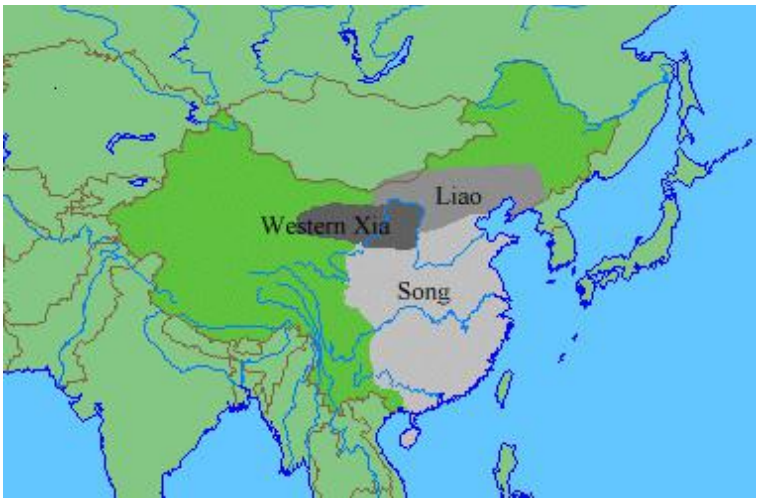

Türkler arasındaki iktidar mücadelelerinden faydalanmak isteyen Gürcü kralı David, 1115

yılında Türklere karşı harekâta girişti. Çoruh vadisi boyunca Pasinler'e kadar ilerledi.

Cücenler öncesi Songlar. Liao=Kitanlar, Xia=Hsia

XI. yüzyılda Çin'de Song hanedanı savaşlara mani olmaya çalışıyordu. Ama bir taraftan da Kitanlar ve Hsialarla savaşlar yapılıyordu. Songlar her iki devlete de vergi vererek barışı korumaya çalışıyorlardı.

X. yüzyılın başlarında bir Kore devleti olan Balhaeları Kitanlar (Liao hanedanı) yok edince

ortaya çıkan siyasi oluşumlardan biri de Cücenlerdi (Jurcenler, Cürcen). Jurcenler (Jurchens,

Cücenler, Nü-chen, Cürcenler) Tunguzlardandır ve Mançurya'da bulunuyorlardı. Bunlar daha sonra Manchu adını alacaklardır. XI. yüzyılda Kitanlara vassal olarak yaşıyorlardı. 1115

yılında liderleri Wanyan Aguda kendini İmparator ilan ederek Jin Hanedanını (Kinler, Altın soy) kurdu (1115–1234).

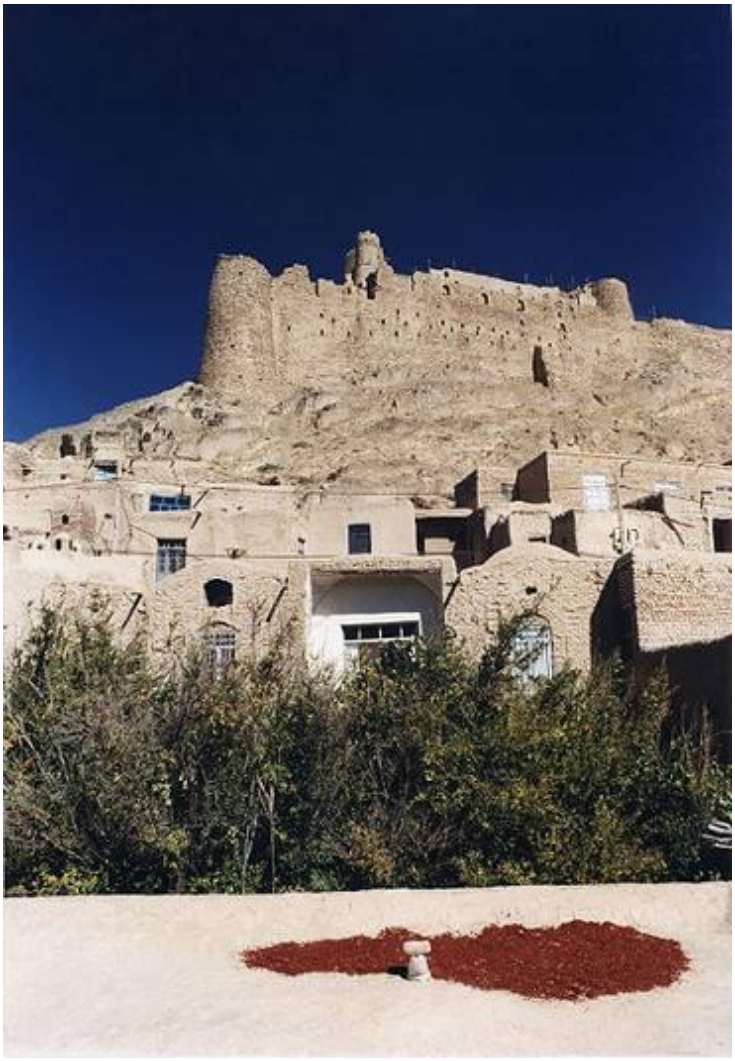

Alexios Komnenos

Batı kendi içinde mücadele ederken, Balkanlarda Macar etkinliği artıyordu. Doğu Roma İmparatoru Alexios Komnenos oğlu İoannes'i bir Macar prensesi ile evlendirdi.

Doğu Roma Norman tehlikesini atlatmıştı, Haçlılar ise artık büyük bir tehlike kabul edilmiyorlardı. Kendini toparlamış olan İmparatorluk Konya üzerine bir sefer düzenledi. 1116

yılında Alexios Komnenos'un ordusu Akşehir'e kadar ilerledi ve burada Selçuklu Sultanı Şehinşah'ın ordusu ile karşılaştı. Savaşın sonunda zafer Doğu Roma'nın olmuştu. Ancak bilmediğimiz bir nedenle, Alexios Konya

üzerine gitmekten vazgeçerek Constantinopolis'e döndü. Gelinen noktada, Doğu Roma Batı Anadolu'yu tekrar hâkimiyeti altına almıştı.

1116 yılında Akşehir savaşından sonra, Şahin-Şah kardeşi Mesut tarafından hile ile yakalanarak gözlerine mil çekildi (1116). Anadolu Selçuklu devleti tahtına İzzettin Mesut geçmişti (1116 – 1156).

Bu sırada İran'da Fars valisi

Çavlı, bölgeyi asilerden

temizlemeye devam ediyordu.

Şebankare emirleri, Kirman Selçuklu Meliki Arslanşah'ın

yanına kaçmışlardı. Çavlı

Kirman üzerine yürüyüp

sınırdaki Furg kalesini kuşattı.

Melik Arslanşah ani bir

baskınla Çavlı'yı mağlup etti.

Çok fazla asker öldü ve pek

çoğu da esir oldu. Arslanşah,

esir askerleri serbest bırakarak

barışseverliğini gösterdi. Çavlı

bu yenilginin öcünü almak için

Kirman'a ikinci bir sefer

yapmayı düşünürken 9 yaşına

gelmiş olan şehzade öldü

(Mayıs 1116). Bundan az sonra

da atabek Çavlı da öldü.

Şirzad’dan sonra Gazne tahtına

Arslanşah geçmişti (Şubat

1116). Arslanşah’ın babası

Sultan III. Mesut, annesi

Selçuklu Sultanı Melik-Şah’ın

kızı Mehdül-Irak Hatundu.

Arslanşah, Behramşah’dan

başka bütün kardeşlerini

Furg

öldürtmüştü. Ayrıca annesine de

44

çok kötü davranıyordu. Gazne’den kaçan Behramşah önce Kirman Selçuklu Meliki

Arslanşah’a gitti. Onun yol göstermesi ile de Melik Sencer’e giderek yardım istedi.

Halep’te Lülü küfesini iyice doldurmuştu. Lülü, olup bitenlerden ve özellikle Büyük Selçuklu devletinden korktuğundan Halep’i bırakıp, hazinesini yanına alıp, terki diyar etmeye çalıştı.

Ama yolda kendi askerleri tarafından öldürüldü (1116). Onu öldüren askerler hazinesini Halep’e geri getirip, devlete teslim ettiler. Böylece Lülü dönemi de kapanmış oldu.

Behramşah'ın yardım isteğini ele alan Sencer Gazne üzerine yürüdü. Sultan Tapar, Sencer'in Gazne seferine niyetlendiğini öğrenince mektup yazarak vazgeçmesini istedi. " Gazne hanedanı büyük ailedir, buna suikast etmeyiniz " dedi. Sencer ise ağabeyine biçimsel olarak bağlıydı. Dinlemeyip yürüdü. Sefer çok başarılı olmuştu. Gaznelilerin eşsiz hazinesi Sencer'in eline geçti (Şubat 1117). Sencer Gazne tahtına Behramşah'ı vassal olarak oturtmuştu. Bundan sonra Gazne devleti, Sencer'e yılda 250 bin dinar haraç vergisi verecekti.

Gürcü krallığı, Anadolu Selçuklu devletinin Haçlılar ve Doğu Roma ile başının dertte olmasından istifade ederek, topraklarını genişletmeye çalıştı. Bu arada Saltuklu topraklarına da saldırdı. Bu sırada Anadolu Selçuklu ve Saltuklu halkından çok kişi kıyıma uğradı (1115 – 1118).

Halep halkı, kenti yönetmek üzere Artıkoğlu İlgazi'yi kente davet etti. Halep'e giden İlgazi, kente sahip oldu ve kent yönetimini oğlu Timurtaş'a verdi (1117).

Büyük Selçuklu devletinde ise ipler Hacip Ali ile veziri Degüzini'nin ellerine geçmişti.

Haciplik, köle kökenli askerlerin sarayda ulaşabilecekleri en yüksek mevkiiydi. Hemen vezirden sonra gelen bir protokolü vardı. Bu sırada Sultan hastalandı ve Sultan ile tek görüşebilen kişi Hacip Ali'ydi. Hacip ve veziri, Sultan buyruğu diyerek, fakir halka dağıtılmak üzere hazineden 200 bin dinar çektiler. Bu para ile vezir Degüzini zengin olup, kuvvet topladı. Tapar'ın hastalığı ilerleyince, Hacip Ali, komutanları, şehzade Mahmut'a biat ettirdi.

Alexios Komnenos 40 yıl imparatorluk yapmıştı. İçerden ve dışardan gelen pek çok tehlikeyi atlatmayı başarmıştı. Bunda Doğu Roma'nın " Bizans oyunları " denen ve Çinlilerin " Çin entrikaları " siyasetine çok benzeyen bir politikayı başarı ile yönetmiş olması büyük rol oynamıştır. Doğu Roma, Normanları, Venediklileri, Peçenekleri, Kumanları, Türkleri ve Haçlıları birbirine düşürerek ve doğru zamanda olaylara müdahale ederek, çok kritik ve zor zamanları geçmeyi bilmiştir. Tarihin bu dönemine bakınca, usta bir kuklacının ipleri oynatmadaki zarafeti, Doğu Roma siyasetinde görülmektedir.

Alexios Komnenos'un İmparatorluk yaptığı zamanın büyük bir bölümünde ordu zayıftı ve parasızlık bunaltıcı mertebelere varmıştı. Parasızlığa çare bulabilmek için vergiler arttırılmıştı.

Uygulanan bir diğer yöntem geçmişin angarya sistemine benziyordu. Halk gemi yapımı, müstahkem yerlerin inşası, köprü ve yolların yapımı gibi işlerde hem malzeme ve hem de iş

gücü temin etmek zorunda bırakılmıştı. Nakdi verginin dışında halk ordunun ve memurların bazı masraflarını da karşılamakla yükümlüydü. Alexios orduyu kuvvetlendirmek için hem dışardan paralı askerler kullanmış ve hem de içerde askerlik yükümlülüğünü artırarak, yerli askerlerin önemini korumuştu.

Alexios sosyal sorunları da çözmeye uğraşmış olan bir imparatordur. Verdiği bir emirle tüm yetimlerin manastırlara verilmesini emretmişti. Bu yetimlere eğitim verilecek ve okuma

yazma öğretilecekti. Hatta Yunanca bilenlere Latince, Yunanca bilmeyenlere Yunanca öğretilecekti. Burada amaç profesyonel bir gereklilik değildi. Genel anlamda çocukların okuryazar olması isteniyordu. Batı Avrupa'da ise kötü durumdaki çocuklara okuma yazma öğretilmesi gibi bir istek hiç duyulmamış ve görülmemişti. Alexios, Patrikhanenin baskısı sonucu, Yüksek okullarda yüksek din görevlilerinin dersler vermesini de kabul etmişti.

Alexios Komnenos'un son senelerinde, ölümünden sonra kimin İmparator olacağı meselesi sorun oldu. İmparatoriçe Eirene kızı Anna'nın tahtta geçmesini istiyordu. Alexios ise oğlunun tahtta geçmesinde ısrarlıydı. Anne – kız, İmparator ağır hastalanınca bir darbe yapmaya karar verdiler. Ama bu darbe gerçekleşemedi. 1118 tarihinde Alexios Komnenos ölünce yerine oğlu İoannes Komnenos İmparator oldu (1118 – 1143).

Büyük Selçuklu Meliki Sencer'in Gazne tahtından Arslanşah'ı indirip, yerine Behramşah'ı çıkarmasından sonra. Arslanşah ve Behramşah arasındaki mücadele bitmemişti. Hindistan'a çekilen Arslanşah,

kuvvetlenerek Behramşah'a saldırdı. Sencer'den yardım alan Behramşah yine galip geldi. Arslanşah önce hapsedilip, sonra serbest bırakıldı. Ama o tahtı ele geçirme eylemlerinden vazgeçmeyince, Ekim 1118 de öldürüldü.

Mengücüklü beyliğinde Mengücük Gazi ölmüş yerine oğlu İshak başa geçmişti. İshak, Danışmendoğlu Melik Gazi'nin kızı ile evlendi. Artukoğlu Belek Gazi, Palu ve yöresini ele geçirince, Mengücüklü İshak da Belek Gazi yönetimindeki Malatya'yı basarak, yağmaladı (1118). Bu sırada Belek Gazi Haçlılarla savaşıyordu. Haçlılarla savaşmaktan dönünce, Belek Gazi Kemah üzerine yürüdü. Belek'e karşı duramayacağını anlayan İshak, Trabzon Rum hükümdarı Konstantin Gabras'dan yardım istedi. Buna karşılık Belek Gazi de Danışmendoğlu Melik Gazi ile ittifak oluşturdu.

Bu dönemde yaşayan Doğu Roma tarihçisi Zonaras'ın, dünyanın kuruluşundan 1118 yılına kadar anlattığı tarih sadece Doğu Roma için değil Türk tarihi içinde çok önemlidir.

46

Sultan Sencer

1118 yılında Kudüs kralı I. Boudouin ölünce yerine Urfa kontu II. Boudouin (Baldwin) Kudüs kralı oldu (1118 – 1131). Hatırlanacağı gibi Urfa kontu II. Boudouin, daha önce fief verdiği Joscelin'i hile ile yanına çağırıp, zor kullanarak fieflerini elinden almıştı. Kudüs Kralı I.

Boudopuin'e sığınan Joscelin'e de, Kral, Taberriye'yi fief olarak vermişti. Kudüs Kralı ölünce, Joscelin Urfa kontu Kral olsun diye çalıştı. Urfa kontu Kral oldu, Joscalin'de Urfa topraklarına sahip oldu.

1118 yılında Alamut kalesi 8 yıldır kuşatma altındaydı. Alamut'takilerin yiyeceksiz kalarak, iyice zayıf düştüğü anlaşılmıştı. Sultan Tapar'da en ünlü komutanı Atabey Anuş Tekin Şirgir'i Alamut'un fethine yollamıştı. Tam kale ele geçirilecekti ki Sultan'ın ölüm haberi geldi.

1118 de Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar ölmüştü. Muhammed Tapar ölmeden önce 9

Nisan 1118 tarihinde oğlu Mahmut'u kendi eli ile tahta oturttu. 10 gün sonra da 38

yaşındayken öldü. Sultan Tapar'ın karısı Gevher Hatunun elinde Azerbaycan'daki askeri kuvvetler vardı. Hacip ve veziri, Şehzade Mahmut'a mani olamasın diye Gevher hatunu öldürmeye kararlıydılar. Sultan ölmeden önce " senin hastalığın büyüdendir, karın seni büyülemiş, tedavin yok " demişlerdi. Bu konudaki ısrarlar üzerine Muhammed Tapar karısı Gevher Hatunun gözüne mil çekerek eve hapsettirdi. Sultanın ölümü yaklaştığında, adamları, hükümdarlık mührünü çalarak, Sultanın ağzından Gevher Hatunun ölüm emrini yazdılar.

Gevher Hatun yay kirişi ile boğuldu. Böylece karı – koca aynı saatte ölmüş oldular.

Tapar öldüğünde oğlu Mahmut 14 yaşındaydı (1117 – 1131), vezir ve hacip, onu Sultan ilan ettiler ve kendi güçlerini de korudular. Hatta Hacip Ali, Sultan'ın vasisi kabul edilir oldu.

Sultan Tapar'dan sonra Selçukluların haçlılara karşı zaten az olan ilgisi tamamen ortadan kalktı. Büyük Selçuklu devleti bir daha Haçlılarla ilgilenmedi. Haçlılarla mücadele İlgazi ve Artukoğlu gibi yerel egemenlere kaldı.

Alamut'u kuşatan orduya Sultan Tapar'ın ölüm haberi gelince, ordu dağılma temayülü gösterdi. Anuş Tekin Şirgir askeri tutmaya çalıştı. " Gidersek, onlar bizi basar " dedi. Ama asker hak vermiş görünüp, gece gitti. Az kuvvetle kalan Şirgir kuvvetlerine Haşhaşinler saldırarak, yağmaladılar. Şirgir geri çekildi. Bu çekilmede ilerde kudretli bir vezir olacak olan Dergüzini'nin parmağı olduğundan bahsedilir. Dendiğine göre, o sıra Hacip Ali'nin veziri olan Dergüzini, Hasan Sabah'la işbirliği yapmaktadır. Dergüzini, kısa bir süre içinde komutan Anuş Tekin Şirgir'i tutuklattı ve öldürttü.

Hacip Ali ve vezir ise durmadan hazineyi boşaltarak kendilerini zenginleştiriyorlardı. Parayı almaları yetmiyor, Sultanın " ay kadar parlak " küçük oğlan kölelerini ve cariyelerini de paylaşıyorlardı. Enuşirvan bu yağmayı şöyle anlatır: 47

“ Selçukilerden hiçbir kimse Sultanın bıraktığı kadar altın, gümüş ve ev eşyası bırakmamıştır.

İşte bu malları elde ettiler ve paylaştılar, iki aydan az bir süre içinde hazineyi bomboş

bıraktılar. Altınlar bittikten sonra, gümüşlerin üzerindeki mühürleri bozarak onları da dağıttılar. Karlı muamele yolları buldular. O gümüşleri altına çevirdiler. Sonra dökme ziynet eşyasına ve kapkacağa el uzattılar. Sıra ile mücevherleri, kırda otlayan Arap atlarını, develeri paylaştılar, hiçbir şey bırakmadılar. Döl için beslenen koyunlara, koçlara ve keçilere varıncaya kadar paylaştılar. Bayındır olan devleti böylece çırılçıplak bir duruma koydular, zenginlikten sonra fakirlendirip belkemiğini çökerttiler. “

Muhammed Tapar ölünce, Sencer’in vassallığı da son bulmuştu. Ailenin en yaşlısıydı ve en güçlüsüydü. Büyük Sultanlıkta hak iddia etti. Amca ile yeğen 1119 yılı yazında Sâve’da savaştılar. Mahmut yenilip, İsfahan’a çekildi. Hacip ve vezir bol para dökerek araya girip, Mahmut’u Sencer’in huzuruna getirdiler. Yeğen yere secde etti, Sencer’de onu bağışladı.

Şöyle bir mutabakat oluştu:

“ Mahmut, sultanlık simgesi olabilecek tüm hareketlerden kaçınarak, alelade bir kişi gibi davranacaktı. Mahmut, Sultan Sencer’i karşılamaya çıktığında yedek atına binecekti. Mahmut kendi saltanat rengi olan kızıl rengi bırakıp, Sencer’in rengi olan siyah beyaz rengi kullanacaktı. Sultan Sencer’in huzuruna yeri öperek çıkacak ve ayakta duracaktı. Kabul törenlerinde, kabul töreninin yapıldığı yerden (bargâh) Sencer’in çadırına kadar onun atının üzengisinin yanında yaya yürüyecekti. Daima amcasının yanında onun ailesinin bir ferdi olarak yaşayacak, ayrı çadır kurmayacaktı. Sencer’in yanında kaldığı sürece Mahmut adına bando mızıka çalınmayacaktı. “

Bu Sultan Mahmut’un, Sultan Sencer’in karşısında bütün hükümdarlık hak ve yetkilerinden vazgeçip, herhangi bir kişi gibi bulunması demekti. Büyük Selçuklu Sultanlığı Sultanı Sencer (1118 – 1157), Sultan denmeyi hak eden son büyük Sultandır.

1118 yılında Sultan Sencer, Horasan'da 10 bin Oğuz'u Batıni mezheplere katıldılar diye öldürttü.

Sultan Sencer bir süre Mahmut'u yanında tutup, onun itaatini gözledikten sonra, Mahmut'a Irak Selçuklu Sultanlığını verdi. Ancak bunu yaparken Irak topraklarını parçalamış, bir kısmını ikta olarak dağıtmış, yeğeninin yetkilerini kısmıştı. Sultan Sencer'in yeğeni Mahmut'a verdiği yetkiler, vassalları olan Karahanlı ve Gazneli hükümdarlarına verdiğinden azdı. Bununla birlikte Mahmut, Sencer'in kızı Mehmelek Hatun ile evlendirilmiş ve veliaht atanmıştı.

Sultan Sencer, yeğeni Mahmut'a, babasından kalan ve dolaysız hükmettiği arazileri

bırakmamış, bunları doğrudan kendi kişisel toprakları olarak kabul etmişti. Mahmut'un kardeşi Tuğrul'a Deylem ve Cibal eyaletinin doğu parçasını verdi. Mahmut'un diğer kardeşi Selçukşah ve Atabeyi Karaca'ya ise Fars eyaleti ile Isfahan ve Huzistan'ın yarısını verdi.

Böylece yeni oluşmuş olan ve başında Sultan Mahmut'un bulunduğu Irak Selçuklu toprakları ile kendi toprakları arasına tampon devletçikler yerleştirmiş oldu. Ayrıca Irak Selçuklu devletine verdiği Kirmanşah, Hamedan ve İsfahan'ın çevrelerindeki kırsal alanları kendi adamlarına ikta olarak dağıttı. Böylece büyük merkezler hinderlandlarından mahrum kaldılar.

Sultan Sencer, Selçukluların ilk başkentleri olan Rey kentini de kendine almıştı. Böylece psikolojik olarak, siyasi rakibi kalmıyordu. Bütün bu önlemlerin sonucunda Sultan

Mahmut'un Irak Selçuklu devleti ekonomik ve siyasi olarak budanmış bir devletti ve yeniden Büyük Selçuklu tahtı üzerinde hak iddia edecek hali kalmamıştı.

Ortadoğu’da yeni gelişmeler

Haçlılarla savaş

Yine bu tarihte, San Bernardo Di Chiaravalle (Aziz Bernard, 1090 – 1153) adlı bir piskopos ve yeğeni şövalye Hugs De Payens, ileride “ Templiers “ Şövalyeleri olacak olan “ İsa’nın Fakir Askerleri “ adlı bir örgüt kuruldu. Saint Bernard 25 yaşında Clairvaux Manastırı Başrahibi olmuş, Katolik kilisesi içinde yükselmişti. Kısa sürede Hıristiyan dünyasın sözcüleri arasında yer alarak, Fransız kralına ve Papaya sözünü dinletir olmuştu.

Tapınak Şövalyeleri örgütlenmesinin kuruluş nedeni, yolcuların güvenliğini sağlamaktı.

Avrupa’dan Kudüs’e büyük bir insan akını vardı. Hacı olmak isteyenler, köylüler, askerler, tüccarlar ve şövalyeler gidip, geliyorlardı. Yollarda bunları eşkıyalar soyuyor, yanlarında ne varsa alıyordu. Farklı ülkeden seçilen sekiz şövalye, Hugs De Payens ile birlikte Kutsal topraklara yollandılar. Bunlar Kutsal Toprakları kâfirlerden korumak ve muhtaç olanlara yardım etmek için Kudüs’e gittiler (1119).

Mardin-Halep hâkimi Artukoğlu İlgazi ile Antakya kontu Roger uzun zamandır işbirliği yapıyorlardı ve iyi dosttular. Halep halkı kenti İlgazi'ye teslim edince İlgazi ile Roger'in arası açıldı. Araları açılınca İlgazi yanında Demleçoğlu Togan Arslan olduğu halde 20 bin kişilik bir ordu ile Antakya üzerine yürüdü. 1119 Haziranında yapılan Tell Afrin savaşını İlgazi 49

kazandı ve Roger savaş meydanında öldü. Bu savaş Haçlıların 1104 Harran savaşından beri uğradıkları en büyük yenilgidir. Kudüs Kralı II. Baudouin (Baudouin du Bourg) ve Trablus

kontu Antakya kontluğuna yardıma geldi ise de İlgazi, Şam egemeni Tuğ Tekin'in yardımları ile Tell Danis'te onları püskürttü.

Antakya kontu Roger savaşta ölünce, Antakya Kudüs Kralına geçti. Bu geçiş sırasında kullanılan hukuk terimleri Roma Hukukunun kullandığı dildi. Her şeyi istediği gibi düzenlemek, tamamen Kudüs kralının yetkisi içindeydi. O da savaşta ölenlerin mallarını çocuklarına ve akrabalarına bıraktı. Kocaların fiefleri ise dul kalan kadınlara geçti. Yeteri kadar kadın ve hele yüksek tabakadan kadın yoktu. Kral, kadınları tekrar evlendirerek, yüksek tabaka sorununu halletmeye çalışıyordu.

Antakya Kudüs kralının elinde olmasına rağmen, bunu ne Urfa ve ne de Trablus kontları kabul etmediler. Doğu Roma ve Fatımîler de Antakya'yı kendilerinin kabul ediyorlardı. Bu mücadele sürüp gitti.

1119 ve 1120 yıllarında İoannes Anadolu'ya iki sefer yaptı. Bu seferler sonucu Denizli ve çevresi tekrar Doğu Roma İmparatorluğuna geçti.

Artukoğlu İlgazi'nin Selçuklu Sultanı nezdindeki itibarı çok yükselmişti. Sultan, İlgazi'yi son zamanda Doğu Anadolu'da Selçuklular aleyhine büyümekte olan Gürcü Kralı II. David'e karşı görevlendirdi.

Haçlıların sahip oldukları bölgelerle ve çevrelerinde Ermeniler Haçlılara çok yardımcı oluyorlardı. Papa VIII. Gregor (1118 – 1121) " Hiçbir millet Ermeniler kadar kendi isteği ile Haçlıların yardımına koşmamıştır. Ermeniler Haçlılara at, silah ve yiyecek vermişlerdir "

diyerek, Haçlıların Ermenilerden gördükleri yardımı anlatıyordu.

50

Templier

Templier

1119 yılında Kudüs Latin Kralı II. Baudouin'di. Baudouin, Kudüs'e gelmiş olan " İsa'nın Fakir Askerlerini " Süleyman Tapınağını korumakla görevlendirdi. Hatırlanacağı gibi M.S. 540 yılında İüstinianus (Justinyanus), yıkılmış olan Süleyman tapınağı yerine bir kilise inşa ettirmişti. İsa'nın Fakir Askerleri bu kiliseye yerleştirildi ve adları değiştirilerek " Templiers " Şövalyeleri (Knights Templar, Mabet Şövalyeleri, Tapınak Şövalyeleri) dendi. Şövalye De Payens ve beraberindeki Templiers Şövalyeleri, Kudüs'e geldikten kısa bir süre sonra İsmailîlerle karşılaşıp, etkilenmeye başladılar. Bu sırada Hasan Sabah da Templiers hakkında bilgi almıştı.

Templierler (Tapınak

Şövalyeleri)

Süleyman Tapınağını korumakla bir anlamda da Batıni bir mabedi koruyorlardı. Bu arada Şövalyeler boş durmuyor, eski Tapınak yerinde kazılar yaparak eski sırları arıyorlardı. Günümüzde pek çok araştırmacı, piskopos Chiaravalle'in Kabbalacılardan, eski Mabetteki sırların yerini öğrendiği ve sırf o sırları ele geçirmek için Templiers örgütünü kurduğunu söylemektedir. Bu iddiaların ne kadarı doğrudur bilinemez ama Tapınak Şövalyelerinin yolcuları koruduğuna tarih tanık olmamıştır. Fakat tarih, Tapınak şövalyelerinin eski Süleyman mabedinin yıkıntılarında kazılar yaptıklarına tanık olmuştur. Hasan Sabah ise Tapınak Şövalyelerinin eski sırları araştırmaları ile ilgileniyordu. Tapınak Şövalyelerini

kalesine davet etti.

Hugs De Payens ve 8 Şövalyesi, bu davet

üzerine Alamut kalesini ziyaret ettiler. Bu ziyaret, İsmaili öğretisini tanımak isteğine yol açtı.

51

Derken, Kudüs'e tam bir Katolik inanç ile gelen Tapınak Şövalyelerinin düşüncelerinde değişiklikler meydana gelmeye başladı. Bundan sonra Tapınak Şövalyeleri etrafa iyi Hıristiyanlar olarak gözükürken, farklılaşmış inançlarını saklayacaklardı.

Şövalyeler Hıristiyanlık ve Gizli inançlarını bir arada tutabilmek için bir seri ritüel tespit ettiler. Üzerinde yemin edebilmek içinde İnciller arasında en gizemli yapısı olan Yohanna İncilini seçmişlerdi. Bu seçim, Tapınak Şövalyeleri dışında kalan diğer Şövalye

örgütlenmelerini de etkileyerek, onların da yemin etmek üzere Yohanna İncilini seçmelerine sebep oldu. Tapınak Şövalyeleri kadar meşhur olan bir diğer örgütlenme " Hospitalier "

Şövalye örgütlenmesi kendine İncil olarak Saint Jean tarafından yazılmış olan İncil'i seçti. Bu nedenle " Hospitalier " Şövalyelerine " Saint Jean " Şövalyeleri de denir. Saint Jean (Sen Jan) İncili İsa öğretisinin ezoterik (gizemli) içeriğini anlatan bir İncil'dir.

Kabbala'dan, İsmailîlerden ve Haşhaşinlerden çok etkilendiği belli olan Tapınak Şövalyeleri büyük bir disiplin içinde hareket ederler ve hiyerarşik yapıya uyarlardı. Başkanlarına " Büyük Üstat " denirdi. Büyük Üstat'a bağlıydılar ve tam bir itaat içindeydiler. Tapınak Şövalyeleri üç kademeli bir inisiyasyon sistemi kurdular. Örgüte kabul edilen yeni üyeler gizlilik yemini ederlerdi. Bu yemine uymayanlar ölümle cezalandırılırlardı. Göğüslerinin üzerinde Kırmızı Haç dikili olan beyaz bir elbise giyerlerdi. Birbirlerine kardeş diye hitap ederlerdi. İlk kademedeki şövalyeler diğer kademelere hizmet ettiğinden birinci kademeye " Serving brothers "(Hizmet kardeşleri)

denirdi. İkinci kademede “ Chaplaini “ denir ve Şövalye unvanı ancak üçüncü kademede alınabilinirdi.

Tapınak Şövalyelerinin siyah – beyaz bayrakları, evrende iyi ve kötünün bir arada olduğunu sembolize ederdi. Evrende Yüce bir varlık vardı ve herkes o varlığın bir parçasıydı. Kutsal Ruh’u ekmek sembolize ederdi. Bu nedenle de ekmek kirlenmesin diye ele beyaz bir eldiven giyilmeden ekmek tutulmazdı. Tapınak Şövalyelerinin inancına göre İsa çarmıha gerilerek ölmüştü. Göğe yükselen onun ruhuydu. Bu özel ve gelişmiş ruh göğe yükselerek Tanrı ile birleşmişti. Yani Kelam gidip Tanrısını bulmuştu. Burada Tapınak Şövalyelerinin İsa’yı bir insan olarak gördüklerine dikkati çekelim. Ama her şey Tanrının bir parçası olduğu için İsa da onun bir parçasıydı.

Tapınak Şövalyelerinin kişisel malları olmazdı. Bütün mal, mülk, para her şey örgütün mülkiyetindeydi. Evlenmek, aile sahibi olmak ve akrabalar ile iletişim kurmak yasaktı.

Kimsenin kendine özgü bir hayatı olamazdı. Akşam yemekleri topluca yenirdi. Tapınak Şövalyelerinin ambleminde belirtildiği gibi (aynı ata binmiş iki şövalye) ikili olarak dolaşırlardı. Bu ikili her şeylerini ortak kullanırlardı. Bir şövalyenin üç at ve bir hizmetçi bulundurma hakkı vardı.

52

Sencer, Haşhaşi uzlaşması

Daha önce de bahsedildiği gibi Selçuklularda merkez zayıfladıkça iktaı sahiplerinin gücü artıyordu. Sultan Muhammed Tapar ölünce, Irak’ta Melik Mesut’un annesi olan Tapar’ın dul karısı ile zorla evlenen Mengü Pars, Irak iktalarını kullanmaya başladı. O zaman buna “

müstakil kullanım “ deniyordu. Mengü Pars (Mengübars) yaşadığı sürece de ikta’lar elinde kaldı. Büyük bir zenginliğe sahip olan Mengü Pars’ın Selçuklu merkezi yönetimine hiçbir faydası olmuyordu.

Mengü Pars, Bağdat şıhneliğine el koydu. Halka baskı yaptığından Sultan Mahmut’un kendini cezalandıracağından korktuğu için Sultan Sencer’e

sığındı. Sencer de onu Mahmut'a teslim etti. Mahmut 1119/1120 de Mengü Pars'ı öldürttü.

Selçuklu iktaı'sı öyle bir noktaya gelmişti ki İktaı'lara Büyük Divan müdahale edemiyordu.

Ayrıca bağımsızlık arttıkça iktaı'nın babadan oğla geçmesi de yaygınlaşıyordu. İktaı aslında kişiseldi. Kişilerden biri ölünce ikta sone ermeliydi. Ama sultan iktaı sahibi olarak, eski sahibin oğlunu seçmeye başlamıştı.

Cuveyni Tarihine göre Sultan Sencer tahta çıktıktan sonra Haşhaşinlerle mücadeleye devam etmişti. Kuhistan bölgesine büyük bir ordu sevk etti. Savaş, yıllarca sürdü. Hasan Sabah elçiler yollayarak Sultan Sencer ile uzlaşmaya çalıştı. Ama başarılı olamadı.

Bir gece Sencer sarhoş uyurken, Hasan Sabah yanlısı bir hizmetçi, Sultan'ın yanına, yatağa bir bıçak sapladı. Sultan uyanınca kamayı görüp, telaşlandı. Olayı kimsenin duymasını istemediği için gizletti. Bu sırada Hasan Sabah'tan bir haber geldi: " Ben Sultanı sağ ve salim görmek isterim… ". Bu olaydan sonra Sencer ve Sabah uzlaştılar. Bundan sonra Haşhaşinlere ödenek bağlandı, Gird-Kuh kalesinden geçen gezginlerden " baç " alma hakkı verildi.

Sultan Sencer, İsmailileri kolladığı için Halife tarafından eleştirildi. Sultan da kendini mealen şöyle savundu. " Daha önceki bütün gayretlere rağmen, insanlarımızı, komutanlarımızı öldürdüler, yollarda güvenlik kalmadı, Müslümanları ayarttılar. Şimdi bunlara kendi yollarında adam kazanmaktan vazgeçme, büyük kentlerden uzak durma, yolları güvenli tutma koşulu ile aman verildi. Eskiden halk korktuğundan onların yolunda gidiyordu, şimdi bu tehlike kalmadı. Anlaşmadan beri kimse onlara sığınmadı. Tersine onların yolunu tutan çok kişi geri döndü. Irak'ta Horasandan çok daha fazla Batıni vardır. Sultan'ı eleştirenler, önce kendileri Sultan'ın yaptığı mücadelenin yüzde birini yapsınlar. "

Dübeys

Irak Selçuklu devletine Sümeyremi vezir oldu. Sümeyremi, Muhammed Tapar'ın hanımı

Gevher Hatun'un Sümeyrem kasabasındaki gelirlerini toplamakla görevli olan, küçük bir dihkanın oğluydu. Irak Selçuklu Sultanı Mahmut'a vezir olunca, Hacip Ali ve adamlarına işten el çektirerek, onların hazinelerine el koydu. Devlet için çeşitli gelir kaynakları toplayarak Irak Selçuklu devletini bir düzene soktu.

Mahmut, amcası Sencer ile savaşıp, yenilmeden önce Dübeys'e Hille egemenliğini iade etmişti. Hille bölgesi Bağdat'ın güneyindedir. Burada hanedan kurmuş olan Mezyedoğulları, Tuğrul Bey zamanından beri Selçuklu vassalıydı. Sultan Tapar zamanında Dübeys'in babası Sadaka itaatsizlik edince, onunla savaşıp, Sadaka'yı öldürtmüştü. Hille bölgesini de doğrudan yönetimi altına almıştı. Sadaka'nın oğlu Mezyedoğlu Dübeys, Selçuklu sarayında, babasının mülkünün tekrar kendine verileceğini bekleyerek, oturuyordu. Mahmut'un Sultanlığı

zamanında Hacip Ali bu iadeyi gerçekleştirdi.

Sultan Mahmut, Irak Selçuklu hükümdarı olarak hüküm sürerken, kardeşi Mesut Atabeyi Dübeys ile anlaşarak, saltanat üzerinde hak iddia etti. 1120 yılında yapılan savaşı Aksungur Porsiki'nin iyi yönetimi sayesinde Mahmut kazandı. Mesut'un veziri öldürüldü. Mahmut, kardeşi Mesut'un iktasını kâğıt üzerinde onda bıraktı. Ama bir daha başkaldırmasın diye Mesut'u yanına aldı. Bu sırada, Dübeys, Sultan Mahmut'a ait topraklara el koyup, Bağdat ve dolayısı ile Halife üzerine yürüdü. Halife Müsterşid yardıma Mahmut'u çağırdı. Mahmut Dübeys'i kaçmak zorunda bıraktı. Dübeys, Halep ve Mardin bölgesinde beylik kurmuş olan kayınpederi Artukoğlu İlgazi'ye sığındı. İşler tavsayınca da geri dönerek Hille topraklarına tekrar hâkim oldu.

Irak Selçuklu Sultanı Mahmut, Bağdat'ta bir buçuk yıl kaldı. Veziri Sümeyremi, devletin gelirlerini arttırmanın yollarını arayıp, bulmaya çalıştı. Örneğin, ordu Bağdat'ta kaldığı sürece Halifeye beslettirildi. Halife kardeşini, halifelikte gözü var diye hapis tutuyordu. Sümeyremi, Halifeden

kardeşini serbest bırakmasını istedi. Halife Sultan Mahmut'a 300 bin dinar ödeyerek, onu bu istekten vazgeçirtti.

Sultan Mahmut, Hıristiyanlarla Müslümanların ayrı giysiler giymelerini emretti. Hıristiyanlar bu buyruğu geri aldırtmak için Sultana 20 bin, Halifeye 4 bin dinar ödediler. Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, daha önce konmuş olan Şeriat dışı vergileri (Örfi) kaldırmıştı (1107). Bu şeriat dışı vergiler zamanın Müslüman âlimlerince iyi karşılanmıyor ve

Müslümanlığa sığmadığı iddia ediliyordu. Sultan Mahmut ve veziri Sümeyremi bu vergileri yeniden koydular (1120). Örfi vergileri tekrar koyabilmesi, Mahmut'un kendini çok kuvvetli hissetmesinin göstergesidir. Böylece Sultan Mahmut, Bağdat'ta kaldığı sürede durumunu kuvvetlendirmişti.

54

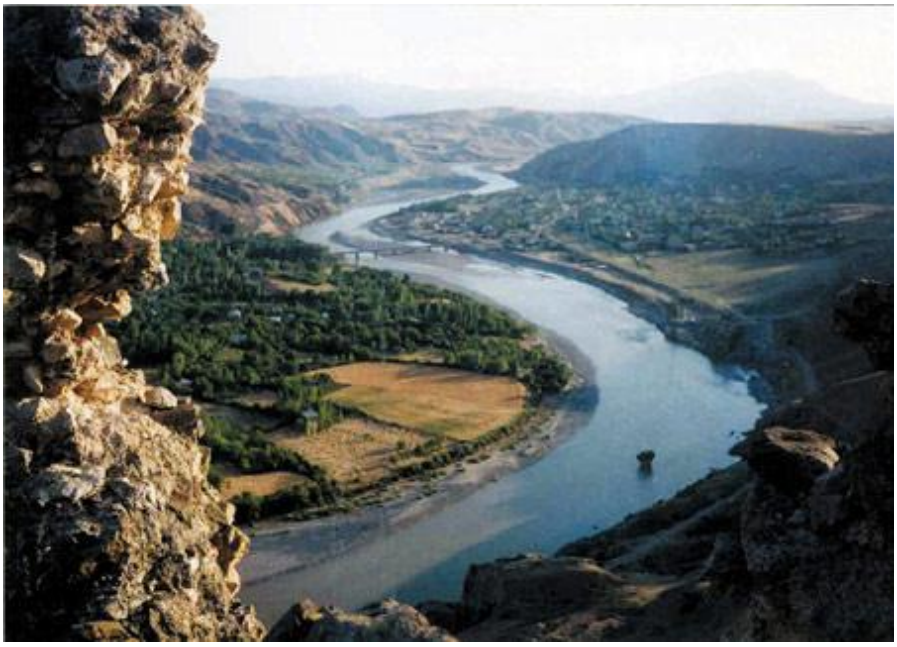

Kıpçaklar Gürcistan'da

Palu kalesinden görüntü

1120 yılına gelindiğinde Güney Doğu Anadolu, Filistin ve Suriye'de Haçlılara karşı mücadeleler devam ediyordu. Aynı zamanda Erzincan, Kemah ve Divriği hâkimi

Mengücüklerle Malatya Selçuklu Meliki Tuğrul Arslan arasında çatışmalar olmaktaydı.

Mengüçoğlu İshak ile Trabzon Rum İmparatoru Konstantin Gabras ittifak kurmuşlardı.

Selçuklu emir'i Tuğrul Arslan da Danışmendoğlu Gazi ile anlaşmıştı. Taraflar 1120 yılında Erzincan çevresinde Gümüşhane Şiran'da savaştılar. İshak ve Gabras yenilerek esir alındılar.

Bu savaşda Tuğrul Arslan beyin atabeği Artuklu Belek Gazi büyük başarı kazanmıştı.

Melik Gazi, damadı olan İshak'ı serbest bıraktı. Hâlbuki Belek Gazi, İshak'ın öldürülmesini istiyordu. Böylece Danışmendoğulları ile Artukoğullarının arası açılıp, Trabzon üzerine yapılacak olan seferin yapımı suya düştü. Bu sonuç üzerine Mengücüklüler,

Danışmendoğullarına tabi duruma geldiler.

İngiltere Kralı I. Henry, oğlu William Adelin'i White Ship deniz kazasında kaybetti. Böylece İngiltere tahtı varissiz kaldı ki bu ileride önemli iç karışıklıklara sebep olacaktı.

Bu yıllarda Malatya, Harput ve Palu çevresinde Gerger Ermenileri yağmalar düzenliyorlardı.

Artuklu Belek Gazi, bunların üzerine yürüyerek asayişi sağladı (1121). Gürcü kralı II. David

(1089 – 1125) ise, aynı yıllarda Kıpçaklar ile işbirliği yaparak Tiflis'teki Müslüman halka baskı yapmaya başlamıştı. II. David Kafkaslardan aileleri ile birlikte 40 bin savaşçı Kıpçak Türk'ünü Gürcistan'a getirip yerleştirmişti. David'in 5 bin atlıdan kurulmuş olan muhafız gücü tamamen Kıpçak Türklerinden oluşuyordu. David Tiflis'te yaşayan Müslüman halka baskı

uyguluyor, aşırı vergi alıyordu. Müslümanlar Irak Selçuklularına müracaat ederek, yardım istediler. Müslümanların tehdit altında olduğunu gören Irak Selçukluları Gürcistan üzerine yürüdü. Selçuklu ordusu 30 bin kişiydi. İlk savaşı, Kıpçaklarla takviye edilmiş olan

Gürcü kuvvetleri kazandı (1121). Selçuklu ordusu ağır bir yenilgi almıştı. Irak Selçuklu ordusunun başında ünlü komutanlardan Artukoğlu İlgazi vardı. Tiflis kenti Gürcülerin eline geçti.

Bu yıl, Gürcü savaşının hemen peşinden, İlgazi'nin oğlu Süleyman Halep'te isyan çıkarmıştı.

İlgazi, isyanı bastırıp, Halep'in yönetimini yeğeni Süleyman'a verdi.

Bu sırada Halife Müsterşid, Irak Selçuklu Sultanı Mahmut için bir kabul töreni düzenlemişti.

Bu dönemin ihtişam ve kurallarının okuyucunun gözünde canlanmasını sağlamak amacı ile bu töreni nakledelim.

29 Ekim 1121 yılında, üzerinde Abbasilerin rengi olan siyah elbisesi, başında sarığı, omuzlarında peygamberin hırkası (bürde), elinde asa (kazib) olduğu halde sarayının merasim salonuna (kubbe) konmuş tahtında (südde) Halife oturuyordu. Her kapıda emrinde 20 gulam bulunan birer hacib vardı. Elinde menşur (teşrif) bulunan hacibul-huccab özel bir yerde bulunuyordu. Halifenin devlet adamları ve ileri gelen din adamları da kubbeye gelmişlerdi.

Halifenin vezirine özel bir yer tahsis edilmişti. Bunlar hazırken, Sultan Mahmut'un veziri Sümeyremi yanında müstevfi ve diğer devlet erkânı ile geldi. Merasimin bu safhasında, Halifenin veziri tahtın sağında, Sultanın veziri solunda ayakta durdular.

Sultan Mahmut, kardeşi Mesut'un elinden tutarak kendi sarayından çıktı. Nehri kayıkla (ez-zibzib) geçip, kendine tahsis edilen vasıtaya binerek Halife sarayına (ed-dergâh) geldi. Halife Sarayının kapısına varınca yere inip, yürüdü. Yaklaşınca iki vezir ve davetliler onu karşıladılar. Hacibler, onu

Halifenin önüne kadar götürdüler. İki kardeş Halifeye yaklaşınca perde açıldı. Sultan ve kardeşi Mesut, vezirlerinin bulunduğu yerde ayakta durdular. Sultan ve kardeşi, üç defa yeri öperek Halifeye “ hizmet “ ettiler. Halifenin veziri, Sultana Halifenin onu ne kadar iyi niyetler beslediğini, takdir ettiğini ve dost kabul ettiğini anlattı. Sonra Halife Sultana hilat verilmesini buyurdu. Sultan hilatların bulunduğu odaya götürülerek, ona hilat giydirildi. Bu sırada Sultanın komutanları tek tek huzura çıkarılıyor, Halifeye takdim ediliyordu.

Hilat giymiş olan Sultan ve kardeşi kubbeye dönerek, Halifenin önünde ayakta durdular. Irak Selçuklu Sultanı Mahmut’un üzerinde yedi hilat, boynunda kolye, başında taç ve kollarında bilezikler vardı. İki kardeş Halifeye tekrar hizmet ettiler. Bundan sonra Halife bir taht kurulmasını emretti. Sultan bu tahta çıkıp, oturdu. Halife Sultana nasihatte (vaaz)

bulunuyordu. Halife halka adil davranılmasını buyurdu. Halife Arapça konuşuyor, vezir Sümeyremi, konuşmayı Farsçaya tercüme ediyordu. Halife her iki vezire de birer kılıç vererek, bu kılıçları Sultan'a takmalarını emretti. Bu kılıçlar ile kâfirler ve mülhitler yok edilecekti. Sonra Halife Sultana iki bayrak verdi. Sultan Halifeye tekrar hizmet ederek, huzurdan çıktı. Dışarıda Sultana hediyeler sunuldu. Merasim bitmişti.

Ertesi gün, Sultanın Halifeyi ziyaretini iade etmek için Halife adına veziri, Sultanın sarayına geldi. Vezir Halifenin halifelik makamına cülus ederken giydiği cübbeyi, Sultana hediye etti.

Sultandan sonra Sultanın vezirini de ziyaret edip, hilat verdi. Bu fırsattan istifade iki vezir Halife Sultan ilişkilerini konuştular.

Bu merasim ile Halife tüm dünyevi yetkilerini Iran Selçuklu Sultanı Mahmut'a devretmiş

oluyordu. Merasim sırasında Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'in adı geçmemişti.

Anlaşılmaktadır ki, Halife Irak Sultanı Mahmut'u tabi bir hükümdar gibi değil, bağımsız bir

hükümdar gibi algılamaktadır. Sultan Sencer da bütün İmparatorluğun menfaatleri ile çelişmedikçe, Halife Sultan Mahmut ilişkilerine karışmamaktadır.

Afganistan'da Helmand vadisi ile Herat arasındaki bölgeye Gur deniyordu. Bugün bu bölgeye Hezaristan denir. Dağlık bir bölgedir. Bu bölgede oturan Gurlar (Guriler), genel olarak Sultan Sencer'e bağlıydılar. Gurların başında İzzeddin Hüseyin vardı (1100 – 1146). 1121 yılında İzzeddin Hüseyin, dağların sarplığından ve güçlü kalelerinin varlığına güvenerek Selçuklulara baş kaldırdı. Sencer bölgeye Mönk komutasında bir ordu göndererek Gurları itaat altına aldı.

Sultan Mahmut tam Bağdat'tan Hamedan'a geri dönecekken veziri Sümeyremi, Bağdat pazarında Haşhaşinler tarafından bıçaklanarak öldürüldü (Mayıs 1122). Bağdat'tan ayrılan Mahmut, Halifenin de isteği ile köle komutan Aksungur'u önce Melik Mesut'un annesi ile evlendirdi, sonra Bağdat askeri komutanlığına atadı. Aksungur, Musul'dan Bağdat'a geldi.

Dübeys çevredeki kentlere saldırırsa, onunla savaşılacaktı.

Halife Müsterşid, halifelerin dinsel önderlikle yetinme geleneğini bırakarak kendine bir hassa alayı kurmaya başladı. Görünür neden Dübeys ile savaşabilme yeterliğini kazanmaktı. Ancak Aksungur yönetiminde kurulan bu ordu Dübeys ile yapılan savaşı kaybetti (Haziran 1122).

Bunun üzerine Halife Dübeys ile anlaşma yolunu tuttu. Dübeys, bölgedeki Selçuklu has ve ikta arazilerine el koyup, Selçuklu yetkililerini bölgeden kovdu. Bu duruma yol açtığı için Sultan Mahmut, Halifeye kızdı ve Halife ile Sultan arasında sürtüşme başladı.

Durumu dengelemek isteyen Halife, Sultan Mahmut'un isteğine uyarak Nizamülmülk'ün oğlu Ahmet'i kendine vezir yaptı (Ekim 1122). Büyük Selçuklu Sultan'ı Sencer, Mahmut'un veziri Sümeyremi ölünce, Mahmut'tan Nizamülmülk ailesinden bir vezir almasını istemişti. Şimdi hem Sencer'in, hem Mahmut'un ve hem de Halifenin vezirleri Nizamülmülk ailesindendi.

Gürcü kuvvetleri Irak Selçuklu vassalı Şirvanşah'ı tehdit ediyordu. Şirvanşah, her yıl Irak Selçuklularına 40 bin dinar haraç ödeyen önemli bir vassaldı. Şirvan'dan vazgeçemeyecek olan Irak Selçuklu Sultanı Mahmut bizzat gelerek Şirvan'ı ele geçirdi. Ancak iç sorunlar nedeniyle geri dönünce, Gürcüler tekrar toprakları ele geçirdiler (1122). Böylece Irak Selçukluları Kuzey Anadolu'da Oltu ve İspir'den Hazar kıyısındaki Şirvan'a kadar geniş bir alanı yitirdiler.

Peçenekler Alexios zamanında bozguna uğradıktan sonra 30 yıldır, Doğu Roma'ya saldırmamışlardı. 1122 yılında bir Peçenek kabilesi, Tuna'yı geçerek Makedonya ve Trakya'ya akınlar yaptı. İoannes, bu Peçenek saldırısını kolay bertaraf etti. Doğu Roma ordusu, Peçenekleri hallettikten sonra Sırbistan üzerine yürüdü. Sorun çıkaran Sırp prensleri hizaya getirildi, Sırbistan itaat altına alındı.

57

Worms Konkordası

Worms katedrali

Papalık ile Germen İmparatorluğu arasındaki “ Unvan Verme Kavgası “ uzun süre devam edip, her iki tarafı da yıprattıktan sonra 1122 yılında, karşılıklı ödünler verilerek bir uzlaşmaya vardı. Worms Konkordası’na göre piskoposların manevi görevini kilise, din dışı görevlerini ise siyasi otorite verecekti. Böylece Cluny tarikatının kurulmasından beri 200 yıl süren kilisenin bağımsızlığı mücadelesi, Kilisenin amacına uygun çözülmüş oldu. Bu reform kırsal kesimde, kentlerde olduğu kadar çabuk uygulanamadı. Ancak yavaş da olsa kırsal kesim de reform yolunda yürümeye başladı.

Papaz ve piskoposların tayini konusundaki anlaşmazlığa son veren Worms konkordasından sonra, papaların Alman ruhban sınıfı üzerindeki otoritesi arttı ve onlara imparatorluk seçimlerine müdahale imkânı sağladı.

Bu tarihlere gelene kadar Papalık bürokrasiden yoksundu. XII. Yüzyılda, bürokrasisini diğer devletlere benzer şekilde kurdu. Artık Papa hem evrensel

kilisenin başı ve hem de İtalya'da bir devletin başıydı. Kilisenin başı olarak çok güçlü olan Papa, devlet olarak çok güçsüzdü.

Otoritesini Roma kentine bile kabul ettiremiyordu. Gelirlerinin büyük çoğunluğu kilise gelirleriydi. Papa kilise topraklarının tümünün denetimini elinde tutuyor ve ruhbandan genel gelir vergisi alıyordu. Papalık devletinin gelirleri, ancak tüm Papalık gelirlerinin % 10'u kadardı. Papalık devletinin giderleri gelirlerinden fazlaydı.

1122 yılında Artukoğlu İlgazi'nin yeğeni olan Artukoğlu Belek ve Şam egemeni Tuğ Tekin

(Tuğtekin) Haçlılarla savaşmak üzere bir ordu düzenlediler. Haçlılar savaşı kabul etmedi.

Dönüşte Belek, Urfa kontu Joscelin de Courtenay ve Birecik Senyörü Galeran de Puiset'i pusuya düşürerek esir aldı. Onları Harput kalesine hapsetti. Bu sefer sonrası hastalanan Artukoğlu İlgazi, öldü (19 Kasım 1122). Ölümünden sonra oğullarından Timurtaş Mardin'e, Süleyman Meyyafarikin'e, yeğeni Süleyman Halep'e hükümran olurken, diğer yeğeni

58

Nuruddevle Belek bin Behram Artıkoğlu ailesinin başı durumuna geldi. Belek daha önce görüldüğü gibi topraklarını genişletip, I. Kılıç Arslan'ın dul eşi Ayşe Hatun ile evlenmişti. Bu evlilik sonucu Malatya da Belek'in yönetimine geçmişti.

1122 yılında Mardin'de Necmeddin Gazi medresesi açıldı.

Kuzeyden Müslüman emirleri, güneyden Fatımîler Kudüs krallığını sıkıştırıyorlardı. Bu arada 4 yıl peş peşe ürün, çekirge ve farelerce telef edildi. Kudüs kralı İtalya'dan yardım istedi. 200

yelkenliden oluşan bir filo yardım için yola çıktı. Ama Kudüs'e gelmeden önce Doğu Roma'nın hâkimiyetindeki Korfu'yu kuşattı. Bu sırada Belek, Kudüs kralı II. Baudouin'i esir aldı. Mısır Haçlı topraklarına saldırdı. Sonunda Haçlıların ısrarlı yardım çağrıları üzerine, İtalyan donanması Korfu

kuşatmasını kaldırarak, Kudüs'e yardıma geldi. Çoğunluğu Venediklilerden oluşan filo Fatımîleri yenerek, Kudüs'ü bir anlamda kurtardı

Belek, Urfa kontunu, Bilecik senyörünü ve Kudüs Kralının üçünü birden Harput kalesine hapsetmişti. Bellek uzaktayken, Haziran 1123 tarihinde, Harput'taki Ermenilerin yardımı ile Harput iç kalesini ele geçirip, denetimleri altına aldılar. Bunun üzerine Harput'a gelen Bellek iç kaleyi ele geçirerek, tutsakları önce Harran'a sonra Halep'e götürdü (1124). Haçlılarla başarılı mücadeleler yapmış olan Artukoğlu Belek, Menbic kalesini kuşatmışken, kaleden atılan bir ok ile yaralanıp, Mayıs 1124 tarihinde öldü.

Gürcü Kralı IV. Davit (II. Davit) karşısında, Ebul-Esvar, Ani kentini koruyamayacağını düşünüyordu. Kenti 60.000 dinar karşılığında Erzurum Saltuklu Emiri Ali'ye satmak istedi.

Kentin Ermeni halkı durumu Davit'e bildirince, Davit 60.000 Kıpçak atlısını Ani'ye yolladı.1124 yılında Ani IV. Davit'in eline herhangi bir direnme olmadan geçti. Bu sırada Ebul-Esvar'ın silahlı kuvvetleri büyük oğlu Fadlun'un emrinde, Büyük Selçuklu Hakanı Sancar ile birlikte Horasan'daydı.

1125 yılında Sultan Sancar'ın yanından geri dönen Fadlun, Ani'yi kuşattı ve 1 yıl süren kuşatmadan sonra Ani teslim oldu.

59

Halife Sultanlık Peşinde

Papalık ile Germen İmparatorluğu anlaşırken, Halife ile Selçuklu İmparatorluğunun arası açılıyordu. Halife Müsterşid ordu toplamış, Aksungur'u ve Arap emirlerini buyruğuna almış, kılıç kuşanmıştı. Halife sadece ordu kurmakla kalmamış aynı zamanda bürokrasi de kurarak, devlet yapılanmasına doğru adım atmıştı. Hille emir'i Dübeys bin Sadaka ile Halife Müsterşid'in arası açıktı. Halife Dübeys'i kendi planları için tehlikeli görüyordu. Çatıştılar, Dübeys'i bozguna uğradı (Ocak 1123). Halife bu sefer Selçuklulardan yardım istememiş, dünyevi olayları bizzat eline almıştı. Dübeys'i mağlup eden Halife ordusunda, halife tarafından teçhiz edilen

Bağdat halkı, Aksungur emrindeki Selçuklu kuvvetleri ve Halifenin davetine uyan yerel Arap emirleri vardı. Halife Müsterşid ordusu harp meydanına doğru ilerlerken, hükümdarlık sembolleri olan bayrak ve çetr (eş-şemse) açılmıştı. Artık Halife hükümdarlık alametlerini kullanıyordu.

Bu sırada Nizamülmülk soyundan gelen Büyük Selçuklu veziri ölmüştü. Sencer'in yeni veziri ise Nizamülmülk ailesine hasımdı. Bu yeni vezirin etkisi ile Sultan Sencer, Sultan Mahmut ve Halifeden Nizamülmülk soyundan gelen vezirlerini değiştirmelerini istedi. Onlar da bu isteğe uydular. Ancak, Nizamülmülk ailesi ülkede bir birlik sergiliyordu. Şimdi çeşitli güçler arasındaki uyumu kim ve nasıl sağlayacaktı? Komutan Aksungur, Halifenin Sultan Mahmut'a ricası üzerine Musul İktasına geri döndü, Bağdat komutanlığına Barankuş Zekevi atandı.

Aksungur gibi kuvvetli bir komutandan kurtulmak Halifenin işine geliyordu.

Bu sırada Dübeys Sultan Mahmut'un kardeşi Tuğrul ile ittifak yaptı. Tuğrul, Hamedan

çevresinde geniş bir bölgenin iktasına sahipti. Tuğrul ve Dübeys beraberce Bağdat üzerine yürüme hazırlıklarına giriştiler. Ancak halife de boş durmuyordu. Bir taraftan asker toplayarak, ordu teşkilatlandırıyordu. Diğer yandan Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'in kızı ile evlenerek, Selçuklular ile akrabalık ilişkisi kurmuş oluyordu. Tuğrul ve Dübeys beraberce Bağdat üzerine yürüdüler (1125), ama Halife ordusunun başında onları karşılamaya çıkınca, savaşmaktan çekinip, Sultan Sencer sığındılar. Halifenin yanında Bağdat şıhnesi Barankuş

Zekevi vardı.

Tuğrul Bey ve Dübeys, Sultan Sencer'e Halifenin " bu ülkeler benim ülkelerim " dediğini anlatıp, Halife devlet kurup başına geçecek dediler. Bu sırada Selçuklu komutanı Barankuş, Halifenin bürokratları ile çatışarak, Bağdat'ı terk etti. Barankuş, Tuğrul ve Dübeys'in anlattıklarını teyit ettikten öte " Yangın genişlemeden ateşi söndürmek için " Sultanın Bağdat'a gitmesini önerdi.

Bu sırada Irak Selçuklu Sultanı Mahmut, kendi için Halifeyi değil Tuğrul – Dübeys ikilisini daha tehlikeli buluyordu. Halife Müsterşid ve Mahmut Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'e karşı ittifak yaparak, savaşma kararı verdiler. Bu kararı öğrenen Sencer, yeğenine şu mektubu yazdı:

" Sen benim sağ kolumsun. Halife ise bana ve sana oyun oynamaya kesin kararlıdır. Seninle ittifak edip, beni temizledikten sonra sana dönecektir. Ona iltifat etme. Bilirsin ki benim oğlum yoktur. Benimle savaş yaptın. Seni yendiğim halde kötülük yapmadım. Bana karşı savaşmana neden olanları öldürdüm ve sana sultanlığı geri verdim. Seni veliaht yaptım, damat edindim. İlk kızım ölünce bir başka kızımı verdim. Senin hakkında düşüncem, bir babanın evladına olan düşüncesi gibidir. Bu nedenle sana düşen, ordunu alarak Bağdat'a gitmek, Halifenin veziri İbn Sadaka'yı yakalamak, onların buyruğundaki Kürtleri öldürmek, vezirin yaptırdığı askeri yapıları, savaş araç ve gereçlerini ele geçirmek ve Halifeye " Ben senin kılıcınım ve hizmetlinim, sen atalarının âdeti gereğince evine dön, ben senin haksızlığa ve baskıya uğramana gerek bırakmam " demektir. Bu dediklerimi yaparsan ne âlâ, aksi halde ben şiddet kullanacağım. "

Bu ültimatom Mahmut üzerinde etkili oldu. Tekrar Büyük Sultan'a yaklaşarak, Bağdat üzerine yürümeye karar verdi. Halife bunu duyunca, " kıtlıktan yeni çıktık, Bağdat iki orduyu besleyemez " diyerek, Mahmut'un ordusu ile Bağdat'a gelmesini önlemeye çalıştı. Ama başaramadı.

61

Anadolu’da Danışmend Hakimiyeti

Sivas Danışmendoğulları

1124 yılında İskoç tahtına I. David geçti. Tahtta 1153 yılına kadar kaldı. Onunla başlayarak İskoçya İngiltere’ye bağımlı hale geldi. Bu durum III. Alexandre’ın (1249 – 1286) İskoçya krallığı dönemine kadar devam etti.

Batı Avrupa yönetimle kilise arasındaki sorunları çözerken, Anadolu’nun fiili yönetimi Danışmendoğlu Emir (Melik) Gazi’nin eline geçmişti. Anadolu Selçuklu tahtında Sultan Mesut, Danışmendoğullarının başında Emir (Melik) Gazi (1115 – 1134) vardı.

Danışmendoğlu Melik (Emir) Gazi, Sultan Mesut’un kayınpederiydi. Kılıç Arslan tarafından alınan Malatya’nın yönetimi, ölümü üzerine oğlu Tuğrul Arslan’a bırakılmıştı. Sultan Mesut’un diğer bir kardeşi olan Arap, Ankara ve Kastamonu yörelerinde emirlik yapıyordu.

Tuğrul Arslan ile Danışmendoğlu Emir Gazi’nin bir ara işbirliği yaptıklarını görmüştük. Ama daha sonra Aralık 1124 tarihinde Emir Gazi Malatya’yı ele

geçirdi. Tuğrul Arslan, Urfa

kontundan yardım istedi. Ama o sıralarda Haçlılar Halep'i kuşatmıştı, Tuğrul'un yardımına kimse gidemedi.

Emir Arap, Sultan Mesut'un Emir (Melik) Gazi ile birlik olup, Malatya'nın Tuğrul Arslan'dan cebren alınmış olmasına karşı çıktı. Emir Arap Sultan Mesut'un üzerine yürüdü.

Ama Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut'un Danışmendoğulları ve Doğu Roma İmparatoru II.

İoannes'in askerleri ile takviye edilmiş ordusu 1126 yılında emir Arap'ı mağlup ettiler. Arap da Doğu Roma'ya sığındı ve orada yaşadı.

Selçukluların kazandığı Malazgirt zaferi kuzeydoğu yolunu açmıştı. Hatırlanacağı gibi bu yolun dışında bir de Kilikya'dan geçen güneydoğu yolu vardı. Kuzeydoğu yolu açılınca, Türk

boyları akın akın, birbirini izleyen dalgalar halinde Anadolu içlerine akmaya başlamışlardı.

Daha önce sözünü ettiğimiz gibi bu baskının önünden evvela bazı Ermeni toplulukları kaçarak, Kilikya'ya geldiler. Bunlar burada küçük Ermenistan'ı kurmaya çalıştılar. Ermeni toplulukları gibi bazı Rum toplulukları da kaçmıştı. Rumlar, Pontus Eukseinos (Karadeniz) bölgesine veya Akdeniz'de dağlık bölgelere sığındılar. Yerlerinde kalanların bir kısmı kimliklerini korurken, bir kısmı Türkler ile karışarak birbiri içine girdiler. Daha önce defalarca, örneğin Soğd'da gördüğümüz gibi, Türklerle karışmak çok kolay doğal bir gelişimdi. Bu karışım sonunda Anadolıu halkı yeni bazı antropolojik özellikler kazandı.

Gelen, karışan ve yeni özellikler kazanan boylar önce kentlerin çevresindeki kırsal bölgelere yayıldılar. Oğuzlar alıştıkları göçebe yaşamı bu kırsal alanlarda sürdürmeye devam ediyorlardı. Zaten Anadolu'nun kırsal alanının Orta Asya ve İran'da bulundukları yerlerden pek bir farkı da yoktu. Türkler

kabile kabile gelip yerleştikçe ortaya da bir sürü beylik çıkıyordu. Bunları zamanı geldikçe saymıştık: Saltuklular, Mengücükoğulları, Artukoğulları, Danışmendoğulları gibi.

Bunların içinde Anadolu Selçukluları için en ürkütücü hasım Danışmendoğullarıydı.

Danışmendoğulları Anadolu tarihinde önemli bir rol oynamışlardır. Danişmentliler konusunda XIII. Yüzyılda yazılmış olan ancak elimizde XIV. Yüzyıldaki bir kopyası kalan

Danışmendnâme önemli bir eserdir. Elimizdeki kopyada bazı değişiklikler yapılmış olsa da bu eser önemli folklorik özellikler barındıran bir destandır. Danışmend Gazi Danışmendnâme ile bir destan kahramanı olarak yaşadı. Burada efsaneler ile gerçek olaylar iç içe girmiş bir halde anlatılmıştır. Horasan'da İran halk kahramanı Ebu Müslim, Anadolu'da Arap halk kahramanı Battal Gazi gibi Türk Danışmend Gazi de bu halk kahramanları geleneğine bağlanmıştır.

Danışmend Farsça " bilge kişi " demektir. Unvanı Şaman bir aileden geldiği için böyle konmuş olabilir.

İran topraklarında ise 1124 yılında Hasan Sabah öldü. Bunun üzerine vezir Kaşani, tüm Batıni inançlıların nerede görülürse görülsünler öldürülmelerini emretti. Bunun üzerine her yerde İsmaililer kılıçtan geçirilmeye başlandılar. Ama Hasan Sabah ölmüş, Haşhaşinler ölmemişti.

İntikamları müthiş oldu. Vezir Kaşani ve yüzlerce Sünni lider fedailer tarafından öldürüldü.

Sultan Sencer çok zor durumdaydı. Tam Haşhaşinler yok oldu derken, bu gidişle ülkede yönetici kalmayacaktı. İsmaililer ile barış istedi. Böylece de Batınilik bir mezhep olarak resmen tanındı.

Bu sıralarda hatırlanacağı gibi Venedik ağırlıklı İtalyan donanması gelmiş, Fatımîleri yenerek Kudüs Krallığını kurtarmıştı. 1124 Temmuz'unda Venedik, Kudüs Kralı adına Sur kentini ele geçirdi. Venedik bu başarısının karşılığı olarak Kudüs Krallığından pek çok ticari imtiyaz aldı. Sur kentinin ve tarım arazisinin üçte biri Venedik'in oldu. Ayrıca bir sokak, bir meydan,

bir hamam, bir fırın, bir kilise vergiden muaf olarak verildi. Kudüs kenti içinde, büyük bir rant sağlayan bir mahalle Venediklilerin oldu. Vergisiz ticaret hakkı tanındı.

Artukoğlu Belek ölünce yerine Hüsameddin Timurtaş geçmişti. Kudüs Kralı II. Baudouin de hala Artukoğullarının elinde esirdi. Venedik Kudüs Krallığa 100 bin altın borç verdi, Artukoğlu'nun elinde esir olan Kral 100 bin altına serbest bırakıldı. Selçuklu Sultanı da bu gelişmeyi bir başarı olarak görüp, Meyyafarikin'i Timurtaş'a ödül olarak verdi.

Çin'de ise Kitayları (Kitan) Sarı Irmağın kuzeyinde egemenlik kurmuş bir tarzda bırakmıştık.

Kitanların kurduğu hanedana Liao (Leao) hanedanı denmişti. Önceleri Uygurları yanlarına 63

alarak, onların deneyimlerinden istifade etmişlerdi. Sonra, 3 – 4 nesil sonra, tamamen Çinlileştiler. 1125 yılına gelindiğinde, Mançurya'daki Cücenler karşısında başarısız olup, Cücenlerin Pekin'i işgaline ses çıkaramadılar. Enteresan olan şudur, 1125 yılında Çin'den kovulmuşlardı, normal olarak yok olmaları gerekiyordu, ama öyle olmadı.

Cücenler (Cürcen) Kitayları yok ederken, Tangut ülkesinin (Hsia) doğu kısmını ve Şensi eyaletini de aldılar. Küçülen Hsia devleti 100 yıl kadar sonra Moğollar tarafından ortadan kaldırılacaktır. Böylece Kansu, Ordos ve Moğolistan'da Türk egemenliği ve bu egemenliğin kalıntıları sona erdi. Yeni başlayan dönemi Moğol dönemi, Türklerin Orhun bölgesinin yeni adı Moğolistan olacaktı. Şimdi Türkler Doğu Asya'yı yitirerek, Batı Asya'da egemenler olarak ortaya çıkıyorlardı.

Doğu Roma İmparatoru İoannes Komnenos, Komnenos hanedanının en başarılı İmparatoru kabul edilir. Bu sırada Antakya ve Sicilya Normanların elinde bulunuyordu. 1082 yılında Venedik'e verilen imtiyazlar İmparatorluğa çok pahalıya mal olmuştu. 2. İoannes Komnenos bu imtiyazları kaldırmak istedi. Venedik'in çıkarlarını kaybetmeye hiç niyeti yoktu. Venedik, Ege adalarına saldırdı. Doğu Roma bununla başa çıkamayacaktı. Bunu anlayan İmparator Venedik ile Ona bazı ticari avantajlar sağlayan bir anlaşma imzaladı (1126).

Kralını 100 bin altın karşılığı kurtaran Kudüs bunun acısını çıkartmak istedi. Haçlılar Halep'i kuşattılar. Bu sırada Büyük Selçuklular tarafından Musul İktası tekrar Aksungur Porsuki'ye (Porsuk oğlu Aksungur) verilmişti. Haçlılar ve yandaşı Müslüman Emirlerce kuşatılan Halep'in yardımına Artukoğlu Timurtaş gidemiyordu. Kuvvetli bir olasılık ile kuvvetleri yetersizdi. Halep kenti, bunun üzerine yardımına Aksungur Porsuki'yi çağırdı. Porsuki Halep'i kuşatan Haçlılar üzerine yürüdü. Halep, kapılarını Porsuki'ye açtı. Bu durumda Haçlılar Halep'e saldırmaktan vazgeçtiler.

1126 yılında Aksungur Porsuki bir Haşhaşi tarafından öldürüldü. Aksungur Porsuki, Batıda kent devleti şeklinde oluşmuş olan pek çok emirliği emrine alıp, düzene getiriyor, onları merkez yönetime bağlı tutuyordu. Musul'un ikta sahibi olan kişisi, Suriye, Yukarı Mezopotamya ve Güney Doğu Anadolu'daki siyasi anarşiyi giderecek, Haçlılardan gelen tehlikeleri önleyecekti. Yani Porsuki'nin Büyük Selçuklu devleti Batı Ucunda yaptığı iş

önemliydi ve Sultanlar tarafından istenen bir hizmetti. Bu önemli görevi yapacak kişi olarak, Aksungur Porsuki ölünce, yerine oğlu Mesut tayin oldu. Ancak Mesut da öldü. Aksungur'dan boşalan yere Zengi tayin edildi. Bundan sonra Haçlılara karşı savaşacak olan Zengi ve oğlu Nureddin olacaktı.

Çin kaynakları Çürcenleri (Çücen) kurt ve kaplandan daha kötü görürler, organizasyon yapılarını da en geri yapılanma sayarlar. Çinlilere göre Çürcen (Çücen) Hanı otlaklar ve hayvanlarla çevrili bölgede 12 kaplan postu ile örtülü bir Tahtta yaşardı. Çürcen kadınları şölenlerde seyircilerin gözüne ayna tutmaktan çok hoşlanırlardı.

1125 yılında Pekin'i alan Çürcenler (Çücenler), Kin hanedanını (Altın soy, Jin hanedanı) kurdular. Kendi soylarından gelenlerden bekledikleri tek şey savaşçı olmalarıydı. Kendi soylarından vergi almazlardı. Topraklara el koyup, sonra onları köylülere kiralayarak, çok zenginleştiler. Bu politika büyük arazi sahiplerini ve köylüleri karşılarına almalarına sebep oldu. Karışıklıklar çıktı, ama Çürcenler varlıklarını sürdürdüler. Çürcenler Moğollar gelince tekrar göçebe savaşçılığa dönecekler ama XVII. Yüzyılda " Mançu " adı altında tekrar ortaya çıkacak ve Çin'e hakim olacaklardır.

64

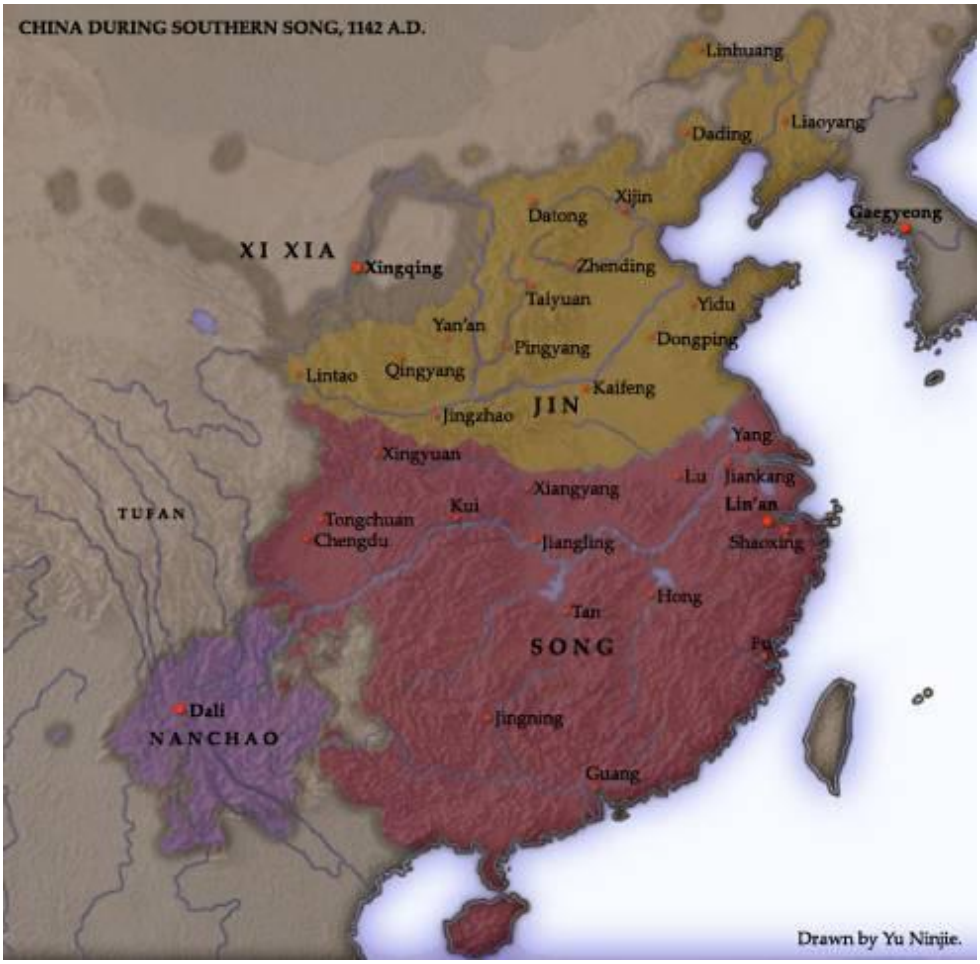

1115–1234 Çin

1126 yılında Sökmen Beyi İbrahim ölmüştü. Onun hükmettiği seneler içinde iç karışıklıklar nedeni ile Sökmenler beyliği sürekli toprak kaybetmişti. Silvan, Bitlis, Erzen elden çıkmıştı.

İbrahim ölünce yerine kardeşi Ahmet hükümdar olmuş, fakat annesi İnanç Hatun yönetime hâkim olmaya çalışmıştı. İnanç Hatunun bu çabaları, Sökmen Beyliğini daha da zayıf düşürdü.

Anadolu'da Mesut'un kardeşi Melik Arap yenilmişti ama ezilmemişti. 1127 yılında Ermenilerin de yardımını alarak Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut ve Danışmendoğlu Emir

(Melik) Gazi ile savaşa tutuştu. Malatya civarında yenilerek Doğu Roma İmparatorluğuna sığındı. Bundan sonra Anadolu'nun fiili hâkimi haline Danışmendoğlu Emir Gazi geldi. Gazi, Malatya'dan Batı Anadolu'ya kadar uzanan bölgede ve Karadeniz'de hâkimiyet kurmuştu.

Böylece Anadolu'nun siyasi hükümdarlığı Selçuklulardan Danışmendoğullarına geçmişti.

1126 yılında Cücenler Songların üzerine yürüyüp, başkentlerini aldılar. Song İmparatoru ve yeni tahtan çekilmiş olan babası esir oldular. Böylece Kuzey Song devleti sona erdi. Bu felakette imparatorun kardeşi kaçtı. Nankin'de tahta çıktı, merkezi Hang-chou olan " Güney Song " hanedanını kurdu.

Güney ekonomik yönden gelişmişti. Büyük Çin Aileleri (Kibar Seçkinler, Büyük Toprak Lordu Bürokratlar) çoktan oralara yerleşmiş ve ülke yönetimine katılmışlardı. Kuzeyin elden gitmesi kimseyi sarsmadı. Aileler toprak bile kaybetmemişlerdi.

Herşey eskisi gibi gidiyordu. Sadece Cücenler hala savaşçıydılar ve diplomasiye önem vermiyorlardı. Song ile Cücenler arasında savaşlar devam ediyordu. Bunların çoğu Çinlilerce kazanılsa da kesin bir sonuç alınamıyordu.

11. yüzyıl Çin resmi

66

Irak Selçuklu Sultanı Mahmut

Bağdat’da

Irak Selçuklu Sultanı Mahmut, Bağdat’a ordusu ile gitmekten vazgeçmemişti. Bunun üzerine Halife Bağdat önlerinde savaşa hazırlandı. Bağdat Halife kuvvetlerince işgal edilerek, oradaki Selçuklu kuvvetleri kovuldu. Mahmut, daha sonra Musul Atabey devletini kuracak olan Zengi’yi Bağdat kentine yolladı. Halifenin ordusu yenildi. Halife Müsterşid, Dicle nehrinin

batı kıyısına çekildi. Mahmut ordusu ile Dicle’nin doğusundaydı. Bağdat halkının büyük çoğunluğu, Halifenin ardından nehrin batısına geçti.

Nehrin iki yakası arasındaki ordular arasında karşılıklı söz atmalar, söz düelloları oluyordu.

Halife tarafı, Selçuklu ordusunu dinsizlikle suçladı. Halifeye karşı çıkanların karısının boş

düşeceği haykırılıyordu. Selçuklu asker ve subayları iyice sinirlenerek, Halifenin Dicle’nin doğu tarafında kalmış olan sarayını yağmaladılar. Halife sarayının yağmalanabileceğini hiç düşünmediği için karılarını, cariyelerini her şeyini sarayda bırakmıştı. Selçuklu askerlerinin sarayı yağmalayıp, kadınlara el atması, Bağdat’ta büyük infiale sebep oldu. Kaynaklara göre “

sanki dünya sarsılmıştı “. Bunun bir avuç serserinin işi olduğu düşünülemez. Zaten Bağdat kenti değil, sadece Halifenin sarayı yağmalanmıştır. Ayrıca yağmaya subaylar da katılmışlardır. Bu nedenle Sultan Mahmut bunu bilerek ve planlayarak yapmıştır.

Sadece Halifenin değil, Bağdat halkının da onuru ile oynanmıştı. Her yerden acı sesler, feryatlar yükseliyordu. Bağdat halkı coşmuştu. Halife çadırından çıkarak, bando ile savaş

marşları çaldırmaya başladı. Ayyar kayıklarla nehri geçerek, Halife Sarayına saldırmış olan bin kadar Selçuk askerini öldürdü. Karşı yağma ve tecavüz başladı. Şimdi çekilme sırası Selçuklulardaydı. Selçuklu ordusu kent dışına çıktı.

Ayyar saldırısından sonra, 1127 yılı Ocak ayında, Halife Müsterşid ve askerleri Dicle nehrinin doğusuna geçtiler. Kentin kapılarında günlerce savaş yapıldı. Savaşı kimse kazanamıyordu, kazanacağı da yoktu. Sonunda Halife ile Sultan anlaşmaktan başka çare bulamadılar. Sultan Mahmut bu anlaşma ile Halifenin Bağdat devletini resmen tanımış oldu. Böylece Papa şehir devleti gibi Halife şehir devleti de kurulmuştu.

Bağdat içindeki bu savaş sırasında Prof. Köymen'e göre, servetler bloke edilmişti.

Darphaneye altın verilerek para bastırılabilinirdi. Darphaneye verilen bu paralara da el kondu.

Savaş bitince de, düşük altınlı para basılarak devalüasyon yapıldı. Malları bloke edilenler mallarının karşılığını, darphaneye altın verenler paralarını düşük değerli paradan aldılar.

67

Almak istemeyenlere, zor kullanıldı. Bu savaş sırasında ticarette durdurulmuş, mallara el konmuş, ticaret serbestîsi ancak savaştan sonra tekrar verilmiştir. Ticaret durduğunda, Bağdat'ta fiyatlar astronomik olmuştu, ticaret serbest bırakılınca yeniden mallar çoğaldı, fiyatlar düştü.

Irak Selçuklu Sultanı Mahmut, Zengi'yi Bağdat Selçuklu komutanı olarak bırakarak Hamedan'a geri döndü. Bu sırada Sultan Sencer ile Mahmut'un arası tekrar açılmış olmalıdır.

Sencer, Mahmut'un kardeşi Tuğrul'a komutanlarından Karasungur'u atabey atayarak ve kuzey Azerbaycan'da ikta vererek, Mahmut'u Tuğrul'un tehdidi altında tutmaya başladı.

Sencer Rey'e geldi ve Mahmut'u huzuruna çağırdı. Mahmut da boyun eğip huzura çıktı, yoksa isyan etmiş sayılacaktı. Mahmut'un kayıtsız şartsız ve hakkında verilecek bir hükmü baştan kabul ederek amcasının davetine hemen uyması, Sultan Sencer'de yeğeni Sultan Mahmut hakkında birikmiş olan tereddütleri yok etti. Sencer Rey'de Mahmut'a itibar etti ve yanında taht hazırlatarak onu şereflendirdi.

Sultan Sencer Rey'e gelirken yanında Erran eyalet yönetimini verdiği Tuğrul ve kardeşi Mesut'u hem Mahmut'un gönlünü hoş etmek ve hem de ona karşı alternatifi olduğunu hatırlatmak için yanında getirmişti. Bu sırada Mahmut, veziri Ebulkasım Dergüzini'yi tutuklatmıştı. Sultan Sencer, Dergüzini'yi serbest bıraktırıp, Mahmut ile evli kızına vezir tayin etti. Daha sonra Mahmut Dergüzini'yi tekrar kendi veziri yapacaktır.

Mahmut'un Bağdat'a komutan atadığı Zengi, Bağdat'ı bırakıp, Suriye'ye gitmişti. Sencer, Mahmut'tan Bağdat'a komutan olarak Zengi yerine Dübeys'i atamasını istedi. Sultan Sencer çok istisnai bir durum olarak Batı işlerine fiilen karışıyordu. Zengi gibi çok ünlü ve önemli bir komutanı da Bağdat görevinden alarak, Batıya yollaması ipleri elinde tuttuğunun göstergesidir. Sultan Sencer bu siyaseti ile Batı ucunu garantiye alıyor, Halifeyi de eski bir düşmanı ile aynı kafese kilitliyordu. Daha sonraları Zengi'nin ve onun mirasçılarının batıda oynayacakları role bakınca, Sultan Sencer'in bu isteği ileri görüşlü bir buyruk olarak algılanmalıdır.

Sultan Sencer'in müdahalesi ile, Sultan Mahmut, can düşmanını böylece Bağdat

komutanlığına getirilmesini kabul etmek zorunda kalmıştı. Bu kabulde, Dübeys'in, Sencer'in kızı ve Mahmut'un karısı olan Selçuklu kraliçesi tarafından himaye edilmiş olmasının da rolü vardır. 1127 yılında Aksungur'un oğlu İmadettin Zengi (1127 – 1147) Irak Selçuklu Sultanı Mahmut tarafından Musul komutanlığına getirildi. Zengi, Halep'i alıp, Suriye ve Diyarbakır'a doğru genişlemeye başladı. Diyarbakır bölgesi beyleri ve Artukoğulları, Zengi'nin vassalı oldular.

Sultan Sencer'in veziri Kaşani'ydi. Kaşani Dergüzini'nin Irak Selçuklu veziri olmasına karşıydı. Dergüzini Haşhaşilerle anlaşarak Kaşani'yi öldürttü (Mart 1127). Sultan Sencer, bu olay üzerine Alamut Haşhaşinlerine karşı harekete geçerek, söylentiye göre 10 binden fazla Batıni'yi öldürttü.

Şubat 1128 tarihinde Şam hâkimi Atabek Tuğtekin öldü. Yerine oğlu Böri geçti. Bundan sonra Şam'da Böri hanedanı devri başlayacaktır.

Moğollar

Bozkır

Hunlardan beri Türk ve Moğol tarihleri sıkı sıkıya birbirine bağlıdırlar. Orta Asya'da Hun, Türk ve Moğol devletleri aynı etnik yapıya dayanmışlardır. Bu nedenle Moğol tarihini bilmek, aynı zamanda Türk tarihini bilmeye ve anlayarak, boşlukları doldurmaya yarar.

Bundan sonra, önce Moğollar ve sonra Cengiz Han ile onun İmparatorluğu anlatılırken, olaylara Türk tarihini daha iyi anlayabilmek için bakmak gerekir.

Cengiz Hanın kabilesi, Türklerin meşhur Ötüken dağının hemen doğusunda Onan ve Kerülen

nehirleri arasında yaşayan, adlarına genel olarak " Kara Tatarlar " denen avcı ve göçebe boyların içinden bir boydur. Aile ataları Bodonçar'dır. O da Borcigin soyundan gelmektedir.

Efsaneleri Göktürk efsanesi olan Ergenekon efsanesinin aynıdır.

Sevinç Han’a yenilen İlhan Hakanın oğlu ve yeğeni kurtularak kaçıp, Ergenekon adlı vadiye yerleşirler. Bu güzel ve verimli yerde 400 yıl kalıp çoğalırlar. Çıkmaya karar verdiklerinde yol bulamadıklarından bir demirci, demirden dağı eriterek yol açar. Başlarında hanları Bozkurt (börte çino), eriyen dağdan geçip, dışarı çıkarlar. Bozkurt bir vahşi geyik ile evlenince, ortaya Cengiz Han’ın geldiği soy çıkar. Bu soyun daha yakın tarihli atası Alan-hoa adlı kadındır. Alan-hoa’nın kocasından iki oğlu olur. Kocası öldükten sonra üç erkek çocuk daha doğurur. Bunu şöyle açıklar: “ Her gece çadırın üst deliğinden giren parlak sarı bir adam, karnımı okşuyordu ve onun parlak ışığı karnımdan içeri giriyordu. Dışarı çıktığında güneş ve ay ışınları içinde, sarı bir köpek gibi sürünerek gidiyordu. Size sözle anlatmanın ne yararı var?

Anlayan için işaret açıktır. Bu üç oğlan, Tengri’nin (Gök) oğulları olmalıdır. “ Analarının

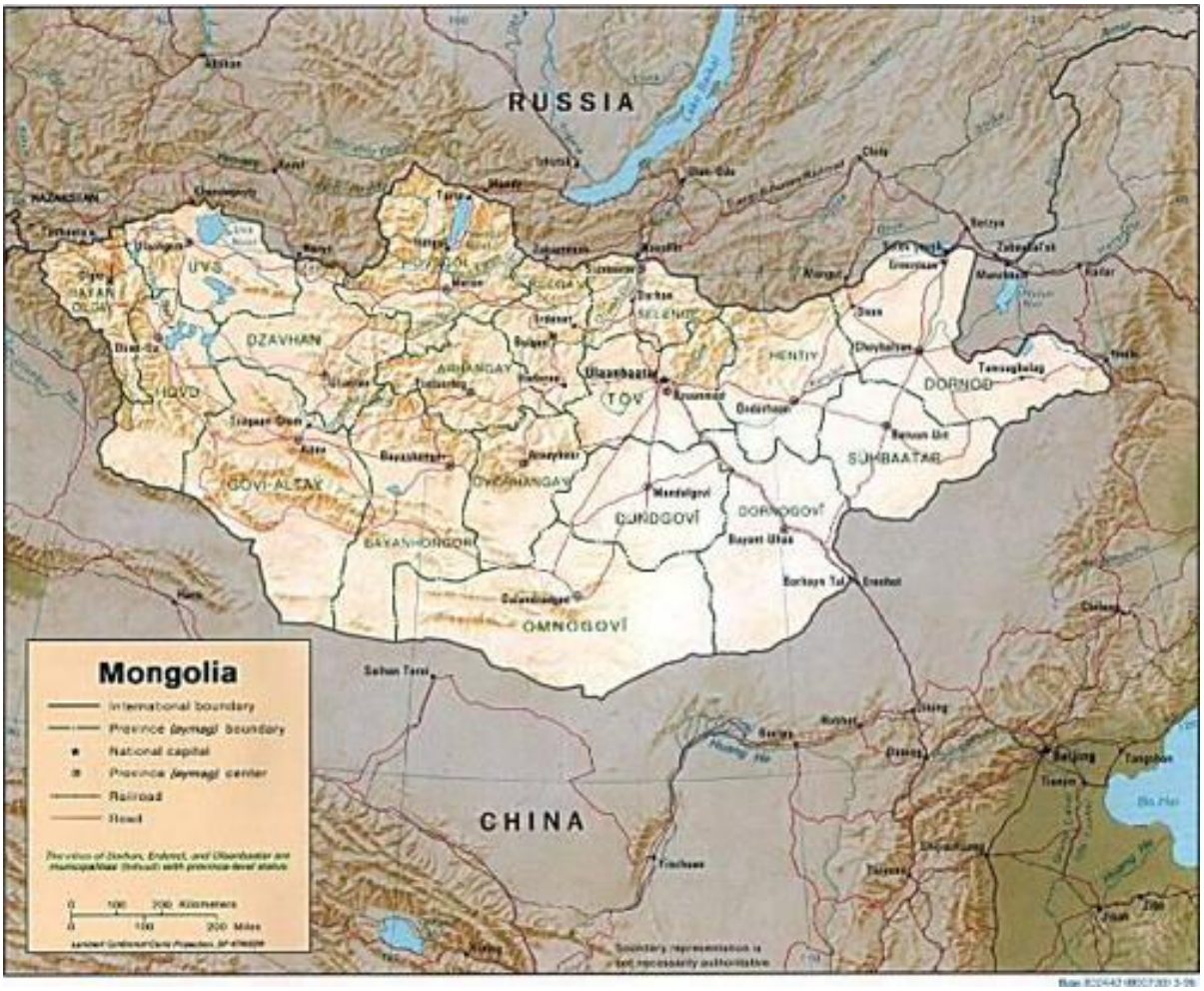

kocasız doğurduğu bu gök kökenli üç çocuk Begter, Belgetay ve Bodonçar'dır. En küçük olan Bodonçar Cengiz soyunun atasıdır.

Anneleri ölünce Bodonçar'ın ağabeyleri bütün hayvanları alıp, Bodonçar'a bir şey bırakmadılar. Hâlbuki en küçük oğlan hem Türklerde ve hem de Moğollarda baba evinin sahibi (ecen) ve baba ocağının bekçisidir (odcigin). Baba ölünce babanın evi, çadırı, kadınları vs. ona kalmalıydı. Ama dört kardeş, Bodonçar'ı abtal, budala ve soylarına yabancı sayarlar.

Onu kovarlar.

O da atı ile birlikte ölmeye veya yaşamaya gider. Kurtlar arasında yaşar, onlar tarafından beslenir, kendi kurt olur. Gözleri mavi yani Gök rengidir. Bodonçar kurtlar arasında yaşarken, nedamet getiren kardeşleri, onu arayıp bulur ve barışırlar. Bodonçar kardeşlerine sürgünde gördüğü bir kabileyi

tutsak almayı önerir. “ Büyüğü, küçüğü yok. Fenası, iyisi yok. Baş olanı, ayak olanı yok. Hepsi eşit. “

Bodonçar, kardeşlerini bu kabileye saldırıp, onları esir etmeye razı eder. Kabileyi esir alırlar.

Bundan sonra kardeşler hayvan sürülerine ve uşaklara sahip olarak yaşamaya başlarlar. Bu beş kardeşten ayrı soylar türer. Cengiz Han Bodonçar’ın soyundan türeyen Borcigin soyundandır. Borciginler, Onan ve Kerülen nehirleri arasındaki diğer kabilelere boyun eğdirerek siyasi bir yapı kurarlar. Bu yapıya genel olarak “ Moğollar “ denir.

70

Kuzey Çin'de Kin hanedanını (Altın hanedanı) egemenken, Moğolların başında da Cengiz Han'ın dedesi Kabul Han vardı. Kabul Han Kin hanedanına vassal olarak yaşıyordu.

İmparatoru görmeye Pekin'e gittiğinde oburluğu ve içkiciliği ile İmparatoru şaşırttı.

Ziyafetlerde çeşitli sululuklar yaptı ise de imparator onu hoş gördü. Ama bir süre sonra İmparatorla arası açılan Kabul Han tutsak edildi. Kabul Han Çinli subayları öldürerek kaçmayı başardı. Ama artık Çin ile Moğollar arasında yıpratıcı savaşlar çıkmıştı.

71

Özel Yetki

Chartres Katedrali

1128 yılında Papa Honarius, gösterdikleri yararlılıklar nedeni ile Tapınak Şövalyelerinin, tüm Hıristiyan dünyada şubeler açarak, örgütlenmelerini genişletmelerine izin verdi. Peşinden, Tapınak Şövalyelerinin herhangi bir dünyevi veya dini otoriteye tabi olmayacağını açıkladı.

Tapınak Şövalyeleri sadece Papaya karşı sorumluydular. Bu izin tabii ki Tapınak Şövalyelerine büyük bir hareket alanı, güç ve rahatlık vermişti.

Tapınak Şövalyeleri Papadan yukarıdaki izni aldıktan sonra bir çeşit bankerliğe başladılar.

Kutsal Savaş için yola çıkan asker ve hacılar paralarını Tapınak Şövalyelerine teslim ediyor ve karşılığında bir senet alıyorlardı. Gittikleri

ülkede ise bu senet'i Tapınak Şövalyelerine göstererek paralarını geri alıyorlardı. Paraları eksiksiz geri veriliyordu. Sistem iyi çalıştı.

Şövalyeler dürüsttüler. Bu durum Tapınak Şövalyelerine olan güveni iyice arttırdı.

Bir süre sonra Tapınak şövalyeleri ellerinde birikmiş olan parayı işletmeye başladılar. Para işletimi geliri daha da arttırdı, sonunda Tapınak Şövalyelerinin elinde muazzam bir servet birikti. Bu güç, Masonluk (duvarcı ustası lonca örgütlenmesi) gibi diğer meslek kuruluşlarının da Tapınak Şövalyelerinin şemsiyesi ve emri altına girmesine sebep oldu.

Papa hariç hiçbir yerel gücün kontrolünde değillerdi. Papaya karşı da sorumlulukları çok sınırlıydı. Tapınak Şövalyeleri örgütü, bu sırada, çok güçlü bir kapitalist kurum haline

dönüşmüştü. Para kazanabilecekleri her yere el atmaya başladılar. Kiliseler ise topladıkları bağış ve bir cins vergiyle iyi gelir kaynaklarına sahiptiler. Böylece Tapınak Şövalyeleri örgütü kilise yapım ve işletimine el attı. Böylece yeni gelir kaynaklarına ve kendi mahkemelerine sahip olacaklar ve kendi dini görüşlerini baskısız uygulayabilecekleri mekânlara kavuşacaklardı.

Tapınak Şövalyeleri Kiliseler inşa ederken, yeni bir mimari anlayış oluştu. Bu yeni mimari anlayışa " Gotik " dendi. Gotik mimarinin 1134 yılında " Chartres Katedrali " (Notre-Dame) nin kuzey kulesi yapılırken doğduğu yazılır.

1128 tarihli, Tapınak Şövalyeleri yeni üye kayıt tüzüğü ile ilgili bilgi şöyledir: (Bu bilgi mason Teoman Bıyıkoğlu'nun " Templierler ve Hürmasonlar " adlı makalesinden alınmadır) "Üstat, Mabet'te toplanan kardeşlere "Aziz kardeşlerim, sizlerden bazı kardeşlerim Bay X

adlı haricinin kardeşliğimize kabulünü ekseriyetle teklif etmiştir. Şayet, sizlerden biri bu kişinin aramıza katılmasına bir engel durumunu biliyorsa şimdiden söylesin" diye sorar. Eğer, kardeşlerden itiraz olmazsa, aday

Mabedin bitişiğindeki hücreye alınır. Hücredeki adayı, en tecrübeli üç kardeş ziyaret eder ve katılmasının getireceği zorluklar anlatıldıktan sonra yine de katılmayı isteyip istemediği sorulur. Cevabı olumluysa, diğer sorulara geçilir: evli nişanlı olup olmadığı, başka bir tarikata sözünün olup olmadığı, borcunun olup olmadığı, vücutça sağlıklı olup olmadığı, köle olup olmadığı sorulur. Bu cevaplar da olumluysa, soruşturucu kardeşler Mabede döner ve "Kendisine bütün zorluklar ve şartlarımız bildirildi. Tarikatımızın kölesi olmakta ısrar etmektedir." derler. Aday içeri alınmadan, aynı soru kendisine tekrar sorulur.

Fikrini değiştirmemişse Mabede alınır, diz çöktürülür ve aday kabulünü rica eder. Üstat, adaya cevap olarak, "Kardeşim, sen bizden çok şey istiyorsun. Hâlbuki tarikatlarımızın sadece dış kabuğunu görmektesin. Güzel atlara, iyi koşumlara, iyi yemeğe ve güzel elbiselere sahip olmak istiyorsun. Fakat bizim şartlarımızın ne kadar ağır olduğunu bilebiliyor musun?" der ve zorluklarını sıralar. Sonra konuşmasını "Mabedimize intisabını ne zenginlik, ne de asalet için istememelisin." diye sürdürür. Aday olumlu cevap verirse, yine dışarı çıkarılır.

Üstat, kardeşlere, aday hakkında söyleyecek bir sözlerinin olup olmadığını sorar. Aleyhte bir söz söylenmezse, aday içeri alınıp diz çöktürülür. Eline İncil verilir. Kendisine evli veya nişanlı olup olmadığı sorulur. Olumsuz cevap alınırsa, en yaşlı ve tecrübeli kardeşe, hariciye sorulması unutulan bir sorunun olup olmadığı sorulur. Cevap olumluysa hariciye, "Bütün kardeşlerine ve tarikata ölünceye kadar sadık kalacağına ve Mabedde yapılan konuşmaları hiç bir şekilde dışarıya ifşa etmeyeceğine" dair yemin ettirilir. Üstat, yemini takiben yeni kardeşi dudaklarından (diğer bir iddiaya göre de ensesinden ve göbeğinden) öper. Kendisine bir şövalye elbisesi ve hiçbir şekilde çıkarmaması tembih edilen ipten örülmüş bir kemer verilir."

Portekiz, bir bakıma Tapınakçılar tarafından kurulmuş bir ülkedir. 1128 yılından itibaren bu ülkede yerleşmeye başlayan ve etkin hale gelen tarikat, aynı zamanda ülkenin askeri ve ticari gücünü de kontrol etmeye başladı. 1128'de Portekizli Teresa, Fonte Arcada bölgesini kendilerine hibe ederek şövalyelere her türlü kolaylığı sağladı. Buna karşılık Tapınakçılar da, verdikleri destekle güçsüz ülkenin topraklarını genişletmesinde ona yardımcı oldular. Hatta genişleme dönemi boyunca işgal edilen toprakların belirli bir kısmı da tarikata bırakıldı.

1128 yılında İngiltere Kralı I. Henry’nin kızı Matilda, Anjou kontu Geoffrey of Anjou ile

evlendi. Matilda küçük yaşda Kutsal Roma Germen İmparatoru V. Henry ile evlenmiş, çocukları olmamıştı. V. Henry ölünce Matilda İmparatoriçe olarak dul kalmıştı.

73

Geoffrey ise Fulk V of Anjou'nun en büyük oğluydu. Ona Katırtırnaklarının sarıçiçeklerine atfen Plantagenet takma adı verilmişti. Bu ad Latince Planta genista'dan gelmekteydi. İleride Geofrey'in oğlu II. Henry Plantagenet hanedanını kuracaktır. Plantagenetler Angevinler (Anjevin) olarak da adlandırılırlar.

Geoffrey of Anjou

İmparatoriçe Matilda

74

Sencer'in Emirleri

Bu sıralar, Macaristan'da iç huzursuzluk vardı. Doğu Roma İmparatoru İoannes de akrabalık ilişkileri nedeniyle, Macaristan'ın iç işlerine karışma hakkını kendisinde görüyordu. Bu sırada Macar kralı II. Stefan'ın (1114 – 1131) kardeşi Almos Constantinopolis'e kaçtı. Almos'a başkentte özel ilgi gösterildi. Buna kızan Macar kralı, 1128 tarihinde hücum ederek, Branişevo'yu zapt etti. Doğu Roma ordusu gelince geri çekilerek, barış yapmak zorunda kaldılar.

Anjou ve Maine kontu olan V. Geoffroy (1128 – 1151), Katırtırnağını kendine amblem olarak seçti ve topraklarında yetiştirtmeye başlattı. Bu nedenle ondan sonra bu ailenin soyadı, daha önce bahsedildiği gibi " Plantagenet " oldu. V. Geoffroy'un ahfadı, İngiltere tahtına Plantagenet hanedanı olarak oturacaklardır. Plantagenetlerin İngiltere tahtında hükümdarlıkları 1154 yılından 1399 yılına kadar sürecek, ondan sonra da hükümdarlık bu hanedanın bir başka koluna geçecektir.

Anadolu Ahlat'ta, 1128 yılında, 10 aylık bir hükümdarlık sonrasında, Sökmen Beyi Ahmet öldü. Yerine önceki Bey İbrahim'in oğlu Nasireddin Muhammed II. Sökmen geçti. Ama taht iddiasından vazgeçmeyen İnanç Hatun, şimdi de torununu öldürme planları yapıyordu.

1129 yılı başında, Irak Selçuklu Sultanı Mahmut, Dübeys'i Halifeye bağışlatmak ve onu Zengi'nin yerine Musul'a atamak için Bağdat'a gitti. Güneyde Hille bölgesine sahip olan Dübeys, kuzeyde Musul bölgesini de alırsa, Halifenin kurmayı düşündüğü devlet doğmadan ölecekti. Halife bu nedenle Dübeys'in tayinine şiddetle karşı çıktı. Halife Müsterşid ve Zengi, Mahmut'a ayrı ayrı 100 bin dinar vererek, onu bu fikrinden vazgeçirttiler. Mahmut da Bağdat şıhneliğine ve Hille eyaleti yöneticiliğine komutan hadım Bihruz'u atadı. Dübeys'i de yanına alarak Hamedan'a döndü. Mahmut'un bu davranışı, Sultan Sencer'in isteklerine karşıydı.

Ancak o sırada Sencer Türkmenistan'da meşgul olduğundan, Mahmut'un bu tasarrufuna karışmadı.

Batı Karahanlı devletinin başında Sultan Sencer tarafından tayin edilmiş olan II. Muhammed Arslan Han vardı. Arslan Han, hayatının sonuna doğru felç geçirdiğinden oğlu Nasr Hanı naip atamıştı. Bu sırada Semerkant ileri gelenleri aralarında anlaşarak, Nasr Hanı öldürdüler.

Arslan Han bu isyan üzerine hem Türkmenistan'daki oğlu Ahmet'i çağırdı ve hem de Sultan Sencer'den yardım istedi. Ahmet Semerkant'a Sultan Sencer'den önce geldi ve isyanı bastırdı.

Bunun üzerine Arslan Han, Sultan Sencer'i çağırdığına pişman olmuştu. Sultan'a haber yollayarak, gelmesine gerek kalmadığını bildirdi. Hâlbuki bu sırada Sultan Sencer

Semerkant’a yaklaşmıştı. Arslan Hanın haberine kızdı ama düşünmek için birkaç günlüğüne ava çıktı. Avda, tam teçhizatlı 12 Karahanlı askeri yakalandı. Bunlar Arslan Hanın kendilerini Sultanı öldürmekle görevlendirdiğini söylediler.

Sencer Semerkant kentini kuşattı. Sencer, Arslan Han hakkında şöyle diyordu:

“ Onu yoktan var ettim, tahta oturttum, rakiplerini Horasan’a götürdüm ve 12 yıl onu ordumla destekledim. 17 yıl boyunca ülkesini kötü yönetti. Peygamber soyundan olanlara kötü davrandı, eski köklü aileleri yok etti. Sadece şüphe üzerine halkı öldürttü, mallarını aldı. “

Karahanlı hükümdarı Arslan Han, Bozkırda yaşayan göçebe ve Şaman Türk kabileleri üzerine yaptığı seferlerle tanınıyordu. Müslümanlar, kâfir Türkleri yola getirdiği için ona Gazi unvanını vermişlerdi. 1130 yılında, Sencer Arslan Hanı tahtından indirdi. Hatırlanacağı gibi Sultan Sencer, Arslan Hanın kızı Terken Hatun ile evliydi. Arslan Hanı Belh kentine kızı Terken Hatunun yanına yolladı. Sultan Sencer, Arslan Hanın yerine peş peşe yeni Hanlar atadı. Ama bu hanlar öldüğünden saltanatları kısa oluyordu.

1129 yılında Dübeys’i himayesine almış olan Sencer’in kızı ve Mahmut’un eşi olan kraliçe öldü. Hatırlanacağı gibi Irak Selçuklu Sultanı Mahmut, Sultan Sencer’in kızı Mehmelek Hatun ile evlenmişti. Çok geçmeden Mehmelek hatun 17 yaşında ölünce, annesi Emir Sitti Hatun, öteki kızı Gevher Neseb ile Sultan Mahmut’u evlendirdi. Ölen Hatun Gevher Neseb Hatundu. Bunu takiben Sultan Mahmut’ta hastalandı. Böylece Dübeys zaten kendini emniyette hissetmediği Irak Selçuklularının elinden kaçabilmek için bir fırsat yakalamış oldu.

1129 yılında Dübeys yanına Sultan Mahmut’un küçük yaştaki oğlunu da alarak, Mahmut’un elinden kurtulup Hille geri döndü. Dübeys, Hille’ye yanında rehinesi ile birlikte gitmişti.

Dübeys’in döndüğünü öğrenen Selçuklu komutanı Bihruz, savaşmadan Hille’i bıraktı. Halife Bağdat’ı tehdit altında görünce Mahmut’tan yardım

istedi. Mahmut, Dübeys'e kefil olan Aksungur Ahmedili ve Kızıl adlı komutanları Dübeys üzerine yolladı. Bu sırada Halife de kendi ordusu ile Dübeys'e karşı tedbir almıştı. Dübeys iki kuvvet arasında kalmıştı, ama esas korktuğu Selçuklu ordusu idi. Halife Müsterşid ile anlaşmaya çalıştı. Onu tanıyacaktı, eski yaptığı yağmaların karşılığını kat be kat ödeyecekti. Halife Dübeys ile anlaşabilirdi, ama Bağdat halkı şiddetle karşı çıktı. Dübeys'i Bağdatlılar görmek bile istemiyorlardı. Dübeys halife görüşmeleri bütün Ramazan ayı boyunca sürmüştü. Bu sırada Bağdat halkı elde silah gece, gündüz nöbet tutmuştu. Bu hem Dübeys'in baskınından ne kadar korktuklarını ve hem de Dübeys'e karşı olan azimlerini gösteren bir tutumdur. Bu sırada 3 bin atlı ile Hille gelen Dübeys'in atlı sayısı 10 bine çıkmıştı. Bağdat'ın tersine ülkesinde Dübeys tutulan bir emirdi.

Üzerine yürüyen Selçuklu ordusu karşısında Dübeys'in yapacak pek bir şeyi kalmamıştı. Çöle çekildi. Burada yıpratma savaşları verip, yağma akınları düzenledi. Gittikçe güçten düşüyordu. Dübeys'in kaçmaktan başka yapacak bir şeyi kalmamıştı. O da Suriye'ye gitti, orada iltica edebileceği bir beylik bulamadı. Bir ara Haçlılara iltica ettiyse de sonunda Zengi'nin eline düştü.

Kilikya'nın dağlarında barınan Ermenileri, dağ kalelerinden düzlüğe indirmeye çalışan I.

Toros (Thoros) 1129 yılında öldü. Yerine oğlu Konstantin geçti. Ama saray içi bir darbe ile Konstantin öldürüldü yerine I. Toros'un kardeşi I. Leon tahta çıktı.

Anadolu'ya fiilen hâkim olmuş olan Danışmendoğlu Melik (Emir) Gazi'nin güneyde Haçlılarla çelişkisi büyümüştü. 1130 yılında Çukurova'daki Anazarba kalesi yakınında Emir (Melik) Gazi ile Haçlılar arasında yapılan savaşı Melik Gazi kazandı. Bu savaşta Haçlıların 76

komutanı Antakya kontu II. Bohemond öldü. Melik Gazi, Haçlı komutanının kesik başını Halifeye yolladı. Danışmendoğlu Emir (Melik) Gazi, Kilikya üzerine yürümeye devam etti.

Kilikya Ermeni prensi I. Leon'u haraca bağladı. Ayrıca Ermeniler Türk bölgelerine akınlar da yapmayacaklardı. Bu anlaşma ile Kilikya Ermenileri ilk defa bir Türk devletine vergi ödüyorlardı. Halife ve Sultan Sencer Haçlılara karşı başarısı nedeniyle Gazi'ye " melik "

unvanını verdiler. Bu unvan ölümünden sonra oğlu Muhammed'e kaldı.

Danışmendoğlu Melik Gazi, Kilikya'dan çekildikten sonra Ermeni Prensi I. Leon verdiği sözleri tutmadı.

Güney

İtalya'daki

Norman kralı II. Roger

1130 yılında

Palermo’da taç giyip, kral oldu. Norman krallığından, Doğu Roma İmparatorluğu kadar, Alman İmparatorluğu da rahatsızdı. İoannes (Yuannis) Komnenos ve Alman İmparatoru III. Lothar Normanlara karşı ittifak oluşturdular. 1132 yılında, Kilikya’nın Danışmend oğullarına bağımlı olmasından rahatsız olan Doğu Roma İmparatoru Komnenos, Kilikya’ya sefer yaparak, burada

egemenliği ele aldı.

Paflagonya'yı

(Paphlagonia) işgal

etti. Kastamonu'ya girdi. Hals'i de aşarak bu çevredeki Türkleri kendine bağımlı hale getirdi.

İmparatorun bu ilerleyişi büyük bir başarıydı. Ama kış olmadan Danışmendoğlu

Kastamonu'yu geri almıştı.

Alman İmparatoru Lothar'ın ölümünden sonra, Normanlara karşı yapılmış olan Doğu Roma Alman ittifakı yeni Alman İmparatoru III. Konrad ile devam etti. Bu ittifaka Piza kenti de katıldı. Doğu Roma Piza kentine 1136 yılında bazı imtiyazlar tanıdı.

1130 ile 1135 yılları arasında Çin'den kovulan Kitanlar, inanılmaz bir işi başardılar. Yeniden göçebeliğe dönerek, tüm Orta Asya'yı aşıp, şimdiki Rus Türkistan'ına geldiler. Buranın daha da kuzeydoğusunda Karahitaylar adlı bir Budist devlet kuracaklardı.

1133 yılında Sökmen Beyliğinde, ihtirasları ile devleti rahat bırakmayan İnanç Hatun, yay ve kirişle boğdurularak, öldürüldü.

Halife daha fazla güç istiyor

Büyük Selçuklu Sultanı Sencer doğuda meşgul olduğundan kendisi batıya gelemiyordu. Ama olup bitenlerden de memnun değildi. Irak Selçuklu Sultanı Mahmut'un kardeşi Mesut'u batıya yolladı. 1131 yılı başında Mahmut Bağdat'taydı, Mesut'un geldiğini öğrenince, Halifeden para ve asker yardımı istedi, ama Halife Müsterşid Mahmut'a yardım etmedi.

Bunun üzerine Hamedan'a dönen Mahmut burada, kardeşi Mesut'a 150 bin dinar ve asker vererek onunla anlaştı. Bu sırada Mahmut, Sultan Sencer'i de tanımadığını ilan ederek, Halifeyi Bağdat'tan kovmak üzere Bağdat seferine hazırlanmaya başladı. Ama 1131 yılı sonbaharında öldü. 1131 yılında Kudüs Kralı II. de Baudouin de ölmüştü.

Lady Wang and Qin Hui (Ch'in K'ui) heykelleri

Çin’de Songlarla Cücenler arasındaki savaşlar sonuca varmayıp, savaş alanlarına yakın yerlerdeki ekili alanlara zarar veriyor ve bu bölgelerin köylüleri askere alındığından üretim duruyordu. Tabii bu durum büyük arazi sahibi ailelerin (kibar seçkinler) işine hiç gelmiyordu.

Askeri gurubun karşısına Ch’in K’ui başkanlığında Büyük Çin Aileleri geçtiler. Büyük arazi sahipleri içinde en büyük araziler Ch’in K’ui’nin olanlardı. Cücenlerle ilişkiler konusunda iki gurup arasında siyasi bir mücadele başladı. Askeri gurubun başında General Yo Fei vardı.

78

Irak Sultanı Mahmut, yumuşak huylu, tatlı sözlü, cömert, iyi ahlaklı, akıllı ve hoş görülü bir Sultandı. Halkı soymaz, becerebildiği kadar başkalarının da halkın parasına göz koymasını engellerdi. Devlet işlerini ve inceliklerini bilirdi. Kuşlara ve av köpeklerine meraklıydı.

Mahmut ölünce, oğlu Davut’un Atabeyi olan komutan Aksungur Ahmedili Davut’u Irak Selçuklu Sultanı ilan etti. Davut’un Sultanlığını ne Halife ve ne de vezir Dergüzini kabul etmiş değildi. Iran Selçuklu veziri Dergüzini yanında Irak Selçuklu komutanları olduğu halde, Rey’e gidip, Sultan Sencer’i beklemeye başladı. Rey, Sultan Sencer tarafından Gevher adlı bir kölesine İkta olarak verilmişti. Dolayısı ile Rey’i Gevher yönetiyordu.

Bu sırada Mesut, Davut’un Sultanlığını tanımadığı için, Davut ve Aksungur ile Mesut arasında savaş başladı. Aksungur’un kuvvetleri, Tebriz’deki Mesut’u kuşattı. Bir süre sonra amca yeğen anlaşmış görüldüler. Kuşatma kalktı. Davut Azerbaycan’da kaldı. 1131 yılında Mesut Hamedan’a giderek Halifeden sultanlığını tanımasını istedi. Halife Mesut’un sultanlığını kabul etmedi. Şimdi Irak Selçukluları iyice karışmıştı. Taht kavgasına Mesut’un kardeşi Tuğrul ve Muhammed Tapar’ın oğlu Şelçukşah’da karıştılar. Kâğıtlar karıldı, yeniden dağıtıldı. Şimdi bir tarafta Mesut ve Selçukşah müttefikti, karşılarında Sultan Sencer’in desteklediği Tuğrul vardı. Selçukşah’ın Atabeyi Karaca hak iddiacılarının arkasındaki güçtü.

Karaca yönetimindeki Mesut ve Selçukşah koalisyonu, Halife Müsterşid ile anlaştı. Irak’ın yönetimi Halifeye bırakılarak Halife devleti hem resmen

kabul ediliyor ve hem de büyüyordu.

Bu sırada Sultan Sencer Rey'e geldi. Sencer Hamedan'a yürüyüp aldı. Hedefi Bağdat'tı. 1132

yılı Mart ayında Atabey Karaca'nın gizli lider olduğu koalisyon ordusu, Sencer'in ordusunu karşılamaya çıktı. Halife de ordusu ile koalisyon ordusuna katılmaya yöneldi.

Halife Bağdat'ı terk ederken, Bağdat halkı arkasından dua edip, sabahlara kadar Kuran okudular. Bağdat geleceğini Halifeye bağlamıştı ve onunla bütünleşmişti.

Koalisyon kuvveti toplanmışken, Zengi ve Dübeys'in kuvvetleri Bağdat'a doğru harekete geçti. Bunun üzerine Halife koalisyon güçlerinden ayrıldı. Koalisyon ordusu ile Sencer'in ordusu karşılaştılar. Sultan Sencer'in ordusu 100 bin süvariden oluşuyordu. Karaca kumandasındaki ordu ise 30 bin kişiydi. Müttefik ordusu, Sultanın ordusunun merkezine, dalgalar şeklinde peş peşe hücum etti. Karaca çabuk ve kesin sonuç almak istiyordu. Ancak Tuğrul ve Harzemşah Atsız, Karaca kuvvetlerini sarınca, savaşın seyri değişti. Zafer Sultan Sencer'in olmuştu (Mayıs 1132). Karaca öldürüldü. Sultan Sencer, Mesut'u ise bağışlayarak, Azerbaycan'da daha önce Mesut'a verdiği iktayı tekrar ona geri verdi.

Geri dönen Halife de Zengi ve Dübeys ile karşılaştı. Zengi'nin ordusu 7 bin, Halifeninki ise 2

bindi. Halife, Peygamberin hırkasını giyip, kılıcını çekip, hücuma kalktı. Halifeyi savaş

meydanında, Peygamber hırkası ile görünce Zengi'nin kuvvetleri dağılmış olmalıdır. Kazanan Halife oldu. İki egemen kendi topraklarına döndüler. Dübeys'in eyaleti ve Hille'in yönetimi Halifenin adamlarına geçti.

Sencer Irak Selçuklu Sultanlığına Tuğrul'u atamıştı. Hem kendine ve hem de Tuğrul'a vezir olarak Dergüzini'yi seçti. Iraklı yazarlar Dergüzini'den soylu (asil) düşmanı, kan dökücü diye çok yakınırlar. Sultan Sencer'in okuma yazma bilmediği için, mühürü basılı boş kâğıtları vezirine verdiği söylenir. Böylece vezir Dergüzini boş kâğıtları doldurarak, Sencer'in gıyabında

ferman yazmaktadır. Dergüzini bu boş kâğıtlar sayesinde Ali kıran baş kesen olmuştu. Enuşirvan şöyle yazar:

“ Bütün idari işlerinde, halka buyurmak ve yasaklamakta, kendi başına hareket ediyordu.

Sultan’dan (Irak Sultanı Tuğrul) çıkan fermanları yürürlüğe koymazdı. Kendisini Sencer’in veziri olarak gösterir ve memleketi düzene sokmak için, Sultan Sencer’in onu Irak’ta bırakmış

olduğunu iddia ederdi… Fellah (köylü) aklıyla hareket etti, felah bulmadı. “

Kaynaklar, vezir Dergüzini’nin Haşhaşin desteği ile tüm düşmanlarını temizlediğini söylerler.

Bunlardan biri de Musul’da Haçlılara karşı savaşla görevlendirilmiş olan Aksungur el-Porsuki’dir.

Sultan Sencer, Irak işlerini veziri Dergüzini’nin ellerine bırakıp, Halife meselesi ile de uğraşamadan, acele Doğuya dönmüştü. Sencer’in Karahanlı Gazi Arslan Han yerine tayin ettiği Han, itaatsizlik ediyordu. Sencer, Karahanlı tahtına II. Mahmut’u (1132 – 1141) atadı.

II. Mahmut, Gazi Arslan Hanın (II. Muhammed) oğluydu.

Bu sırada, Halife, Irak Selçuklu Sultanı Tuğrul’un taht üzerinde hak iddia eden diğer Selçuklu Prensleri ile başının dertte olmasından faydalanarak, Tuğrul’u Bağdat’a sokmuyordu. Prens Davut’un (daha önce Sultan Mahmut’un yerine tahta çıkarılmış olan prens Davut) Atabeyi Aksungur 10 bin Kürtten oluşmuş atlı birliği ile Hamedan üzerine yürüdü. Temmuz 1132

yılında yapılan savaşı Davut ve Aksungur kaybettiler ve Bağdat’a kaçtılar. Aksungur’un yanında savaşan komutanlardan ceza olarak iktaları ve servetleri alınarak, iyice fakirleştirildiler. Fakirleşen komutanların siyasi bir geleceği kalmamıştı. Prens Davut’un başkaldırması, Irak Selçuklu tahtına

Tuğrul’un Sultan Sencer tarafından oturtulmasından 3 ay sonra olmuştu. Bu Sultan Tuğrul’un ilk imtihanıydı.

Vezir Dergüzini, yüksek altın gramajlı para, düşük gramajlı para basarak ekonomi ile oynuyor, halkı ve zenginleri bu oyunlarla soyarak, devlet hazinesini güçlendirmeye çalışıyordu. Durmadan yeni vergiler koyuyor, satılmaz denen yerleri satıyordu. Vergi dışında tüccarlardan para topluyor, insanların mallarını müsadere ediyordu. Dergüzini’nin ekonomik olarak yaptıkları öyle bir aşamaya gelmişti ki, buna Sultan Tuğrul bile isyan ediyordu: “

Adımı lekeledin… Büyüklerin derisini yüzmekle yetinmedin, nihayet fakirin kanlarını sıkıp çıkarmaya ve fakirlerin kanlarını tüketmeye başladın. “

Ama halk ezilirken, toplanan para ile ordu güçlenmişti. Tuğrul Azerbaycan üzerine yürüyerek, tüm bu toprakları itaati altına aldı. Aksungur ve Davut gibi Mesut da Bağdat’a gitti. Amcası Mesut’u Bağdat’ta karşılayan Davut, karşılama biçiminin gösterdiği gibi, amcasının üstünlüğünü kabul etmiş ve Tuğrul’a karşı onunla birlik olmuştu (Ocak 1133).

Bu kadar insanın toplandığı Bağdat’ta, Halife ve Selçuklu prensleri arasında bir ittifak yapıldı.

Mesut, Halifenin tanıdığı meşru sultan oldu. Mesut, Davut ve Aksungur, Halifenin askerlerini de alarak Azerbaycan’a Tuğrul ile savaşmaya gittiler. Bu ordu önce Tuğrul’un Atabeyi Karasungur’u yendi, sonra Hamedan’a yürüdü, Hamedan önlerinde Tuğrul’un ordusunu da mağlup etti (Haziran 1133). Tuğrul Rey’e kaçtı, Mesut Irak Selçuklu devletinin tek sultanı oldu. Bu yeni oluşumdan sonra Tuğrul veziri Dergüzini’yi, Mesut da kendi Atabeyi Aksungur’u öldürterek, bağımsızlaştılar. Ancak, Selçuklu komutanları çok güçlüydüler.

Birinin tahakkümünden kurtulan, bir başkasının tahakkümüne giriyordu.

80

Sencer’in mektubu

Bu yeni durum karşısında, Halife Müsterşid artık kendini tam bir devlet başkanı gibi görüyordu. 1133 yılında ordusunun başında Musul egemeni Zengi'nin üzerine yürüdü. Bu dönemde Halifenin ordusu, Selçuklu prenslerinin ordusundan çok daha güçlüydü. Selçuklu prensleri Tuğrul ve Mesut'un 2 – 3 bin kişilik ordularına karşı, halifenin 12 bini atlı 30 bin kişilik ordusu vardı. Türk kökenli komutanlarda kendi ufak orduları ile kim kuvvetli ise onun yanına geçiyorlardı. Halife Zengi'nin üzerine yürürken yanında 30 civarında Türk komutan vardı. Musul kuşatıldı. Ancak Zengi direniyordu. 3 ay süren kuşatmadan sonra, Halife Bağdat'a döndü. Halife baştan Zengi'nin kuşatmayı kaldırması için yaptığı teklifleri kabul etmemişti. Ama Irak Selçuklu tahtına oturan Sultan Mesut'un, Aksungur Ahmedili'yi öldürüp, Dübeys'e arka çıkması ve Halife ile yaptıkları anlaşmaya uymaması, Halifenin Musul Kuşatmasını kaldırmasında etkidir. Bağdat'ta Halifeyi Sultan Sencer'in ilginç mektubu bekliyordu.

Sencer, kendi için savaşan 200 bin kişiden bahsediyor, ona Cihan Padişahlığını Halife Müsterşid'in değil Allah'ın verdiğini söylüyordu. Cihan padişahlığı Sultan Sencer'in aile mirasıydı ve bunu Müsterşid'in ataları onaylamıştı. Halifenin devlet başkanı gibi davranması yanlıştı, Sultan Sencer şöyle devam ediyordu:

" Bugün halifelik, bizzat sefere çıkarak, İslam'ın işlerini bizzat kendi eline alıp fermanlar düzenleyerek, Rum, Frenk, Türkistan ve Hindistan gazalarına, dinsizleri kahretmeye, rağbet etme yolunu tutmuştur. Bu yanlış yoldur! Bu kararı düzeltmelidir. İşte onun naibi ve komutanı olarak Sencer önünde durmaktadır. Halk dininin düşmanlarını Allah'ın yardımı ile kahretmeye hazırdır. Allah'a göre doğrusu da budur. "

Halife hükümdarlık iddiasından vazgeçip, dini işlerle uğraşmalıdır. Halifenin Selçuklu prensleri ile uğraşması da yanlıştır. Prenslerin işleri Sultan'a bırakılmalıdır. Sencer için bütün prensler oğullarıdır. Baba onların rahat bir hayat yaşamalarını ve birbirlerini ezmemelerini ister. Halife Mesut'u tutmakla Selçuklu ailesinin iç işlerine ve bizzat Sencer'in işlerine karışmaktadır. Sencer için Tuğrul'un durumu diğer prensler içinde farklıdır. Tuğrul, yedi yıl Sencer'in hizmet ve eğitiminde kalmıştır. Yedi yıl denenmiştir. Sencer Padişahlık yeteneklerinin onda olduğunu görmüş ve Batı ülkelerinin idaresini, Sencer'in ve hanedanın yolundan gitmesi kaydı ile Tuğrul'a vermiştir. Bu yolun kimse tarafından bozulmasına müsaade

edilmeyecektir. Hele başkalarınca bu bağlar koparılamaz ve yeminler ortadan kaldırılamaz. Tuğrul'a her türlü saygıyı gösterenler, Sultan Sencer'in rızasını kazanırlar.

81

Tuğrul'a saygısızlık edenlerin düşmanı ise, doğrudan Sencer'dir. Sultan Halifeden, Sultan'ın rızası olmadan ferman vermemesini istemektedir.

Sencer, burada baba oğul ilişkileri diyerek vasilik ilişkilerini kastetmektedir. Sencer ile prensler arasındaki bağlar ve yeminler vasilik bağ ve yeminleridir. Bu ilişkiye üçüncü şahıslar karışamazlar, karışmamalıdırlar.

Bu uzun bir fermandı ve Sultan Sencer halifeye geçmişi hatırlatarak, konu hakkında tüm düşüncelerini iletmişti. Ferman ince bir diplomasi dili ile yazılmış olmasına rağmen, yer yer sert ve tehditkârdır.

İmadeddin Zengi, üzerinden Halifenin baskısı kalkınca, çevresini sindirmeye devam etti.

Artukoğlu Timurtaş, Zengi ile başa çıkamayacağını anlayarak onu tabi olmayı kabul etti (1233).

Gazne Sultanı Behramşah, 1119 ile 1134 yılları arasında sakin ve refah içinde yaşamıştı. 1134

yılından sonra Behramşah'ı Selçuklu Sultanı Sencer'in itaatinden çıkmış olarak görmekteyiz.

Artık yıllık 250 bin altın vergi ödenmemektedir. Ayrıca Sencer'e gelen bilgiye göre Behramşah halka kötü ve haksız davranıyor, mallara el koyuyordu. Sencer, Gazne'yi hizaya getirmek için hazırlık yapmaya başladı.

82

Halifenin Ölümü

Sencer'in Halife Müsterşid'e yazdığı bu uyarı mektubu Halifeyi etkilemedi. Bu sırada Tuğrul ve Mesut arasındaki mücadele sürüyordu. Bu mücadeleye Davut'ta katıldı. Komutanlar ne tarafa geçerse o taraf ağır basıyordu. Ama sonunda komutanlar Tuğrul'un yanına geçince, 1134 Haziranında Tuğrul Mesut'u yenerek Hamedan'ı ve tahtı ele geçirdi. Bağdat'a kaçan Mesut halifenin yardımları ile tekrar mücadeleye hazırlanmaya başladı.

Tuğrul ise yerini kuvvetlendirmek için Halifenin yanına geçmiş olan Türk komutanlara mektuplar yazarak, geniş iktalar teklif ederek onları kazanmaya çalıştı. Halifenin yanındaki komutanlar Tuğrul'a olumlu cevap verdiler. Ancak komutanların cevaplarından biri eline geçen Halife, girişime öncülük eden, Türk komutanlardan Oğuz Beyi ele geçirip, hapsetti ve tüm mallarına el koydu. Diğer komutanlar korkudan Mesut'a sığındılar. Halife komutanlarını geri istedi. Mesut ise durup dururken ele geçirdiği bu silahlı gücü iade etmek istemedi.

Bu sırada Halifeden kopan komutan ve askerler, Bağdat'ta büyük bir yağmaya giriştiler.

Bunun üzerine Halife, Mesut ve askerlerini kent dışına kovdu. Şimdi Halife Mesut'u Bağdat'a sokmamakta, Mesut Bağdat kapılarında yatmaktadır. Bu sırada Halife, bir taraftan da Mesut'u kardeşi Tuğrul üzerine sefer yapmaya ikna etmeye çalışmaktadır. Bu sırada Tuğrul öldü (Ekim 1134). Mesut Tuğrul'un komutanlarını kendi Sultanlığına ikna etmek için hemen onların yanına gitti. Bazı komutanların karşı çıkmasına rağmen, sonuçta askerler Irak Selçuklu Sultanlığına Mesut'u seçtiler. Mesut, Sencer'in onayı alınmaksızın, Sultan olmuştu.

Kendine vezir olarak Enuşirvan bin Halit'i, veliaht olarak yeğeni Davut'u atadı. Davut'u kızı Gevher Hatunla evlendirdi.

Sencer, Mesut'un Sultanlığını kabul etmiş gibi görülüyordu. Sultan Sencer Selçuklu ailesinin başıydı. Irak Selçuklu Sultanı olarak seçilecek kişiyi onun seçmesi gerekirdi. Hâlbuki o prensler arasındaki mücadeleye karışmamış, ama sonunda taht Mesut'a kalınca da itiraz etmemişti. Şimdi Sultan Mesut'a vassalı olarak buyruklar yolluyordu. Sultan Sencer, Sultan Mesut'a bir mektup yollayarak, daha önce Tuğrul'un yanında savaşıp, şimdi Mesut' biat eden komutanların kendine teslim edilmesini vasisinden istedi. Sultan

Sencer mektubunda, bu komutanların daha önce Tuğrul'u sabote ettiklerini, şimdi Mesut'un yanında olmalarının menfaatleri öyle gerektirdiği için olduğunu, bunlara güvenilemeyeceğini söylüyordu. Sultan Sencer'in kendine teslimini istediği komutanlar arasında Porsukoğlu Porsuk, Kızıl ve Barankuş gibi çok ünlü komutanlar da vardı. Bu mektup, ayrıca Sultan Sencer'in karışmasa da Batıda gelişen olayları yakinen izlediğini de göstermektedir.

83

Sultan Mesut bu olayı askerlere bildirdi. Bu sırada Tuğrul'un Atabeyi Karasungur, Mesut'un en güvendiği ve en önde gelen komutanı haline gelmişti. Bütün bunlar birleşince, bazı komutanlar, Mesut'u terk ettiler. Bunlar Halifeyi, Mesut'un Bağdat'a saldıracağına dair ikna etmeye çalışıyorlardı. Mesut'tan ayrılan komutanların yanında, Arap emir Dübeys'te vardı.

Halife, Dübeys nedeniyle, Mesut'tan ayrılan komutanlara hiç güven duymuyordu. Onlardan Dübeys'in kendine teslim edilmesini istedi. Bunu duyan Dübeys, tekrar Mesut'un yanına döndü. Dübeys'ten olup biteni öğrenen Mesut, komutanların üzerine yürüyünce, onlar da halifenin yanına kaçtılar. Halifeye katılan komutan sayısı 22 idi.

Halife kuvvetlenmişti, Musul egemeni Zengi ve Basra bölgesi Selçuklu komutanı Bey-aba Halifenin vassalları olmayı kabul ettiler. Mesut ordusunu topladı. Kendine bağlı komutanlara daha Irak savaşını kazanmadan İktalarını dağıttı. Şimdi komutanlar kendi iktalarını kazanmak için savaşacaklardı.

1135 yılında Halife-Mesut savaşı başladı. Mesut Dübeys komutasında 5 bin kişilik bir öncü kuvvet yolladı. Bu kuvvet Halifenin öncülerini bozguna uğrattı. Bağdat'ta hutbeden Mesut'un adı çıkarıldı, hutbe Sencer ve Davut adına okunmaya başlandı. Halife fıkıh bilginlerinden fetva aldı:

" Irak Selçuklu Sultanı azledilmelidir. Mesut'a karşı savaşmak meşru ve gereklidir. "

Halife, yanında ünlü Türk komutanlar Barankuş, Bazdar, Porsukoğlu Porsuk, Çavlı, Oğulbey, Sungur, Kızıl vs olduğu halde, Mesut'un üzerine yürüdü.

Ordular birbirine yaklaşırken, ikta açık arttırması açılmış komutanlar saf değiştirir olmuşlardı. İkta dağıtmakta, Sultan Mesut'un Halifeye ağır bastığı bellidir. Ordular karşı karşıya geldiklerinde, eski kuvvet dengeleri iyice değişmişti. Şimdi 5 bin kişilik Halife ordusuna karşılık Irak Selçuklu Sultanının ordusu 15 bin olmuştu. Savaş başlarken Zengi'nin yolladığı kuvvetler, Halife kuvvetlerine iltihak ederek, sayısal dengesizliği nispeten giderir gibi oldular. Ancak Zengi'nin kendi gelmemişti. Savaşı Mesut kazandı (Haziran 1135). Mesut " malın askere, canın kendine ait olduğunu " ilan etmişti. Kimse öldürülmeyecek ama yağma serbest olacaktı. Halife Müsterşid esir edildi, Halife ordusunun bütün ağırlıkları da yağmalandı. Bu savaş sırasında sadece 5 kişi, o da yanlışlıkla ölmüştür. Bu da Türk komutanların ve askerlerin nasıl bir oyun oynadıklarını gösterir.

Mesut, Halife Müsterşid'i yanında Hamedan'a götürdü. Halifenin esir düşmüş olması Bağdat kenti hariç, diğer Müslüman kentlerde herhangi bir infiale sebep olmadı. Halife ile yaptığı anlaşmada Halife devlet kurmak fikrinden vazgeçiyor, savaş tazminatı ödüyor, bir daha ordu toplamıyor ve Bağdat'ta sarayından savaşmak için bir daha çıkmamayı kabul ediyordu.

Halifenin elinden ona ait olan hassa arazisi hariç tüm topraklar alındı.

Bu sırada başsız kalan Bağdat'ta huzursuzluk vardı. Basra Selçuklu komutanı Bey-aba Bağdat Şıhnesi (komutanı) olarak atandı. Bağdat şıhnesi aslında Selçuklu temsilcisi olarak, sadece Bağdat'ın değil tüm Irak-ı Arap'ın yetki ve sorumluluğunu taşıyordu. Bağdat'ta Bey-aba halk ayaklanmasını bastırdı. Bey-aba, halka Bağdat surlarını yer yer yıktırdı.

Halife Irak Selçuklu Sultanı Mesut'un elinde esirken, Mesut Davut'a karşı bir sefer düzenleyip, Azerbaycan'a kadar gitti. Bu sırada Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'den bir mektup geldi. Mektupta Sencer Mesut'a oğlum diye hitap ederek şunları söylüyordu. Hemen Emirü'l-müminin (Halife) nin yanına vararak, yer öpmesini ve durmasını, affını, suçunu ve cüretini bağışlamasını emrediyordu. Horasan'da 20 gündür devam eden semavi olaylar, fırtınalar, yıldırımlar ve zelzeleler olmaktaydı. Asker arasında karışıklık çıkmıştı. Büyük

Sultan hem kendi, hem asker ve hem de halkın hayatı konusunda ciddi tereddütler duyuyordu.

Halk camilerde namaz kılmıyordu. Minberler kırılmış, hutbeler okunmaz olmuştu. Artık olayları durdurmaya Büyük Sultanın gücü de yetmiyordu. Halife derhal serbest bırakılmalı, tüm kötülüklerin kaynağı olan Dübeys de Halifeye teslim edilmeliydi.

Sultan Mesut bu mektuptan sonra, hemen Halifeden af diledi. Halife bir süre düşündükten sonra af ettiğini bildirdi. Halifenin çadırı kuruldu. Sultan Mesut, Halifenin atının dizginini tutarak, Halifeyi çadırına kadar getirdi. Sultan ve bütün komutanlar Halifenin ardından yayan yürüyorlardı. Sultan Mesut, Halife çadırına yerleştikten sonra, Büyük Sultan Sencer'in isteği doğrultusunda Dübeys'i Halifeye teslim etti. Dübeys Halifeye teslim edilmemesi için ağlıyor, yalvarıyordu. Halife bundan sonra Bağdat'a dönme hazırlıklarına başladı.

Bu sırada kalabalık bir elçilik heyetinin geldiği haberi gelince herkes gelen heyeti karşılamaya ordugâh dışına çıktı. Ordugâhta Halife ile birkaç muhafızı kaldılar. Bu fırsattan istifade ederek Haşhaşiler Halifenin çadırını basıp, muhafızları öldürdüler. Halifenin de burnu, kulakları ve dili kesilerek işkence ile öldürüldü (Ağustos 1135). Ordu geri döndüğünde 7

Haşhaşi (Haşhaşin) öldürüldü ama 10 tanesi kaçmayı başardı. Halife Müsterşid 17 yıl 8 ay halifelik yaptıktan sonra 45 yaşında öldürülmüştü. Sağ kalsaydı, Selçukluların başına daha çok işler açardı. Halifenin ölümünden her ne kadar Haşhaşinler sorumlu tutulmuş olsa da katli Sencer ve Mesut düzenlemiş olabilirler. Halifeden kısa bir süre sonra Dübeys de öldürüldü.

Rivayete göre Sultan Mesut, Halifenin ölümü nedeniyle kendi üzerinde oluşan şüpheleri dağıtmak için Dübeys'i öldürtmüştü.

Halife Müsterşid'in öldürülmesi Halife sorununu tam olarak çözmedi. Yerine oğlu Raşit

geçmişti. Raşit öç almak için kıvranıyordu.

1135 yılında Kayseri'de Ulu Cami yapımına başlandı.

Kayseri Ulucami

85

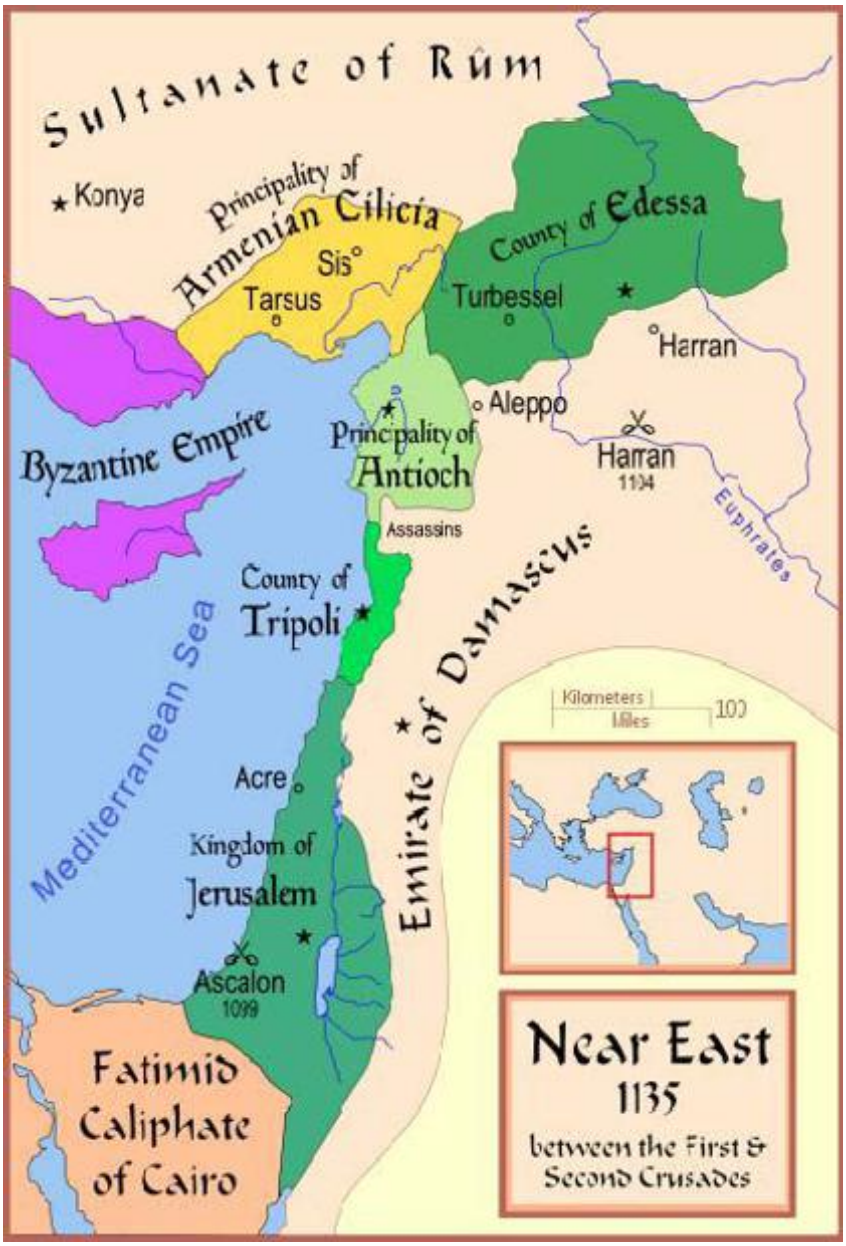

Kim Halife olacak

1135 yılında Anadolu'ya sefere çıkan İoannes Çankırı ve Kastamonu kentlerini ele geçirdi.

İmparator Constantinopolis'e dönünce Danişment beyliği bu kentleri hemen geri aldı. Bu sırada Danışmendoğullarında Emir Gazi ölmüş yerine oğlu Mehmet geçmişti. Mehmet Melik unvanını hiç kimseye danışmadan kendi kendine almıştı. Danışmendoğlu Mehmet ve Anadolu Selçuklu Sultanı

Mesut, aralarındaki anlaşmazlıkları bir yana bırakarak, iş birliği yapıp, İoannes'e karşı mücadeleye giriştiler. Türkler tekrar Çankırı ve yörelerine sahip olmuşlardı (1135). Doğu Roma ile Türkler arasında Çankırı ve çevresindeki mücadele sürerken, bu çevredeki emirler ve valiler de Çankırı'yı ele geçirene tabi oluyorlardı.

86

Normanlı Fatih Guillaumme İngiliz tahtına geçtikten sonra tam bir feodal devlet kurmuştu.

Fatih Guillaumme'dan sonra tahta geçen oğulları feodal prensliklere göz açtırmadılar.

İngiltere'deki Norman aristokrasisi inletiyordu. 1135 yılında İngiltere kralı I. Henry öldü.

Peşinden de taht kavgaları başladı. İngiliz Norman aristokrasisi bunu fırsat bilerek, kıta Avrupa'sında olduğu gibi özerklik kazanmak istediler. Kralın ikametgâhının bir kısmına el koydular, şatoları ele geçirdiler, kendilerine kaleler yaptılar, güç kazanmaya çalıştılar.

Sandılar ki monarşi işin peşini bırakır. Bu iç savaş ve huzursuzluk dönemi 1154 yılına kadar sürdü.

1136 yılına gelindiğinde Büyük Selçuklu Sultanı Sencer, din işlerinden başka bir işe karışmayacak, ordu toplamayacak bir halife arıyordu. Aslında Abbasi sarayında Harun bin el-

Muktefi adında yaşlı ve din işlerinden başka bir işe karışmayacak yapıda, tüm Abbasi ailesinin hürmet ettiği biri vardı. Ancak veliaht Ebu Cafer Mansur, er-Raşit Billâh lakabı ile halife oldu. Irak Selçuklu Sultanı Mesut, Raşit'ten babası ile yaptığı anlaşma gereği 400 bin altın para istedi. Raşit " hazinede hiç para olmadığını, bütün paranın Müsterşid'in yanında bulunduğunu ve savaş sırasında yağmalandığını " söyledi. Raşit kendisine saldırılacağı korkusu ile hemen ordu kurmaya girişti. Raşit'in çabaları ile içlerinde Musul egemeni Zengi'nin de bulunduğu çok sayıda komutan Bağdat'ta tutulacak yolu konuşmak üzere toplandılar. Melik Davut'ta

Bağdat’a ilk gelenlerden biriydi. Bu sırada Sultan Sencer Doğuda Gazne Sultanı Behramşah ile uğraşıyordu.

Behramşah vergisini ödememişti, Sencer da onun üzerine yürümüştü. Gazne Sultanı Behramşah, Büyük Selçuklu devleti vassalıydı. Behramşah hakkında Sultan Sencer’e gelen son bilgiler, artık onun kendini Selçuklu vassalı saymadığı, bu nedenle yılda 250 bin dinar olan yıllık vergiyi de ödemediği ve halka zulüm yaptığı yönündeydi. Sultan Sencer Ordusu ile Gazne üzerine yürüdü. 1135–1136 kışı bastırmıştı, yerlerde kar vardı. Atlara verilecek saman bile bulunamıyordu. Saman altından pahalı olmuştu. Asker geri dönmek istemesine rağmen, Sultan Sencer orduyu sefere devam ettirtti. Gazne önlerine gelene kadar hiçbir mukavemet ile karşılaşmadılar. Burada, Gazne Sultanı Behramşah, Sultan Sencer’den af dilemek istedi. Af dileme merasimine katılırken, Sencer’in ihtişamını görünce birden korktu. Behramşah, zaten, Sultan Sencer’in kendine ceza vereceğinden korkuyor, Sultanın huzuruna korka korka gidiyordu. Birden Sultanın kudretini tekrar karşısında görünce, kaçtı.

Büyük Selçuklu Sultanı Sencer, Gazne kentine herhangi bir mukavemet görmeden girdi.

Ülkenin iç kısımlarına kaçmış olan Behramşah da, Sultana haberciler ve hediyeler yollayarak af diliyordu. Korkup, kaçtığını ama Sultana tabii olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Sonunda Sultan Sencer, Behramşah’ın samimiyetine inandı. Gazne tahtını vassalı olarak tekrar ona bırakarak, 1136 yılında Horasan’a döndü.

1130 yılındaki birinci seferden sonra, bu ikinci Gazne seferinde Sultan Sencer, Gazne devletine kişisel olarak el koymuş, mali kaynaklarını ve servetini ele geçirmiş ama Gazne hükümdarına bir ceza kesmemiştir. Yani ne hükümdarı cezalandırmış ve ne de değiştirmiştir.

Irak’ta ise kumandanlar Bağdat’ta toplandıktan sonra, Melik Davut Bağdat şıhneliğine Barankuş Bazdar’ı atadı. Halife Raşit de kent surlarını tamir ettiriyordu. Bağdat’ta artık hutbe de Davut adına okunuyordu. Toplanan emirler aralarında yaptıkları toplantılar sonunda, Sultan Mesut ile savaşılmasına ama bunun kent surları arkasından yapılmasına karar verdiler.

Bu toplantıyı haber alan Sultan Mesut'ta hemen ordusu ile Bağdat'a gelip, kenti kuşatmıştı.

87

Kuşatma 51 gün sürdü, Sultan Mesut hiçbir başarı kazanamadı. Sonunda Mesut Hamedan'a dönmek üzere Bağdat'tan ayrıldı.

Kuşatma sırasında Sultan Mesut, komutanlarla ilişkiler kurmaya çalışıyordu. Halife Raşit, Sultan Mesut ile işbirliğine gideceğinden korktuğu devlet ileri gelenleri ile saray komutanı Cemalüd-devle İkbal'i hapsettirdi. Sebep, Halifeden gizli Sultan Mesut ile haberleştikleri iddiasıydı. Sebep ne olursa olsun, bu hareket diğer komutanları ürküttü ve korkuttu. Otorite ve disiplin komutanların hiç istemedikleri bir şeydi. Bu açıdan, askerler arasında büyük bir dayanışma vardı.

Ordu galeyana geldi. Zengi İkbal'in serbest bırakılmasını istedi. Barankuş bunu hemen destekledi. Halifeden ses çıkmayınca Barankuş'un askerleri Bağdat surlarını yıkmaya başladılar. Bağdat kenti yağmalanmaktan ancak kurtuldu. Fiyatlar arttı. Zengi, Halifenin sarayına giderek, İkbal'i eli ile aldı. Peşinden Zengi, İkbal'in paralarını ve servetini halifeden geri istedi.

Bu sırada Irak Selçuklu Sultanı Mesut da boş durmuyor, çeşitli vaatler yaparak, Bağdat'takileri dağıtmaya çalışıyordu. Melik Davut Bağdat'tan ayrılarak Ağustos 1136 da topraklarına döndü. Bütün Suriye vaat edilen Zengi, Bağdat'tan ayrıldı, güçsüz kalan Raşit de onunla gitmek zorunda kaldı. Bundan sonra Bağdat'a gelen Mesut 1136 yılı yazında, el-Müktefi'yi, Muktefi Liemrillah (1136 – 1160) adıyla Halife yaptı. Bağdat halkı Mesut'un gelişinden ve adaletinden memnun kalmıştı. Halife Bağdat'tan ayrılmadan önce hem Ayyar ve hem de müttefik askerleri Bağdat halkını durmadan soyuyorlardı. Sultan Mesut'un gelişi ile birlikte bütün anarşi bitti.

Muktefi Liemrillah Halife olunca, onun güç sahibi olmasını önlemek için, bütün serveti elinden alındı. Halifeye sadece dört at ile Dicle'den su taşımak için üç katır bırakıldı.

Halifenin hazinesi, iktası kalmamıştı. Halife vezirinin kim olacağını Sencer söyledi, Mesut atadı. Vezir Dergüzini soyundan biriydi.

88

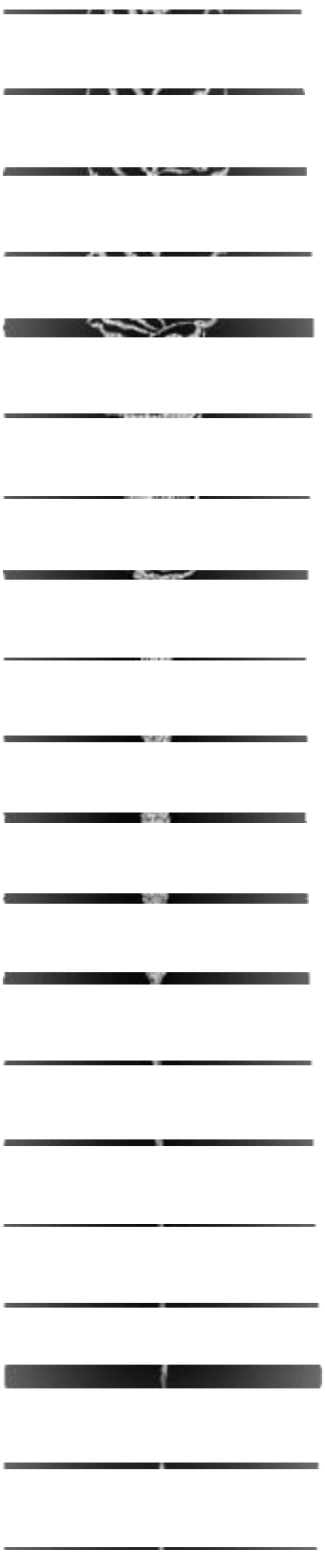

Sufilikte Gelişme

Bu sırada Zengi'nin yanında bulunan Raşit, halifelik iddiasından vazgeçmiş değildi. Ama Sencer ve Mesut'un baskıları sonucu Zengi Raşit'e yardım edemiyordu. Raşit'in halifelik iddiasını Fars Atabeyi Mengübars'ın yardımları ile sürdürebiliyordu. Ancak Irak Sultanı Mesut'un Atabeyi Karasungur, Yanında Barankuş, Bazdar, Sungur, Çavlı gibi komutanlar olduğu halde Mengübars'ın üzerine yürüyüp, onu bozguna uğrattı. Mengübars ölmüştü.

Mengübars'ın mağlubiyetinden sonra, Mesut'un ordusu yağmaya dalmışken, bir karşı saldırı yapan Mengübars'ın komutanı Boz-aba, Mesut ve Karasungur'un kuvvetlerini kaçırttı. Boz-aba ve Raşit, Azerbaycan'a Davut'un yanına gittiler. Daha sonra Davut'tan da ayrılan Raşit, 1138 yılında öldürüldü. Kendi askerleri mi, Sultan Mesut'un adamları mı yoksa Haşhaşiler mi, kimin öldürdüğü bilinmemektedir.

Kilikya Ermeni Prensi Leon, Haçlılardan yardım görüyordu. Doğu Roma ordusunun

Balkanlar'da ve Anadolu'da meşgul olmasından yararlanan Leon 1129 yılından itibaren, bölgenin önemli kentlerine hâkim olmaya başladı. 1136 ve 1137 yıllarında Haçlılar ile Ermeniler birbirleri ile savaşıyorlardı. Antakya hâkimi Raymond, Ermeni prensi I. Leon ile

yaptığı savaşı kaybetmişti. Ancak, görüşmek için Antakya'ya çağırdığı Leon'u tutuklattı.

Leon 2 ay hapis yattıktan sonra, 60.000 dahekan fidye ödemeyi ve Misis ile Anazarba

kentlerini Raymond'a vermeyi kabul edip, serbest kaldı. Leon hapis iken 3 oğlu birbiri ile mücadeleye başlamışlardı. Leon esaretten kurtulduktan sonra, yokluğunda Haçlıların elline geçen kalelerini geri almaya başladı. Haçlılar da Kudüs Kralını yardıma çağırdılar. I. Leon ve Kudüs Haçlı kuvvetleri çarpışırken, Doğu Roma İmparatorunun Kilikya'ya sefer yaptığı haberi geldi. Ermeni ve Haçlılar hemen aralarında barış yaptılar.

1136 yılında, 1 yıl önce Çankırı'yı Doğu Roma'nın elinden almış olan Danışmendoğlu Mehmet, Haçlılara karşı hareket ederek, Maraş üzerine yürüdü. Bütün bu hareketlenmelerden istifade etmek isteyen Doğu Roma İmparatoru İoannes Komnenos da 1137 yılında Kilikya üzerine sefere çıktı. Tarsus, Adana, Anazarba ve Mamistra'yı aldı. Leon başlangıçta kaçtı ama bir yıl içinde yakalanarak tutsak oldu. İmparator Kilikya'nın peşinden Ağustos 1137 yılında Antakya önlerine geldi. Bizans İmparatorunun Kilikya'ya geldiğini öğrenen ve Maraş'ı kuşatmış olan Danışmendoğlu Mehmet Bey'de kuşatmayı kaldırarak, geri çekildi.

Büyük Selçuklu devleti artık en azından Batıda iyice zayıflamıştı. Bundan sonra kentler ağır ağır bir terör rejiminin içine düştüler. Terörü yaratan da ayyarun örgütleriydi. Ayyarun eski fityan örgütlerine eşkıyalık yapmaya başlayınca hakaret etmek için verilen bir addı. Ayyarun resmi kolluk güçlerini tanımıyor ve hatta onları kendi karşıtı sayıp, öldürüyordu. Aralarındaki anlaşmazlıkları şeriat mahkemelerinde değil, kendilerinin " musalaha " adını verdikleri halk mahkemelerinde çözüyorlardı. Halk mahkemesi kararına da uyuyorlardı. Zenginlerden zorla para toplayıp, fakirlere dağıtmak gibi eylemlere girişiltiler.

Ayyarun'un korkutucu bir hale geldiği dönemde sufi hareketi de gelişmişti. Sufiler tarikatlar halinde örgütlenmeye başladılar. Ortaya dervişlik çıktı. Bu sırada fityan örgütleri ile Sufiler arasında bir yakınlaşma görülmeye başlandı. Bazı Sufiler fütuvvet örgütlerinin yiğitlik, cömertlik, başkalarına yardım etme gibi ahlaki değerlerini benimsediler. Fütuvvetnameler yazmaya başladılar. Fütuuvvetnamelerde bu değerler işlendi ve sistematize edildi. Böylece Fütuvvet örgütleri de kuramsal bir temel kazanmış oluyordu.

Fütuvvet örgütleri ile Sufilik arasında bu ideolojik yakınlaşmanın yanı sıra, örgütlenme biçiminde de karşılıklı etkileşim yaşandı. Bazı fityan örgütleri derviş tarikatları şeklinde örgütlendi. Böylece eskiden dinsel ve siyasal eylemlerin dışında kalan fityan örgütleri, dini ve siyasi mücadeleler de taraf olmaya başladı.

1136 yılında Antalya civarında Kırkgöz hanı yapıldı (Antalya'nın Hanları).

Kırkgöz hanı

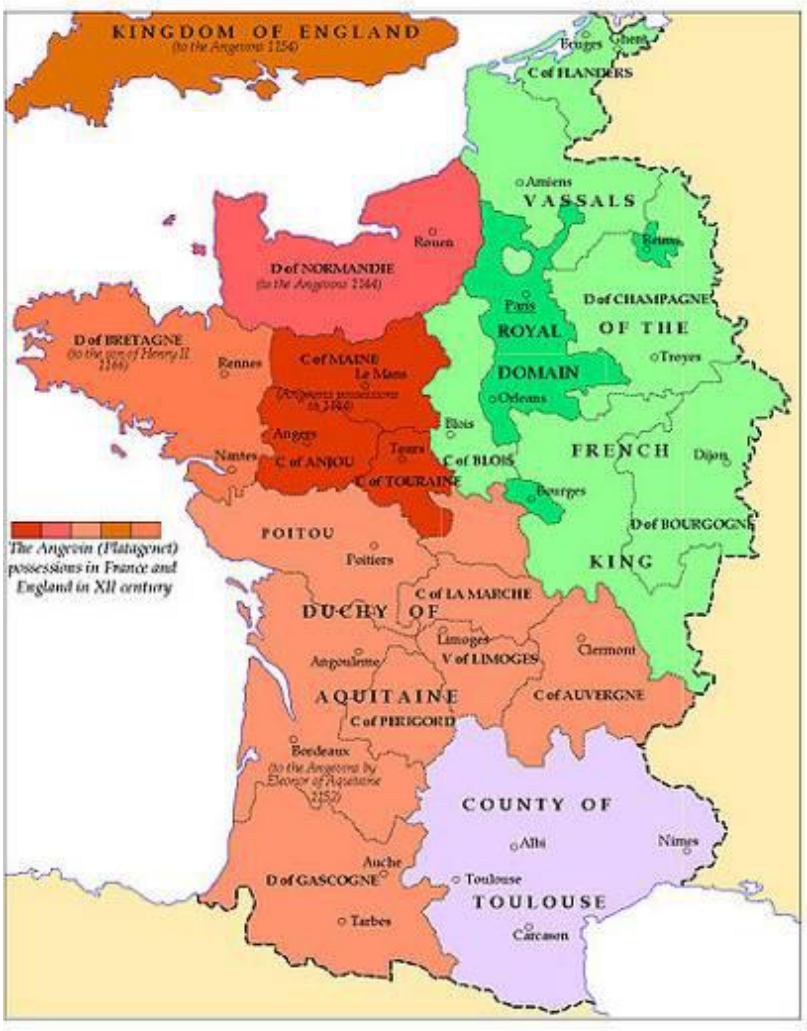

Akitanyalılar

1137 yılında Akitanyalı Alienor’un VII. Louis

ile evlenmesi sonucunda

Poitiers sarayı İle-de-France’a taşınmıştı.

Alienor (1122 veya

1124 – 1204), Akitanya

(Güney Fransa)

düşesidir. XII. Yüzyılda

Fransa ve İngiltere

krallıkları arasında tayin

edici bir rolü olmuştur.

Hem Fransa kralı VII.

Louis (1137 – 1180) ve hem de İngiltere kralı II.

Henri (1154 – 1189) ile evlenmiştir. Çeyizini

önce bir krallığa sonra

diğerine vererek, iki

krallık arasındaki güç

dengesini değiştirmiştir.

Akitanyalı Alienor,

Akitanya dükü

X.

Akitanya 1154'e doğru

Guillaume'un en büyük

kızıdır. Alienor, Oc

dilinde Diğer Aenor demektir. Döneminde yaşamış olan bütün asil kadınlar gibi çok özel bir eğitim aldı. Latince okuyup, yazıyordu, müzik ve edebiyat eğitimi görmüştü, ata binebiliyor ve avlanabiliyordu. Erkek kardeşinin 1130 yılında ölümü üzerine Akitanya topraklarına miras olarak sahip oldu. 14

yaşında iken 1136 yılında, Akitanya senyörleri ona bağlılıklarını bildirerek, onu Akitanya düşesi seçtiler. Babası 38 yaşında iken 1137 yılında öldü. Babasının ölümünden sonra Alienor, VI. Louis'nin gelecekte mirasçısı olacak olan VII. Louis ile evlendi. Evlendiği sırada kocası 9 yaşındaydı. Bu evlilikle Fransa krallık toprakları ile Akitanya toprakları birleşiyordu. Fransa krallığı Loire nehrinden Pirenelere kadar olan topraklara da sahip olmuştu.

Evli çift Bordeaux'da evlenmiş, Paris'e dönerken yolda Kral VI: Louis'nin öldüğünü öğrenmişlerdi. Alienor, çok güzeldi, zeki, eğitimli ve açık fikirliydi. Fransa sarayını çok

91

soğuk ve muhafazakâr buldu. Çiftin uzun süre çocukları olmadı. Çok daha sonra, Alienor

kocasını Haçlı seferine katılmaya ikna ettikten ve seferlere katıldıktan sonra çiftin iki kızı oldu.

Alienor ile VII. Louis'in evliliği, Poitiers sarayını İle-de-France'a taşımıştı. Böylece Fransız edebiyatının güneyli motifleri kuzeye taşınmaya başladı. Böylece Paris'te gelişmekte olan edebiyat da herkesin zevkine yanıt veren bir niteliğe bürünmeye başladı.

1137 yılında Alman İmparatoru III. Lothar öldü. Ölmeden önce varisi olarak damadı Heinrich

der Stolze'yi seçmişti. Papalık müdahale ederek Heinrich yerine Hohenstaufen hanedanından Konrad'ı imparator seçtirdi (Mart 1138).

Poitiers sarayı

92

Antakya Kimin?

Raymond, Antakya'da Fransa kralı VII. Lo is'i karşılıyor

Antakya prensi II. Bohemond, Danışmendoğlu Emir Gazi ile yapılan savaşta ölünce, Antakya yönetimi Kudüs kralına geçmişti. II. Bohemond ile evli olan Kralın kızı Alice, Antakya prensliğini elinden kaçırmak istemedi. Halep ve Musul egemeni Zengi ile anlaşma zemini sağlamaya çalıştı. Alice Antakya'yı yönetmek ve buna karşılık kızını Zengi'ye vermek yanlısıydı. Bu girişimleri öğrenen Kudüs Kralı Antalya'ya geldi. Alice ise babasının kente girişine mani oldu. Ancak, bazı Antakyalı kral taraftarlarının kapıyı gizlice açması ile kral kente girerek yönetimi aldı.

Antakya'yı kaybeden Alice'e Lazkiye ve Cebel fief olarak verildi. Antakya Prensliği soyluları da Antakya prensliğinin Kralın küçük kız torunu Constance için muhafaza edeceklerine dair yemin ettiler. Ancak Antakya'dan Kudüs'e dönerken Kral yolda öldü. Onun yerine Kudüs Kralı damadı Foulque d'Anjou (Fulk) oldu. Foulque, II. Baudouin'in en büyük kızı Melisende

ile birlikte taç giymişti. Böylece Antalya Foulque yönetimine girdi.

93

Bu sırada Alice, Antakya'dan vazgeçmiş değildi. Urfa ve Trablus kontları da Alice'i desteklemeye başladılar. Kral Foulque deniz yolu ile ve Trablus kontu ile savaşarak Antalya'ya zorla gitti. Orda olmaz ise kentin el değiştireceğinden korktuğu için de uzun süre Antakya'da kaldı. Sonra Kudüs'e dönmek zorunda kalınca yerine Renaud'u vekil olarak bıraktı.

Haçlıların bu iç çelişkisi Zengi'yi, Antakya'nın ele geçirilmesi fikrine kaptırtmıştı. Kudüs Kralı Fulk ise, Halep yakınlarında Zengi kuvvetlerini basarak, onların gerilemesini sağladı.

Bu sırada Antakya'nın meşru varisi Constance'a soylu bir koca aranmaya başlanmıştı. Evlilik için Akitanya Dükü IX. William'ın oğlu Raymond seçildi. Akitanya dükünün varisi büyük oğlu olduğu için Raymond topraksızdı. Bu nedenle de Raymond'u İngiliz sarayında şövalye yapmışlardı. Raymond İngiltere'den gizlice gelerek Constance ile evlenip, Antakya kontu oldu. Ancak bu emri vakiyi Doğu Roma İmparatorluğu tanımamıştı. Komnenos Antakya'nın kendine verilmesini istiyordu. Komnenos için ilk Haçlıların babası ile yaptıkları anlaşma gereği kent onun malıydı.

Antakya'yı kuşatan Komnenos ile Raymond arasında şöyle bir akit yapıldı. Prens Raymond ve senyörleri, İmparatora bağlılık yemini ederek, imparatorun vassalı haline geleceklerdi.

İmparator istediği her zaman kente girebilecek ve kapılar ona açılacaktı. Eğer İmparator, Müslümanların elindeki Halep, Şeyzer, Hama ve Humus

kentlerini alıp prens Raymond'a verirse, Raymond bu kentler ile yetinip, Antakya'yı tamamen İmparatora bırakacaktı.

Anlaşmadan sonra Antakya'ya İmparatorun bayrağı çekildi. Ve kuşatma başladıktan 1 yıl sonra İmparator büyük bir zafer alayı ile kente girdi. Törende vassallık simgesi olarak, Urfa ve Antakya kontları İmparatorun atının dizginini tuttular. İmparator İoannes (Yuannis) Komnenos, sonunda Normanların Antakya Prensliğine son vermişti. Ama Antakya kalesi hala Normanların elindeydi. Doğu Roma İmparatoru Antakya kalesinin de kendine teslim edilmesini istiyordu. Haçlıklar ise buna konsey karar verir diyerek İmparatoru oyalıyorlardı.

Sonunda da vermediler.

Bir yıl sonra, İmparator Franklarla birlikte, Halep bölgesini fethe kalkıştı. Zengi Irak Selçuklu Sultanı Mesut ve komşu Müslüman egemenlerden yardım istedi. Zengi'nin kadısı

Kemalüddin Şehrezuri, Irak Selçuklu Sultanı Mesut bu ülkeye girerse bir daha çıkmaz diye endişesini belirtti. Zengi ise " Düşman (Doğu Roma) memlekete hâkim olmak istiyor. O

Halep'i alırsa, İslam artık Suriye'de tutunamaz. Burası Müslüman olmayanların eline geçeceğine, Müslümanların elinde kalmasını tercih ederim. " diye düşüncesini açıkladı. Zengi yardım istemeye Bağdat'a kadı Şehrezuri'yi yolladı. Irak Selçuklu Sultanı Mesut, yardım talebine pek oralı olmadı. Bunun üzerine Şehrezuri'nin teşvik ve katılımı ile Bağdat halkı nümayişler yapmaya başladı. Kadı işi başlatmak için bazı din adamları ile kişilere para vermişti. Bu adamlar, namaz sırasında hatip minbere çıktığında " Yazık İslam'ın başına gelenlere… Yazık Muhammed'in dinine " diye bağırarak olayları başlattılar. Ama olay başladıktan kısa süre sonra protestoya halk da katıldı. Halkın tepkisi büyüyünce, Irak Selçuklu Sultanı Mesut, Zengi'nin yardımına bir ordu yollamaya karar verdi. Bu kararın verilmesinde Şehrezuri'nin Sultan'a, olayları onun gözünde canlandıracak bir şekilde anlatması ve Sultan'ın Halep düştükten sonra Doğu Roma ordusunun Bağdat'a nasıl gireceğini tahayyül etmesi de rol oynamıştı. Ama bu sırada işe Anadolu Selçukluları karışmışlardı.

94

Bağdat halkının arada sırada nümayiş yaparak Sultanı ve Halifeyi Haçlılarla savaşa zorlaması pek sık görülen bir olay değildir. Bütün Sünniler için esas problem Batınilerdi. Daha sonra da Doğu Roma İmparatorluğu geliyordu. Ama halk 400 – 500 yıldır Doğu Roma ile yapılan savaşlara alışmıştı. Onu da gündelik hayatın bir parçası kabul ediyordu. Haçlıları ise kimsenin ciddiye aldığı yoktu.

Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut da ordusu ile Doğu Roma İmparatoru İoannes Komnenos'u izleyerek Çukurova'ya gelmişti. İmparator Kuzey Suriye'yi ele geçirmeye çalışırken, Sultan da Adana çevresini işkal edip, pek çok gayrimüslim çiftçiyi alıp götürdü. Sultan İmparatoru sıkıştırıyordu, o da Sultan ile anlaşma yapmak zorunda kaldı ve Constantinopolis'e geri döndü.

Bu sırada Kadı Şehrezuri 10 bin Selçuk askeri almış, Halep'e doğru yola çıkmak üzereydi.

Zengi'den gelen haber Halep kuşatmasının kaldırıldığını ve Doğu Roma ordusunun

çekildiğini bildiriyordu. Kadı, Irak Selçuklu Sultanı Mesut'tan asker yollamaya gerek kalmadığını ve askerleri yollama kararından vazgeçmesini istedi. Mesut askerin yollanması fikrinden vazgeçmiyordu. Sonunda uzun müzakerelerden sonra asker yollamaktan vazgeçildi.

Tarihe bakarken ikide bir karşımıza çıkan bir asker isteyip, sonra vazgeçip asker gelmesin demek çok sık rastlanan bir durumdur. Bir kere şu tespiti bir daha yapalım. Ordular ve asker yağma yapmak için savaşmaktadır. Asker bir kere yola çıktımı, elini kolunu doldurmadan veya mağlup olup kaçmadan geri dönmez. Hatta kaçarken bile soygun yapar. Eşkıyalık yaparken de dost, düşman ayırmaz, bulduğunu alır. Bu nedenle bir emir veya bey veya feodal kendi başına başa çıkamayacağı bir düşman tarafından kıstırılırsa, düşmandan daha insaflı olacağını düşündüğü bağlı olduğu bir üst otoriteyi yardıma çağırır. Ama tehlike ortadan kalkar kalkmaz da herhangi bir yabancı kuvveti istemez. Üst otoriteler de vassalları hakkında bir değişiklik yapmak istiyorlar ise, onların en zayıf oldukları anı kollamak ve o zaman hareket

etmek isterler. Yani tehlikede olan emir, yardıma çağırdı mı, artık inisiyatif elinden çıkmış

olur. Bundan sonra ne olacağı belli değildir.

95

Kilise Adaleti

Kilise kuralları ilk önce eski ekümenik kuralların “ canon “, sonra da papalık fermanlarının toplamından oluşuyordu. Ancak bunlar dağınık ve düzensizdi. Kilise kurallarını öğrenmek zor oluyordu. XII. Asrın ortalarına doğru Bolonyalı keşiş Gratianus, Roma hukuku külliyatını örnek alarak, Kilise kurallarını “ Decretum “ adı altında külliyat olarak yazdı ve düzenledi. Bu yapıldığı zaman resmi bir külliyat değildi. Ancak çok geçmeden kilise hukukunu uygulayan kilise yargıçları ve bu hukuku öğreten hocalar Decretum’u kullanmaya başladılar. Sonradan da papalık bunu resmen tanıdı. Papalar yeni kararlarını buna ilave ettiler.

Her piskopos kendi ruhani bölgesinde bir yargıç tarafından yönetilen bir mahkeme kurdu. Bu mahkemeye zabıt katipleri, avukatlar ve savcılar yardımcı oluyorlardı. Mahkemelerin hukuki sınırları belirsizdi. Böylece bu mahkemeler sınırlarını durmadan genişlettiler. Bu mahkemeler başı tıraşlı her papaz için yargılama hakkını aldı. Yargılama hakkını hacılar, Haçlılar, dullar gibi din dışı sivillere de teşmil etti. Dine karşı işlenen suçları, ahlak ve dine aykırı fiilleri, büyücülüğü, zinayı, tefeciliği, düelloyu kapsamı içine aldı. Ayrıca evlenme, gömülme ve vasiyet tanzimi gibi işlerle de uğraşmaya başladı.

Ruhban sınıfının otoritesi, feodallerin ve prenslerin otoritesi ile çatışıyordu. Özellikle adalet konusunda iktidarın sınırları üzerinde anlaşamıyorlardı. Din dışı siviller güçlüydü ama Hıristiyanlık nedeniyle de ruhbana bağlıydılar. Papa zaman zaman krallara ve feodallere karşı aforoz silahını kullanıyordu. O zaman halk birbirini tutmayan ve çoğu zaman birbirine zıt emirleri hem sivil otoriteden ve hem de ruhbandan alarak ne yapacağını şaşırıyordu. Bunun sonucu, günahsız yere, çok ağır cezalara çarptırıldıkları da oluyordu.

96

Khmer İmparatorluğu

Khmer İmparatorluğunda Angkor

hanedanının

hâkimiyeti sürüyordu. Bu tarih kesiti Khmerlerin en parlak dönemleriydi. Taştan yapılmış tapınakların en güzel örnekleri bu zamanda verildi. Tapınaklar taştan yapılırken, diğer tüm evler tahtadan yapılıyordu. Mobilyalar, kap kacaklar süsleniyordu. Askerler zırhlıydılar. Giysilerde Hindistan'da olduğu gibi bol mücevher kullanılıyordu. Zaman su saatiyle ölçülüyordu. Kişiler ve evler temizdiler. Yabancı seyyahlar özellikle bu temizliği ve dişleri temizlemek için

kürdan kullanımını

belirtirler. En gözde

eğlence horoz dövüşüydü.

Bu dövüş hem halk

arasında ve hem de

sarayda çok tutulurdu.

Khmer toplumunda

kadının saygın bir yeri

vardı. Genç ve güzel

kızlar ailelerince

hükümdara sunulurlardı.

Bu kızlar sarayda odalık,

müzisyenlik, dansözlük

yaparlardı. Kadınlar

bulundukları sıfatla siyasi yaşama ve dini yaşama katılırlardı. Onlara resmi roller de verilirdi.

Tapınakların bir başkan tarafından yönetilen manastırları vardı. Bu başkan disiplinden, ekonomiden sorumluydu. Adak sunmak ve müneccim seçmek onun göreviydi. Bir de

hükümdarın din adamı vardı. Bu hükümdar rahibi törenlerde düzeni sağlardı. Tapınaklara

97

büyük bir çalışan kitlesi hizmet ederdi. Bunlar çevre köylerden yağmur mevsimi işe alınırlardı. Her köy bir nevi klan gibiydi. Herkes kendi şefinin sözünü dinlerdi. Bu kişilere bağlı oldukları tanrıdan başka bir tanrı için angarya hizmetinde kullanılmaları yasaklanmıştı.

Örnek olarak verilirse, IX. Yüzyılda Bako tapınağına hizmet edenler 2.253 kişiydi. XII.

Yüzyılda Ta Prohm Tapınağına 79.365 kişi hizmet ediyordu. Bunun 18 tanesi büyük rahip, 2.740 tanesi ayin yönetebilir rahip, 2.202 tanesi yardımcı ve 615'i dansözdü.

Tapınaklara hizmet eden bu kişiler içinde çok miktarda da köle vardı. Köle olmayanlar vergiden muaftılar. Tapınaklara yapılan bir eylem tüm halka yapılmış kabul edildiğinden mutlaka ceza uygulanırdı. Suç işleyen Brahmanlar kutsallıkları nedeniyle sadece işten çıkarılırdı. Diğerleri para cezasına çarptırılırlardı. Para cezasını ödemeyenlere sırtından kırbaç cezası verilirdi. Bu ceza 100 değneğe kadar çıkardı.

Ta Prohm

98

Doğu İran Oğuzları

XI ve XIII. Yüzyıllar arasında doğu İran'da kalabalık Oğuz toplulukları vardı. Bunlar bu topraklarda göçebe bir hayat yaşamaya devam ediyorlardı. Selçuklu devleti, resmi evraklar bakımından, bu Oğuzları diğer reayadan ayırmıyormuş gibi davranıyordu. Ama aslında bunlar reisleri olan ve iç işlerinde serbest kabilelerdi. Devlet bunlara da şıhne tayin ediyordu. Ancak Oğuzlara tayin edilen şıhnelerin görev ve yetkileri, yerleşik topraklara tayin edilen şıhnelerden çok daha azdı.

Oğuzlara tayin edilen şıhne, kabile reisi nezdinde devleti temsil ediyor, devlet ile reis arasında iletişimi kuruyor, otlak ve sulama yerlerini tayin ediyor, yerleşiklere karşı Oğuzların iyi davranmalarını sağlamaya çalışıyor ve devlete olan vergileri tahsil ediyordu. Tabii Oğuzlara yollanan şıhnelerin, sabit bir yerleri yoktu. Onlar da Oğuzlarla birlikte dolaşıp, duruyorlardı.

Oğuzların göçebe ekonomisi aslında kentlerin ekonomisini tamamlayıcı bir rol oynuyordu.

Devlet bunu böyle kabul edip etrafa bildiriyordu. Bu anlayışta hakikat payı olduğu gibi, devletin yerleşiklere göçebeleri faydalı gösterme isteği de vardı. Aslında bu görüş, Büyük Selçuklu Sultanının görüşü olmalıdır. Yoksa yerleşik düzenden ve genel olarak İran kökenli olan devlet ileri gelenlerinin ne Oğuzlar için ve ne de ordudaki Türkler için hiç pozitif düşünceleri yoktu. Ama yapacakları bir şey de yoktu.

Karahitaylar

Bu sırada Çin'den kovulup, efsanevi bir tarzda tekrar göçebeliğe dönmüş olan Kitanlar

(Kitaylar), Ye-liu Ta-şi (1130 – 1142) adlı bir şefin yönetiminde Orta Asya'yı geçip, Turfan

ve Kuça bölgelerine geldiler. Buradan da Karahanlı devletinin sınırlarına vardılar. Kitanlar Karahanlı sınırına vardıklarında, Karahanlılar hem Karluklarla ve hem de Kanglılarla savaşıyorlardı. Kanglılar, Aral gölü

kuzeyinde yaşayan bir Türk kabilesiydi. Bu kargaşada Kitanlar Balasagun'a girdi. Ye-liu Ta-şi oradaki Karahanlı yerel yöneticiyi yerinden indirerek, yerine kendi geçti. Balasagun'dan sonra Kitanlar Kaşgar ve Hoten'i de ele geçirdiler. Kitanlar

karşısında Semerkant yöneticisi de yenildi (1137). Ye-liu Ta-şi kendini Kür (Gur) Han ilan etti.

Kuzey Çin'de Kitanların Liao hanedanı adı ile 2 asır hüküm sürdüğünü söylemiştik.

Karahitaylar (Kitanlar, Kitaylar) Batıya geldikten sonra da Çin kaynakları onları bir Çin hanedanı kabul etmeye devam etmişlerdir. Çinliler muntazam olarak tuttukları İmparatorluk yıllıklarında, Karahitaylardan bahsetmeye devam etmişlerdir. Çinlilere göre Karahitayların Batıdaki hakimiyetleri Doğudaki hakimiyetlerinin bir devamıdır. Zaten Karahitaylar da Çin'i

100

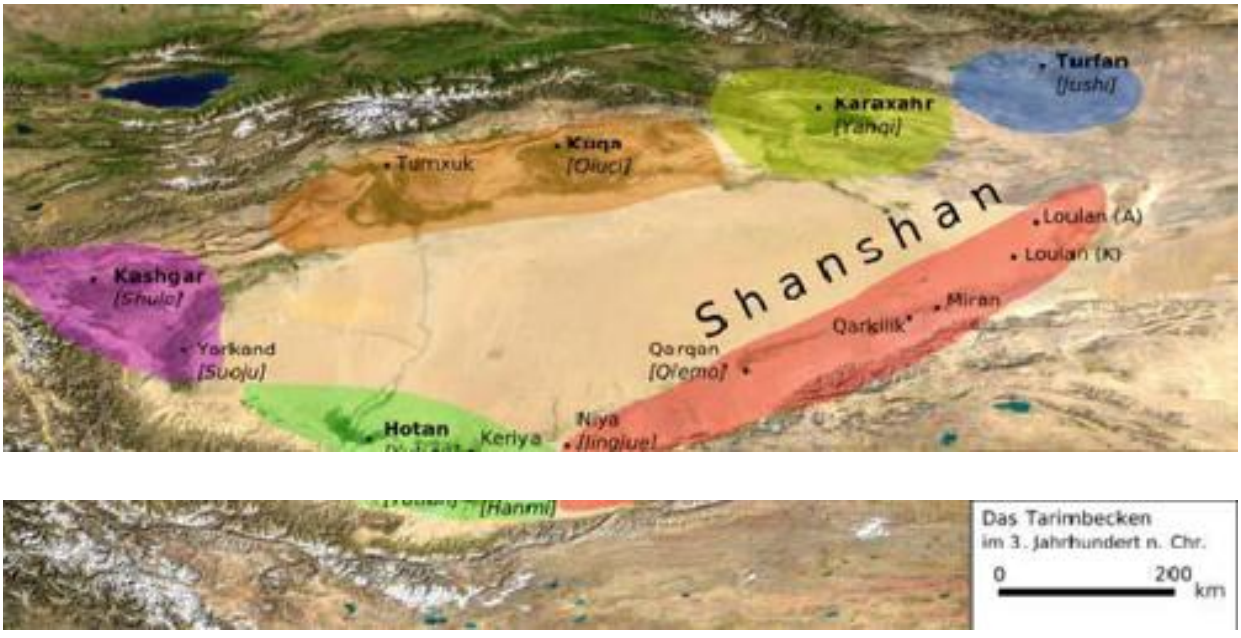

tamamen benimsemişlerdi. Bu nedenle onların Batıda kurmuş oldukları hâkimiyet aslında bir Çin hâkimiyetidir.

Tarım havzası

Kitanlar Budisttiler, kurdukları devlet de Budist devlet oldu. Uygurlar uzun bir süredir Müslüman baskısı altında yaşıyorlardı, böyle Budist bir devleti görür görmez, onun koruması altına girdiler. Olup bitenler İslamiyet için bir felaketti. İslamiyet Asya'da gerilemeye başlamıştı. Meşhur Müslüman kentleri şimdi Budistlerin eline geçmişti.

1138 yılında kendini halife ilan etmiş olan

Raşit Haşhaşinler tarafından öldürülmüştü.

Kuvvetli olasılık ile Mesut, iki halife olmasın

diye birini ortadan kaldırtmıştı. 1138 yılında

Tikrit dirliğinde bulunan Eyyubiler, Musul Atabeyi İmadettin Zengi'nin hizmetine girdiler. İmadettin Zengi, Eyyubi ailesi başkanı Necmettin Eyyub bin Şadi'yi Baalbek

valiliğine atadı.

Baalbek

101

Harzemşah Sencer için Problem Oluyor

Bu sırada Sultan Sencer vassalı Harzemşah Atsız ile savaşıyordu. Son derece verimli bir delta'da kurulmuş olan Harizm, bölge olarak refah içinde bir bölgeydi. Deltanın verimli toprakları dışında, Harizm, kıtaları birbirine bağlayan ticaret yollarının da kavşağındaydı.

Tarım, ticaret derken ülke zengin bir ülkeydi. Harizm'de Müslümanlık ve Hıristiyanlığın yanısıra Zerdüştlük de hüküm sürüyordu. Zerdüşt dini burada hala çok kuvvetliydi. Bölgenin Türkleşme süreci başlamış ama daha yolun başıydı.

Kutbettin Muhammed bir Selçuklu kölesiydi. Babası Anuş Tekin'di. Gösterdiği liyakat sonunda 1097 yılında Horasan valiliğine getirilmişti. Kutbettin Muhammed (1097 – 1127) Selçuklulara ve özellikle Sultan Sencer'e çok bağlıydı. Oğlu Atsız'ı da bu bağlılık içinde yetiştirdi. Atsız (1127 – 1156) bedeli ne olursa olsun Selçuklulara sadıktı.

Büyük Selçuklu Sultanı Sencer de Atsız'a büyük değer veriyor ve bu tutumu diğer komutanların kıskançlığına sebep oluyordu. Pek çok dedikodu üretilerek Sultan Sencer'in Atsız'a olan teveccühü yok edilmeye çalışıldı. Ama Sultan bunların hiç birini kaale almıyordu. Gazne seferinden dönülürken, Atsız, Sultan'dan görevi başına, Harzem'e dönmek için müsaade istedi. Sultan Sencer'in yakınları " Atsız giderse, bir daha onun yüzünü göremezsin " dediler. Sultan, " hizmetleri nedeni ile üzerimizde hukuku var " diyerek, kimseyi dinlemeyip, Atsız'ı yolladı.

Atsız'ın Genel Valilik yaptığı Harzem (Harizm), bir Selçuklu eyaleti idi. Yani Karahanlılar veya Gazneliler gibi vassal bir ülke değildi. Ama geri dönen Atsız, vassal bir ülke emiri gibi davranmaya başladı. Sultan Sencer'in emir ve müsaadesini almadan Cend'i ve Menkışlak'ı ele geçirdi.

Sultan Sencer bir Genel Valinin bağımsız davranışlarına müsaade edemezdi. Sultan Sencer, savaştan sonra yayınladığı Fetihname'de Atsız ile savaşının nedenlerini uzun uzun saymıştır.

Sencer ordusu ile Atsız üzerine yürürken, Atsız da buna hazırlıklı olmalıdır ki o da ordusu ile Sultanı karşılamaya çıktı. Ülkenin stratejik konumu Atsız'dan yanaydı. 1138 yılında Hezaresb kalesi önünde yapılan savaşı bir saat içinde Selçuklu ordusu kazandı. Bir saat içinde 10 bin civarında Harzem ordu mensubu ya öldürülmüş veya esir edilmişti. Atsız kaçtı. Atsız'ın oğlu Atlı esir düşenler arasındaydı, Sultan onu hemen öldürttü.

102

Sultanın Harzemşahlı Atsız ile savaşmasını fırsat bilen Irak Sultanı Mesut, kuvvetli bir olasılık ile bağımsızlık kazanmak istedi. Dergüzini soyundan gelen ve Sencer tarafından tayin edilen veziri görevinden aldı. Yeni vezir Hazin, Mesut'u Karasungur ve diğer komutanların tahakkümünden kurtarmaya çalıştı. Şeriata aykırı olan vergiler kaldırıldı, hırsızlıklar ve suiistimaller soruşturulmaya başlandı. Karasungur ve etrafında birleşen komutanlar, vezir Hazin'in kendilerine teslimini ültimatom vererek Sultan Mesut'tan istediler. O da, vezirin kafasını kestirerek, Karasungur'a yolladı. Böylece sivil idarenin askerler üzerinde yönetim kurması çabaları da boşa gitti. Karasungur, Mesut'a kendi veziri İzzülmülk'ü vezir olarak verdi. Artık vezir tayinini de Atabey yapıyordu. Bundan sonra fiilen, Mesut'un Irak üzerinde bir hâkimiyeti kalmadı. Irak Selçuklu devleti Karasungur'un ve komutanların elinde kukla bir yönetime dönüştü. Irak Selçuklu Sultanlığına komutanlar tahakküm ederken, Halifeliğe de vezirler tahakküm ediyorlardı.

Atsız'ı mağlup eden Büyük Selçuklu Sultanı Sencer, savaştan sonraki 2 ay içinde tüm Harizm'i ele geçirdi. Harzem (Harizm) ülkesini yeğeni Süleyman Şah'a melik unvanı ve bir divanla beraber verdi. Sultan 1139 yılı başlarında Horasan'a döndü. Atsız, yenilgisinden 5 – 6

ay sonra Buhara'ya saldırarak bu kenti ele geçirdi. Buhara valisi Zengi bin Ali'yi öldürttü ve Buhara kalesini yıktırdı.

1139 yılında Portekiz'de I. Alfonso Henrique, kral ünvanını aldı. Babası Henry, Fransa Kralı II. Robert'in torunuydu. Yani Capet hanedanındandı. Baba Henry 1093 tarihinde Portekiz kontu olmuştu. Bu hanedan 1578 yılına kadar Portekiz tahtında hüküm sürecektir.

1139/1140 Gence'de büyük bir deprem oldu. Söylentiye göre bu depremde 230 bin kişi ölmüştü. Ölenler arasında Karasungur'un karısı ve iki oğlu da vardı. Gürcüler bu durumdan yararlanarak Gence'ye hücum ettiler. Bu hücum sırasında da pek çok insan öldü. Ölmeyenleri de Gürcüler tutsak alıp, götürdüler. Bunun üzerine Karasungur Gence üzerine yürüyerek, Gürcüleri mağlup edip, pek çoğunu da öldürdü. Gence kenti de yeniden imar edildi. Bu arada Karasungur, uzun süren bir hastalıktan sonra, Erdebil'de öldü (1140/1141). Karasungur, ölümüne yakın, Çavlı Candar'ı yanına çağırıp, onu yerine tayin etti. Irak Selçuklu Sultanı Mesut da bunu aynen kabul etti.

1140 yılında Doğu Roma İmparatoru yine Kilikya'da idi. Bu sırada Selçuklu ve Danışmend Beyliği kuvvetleri Karadeniz'de bazı kentleri ele geçirdiler. İoannes kuzeye giderek, Niksar

kentini kuşattı. Niksar, Danışmend Beyliğinin Karadeniz bölgesine yaptığı akınlarda üs olarak kullanılıyordu. Doğu Roma'nın Niksar kuşatması 6 ay sürdü. İmparator İoannes'in ordusu ile Danışmend emir'i Melik Mehmet'in ordusu karşılaştı. Savaşı Danışmendliler kazandılar.

İoannes Komnenos Niksar kuşatmasını kaldırarak, Başkente geri dönmek zorunda kaldı.

103

Kim Kimin Hamisi

Büyük Selçuklu devleti Karahanlıların hamisi durumundaydı. Karluk Türkleri,

Semerkant'taki Karahanlı hükümdarı ile çatışmaya başlamıştı. Kitanlar (Karahitaylar), Karlukların koruyucusu kesilmişlerdi. Tehlike altındaki Karahanlılar Sultan Sencer'den yardım istediler. Zaten doğusunda Kitanların kurduğu Budist devlete dur demek onun göreviydi. Sultan Sencer sefer hazırlıklarına başladı. Bu meyanda olarak, Sencer kanatlarını emniyet altına almak için Atsız üzerine de bir sefere hazırlanmaya başladı. Bunun üzerine Atsız, Sultan Sencer'in yüksek hâkimiyetini tekrar kabul ederek, ona yeminle biat etti.

Büyük Selçuklu ordusu, toplanır ve hazırlıkları ilerletirken, korkan Karluklar yaşadıkları Semerkant etrafındaki yerleri terk ederek Karahitaylara sığındılar. Sencer, Karahitaylarla savaşmak kararındaydı. Irak Selçuklu Sultanına bir mektup yollayarak, ordusunu toplayıp Rey kentine gelmesini istedi. Savaştan önce veya sonra ihtiyacı olursa, orduyu isteyecekti. Irak Selçuklu vezirleri ise ordunun Rey de değil Irak sınırları içinde toplanmasından yanaydılar.

Bu tartışmaların yapılması hem Irak Selçuklularının Büyük Selçukluların tam bir kuklası gibi davranmak istemediklerini ve hem de Sultan Sencer'e yardımdan çok kendi sınırlarını müdafaa etmeyi düşündüklerini gösterir. Tartışma yapıldı ama Irak Sultanı Mesut amcası Sencer'in emrine uyarak, ordusunu toplayıp, Rey kentine gitti.

Sultan Sencer, ordusu ile Semerkant'a geldi. Burada Karahitay hükümdarı Gürhan'dan bir mektup aldı. Gürhan, Karluk Türkleri hakkında Sultan Sencer nezdinde şefaatte bulunuyor ve onun Karlukları affetmesini istiyordu.

Sultan Sencer bu mektubu, hâkimiyet hakkına bir müdahale olarak algıladı. Bu mektuptaki ifadeler, sanki Gürhan'ın Sencer'i kendinden aşağı görüyormuş gibi bir izlenim yaratmıştı.

Sultan Sencer mektuba çok alınmıştı. Verdiği cevapta, Karahitay Hanını Müslüman olmaya çağırdı ve tehdit etti. Sencer bu mektubunda askerlerini ve marifetlerini mübalağa ederek anlatmıştı. Sultan Sencer'in o sıradaki veziri Nizamülmülk'ün torunu Dasirüddin Tahir idi.

Tahir bu mektubun yollanmasını istemedi ve mektuba karşı çıktı. Ama mektup yollandı.

Cevap her açıdan Gürhan'ın mektubunu aşmıştı. Savaş arayan Sultan Sencer'di.

104

Katwan Savaşı

9 Eylül 1141 yılında Katwan'da, Semerkant yakınlarındaki bozkırda Selçuklu ve Kitan ordusu karşılaştı. İki ordu da 100 bin kişi civarında, büyüklük açısından birbirine yakın büyüklükte güçlerdi. Bu savaş tarihin kaydettiği en büyük savaşlardan biridir. Savaş korkunç oldu.

Türklerden 30.000 kişi ölü veya yaralı olarak savaş meydanında kaldı. Selçuklu ordusundan sağ kalanlar artık sadece kaçmayı düşünüyorlardı. Sencer ve Batı Karahanlı devleti egemeni Mahmut Horasan'a kaçtılar.

Sultan Sencer'in, Karahanlı hükümdarı Arslan Hanın kızı olan eşi Türkan Hatun, sol cenah komutanı Sistan meliki Ebul Fazl, sağ cenah kumandanı Kamac esir düşmüşlerdi. Ebul Fazl, Sultan Sencer'in çetri altında durarak, Sultanın kaçabilmesini sağlamış ve Sultan yerine esir edilmişti. Bunlar bir yıl esarette kaldıktan sonra, Türkan Hatun 500 bin dinar, Kamac 100 bin dinar diyet ile Sistan meliki ise kahramanlığına hürmeten bedava hürriyetlerine kavuştular.

Bu savaştan sonra Kitanlar Seyhun ve Ceyhun arasındaki tüm bölgeyi de ellerine geçirerek yeni bir bozkır İmparatorluğu kurdular. Bu yeni imparatorluğun adı Karahitaylar'dı.

Karahitaylar Budist bir imparatorluktular ve Çinlilerden çok şey öğrenmişlerdi. Çinliler Gürhan'ı imparator olarak kayda aldılar.

Büyük Selçuklu devletinin bu yenilgisi geniş yankılar uyandırdı. Zamanın insanları bunu Talas savaşının Çin tarafından alınmış bir rövanşı olarak gördüler. Asya'da yaşayanlar arasında ise bu İslam aleyhtarı bir tepki haline dönüştü. Bu tepkiden Hıristiyan Kereyitlerin Ong Hanı tarafından canlandırılacak olan, Papaz Jean efsanesi ortaya çıktı. Katwan savaşı

Haçlılarca duyulduktan sonra, Haçlılar Doğudan Papaz Jean adında birinin kendilerine yardıma gelmekte olduğuna inandılar.

Kitanların bu zaferi ile Doğudan Müslüman topraklara girmeye çalışan Oğuzların önündeki engel de yıkılmış oldu. Oğuzları Selçukluların kuvvetli müdafaa hatları önlüyordu ama şimdi müdafaa hattı falan kalmamıştı.

Sultan Sencer'in dolayısı ile Büyük Selçuklu devletinin gücünün bitmesi ile bütün Selçuklu Sultanları zor duruma düştüler. Arkalarında gerektiğinde onları koruyan büyük kuvvet gidince Sultanlar ve vasi hükümdarlar tamamen Atabeylerin taahkümü altına girdiler.

Katwan (Katvan) savaşının sonucunda Gur Hükümdarlarından Kutbüddin Muhammed Horasan'a doğru ilerleyerek Herat kentini alıp, Belh'e kadar geldi. Herat şehri halkı, Selçuklu yönetimine Gur yönetimini tercih ederek, Kutbüddin Muhammed'i kendileri kentlerine davet etmişlerdi. Gurlular burada adil bir yönetim kurdular.

Bundan sonra Sultan Sencer bir yandan Harizm Atsız'a, diğer yandan Gurlara karşı, Doğuda iki cephede birden savaşacaktır. Bu iki cephede birden savaşması, ileride göreceğimiz gibi Sultan Sencer'in Harizm karşısında tavizkar bir tutum takınmasına sebep olacaktır.

105

Harzemşahların Yükselişi

Harzemşah Atsız'ı, babası, Selçuklulara bağlı olacak bir tarzda yetiştirmişti. Atsız (1127 – 1156) bedeli ne olursa olsun Selçuklulara sadıktı. Ama bir sürü olay peş peşe gelince, sonunda ayaklanmış ve 1138 yılında yenilmişti. Selçuklular mağlup Atsız'ı çok aşağıladılar.

O ise bu aşağılamayı hiç unutmayacaktı. Sultan Sencer, Atsız'ı görevden alarak Harizm'e yeni bir vali ve divan atamıştı. Ancak Harizm halkı bu yeni yönetimden memnun değildi ve Atsız'ın ailesinin uzun zamandır devam eden yönetimini özlüyordu.

1141 yılında Sultan Sencer, Karahitaylara yenilince, Atsız bunu fırsat bildi. Merv ve Nişabur

kentlerine girdi (1141). Merv'de Sultan Sencer'in hazinesini ele geçirdi. Ama kısa bir süre sonra bu kentleri terk etmek zorunda kaldı. Selçuklu İmparatorluğunun başkenti olan Merv, Atsız'dan şefaat dilenmişti. Atsız, şehre girmedi. Ama daha sonra rehin olarak Ebul Fazl Kirmani'yi almak isteyince halk ayaklanıp, Harizm askerlerini kentten kovdular. Kentin kapılarını kapadılar. Atsız sonunda kent halkının direncini kırdı. Merv'in ileri gelenlerinden pek çok kişiyi öldürüp, pek çok din adamını da beraberinde Harizm'e götürdü.

Atsız Harzemşah devletinin esas kurucusu kabul edilir. Ancak Harizm için enteresan olan gelişme bu ülkenin hep bir ülkenin vassalı olarak yaşamış olmasıdır. Samanoğullarının, sonra Gaznelilerin ve Karahanlıların, daha sonra Selçukluların vassalı idiler, şimdi de Karahitayların egemenliğini kabul etmişlerdi. Atsız'ın kurduğu Harzemşah devleti kaderine karşı gelip sonunda bağımsız olabilecek miydi?

Hatırlanacağı gibi bu sıralarda Gazne İmparatorluğunun başında Behram Şah vardı (1118 – 1152). Afganistan'ın dağlık bölgelerinde de Gur adlı bir İran kabilesi yaşıyordu ve burada müreffeh bir yaşam kurmuşlardı. Gurların başında İzzüddin Hüseyin'in oğlu Seyfüddin Suri vardı. Seyfüddin Suri, İzzüddin'in üçüncü oğlu olmasına rağmen asil bir anneden geldiği için başa geçmişti. Hatırlanacağı gibi ikinci oğul Kutbüddin Muhammed Cibal (Güneydoğu Anadolu'nun İran tarafı) bölgesinin başındaydı.

1141 yılında Macaristan tahtına II. Geza geçti. Macar kralları aynı zamanda Hırvatistan ve Slovakya kralları idi. Yalnız bu krallar her ülke tarihinde farklı numaralar alırlar. Örneğin Macar Kralı II. Geza (1141 – 1162), Hırvatistan kralı olarak I. Geza adını alır. Tahta çocuk yaşta çıktığı için ülkeyi bir süre annesi yönetmiştir. Gelecekde Macaristan'ın en güçlü krallarından biri olacaktır.

1142 yılına kadar Fransa Kralı VII. Louis, Kraliçe Alienore'un etkisi ile Papalığa ve Champagne kontluğuna (Thibaut de Blois) karşı mücadeleye girişmişti. Vermandois Kontu Raoul, Champagne kontunun yeğeni olan ilk

eşinden boşanarak, Kraliçe Alienore'un (Eleonore) kız kardeşi Alice ile evlenmiş, bu evliliği Papa hükümsüz kılmıştı. Buna kızan VII.

Louis, Champagne Kontunun arazisine saldırdı ve pek çok Hıristiyan öldü. Bunların bir kısmı da yanarak ölmüşlerdi.

106

Bundan sonra herhalde Papa'nın yaptığı tehditler yüzünden VII. Louis, Bernard de Clairvaux

ve Papalığın bütün isteklerini yerine getirmeye başladı. Champagne topraklarını terk etti.

Artık Kral Alienore'un etkisinden kurtularak Bernard'ın etkisi altına girmişti. Papalık ile Fransa arasındaki ilişkiler düzeldi.

Bertnard of Clervaux

107

Rum-Rum Selçuklu savaşı

Uluborlu

Rum Selçukluları Türkmen desteği ile Uluborlu'yu kuşatmıştı. Doğu Roma İmparatoru 1142

de kuşatmayı dağıtmak ve Antalya yolunu açmak için sefere çıktı. İmparator Beyşehir Gölüne geldiğinde, bu gölün adalarında yaşayan Rum halk Türkmen'den yana bir tavır aldı. Bu halkın düşünce biçimi Türklere yaklaşmıştı. Doğu Roma İmparatoru adaları direnen Rum halkın elinden zorla aldı ve onları cezalandırdı. Anadolu halkı Türklere yakınlaşmış, Doğu Roma'ya yabancılaşmıştı.

Beyşehir Gölü

1142 yılında İmparator İoannes (Yuannis) Antakya kentinin kendine teslim edilmesini istedi.

Antakya prensi kenti vermeye yanaşsa bile özellikle rahipler karşı çıktılar. “ Prensin kenti vermeye hakkı yok “ dediler. Bunun üzerine İmparator Çukurova’ya geri döndü.

1142 yılında Haçlılar Elbistan bölgesine girerek hem Hıristiyan halkın mallarını yağmaladılar ve hem de orada bulunan Türkleri öldürdüler. Yardıma gelen bir Türk birliği de Haçlılarca mağlup edildi.

1142 yılında Mengücüklü İshak Bey öldü. Bunun üzerine Danışmendoğlu Melik Mehmet (Muhammed) Kemah’ı ele geçirdi. Ama o da ölünce Kemah tekrar Mengücüklülere geçti.

İshak Beyin ölümü üzerine Mengücüklü beyliği Erzincan (Kemah) ve Divriği olarak iki kola ayrıldı. Aynı yıllarda Atabey Zengi, Yınaloğulları üzerine yürüyerek, Ergani, Halar, Tulhum

ve Çermük'ü ele geçirdi.

Danışmendoğlu Melik Mehmet, 8 yıllık bir saltanattan

sonra öldü. Melik Mehmet'in ölümü ile Danışmend

devleti taht kavgaları ile kökünden sarsıldı.

Danışmendlerin bu sarsıntısı sırasında Anadolu'da

üstünlük de ağır ağır Anadolu Selçuklularına geçiyordu.

Danışmend devleti taht kavgaları sırasında, Melik

Mehmet'in kardeşi Yağıbasan, Melik Mehmet'in dul eşi

ile evlenerek, kendini Danışmend hükümdarı ilan etti.

Kirman Selçuklu Meliki Arslanşah ihtiyarlamış ve

devleti yönetemez hale gelmişti. Oğlu Muhammed, tahta

el koyarak babasını gözaltına aldırdı. Arslanşah bundan

sonra 3 yıl daha yaşayarak 1145 yılında öldü. Arslanşah

dönemi Kirman halkı için çok mutlu 42 yıllık bir dönem

olmuştur.

1143 yılında Doğu Roma İmparatoru İoannes

Komnenos, Filistin'e karşı yeni bir sefer hazırlığı

başlatmıştı. İmparator Kudüs'e kadar gitmeye kararlıydı.

İmparatorun gelmesini istemeyen Kudüs Kralı hemen konseyi topladı. Konsey dar Kudüs arazisinin büyük bir orduyu besleyemeyeceğini, kıtlık olacağını söyleyerek, İmparatordan sadece 10 bin kişilik bir ordu ile gelmesini istedi. Bunu şanına yakıştırmayan İmparator ise Kudüs'e gitmekten vazgeçer gibi oldu.

Bu sırada sefer hazırlıkları sürerken verilen bir av partisinde zehirli bir okla yaralandı. Kurtarılamayarak 8 Nisan 1143 tarihinde öldü. İoannes'in ölümünden bir yıl önce iki büyük oğlu peş peşe ölmüşlerdi. İmparator ölünce, yerine doğuştan komutan yetenekli olan dördüncü oğlu Manuel geçti. Manuel Komnenos'un

Manuel Kommenos

İmparatorluğu 1143 yılından 1180 yılına kadar sürmüştür. Manuel Komnenos, Doğu Roma ordusunu

Kilikya'dan geri getirirken, yolda Sakarya'da, Menderes bölgesinde ve hatta İznik'te Türkler ile çatışmak zorunda kalmıştı. Doğu Roma ordusuna saldıran Türklerin büyük bir kısmı

Anadolu Rum Devleti tebaasıydı. Bu nedenle Yağıbasan ile Manuel arasında doğal bir yakınlaşma oldu.

Manuel Komnenos çok yönlü yeteneklere sahip bir kişiydi. O sırada Batı Avrupa'da uygulanmakta olan adetleri seviyor ve bunları Doğu Roma Sarayına adapte etmeye

çalışıyordu. Sarayda şövalye tarzı bir yaşam başlamıştı. Bu tarz Saray erkânının hoşuna gitmiyordu. Doğu Roma bürokrasisi ve halk adetlerine düşkündü. Manuel, önemli görevlere Batılı yabancıları getirmeye başladı. Bu Doğu Romalıların daha da tepkisini çekti.

Manuel Komnenos, babası döneminde başlayan Normanlara karşı Alman ittifakını devam ettirip, kuvvetlendirdi. Manuel'in Alman İmparatoru III. Konrad'ın baldızı Berthavon

Sulzbach ile evlenmesi daha önce kararlaştırılmıştı. İmparator Manuel, Berthavon Sulzbach ile evlendi.

110

Selçuklular ve Doğusu karışık

Kendi iç mücadeleleri nedeniyle Danışmendoğullarının etkisi gittikçe azalıyordu. Buna paralel olarak Anadolu'da Anadolu Selçuklu devletinin hâkimiyeti yeniden kuvvetleniyordu.

Sultan Mesut, Danışmendoğlu Zünnun'u kardeşleri Tunus ve İbrahim ile amcasına karşı destekledi. Zünnun'a yardım amacı ile Sivas'ı alıp, Malatya'yı kuşattı (Haziran 1143). Bu sırada Doğu Roma İmparatoru Manuel Komnenos Kilikya'da idi. İmparator ordusu ile dönüşte Selçuklu topraklarına girince, Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut da Malatya kuşatmasını kaldırarak teyakkuz durumuna geçmişti.

Baştan Danışmendoğlu Mehmet'in oğlu Zunun'u destekleyen Rum Selçuklu hükümdarı

Mesut, sonradan ailenin en büyüğü olma gerekçesi ile Yağıbasan'ı destekledi. Yapılan toprak

bölüşülmesinde Sivas ve Kayseri Zunun'a bırakıldı (1143 – 1144).

1144 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut, Danışmendoğlu emir'i Aynüddevle'nin elinden Ceyhan, Elbistan ve havalisini alarak, oğlu Kılıç Arslan'ı buraya emir olarak atadı. Daha sonra da tekrar Malatya'yı kuşattı. Ancak Danışmendoğulları Doğu Roma İmparatoru Manuel Komnenos ile anlaşma yapmışlardı. İmparator Kilikya üzerine kuvvetli bir ordu ile yürüdü.

Bunun üzerine de Sultan Mesut Malatya kuşatmasını tekrar kaldırmak zorunda kaldı.

Kilikya'da hastalanan İmparator da geri döndü.

1144 yılında Urfa Müslüman kuvvetlerce Haçlıların elinden geri alındı. Selçuklu devletine tabi olan Irak ve Suriye'de hüküm süren Türk Atabekler devletinin ünlü hükümdarı İmadettin Zengi, Urfa üzerine yürüyerek kuşattı. Urfa kontu II. Joscelin kenti savunuyordu. Aralık 1144

de Urfa İmadettin Zengi'nin eline geçti, Urfa Haçlı kontluğu ortadan kalktı. Bu olay Suriye ve Filistin'deki diğer Haçlı devletlerinin büyük korkuya kapılmasına sebep oldu. Aynı endişe Batı Avrupa'da da kendini gösterdi ve yeni bir Haçlı seferinin yapılmasına neden oldu.

İmarettin Zengi Urfa'dan ayrılınca, kentteki Ermeniler kenti geri almak için komplo kurdular ama başaramadılar. Elebaşları öldürüldü. 300 Ermeni aile kentten çıkarılarak yerlerine Yahudi aileler yerleştirildi. Haçlı seferlerinden beri Yahudiler Müslümanlar ile sıkı bir işbirliği yapıyorlardı.

1144 yılına gelindiğinde, Büyük Selçuklu Sultanı Sencer Karahanlı ülkesini yitirmişti.

Harzemşah Atsız ile sürekli savaşıyordu. Sencer'in Batıya hiç ilgisi kalmamıştı. 1144 de Sultan Sencer 3'cü defa Harizm ülkesine girdi. Hazarasp kalesini fethederek Harzemşahların merkezi Gürgane önlerine geldi. Atsız Sultan'ı bir defa daha tanıdığını bildirdi ve affını rica 111

etti. Araya Müslüman din uleması girdi. Müslüman kanı dökülmesin diyerek savaşılmadı.

Sencer geri döndü. Atsız, Merv hazinesinden almış olduğu mücevherat sandıklarını, mühürlü olduğu halde, Sencer'e geri vermişti.

Bu karışık ortamda Oğuzlar da yaptıkları yağmalarla, ganimet akınları ile Horasan'da varlıklarını duyuruyorlardı. Oğuzlar 1144 baharında Buhara'yı yağmaladılar. Kent surlarını yıktılar. Afganistan'daki savaşçı Gurlar ise Herat'ı aldılar. Bu sırada Karahitaylar tarafından desteklenen Karluklar, Karahanlı ülkesinde yaşayan bazı Oğuz kabilelerine baskı yaptılar.

Oğuzlar da Ceyhun nehrini geçerek Kuzey Afganistan'a girerek Belh civarına yerleştiler. Bu Oğuzlar, Üçoklar ve Bozoklar diye ikiye ayrılıyorlardı. Boy Beyleri ve Kol Beyleri vardı.

Üçoklar'ın Kol Beyi Tuti Bey, Bozoklar'ın Kol Beyi Korkut Beydi. Kaynaklar Kol Beylerinin üzerinde bir Kağandan bahsetmiyorlar, ancak beylerin çok zengin olduklarını söylüyorlar.

Irak Selçuklu Sultanı Mesut'un üzerinden Sultan Sencer'in hem desteği ve hem de baskısı kalkmıştı. Mesut kendini biraz güçlenmiş hissedince Musul egemeni Zengi üzerinde otorite kurmaya girişti. Zengi ise Irak Selçuklu Sultanı Mesut'a hediyeler yollayarak onun kendi üzerine askeri bir harekâta girişmesini sürekli önlüyordu. Bu sırada Irak Selçuklu Sultanı Mesut, veziri İzzülmülk'ü öldürüp mallarını müsademe edince, önce Çavlı Candar ve sonra da tüm komutanlarla arası açıldı. Komutanların başka bir Selçuklu prensini tahta çıkaracağından çekinen Mesut Bağdat'a kaçtı.

Çavlı Candar çok kuvvetlenmişti. Onunla iş birliğine giden Irak Selçuklu Sultanı Mesut, Sultanlık yetkilerinden çoğunu Çavlı'ya devretti. Atamalar, İkta dağıtımları, askerlerin emir kumanda zinciri hep Çavlı'ya bağlandı.

2. Haçlı Seferi Başlıyor

Urfa Haçlı Kontluğunun Türklerin eline geçmesi, hem Antalya'yı ve hem de Kudüs Haçlı Krallığını büyük risk altına sokmuştu. Kudüs Kraliçesi Melisende (1131 – 1152) ve Antakya Prinkepsi Raymond de Poitier (1136 -1149), yardım istemek üzere piskopos Huge başkanlığında bir heyeti Roma'ya yolladılar. Benzer bir heyeti Çukurova Ermenileri de yollamıştı. Ancak Avrupa'ya, elçilerden çok önce, Urfa'nın Türkler tarafından alındığı ve Hıristiyanların Türklerin elinden çok acılar çektiği haberi gelmiş ve yayılmıştı. Papa III.

Eugenius elçilik heyetlerini dinleyerek yardım hazırlıklarına başladı. 1 Aralık 1145 tarihinde Papa, Fransa Kralı VII. Louis ve Fransa'da ikamet eden tüm Hıristiyanlar için bir ferman (bulla) yayınladı.

Papa III. Eugenius bu fermanında, Urfa (Rohais, Edessa)'nın ve pek çok Hıristiyan kalesinin Müslümanlar tarafından geri alındığını, kent başpiskoposlarının, din adamlarının ve Hıristiyanların öldürüldüğünü, kutsal emanetlerin ayaklar altında çiğnendiğini, Doğu Kilisesinin ve bütün Hıristiyanlığın büyük bir tehlike altında olduğunu söylüyordu. Doğudaki din kardeşlerine yardım etmek için yeni bir Haçlı seferi şarttı. Haçlı seferine katılacak olanların tüm günahları affedilecek, eşleri, çocukları, malları Kilisenin ve Papanın himayesinde olacaktı. Haçlı seferine gideceklerin dönüşüne veya akıbetleri belli olana kadar malları hakkında herhangi bir yasal muamele yapılması yasaklanıyordu. Sefere çıkanların borcu varsa, borç faizleri papalık tarafından affettirilecekti. Ayrıca sefere katılmak için paraya ihtiyacı olanlar mülklerini kiliselere ve din adamlarına ipotek ettirebilirlerdi.

Enteresan olan bir konu da, bu yeni haçlı seferinin Urfa'nın Haçlılarca kaybından sonra düzenlenmiş olmasına rağmen, Urfa'nın geri alınmasından hiç bahsetmemesidir. Vurgu Kudüs Kilisesi için yapılmıştır. O dönemde Kudüs'ün kaybedilmekte olduğu korkusu Kiliseyi sarmıştı.

1145 yılında I. Leon'un Constantinopolis'de esir tutulan oğlu II. Toros kaçarak Kilikya'ya geldi. Babasının hâkim olduğu topraklarda hak iddia ederek, yavaş yavaş onları geri kazanmaya başladı. Bu sırada Kilikya en üst hâkimiyeti Doğu Roma İmparatorluğundaydı.

1145 yılında Çin’de ilk otopsi yapılıyordu. Tıp Çin’de büyük ilerlemeler kaydetmişti. Tıp konusunda da Ansiklopediler yazılıyordu. Bunlardan biri daha sonra Moğollar tarafından Farsçaya çevrilecektir (Tansukname).

1146 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut, Doğu Roma İmparatorluğunun Ermenilerle ve Haçlılarla olan ilişkilerini engellemek amacı ile Brakena (Prakana) kalesini aldı (1146).

Geçen son senelerde Anadolu Selçuklu devletinin sınırları Doğu Roma aleyhine olarak genişlemişti. Selçuklu askeri hareketlerini durdurmak maksadı ile İmparator Manuel ordusu ile Batı Anadolu üzerine yürüdü. Menderes nehri havzasını ele geçirdi, sonra Konya üzerine döndü. Akşehir’e vardığında karşılaştığı bir Selçuklu ordusunu yendi. Selçuklular çekildiler, Roma Akşehir’i yaktı.

Bu sırada Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut, yine Malatya’yı kuşatmıştı. Kuşatmayı kaldırarak, süratle Konya önlerine geldi. Yapılan meydan savaşını Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut kazandı. Bu meydan savaşı yapılmadan Haçlıların geldiği öğrenilince iki ordu birbirinden ayrılmış olabilir. Doğu Roma İmparatoru Manuel’in savaşıp ta mı yoksa savaşmadan mı Konya önlerinden çekilip, geri döndüğü kesin değildir. Bu geri çekilişten sonra İmparator Manuel, Sultan Mesut ile bir daha savaşmak isteği göstermemiştir. Konya’nın müdafaası sırasında Sultan Mesut’un damadı İoannes (Yuannis) Çelebi büyük yararlılık göstermişti.

İoannes Çelebi, Gavras ailesindendir ve Doğu Roma İmparatorunun kuzenidir. Müslüman olmuştur.

Tam bu sırada İmparator Manuel’in 2. Haçlı seferinin başladığından haberi olmuştu.

İmparator, Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut ile saldırmazlık anlaşması imzaladı. Bu anlaşma daha sonra Haçlılar ve Batılılar tarafından çok eleştirilmiş ve Manuel Hıristiyanlığa ihanet etmekle suçlanmıştır. Ancak daha sonra meydana gelen olaylar ve özellikle Almanlarla Doğu Roma arasındaki olaylar göstermektedir ki, Manuel’in Türklerle yaptığı

saldırmazlık anlaşması, Doğu Roma İmparatorluğun lehine olmuştur. Ancak, bu aynı zaman da Haçlıların aleyhine bir durumdur. Etik olup olmadığı tartışmalıdır. Haçlıların geleceğinin duyulması Doğu Roma'yı nasıl korkutmuş ise Rum Selçuklularını da öyle korkutmuştur. Bu korku her iki tarafın anlaşmaya yanaşmasındaki temel etkendir.

2. Haçlı seferinin başlaması Doğu Roma İmparatorluğunun Batı politikasını da alt üst etmiştir.

1130 yılında II. Roger Palermo'da krallık tacını giyince Doğu Roma ve Alman İmparatorlukları birbirine yaklaşarak müttefik olmuşlar ve sonra da aralarındaki bağları İmparatorluk aileleri içindeki evliliklerle sağlamlaştırmışlardı. 2. Haçlı seferi bu beraberliğe darbe vuracaktı.

İmparator korkuyordu. Haçlılar Türkler için mi yoksa Constantinopolis için mi geliyorlardı.

İlk işi başkent sur ve kulelerinin tamiri oldu. Constantinopolis olası bir saldırıya karşı hazırlanmaya başladı.

Rum Selçuklu Sultanı Mesut da hemen Haçlıların geçiş yollarına yakın olan kent ve kaleleri tamir etmeye ve tahkim etmeye başladı. Geçitler ve dağlar tahkim edildi. Ayrıca bütün Müslüman emirliklere ve devletlere mektuplar yollayarak, Haçlı tehlikesini anlatıp, yardımlar istedi. Bu mektuplarda Sultan gelmekte olan Haçlı ordusunun büyüklüğünü özellikle vurguluyor, " bütün nehirlerin suları bunların susuzluğunu gideremez " diyordu. Bu çağrılar üzerine özellikle Anadolu'nun her yerinden Türkmenler Sultan Mesut'a yardım için geldiler.

Tabii Türk kabileleri yardım derken yağma sonucu elde edecekleri zenginlikleri düşünüyorlardı. Düşündükleri Selçuklular değil kendi menfaatleriydi.

Zaten nasıl Manuel Komnenos, Doğu Roma için korkuyorsa, Anadolu Selçuklu devleti de kendi için korkuyordu. Kudüs Anadolu'daki Türkleri hiç ilgilendirmiyordu. Haçlıların Kudüs'e gitmek için Anadolu'dan geçmeleri için aslında bir sebep yoktu ve bu nedenle Türkler Haçlıların neden Anadolu'dan geçeceklerini anlamıyorlardı. Hâlbuki Haçlılar bütün

Müslümanların bir birlik oluşturduğunu sanıyorlardı. Bu yanlış fikre nasıl kapılmışlardı belli değildir. Aslında ne Müslümanlar ve ne de Haçlılar kendi içlerinde bir birlik değillerdi.

114

Kentler Burjuvalarındır

Batı Avrupa’da Burjuvalar

isteklerinde direniyor ve

örgütlü bir mücadele

veriyorlardı. Çoğu yerde

burjuvalar isteklerini

senyörlerden büyük

paralar karşılığında satın

alıyorlardı. Burjuva birliği

(Komünle), senyörler

arasında yazılı ve mühürlü

bir anlaşma

imzalanıyordu. Bu

anlaşma özgürlük

sözleşmesiydi. Böylece

senyörler haksız

istemlerinden vazgeçiyor, burjuvalar bağışıklık kazanıyordu. Özgürlük sözleşmesi ile kişiyi kişiye bağlayan tüm yükümlülükler sona ererek kent halkı kişisel olarak bağımsızlık kazanıyordu. Senyörlük hakları, kent dahilinde büyük ölçüde sınırlanıyordu. Keyfi davranışlar ve efendinin ticari ayrıcalıkları sona eriyordu. Mal ve paranın serbest dolaşımı ile ticaret güvenceye alınıyordu.

Yer yer özgürlük sözleşmesi imzalanınca komünler de ortadan kalkıyordu. Ama burjuva örgütlenmesinin devam ettiği haller de vardı. Örgütlenme dağılsın veya dağılmasın, özgürlük sözleşmesinin imzalanması ile birlikte, burjuva topluluğu hukuksal bir kimlik kazanıyor, senyörün yetkilerinin bir kısmını alıyordu. Artık burjuvalar da savaşçı sınıf gibi ama onlardan biri olmadan silah taşıyordu. Burjuvaların silahları senyörün değil kentin emrine verilmiş

silahlardı. Olağan üstü yargılama yetkisi de senyörden alınmıştı. Burjuvalar zaten mali bağımsızlık içindeydiler. Burjuvalar kentlerde genel meclisler şeklinde toplanarak ortaklaşa kararlar almaya başladılar. Kentin yönetimini de üstlenmişlerdi. Günlük görevler, adli işler ve kamu parasının idaresi burjuvalar arasından seçtikleri küçük bir heyete bırakılmaya başlandı.

Aslında daha kentler ufaktı. Kentlerdeki burjuvalar ise ancak birkaç yüz kişi kadardı. Ancak önemi sayısında değildi. Feodal toplumun içinde ona

yabancı ve onun antitezi olan bir sınıf ve siyasi örgütlenme ortaya çıkmıştı. Zaman feodalitenin aleyhine ve burjuva sınıfının lehine çalışacaktı.

Burjuva kenti ortaya çıkınca, köylünün üretimi bir vitrin kazanmış oldu. Üretim hem sergileniyor ve hem de depolanıyordu. Bu, parası olanlarda, soylularda ve yüksek mertebeden din adamlarında bir tüketim hevesi yarattı. Üretim daha rahat ve daha kar getirir tarzda satılmaya başlandı. Kent sadece vitrin değil aynı zamanda bir tüketim merkezi olmuştu.

Tarımdaki gelişme köylünün üretimini arttırmıştı, artan malın kentlerde pazarlanması paranın kent kasalarına girmesine ve nakit servetin artmasına sebep olmuştu. Tüccarlar tarım ürünleri satışından kar sağladıkça, köylüye kredi açmaya başladılar. Böylece köylü nakit ihtiyacını çözüyor, para ile satın alabileceği ihtiyaçlarını gideriyor, ama öbür yandan faiz ödeyerek 115

kazancının bir kısmını tüccara geri veriyordu. Tüccar da hem malın satışından ve hem de verdiği borcun faizinden gelir elde ederek, karını arttırıyordu. Ancak bu uygulamayı Hıristiyanlardan çok daha fazla Yahudi tüccarlar yapıyordu. Hıristiyan dini faizi yasakladığından, dini bütün bir Hıristiyan tüccarın faizle borç vermesi mümkün değildi.

Başlangıçta tefecilik ürün üzerinden yapılırken, kısa sürede taşınmaz mallar üzerinden de yapılmaya başlandı. Taşınmaz mallar rehin tutularak köylüye borç veriliyordu. Paranın dolaşım hızı gittikçe artıyor, tarım ekonomisi ve tarım işletmeleri de gittikçe dışa açılıyordu.

Şövalyeler, din adamları ve senyörlerden oluşan eski üçlü düzen ve servet hiyerarşisi bozulmuştu. Özgün ekonomik yetenekleri ile burjuvalar ayrıcalıklı hukuksal statüye kavuşmuşlardı. Kentteki gelişmeler, köylüler için de örnek oluşturmaya başladı. Köylü zaten tarımın gelişmesi ile birlikte müşterek hareket etmenin avantajlarını görür olmuştu. Köyden ayrılanlar, kentlere gelerek çalışıyor, kısa sürede burjuvalarla bütünleşiyorlardı. Köylüler de senyörlerinden feodal yönetimin yazılı hale getirilmesini ve feodal geleneksel senyör davranışlarının hafifletilmesini istemeye başladılar. Kent düzeni feodal sistemi sarsmaya başlamıştı.

Kilise ise, henüz, feodalite karşısında bağımsızlık sorununu çözmüş, organlarını yeniden yapılandırmıştı. Bu durumda, Kilisenin dünyevi

zenginlikler karşısında tutacağı yol Kilise gündeminin başına oturdu. Bu konu zaten bir iki asırdır enine boyuna tartışılıyordu. Konu ta ilk Hıristiyanlardan beri Hıristiyan din adamları içinde çelişki yaratan bir konuydu. Ancak, bulunulan zaman kesitinde, zenginlikler gittikçe artarken ve yeni ekonomik gelişmeler oluşurken konunun önemi artmıştı. Pek çok rahip için, Kilisenin siyasi otorite karşısındaki bağımsızlığı sadece bir ilk adımdı. Yola devam edilmeli ve ilk yılların Hıristiyan yaşamına geri dönülmeliydi. Bunun için, dünyevi aşırı isteklerden, iktidar zevkinden, lüks düşkünlüğünden vazgeçilmeliydi.

Bu çerçeve içinde Cluny tarikatı da eleştirilmeye başlandı. Feodal sistemin üç sınıflı yaşamına benzer bir tarzda yaşayan Cluny rahipleri, çalışmadan, rahat bir yaşam sürdürüyorlardı.

Ortaya sorular sorulmaya başlandı. “ Bir dindarın, görkemli yapılar içinde, lüks giyinerek, aşırı beslenerek, rahatına düşkün bir şekilde senyörlerin hayat tarzına benzer bir yaşam sürmesi doğru muydu? “ Artık Gregorius reformları aşılmış, eleştiri Kilise organlarından Kilisenin kalbine yönetilmişti.

Din adamlarının zenginliğine karşı bu eleştirisel yaklaşımı yayılıyor, her yerde tomurcuklanıyordu. Kentlerin alt tabakalarında yaşayan yoksul halk kesimleri bu eleştirisel yaklaşıma hemen taraf olmuşlardı. Lombardiya kentlerinde, rahiplerin yoksul bir yaşam yaşaması konusunda, keşişler arasında güçlü bir hareket gelişti. Bu hareketten yakın gelecekte “ Patarenler “ hareketi oluşacaktı. Bu düşünce, Roma kentinde de harekete geçti. Brescia’lı Arnauld adlı bir kişi, Papalık iktidarına karşı Roma komününü kurdu.

Kilisenin ayrıcalıklarına karşı, dünyevi güçler gittikçe daha kıskançlaşıyorlardı. Bu dünyanın egemenleri, bütün uyrukları gibi rahipleri de yargılamak, boyun eğdirmek ve sömürmek istiyorlardı. Kilisenin manevi gücüne karşı çıkabilmek için uygun bir ortam hazırlıyordu.

Gazali'nin etkisi, Müslüman dünyası dışına da taşmıştı. İspanya'da Yahudi filozof Josef İbn Saddık (öl. 1143), İbn Sina'nın kanıtlarını kullanarak Tanrının varlığını ispatlamaya girişti.

Tanrı'yı anladığını söylemek, Tanrı'nın mükemmel olmadığı manasına gelirdi. Tanrı hakkında söylenebilecek en eksiksiz söz, Tanrı'nın bizim akıl yeteneklerimiz üzerinde olduğu ve kavranılamaz olduğu idi. Tanrının dünyada ki eylemlerinden olumlu sözlerle bahsedile bilinirdi, Ama özü hakkında bu yapılamazdı.

Toledo'lu Yahudi Doktor Halevi (1075 – 1141), Gazali'yi izlemişti. Tanrı'nın varlığının mantıkla gösterilmesinin dini bir değeri olmadığı için, Tanrı akılla ispatlanamazdı. Tanrı uzaktaydı ve kişilik dışıydı. Mükemmel olan Tanrı, mükemmel olmayan dünyayı nasıl yaratmıştı. Mükemmel olan Tanrı'nın, mükemmel olmayan bu dünya ile bir ilişkisi olabilir miydi? Akıl bu soruların cevabını bulamaz, olsa olsa kuşku yaratırdı. Filozoflar Tanrısal akıl ile kendi akıllarının birleşebileceğini düşünerek, kendilerini aldatıyorlardı. Sadece peygamberler Tanrı hakkında doğrudan bilgi sahibi olabilirlerdi. Peygamberlerde filozof değildiler.

Halevi, Gazali gibi düşünüyordu. Tanrı hakkında tek güvenilir bilgi dinsel deneyimle elde edilebilinirdi. Bu da özel dinsel yetenek isterdi. Halevi'ye göre, özel dinsel yetenek sadece Yahudilerin bir ayrıcalığı idi. Her Yahudi, Tanrı emirlerinin eksiksiz uygulaması ile peygamber ruhuna sahip olabilirdi. Peygamber ruhuna sahip olan kişi ise, kendi özelinde, Tanrı'ya ulaşabilirdi. Yahudiler için doğal olan bu yol, Goyim (Yahudi olmayanlar) için de olanak dışı değildi. Tanrı, bütünleyici bir hakikat olarak, her insanda potansiyel olarak vardır.

Özel deneyimle karşılaşılan Tanrı, sadece deneyim sahibinin Tanrısıydı. Ancak ulaşılan bu Tanrı ile Tanrı'nın kendi özünü birbiri ile karıştırmamak gerekirdi. Peygamber ruhuna sahip olanlar Tanrı'yı bildiklerinde, O'nun kendini bildiği gibi bilmezler. İnsanın Tanrı bilgisi, Tanrı'nın eylemlerini bilme bilgisidir. Güneş batmış olmasına rağmen, onun ışıklarını görmek gibi bir şeydir.

Yeuda Halevi

Maimonides ve Halevi

Yeuda Halevi (Judah Halevi, 1075'te Tuleda'da doğmuştu. İbranice ve Arapça eğitim görmüş

ve şiirler yazmıştı. Gençken Moses Ibn Ezra ile ve Granada, Seville ve Saragossa'nın diğer önemli şairleriyle ilişkiler kurdu. 1090'dan sonra Endülüs'ün Almoravideler tarafından istila edilmesi üzerine Granada'ya yerleşti. Sonraki yirmi yıl boyunca Hıristiyan İspanya'da kentten kente dolaşdı. Daha sonra Toledo'ya yerleşerek, yardımcısı Solomon ibn Ferrizuel öldürülene kadar tıpla uğraşdı. Müslüman İspanya'ya döndüğünde Cordoba, Granada ve Almeria'ya gitti.

Ayrıca, Abraham ibn Ezra ile Kuzey Afrika'ya yolculuk yaptı. Kutsal Topraklar'a gitmeye karar verdikten sonra, 1140'da İskenderiye'ye gider, dört ay sonra 1141'de öldü.

İbranice yazılmış birçok şiirinin yanında Halevi, en bilinen eseri " Kuzari'yi " kaleme yazmıştır. Yazara göre, bu eseri Karay hareketindeki sapkın görüşlerle mücadele etmek için yazmıştı. Çalışma, Hazar kralının

Yahudiliğe geçişini anlatır. Kuzari, edebi bir kurgu olmasına karşın tarihi bir gerçeğe de dayanıyordu. X. yüzyılda Hasdia ibn Şarput, Yahudi 118

inancını benimseyen Hazar Kralı ile ilişki kurmuştu.

Kuzari'nin Birinci kitabı farklı ideolojilerin tanıtımıyla başlıyordu. Felsefi, Hıristiyan, Müslüman ve Yahudi ideolojileri anlatılıyordu. Kitapta, Kral soruyor, Haham cevaplıyordu.

Tanrı İsrael'i kendi özel halkı olarak seçmişti. Yahudiliğin Tanrısı felsefecilerin tanrısı değildi, inancın Tanrı'sıydı. Peygamberlerin yolu, felsefi düşünceden daha üstündü. Bu gözlemi yapan Halevi, dolaylı yoldan, yanlış yola saptığını düşündüğü Aristoteles metafiziğini de eleştiriyordu.

Kitapta Haham anlatmaya devam ediyordu. Haham, konuşmasında, Tanrı'nın Yahudi halkının tarihindeki öneminin nedenini vurguladı. Tanrı'nın varlığı ve Yahudi ulusunu koruduğu ispatlanmıştı. Ulusun hayatına Tanrı'nın nasıl müdahale ettiğine İsrael ve Mısır şahit olmuşlardı. Yahudiler sonuçta Tanrı'dan çok özel vahiy almışlardı. Kral ve Haham hemfikirdiler. Yahudiliği sonradan kabul edenlerin, Yahudi doğanlarla aynı olmayacağı çünkü onların vahiy alamayacağı artık anlaşılmıştı.

Haham, peygamberlerin, diğer insanlara göre üstün konumunu açıkladıktan sonra bütün insanların, peygamberlerin öğretilerine dayanan gerçekleri kabul ettiklerini anlattı. Doğa kavramı üzerine tartıştıktan sonra haham, Yahudilerin nasıl ortaya çıktığından bahsetti. İsrael, birbirine benzeyen bireylerden oluşan küçük bir topluluk değildi, Tanrı'nın müdahale etmesi sonucunda oluşmuştu. Tanrı İsraellileri, esaretten kurtarmak için Moşe'yi seçmiş ve onları birlik haline getirmişti. Onların adına gerçekleştirdiği mucizeler Sina Diağı'nda Tora'nın verilişiyle doruk notasına ulaşmıştı.

Hahamın açıklamalarından tatmin olan kral, Yahudi inancını kabul etmeye artık hazırdı.

Ancak hahama iki soru daha yöneltti: Tanrı neden bütün insanlık yerine sadece tek bir halkı seçmişti? Ve bedenin ölümünden sonra ruh için bir ödül-ceza sistemi var mıydı?

Haham derki, Tanrı belli bir halk, toprak ve dil seçerek Kendini açıklamıştı. Bu eylemler Tanrı'nın varlığının tek gerçek kanıtıdır. Evrenin düzeni, hiyerarşik olarak yapılanmıştır ve peygamberleri içerir. Adem ve oğulları, Nuh ve İsrael halkı, bunların tümü mineral, bitkisel, hayvansal ve akli düzeylerin üstündedirler. Böyle bir şema Aristoteles öğretisinin genel düzenine benzer.

Halevi'ye göre, Akıl ile birleşmeden peygamberlik öğretisine ilerleyen süreç, aşamalı ve doğal bir süreç değildir. Akılla felsefe çalışarak yükselmek mümkün olduğu halde, peygamberlerin seviyesine erişmek için Tora çalışmalarında da gelişmek gereklidir. Bu yol, Tanrı'nın seçilmiş halkına ayrılmıştır. Bu seçime paralel olarak, Tanrı, Kutsal Toprakları da vahyin gerçekleşeceği yer olarak belirlemiştir.

Benzer şekilde, İbranice dili Halevi'nin düşüncesinde önemli bir yere sahiptir: "İbranice özünde, diğer dillerden hem geneksel hem de akılsal açıdan daha asildir. Geleneksel olarak, İbranice, Avraam ve Hava'ya Tanrı'nın konuştuğu dildir ve onlar da İbranice konuşmuştur... Üstünlüğü mantıksal olarak, bu dili seçen kişilerin birbirlerine hitap etmek, özelikle de peygamberliklerine dair düşüncelerini iletmek, dua etmek, şarkı söylemek ve övgülerini dile getirmek için kullanmalarında görülebilir."

Ayrıca Haleviye göre, Tanrı'nın Musa yoluyla ilettiği ilahi emirler kusursuz biçimde sadece İsrael'de uygulanabilir. Tanrı bu şekilde İsrael'in yaşamasını garantilemiştir.

Bunun üzerine kral şöyle der:

" Durum hakkında düşündüm ve Tanrı'nın sizi sürekli kılmak konusunda gizemli anlamlara sahip olduğunu gördüm. Dünyadaki milletler sizi aralarında bölebilir, akıllı ve seri olduğunuz için sizi hizmetkarları yapabilir ve Tanrı'dan geldiğiniz için sizi asker de yapabilirler."

Kuzari, hahamın Hhazar topraklarını, Yeruşalayim'e gitmek üzere terk etmesiyle son bulur.

Kutsal Topraklara olan bu bağlılık, Halevi'nin Sion'u övdüğü diğer eserlerinde de yer alır.

Şiirlerinin birinde, Yeruşalayim'i en ihtişamlı ifadelerle anlatır.

" Tanrı'nın peygamberlerine konuştuğu o yerlerde bir dolaşabilsem! Kim bana, oralara uçup gitmem için kanat verecek? Kırık kalbimin parçalarını engebeli dağların üstünden taşırdım.

Eğilir yüzümü yerlere koyardım, taşlarını severdim. Toz toprağın beni zavallılığa iterdi.

Atalarımızın mezarları başında dururken ağlardım. Hebron'da gömülenlerin yanında yas tutardım. Ormanlarında, düzlüklerinde yürür, Gilad'da durur, Abraim dağını hayranlıkla izlerdim... Toprağının havası ruhun yaşamıdır, tozunun taneleri uçuşan mürdür, nehirlerin kovanlardan akan baldır... Bir zamanlar mabetlerin durduğu, Ark'ın saklandığı topraklarında çıplak, yalınayak yürümek kalbimi zevkle doldurur."

Böyle lirik bir anlatım Halevi'nin maneviyatının coşkusunu yansıtır. Yunan düşüncesini Tora ile uzlaştırmayı amaçlayan diğer Ortaçağ düşünürlerinin aksine Halevi bunu yapmayı reddeder. Bu tip düşüncelerin olduğu bir ortamda, Yahudileri atalarının Tanrısını yeninde keşfetmesi için teşvik eder. İnanca böyle bağlanarak Yahudilerin, Yahudi tarihinin geçmişindeki ihtişamına kavuşabileceğine inanır ve bu şekilde Maşiah'ın (Mesih) gelişine umutla bakar.

Sevgiyle Aklı Ayırma

Cisteecium tarikat üyeleri çalışıyor

Bu sırada düşünce ve edebiyat, Batı dünyasında tekrar gelişmeye başlamıştı. Maddi kaygılardan ve dünyevi tutkulardan gittikçe kurtulan ruhban sınıfı artık entelektüel yaşama daha fazla zaman ayırıyordu. Suriye'den, Anadolu'dan Arapça ve Yunanca el yazmaları geliyordu. İspanya'da, Hıristiyanlarca ele geçirilmiş olan Toledo'da, İtalya'da Piza ve Roma'da eski eserler tercüme ediliyordu. Monte Cassino manastırının kitaplığı XI. Yüzyıl ortalarında tekrar kurulmuştu. Monte Cassino manastırında çeviriler yapılıyor, el yazmaları Latince bilen rahiplerin hizmetine sunuluyordu.

Uzun zamandır en etkili düşünce merkezleri manastırlardı. Şimdi Liege, Tours, Angers, Le

Mans, Chatres ve Paris, manastırlar dışındaki en önemli düşünce odakları haline geliyorlardı.

Okullar, kırsal alanda bulunan manastırlardan kentlere doğru yer değiştirmeye başlamışlardı.

Kentlere gelen ve para ekonomisinin getirdiği serbest ortamla karşılaşan okullar dışarıya açılmaya başladılar. Okullarda öğreticiler (ders verenler), yan yana ama ortak bir disipline bağlı olmadan derslerini verebiliyorlardı. Öğrenciler, bir okuldan diğerine, bir kentten diğerine gidip gelerek değişik yorumları ve görüş açılarını dinleyebiliyorlardı. Dinleyicilerin 121

önünde yeni ufuklar açılmıştı. Yollardaki hacı ve tüccar trafiğine şimdi öğrenciler de katılmışlardı.

Çok eski tarihlerden beri gramer ve söz söyleme sanatı okul müfredatlarının vazgeçilmezleriydi. Latince ise düşüncenin tüm inceliklerini yansıtabilen bir dil olarak kabul ediliyordu. Latince halkın dilinde kabalaşıyor, başka diller karışarak Latinceyi bozuyordu. Bu dönemde halk Latince kullanmaktan vazgeçince dil de bozulmaktan kurtulmuş oldu. Roma döneminin eski ve klasik eserleri üzerinde çalışılarak, bunlar yeniden canlandırılmaya çalışılıyordu. Virgilius'a, Ovidius'a, Lucanus'a, Horatius'a ve diğerlerine derin bir hayranlık duyuluyordu. Hıristiyanlık öncesi, eski dinlere mensup yazarlara karşı duyulan güvensizlik ve önemsememe bitmiş gibi görülüyordu. Hatta eski eserlerden Hıristiyan maneviyatını kuvvetlendirmek için yararlanılıyordu. Bu arada da hümanist bir eğilim de uç vermeye başlıyordu. İlahiyat çalışmaları ve onun hizmetine koşulmuş olan felsefe de üzerinde çalışılan konulardandı. Ancak, felsefede sanki bağımsızlığını isteyecekmiş gibi bir izlenim ortaya çıkıyordu.

50 yıldan uzun bir süredir, felsefe, soru cevap tarzında tartışılarak öğretiliyordu. Bu metot tartışma sırasında kullanılınca, ortada aklı kullanmaktan başka çare kalmıyordu. O zaman da ortaya yeni sorular çıkıyordu. Bu sorunların en önemlisi " genel olarak düşünülenler gerçek miydi? " sorusuydu. Anselmus'dan beri aklın kullanımı epey yol kat

etmişti. Ama aklın kullanımı ile birlikte hem diyalektik metotlar ve hem de kişisellik işe karıştı. Artık akıl hala imanın hizmetindeydi ancak gerçeğin araştırılmasında da asıl rolü oynuyordu.

Aklın önde gitmesi ve kullanılan metotlarda diyalektiğin öne çıkması bir düşünce özgürlüğü yaratmıştı. Bu konuda başı Paris okulları çekiyordu. Batı Avrupa'da öğrenim için menşei belli olmayan bir susamışlık başlamıştı. İnsanlar bilgili bir öğretmenin ders verdiğini duyunca onun bulunduğu kente üşüşüyorlardı. Paris'te Abelard, dinleyicilerinin hepsini alabilecek büyüklükte salon bulamıyordu. Herkes bilginin eski eserlerin içinde yazılı olduğuna inanıyordu. Bunları okuyarak anlamaya çalışıyorlardı. Ama dini çevrelerce aklın bu denli özgürlük kazanması kutsal metinlerin saygınlığını ve hatta imanı tehdit eder görülmeye başlamıştı. Paris okulunda başı Petrus Abelardus (Pierre Abelard) çekiyordu.

Bu tarihlerde, Burgonya'da, Clairvaux Cistercium tarikat ve manastırını Bernard yönetiyordu.

Bernard, tartışmasız döneminde Batının en güçlü kişisiydi. Papa II. Eugene ve Fransa kralı VII. Louis, onun etkisi altındaydılar. Çok iyi bir hatipti. Gençler, onun tarikatına girebilmek için evlerini bırakarak, peşine takılmışlardı. Cistercium tarikatı, Benediktenlerin yaşamını eski Cluny tarikatı tarzında yeniden örgütlemeyi amaçlıyordu. Bu çağlarda, daha önce anlatılan akıl kıvılcımları olsa bile, genel olarak Batı büyük bir sofuluk içinde yaşıyordu. Ancak, içsel olarak bir duygu seli yoktu. Kuru bir sofuluk insanların yaşamını sarmıştı. Cistercium tarikatı, inanca içsellik kazandırma çabasındaydı.

Daha önce bahsedildiği gibi, Canterbury piskoposu Anselmus (1033 – 1109) her şeyin kanıtlanabilir olduğunu düşünüyordu. Anselmus Tanrı hiç bir şey değildir ama bütün yaratıkların en yücesidir diyordu. Anselmus ile çağdaş bir filozof olan Petrus Abelardus de (1079 – 1147), Paris'te, Teslis ve Kefaret konusunda akıl yürütmüştü. İsa, insanların duygularını uyandırmak için çarmıha gerilmişti ve böylece insanlığın kurtarıcısı olmuştu.

Bernard, Abelardus gibi entelektüellere güven duymuyordu. Abelardus'u susturmaya yemin etti. Abelardus'u, " İnsan aklı ile Tanrı'nın ne olduğunun

kavranılabileceğini iddia ederek, Hıristiyan inancına duyulan saygıyı yok etmeye kalkışmakla “ suçladı. Onun için, Pavlus’a 122

atıf yaparak “ hiçbir şeyi muamma olarak görmüyor, hiçbir şeye aynada bakmıyor, Ama her şeye yüz yüze bakıyor “ dedi. Aslında, Bernard’ın söylemiyle yola çıkınca, akıl ve sevginin birlikte kullanılması olanak dışı oluyordu.

Bernard, 1141 tarihinde, kendi taraftarlarından oluşan Sens konsilinde Abelardus’u duruşmaya çağırdı. Bernard’ın taraftarları, konsilin dışında Abelardus’u hırpalayarak, sindirdi. Konsilde, Bernard, Abelardus’a hitabetini kullanarak saldırdı. Abelardus kolayca yıkıldı. Zaten, kuvvetli bir olasılık ile Parkinson hastasıydı. Bir yıl içinde öldü.

Bernard’ın Abelardus’u alt etmesi ile akıl ve sevgi Hıristiyan dünyasındaki filozofide ayrılmıştı. Augustinus’un Teslis’inde sevgi (yürek) ve akıl bir bütündü. İbn Sina ve Gazali

gibi Müslüman filozoflar, aklın tek başına Tanrı'yı bulmaya yetmediğini söylemişlerdi, Ama mistizm içinde sevgi ile sarılmış bir felsefe oluşturmuşlardı. Akıl, tek başına yetmese de, bu felsefe içinde inkâr da edilmiyordu. Özellikle Gazali'den sonra, Müslüman düşünürlerin önde gelenleri, daha sonra görüleceği gibi. Mistizm içinde aklı ve sevgiyi kaynaştırmaya çalışacaklardı. Vardıkları nokta, felsefenin, sevginin ruhsallığından ayrılmaz olduğuydu.

Bernard ise akıldan korkuyordu. Aklı, aklın duygusal ve sezgisel kısmından ayrı tutmaya çalışıyordu. Bu tabii ki tehlikeliydi. Abelardus'a karşı tavrı komplocu idi, merhametten uzaktı.

Tintern Manastırı

123

Hukuk gündeme giriyor

Bolonya

Sofuların hücumları bitmemişti. Parisli Gilbert de la Porée'ye sözlerini geri aldırttılar. Ancak, Paris'te öğrenci sayısı gittikçe artıyordu. Baskı, aklın gidişini durduramıyordu. Gelecekte, Paris okullarından en usta diyalektikçiler çıkacak, Batı'nın büyük felsefe sistemi orada oluşturulacaktı.

Haçlı seferleri, bütün vahşetine rağmen, ona katılanların ufkunu genişletmiş, zevkini rafine etmişti. Bu insanların büyük bir çoğunluğunun dine bakışı da sofuluktan uzaklaşmıştı. Bu insanların Paris'te olup bitenlere yaklaşımı hoş görülü idi. Bunlar arasından Paris okullarına maddi katkıda bulunanlar bile çıkıyordu. Batı Laik düşüncesinin temelleri atılmaya başlanmıştı.

Arap dünyası ile yakın temas, matematik ve tıp ilimlerini Batı Avrupa'ya sokmuştu.

Matematik ve tıp eğitimi, önce, Müslüman sınırlara yakın okullarda öğretilmeye başlandı.

Gittikçe de yaygınlaştı. Hukuk çalışmaları da başlamıştı. Kentleşme ve ticaret, toplumlara, eski feodal adetlerin üstesinden gelemeyeceği sorunlar yaşatmaya başlamıştı. Bologna'da Roma hukuku tekrar ele alınıp, incelenmeye başlandı. Bu incelemeler ileride İmparatorluk düşünü canlandıracaktı. Kilise de kendi hukukunu oluşturmaya çalışıyordu.

Paris'te olsun diğer kentlerde olsun okuyan öğrencilerin çoğu yoksuldu ve sefalet içinde yaşıyorlardı. Bazı hayır sahipleri adlarına " kolej " denen misafirhaneler açtılar. Buralarda 124

öğrenciler doyurulup, barındırılıyordu. Kolejlerde manastırlara benzer bir disiplin uygulanıyordu. Dominiken ve Fransisken gibi tarikatlar bir

kütüphanesi ve toplantı salonu olan evler açtılar. Buralarda tarikatların keşişleri öteki öğretmenlerin muhalefetine rağmen ders vermeye başladılar.

Kilise, katedral ve manastır yapımında doludizgin gidiliyordu. Devasa yapılar hem yapılıyor ve hem de süsleniyordu. Süsleme yapıma yetişmişti. Artık süsleme ve etkileme amacı ile heykeller kullanılıyordu. Süslemeler başlangıçta figüratifti. Ama heykeller kullanılmaya başlandığında tema geometrik ve bitkiselden insan temasına geçmişti. İnsan süslemenin merkezine geldi oturdu. Hala geometrik ve bitkisel tema kullanılıyordu ama bunlar yardımcı unsur durumuna gerilemişti. İnsanın süslemelerde kullanılması Hıristiyanlık öncesi sanatın ortaya tekrar çıkışı demekti, ama kutsal mevzuların ele alınması, bu gerçeği örtüyordu.

Roman sanatının sanatçısı Tanrı'nın mutlak gücünü anlatmak istiyordu. Kullandığı insan dâhil tüm biçimler sadece birer araçtı. Kullandığı figürleri doğaüstü bir ortamda yaşatarak Tanrı'nın mutlak gücünü duyuruyordu. Binaların dışyüzü, kapıları süsleniyordu. Kullanılan sütunların, sütun başları ilk süslenen yerlerdi.

Dominic

Francis

İç Dünyanın Peyizajı

Song dönemi resim örneği

Çin başkenti, resim akademisinin merkezi, bir müze kent olmuştu. Sadece bir sanat merkezi değil aynı zamanda mamur bir kentti. Saraylar, köşkler, pagodalar (Budist dini yapısı) kentin güzelliğine güzellik katıyorlardı. Song'ların hür, anlayışçı ve katkıcı ortamında resim okulu şaheserler yarattı. Yapılan peyzaj resimleri şiire ve felsefeye bağlı yorumlardı. Peyzajlar sulandırılmış çini mürekkebi ile ince bir ipek üzerine çiziliyordu. Bu ipek eskiyince kehribar rengine bürünen bir ipekti. Resimlerin temel ayrıntıları ortadaydı ama genel olarak bir belirsizlik yansıtıyordu. Ressamlar Taoizm düşüncesine dalıp vecd haline geçtiklerinde, mistik idealizmin etkisi altında, olabilir durumdan olmuş duruma geçen düşleri peyzaj olarak yansıtmışlardı. Bu düşlerde veya resimlerde, doğanın gizemi vardı, filozof ressamın doğa kadar gizemli iç dünyası vardı. Bu resimler evrensel ruhu arayan ve onun içinde eriyen resimlerdi.

Resim Taoist ve mistik düşünce olurken, Konfüçyüs düşüncesi de bir yenilenmeye girdi. Hür düşünce ortamında Budist düşünce, Taoculuk ve Konfüsyusculuk birbirleri ile kalem kavgasına girişmişlerdi. Şao Yang

(1011–1077) şöyle diyordu: Evrenin kanunu tek olduğundan, İnsan gökte, yerde ve bütün zamanların varlıkları ile biridir. Herkesin ona katıldığı yaşamsal ruh da tekdir.

Çu Hi (Chu-Hsi) (1130–1200), en eski Çin kavramları ile Budizm'in getirdiği Hindu görüşlerinin karıştığı bir evrimci düşünceyi geliştirip, son haline getirmişti. Ancak, vardığı noktada ruh bilime her türlü yolu kapadı. Çin'de etkisi büyük oldu, ancak O, Çin felsefesini de bir labirente hapsetmişti. Ondan sonra Çin'de felsefe, XX. yüzyıla gelene kadar kendine çıkış yolu bulamayıp, paralize bir şekilde kalacaktı.

126

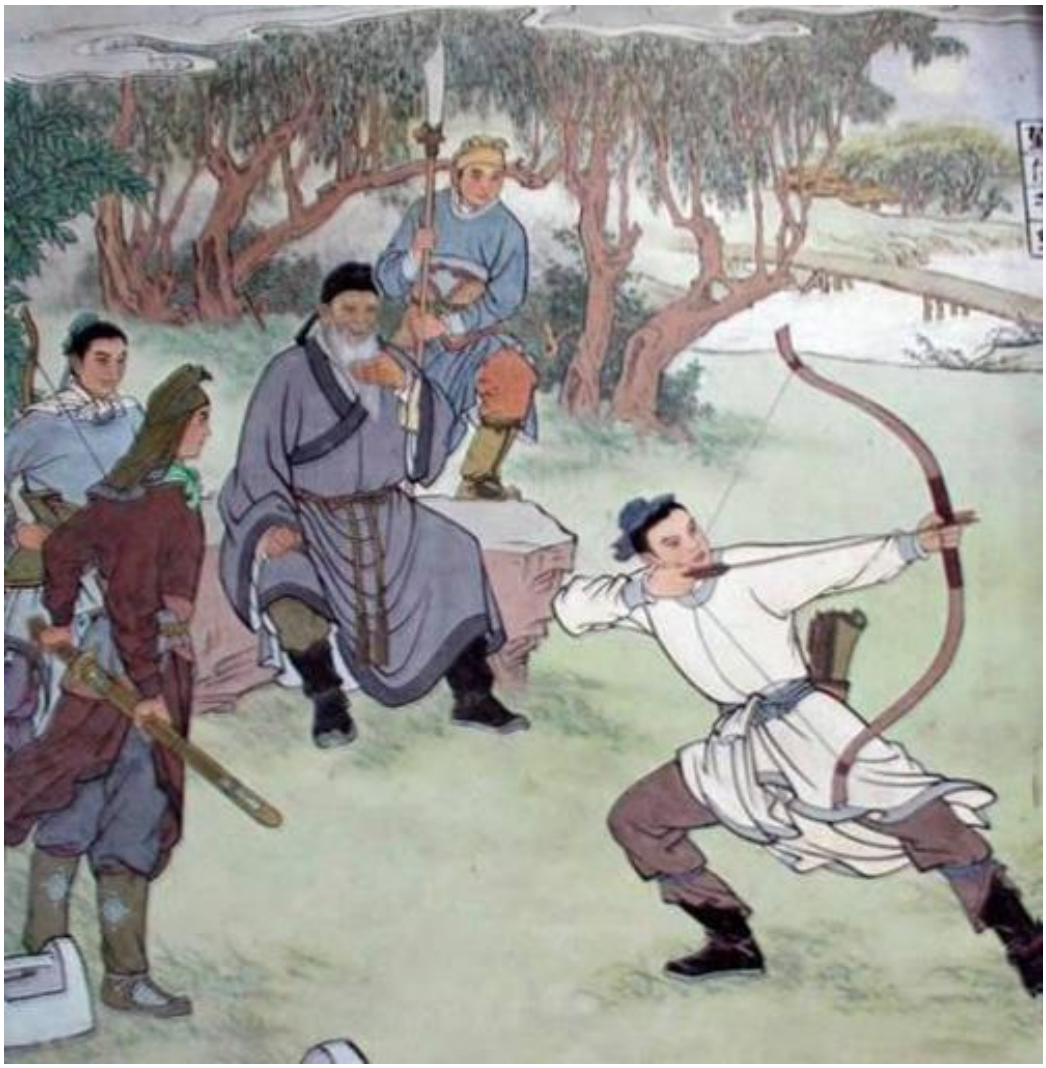

Çu Hi’ye göre evren Tai-ki adlı bir yüce varlığın eylemi üzerine kurulmuştu. Tai-Ki de Wu-Ki’den doğmuştu. Tai-ki ebedi, yarı maddesel, zekâsız ve iradesizdi. Ama bütün kanunların üzerinde yer alır, temel ilkedir ve evrenin düzenidir. Tai-ki doğayı ezelden beri belli aralıklarla düzenler ve bu ebede kadar böyle olacaktır. Bu düzenleme dalgalar şeklindedir.

Gelir ve gider. Gelen yani yayılan “ Yang “ dır, giden yani çekilen “ Yin “ dir. Yin ve Yang biri olumlu diğeri olumsuz iki cevherdir ve birbiri peşinden hareket ederler.

Yin ve Yang ortaya her maddenin temeli olan beş öğe koyarlar. Bu 5 öğe su, ateş, ağaç, maden ve topraktır. Yine Yin ve Yang, doğaya sırasıyla egemen olan 4 mevsimi yaratır.

Tai-ki, Yang ve 5 öğe ile birleşerek göğü yaratır. Gök ise erkeklik gücüdür. Tai-ki, Yin ve 5

öğe ile birleşip yeryüzünü yaratır. Yeryüzü kadınlık gücüdür. Göğün ve yerin yani erkek ve kadının karşılıklı etkileşiminden, dünyadaki tüm nesneler meydana gelir. Bu var olma, peş

peşe gelen yayılış ve çekilişlerden oluşur. Yani oluşur ve dağılır. Bu hep böyle olacaktır.

Bu hareketlilik içinde, insan bütün varlıkların en güzel yanlarını alarak dünyaya gelmiştir.

Varlıkların en zekisi insandır. Doğası iyi ve saftır. İyilik, doğruluk, tutarlılık, bilgelik, içtenlik gibi beş erdemle donanmıştır. Eğer insan kendi bozulmamış doğasına uyarsa Tai-ki ile birlikte hareket etmiş olur. Bu uyuşma evrenin ahengi ile uyuşmadır. Bu barış demektir.

Yo Fei'nin okçuluk öğrenimi

Ama insan maddi dünyanın etkisine kapılırsa, Tai-ki'den farklı hareket etmiş olur. Evrende uyumsuzluk başlar. Kötülük, sefalet, su baskınları, salgın hastalıklar, kıtlık, istilalar, haydutluk, savaş, düşmanlıklar alır başını gider.

Bunun için insanları yönetmek ve doğru yönetmek çok önemlidir. İnsanları evrenin düzeni ile uyum içinde yönetmek gerekir. Tai-ki'nin eylemlerini anlayan ve kendini ona uyduranları seçmek gerekir.

1041 yılında Büyük Çin Ailelerinin (Kibar seçkinler, Büyük toprak Sahibi Bürokrat Lordlar) siyasi lideri Ch'in K'ui, Askeri gurubun lideri General Yo Fei'yi öldürdü. Cücenlerle hemen barış yapıldı. Songlar Cücenleri kendilerine bağlı kabul ettiler. Ama vergi veren Çin'di. Çin devleti Cücenlere vergi veriyor ama toprakların % 30'una sahip olan " Kibar Seçkinler " hiç vergi ödemiyorlardı. Büyük Çin Aileleri, onları çok rahatsız eden savaş tehdidinden kurtulmuşlardı.

Cücenlere ödenen yıllık vergi 500 bin gurup bakırdı. Çin bunu hiç unutmamıştır. Hala, halkın belleğinde Yo Fei bir kahraman, Ch'in K'ui bir vatan hainidir.

Yo Fei

2. Haçlı Seferi

Papa Haçlı seferleri ile ilgili

yayınladığı fermanı 1146

yılında tekrar yayınladı. Bu

çağrı şimdi bütün Kral ve

Şövalyeleri kapsayacak

şekilde yapılmıştı. Alman ve

Fransız Kralları, Konrad ve Louis hemen olumlu cevap

verdiler. Fransızlar ve

Almanlar, birinci Haçlı

seferine çıkmakta isteksiz

davranmışlardı. Ama bu yeni

çağrıya büyük bir coşkuyla

katıldılar.

Fransız Kralı VII. Louis, 1142

yılında Champagne Kontu

Thibaut de Blois ile yaptığı savaş sırasında, Vitry kilisesi ve kentini yakmış ve bu

yangında yüzlerce kişi can

vermişti. Louis'nin duyduğu

ızdırap ve pişmanlık büyüktü.

St. Marie Madeleine kilisesi Vezelay

Ayrıca Papanın seçtiği

Bourges başpiskoposuna karşı çıkarak, onu şehre sokmayacağına yemin etmiş ama yeminini 1144 yılında bozmuştu.

Günahtan ve vicdan azabından kurtulmak için Louis zaten Kudüs'e gitmek istiyordu.

31 Mart 1146 tarihinde, Vezelay'da, Fransız Kralı Louis'in tertiplediği bir toplantı yapıldı.

Toplantıya Kraliçe Alienore d’Aquitaine ve Fransa’nın bütün asilleri ve din adamları katıldılar. Toplantıda Aziz Bernard’ın söylev vereceği duyulunca, kente dışarıdan müthiş bir akın oldu. Bu kadar kalabalığı içine alabilecek bir kilise olmadığından, toplantı kent surları dışındaki bir çayırda düzenlendi. Bernard’ın nutku ile aşırı heyecanlanan topluluk haçları takmış ve gelecek Paskalya’da yeni bir Haçlı seferine karar vermişti.

Bernard’ın 1146 yılında, ikinci Haçlı seferi için yaptığı çağrı büyük ilgi görmüştü. Orduya katılmaya gelenlerin sayısı inanılmazdı. Nerede ise, kırsal kesim boşalmış, herkes Haçlı ordusuna katılmaya gitmişti. Merhametten uzak Bernard, Haçlıların İsa’ya olan sevgilerini kâfirleri öldürerek ve onları Kutsal Topraklardan sürerek göstermelerini istiyordu. Akıl, dini huşu ve büyülenircesine dine bağlanma duygularını zayıflattığından, din için tehlikeliydi.

129

Ama akıl ortadan kalkınca, önyargılar eleştirisel bir biçimde elden geçirilemiyordu. Sonuç, berbat oluyor, dini aşırılık ve azgın bir

merhametsizlik, din adına yapmadığını bırakmıyordu.

Aklı baskıyla sindirince, Tanrının bir özelliği kabul edilen merhamet, sevgiden çıkıp gidiyordu.

Bernard'ın çağrısının sonucu yapılan Haçlı seferi Hıristiyanlar için felaketle sonuçlandı. Bu felaketin sonuçlanmasında, diğer faktörlerin yanı sıra, duygudan uzak bir idealizm ve merhametin inkarı da yatıyordu.

Vezelay toplantısından

sonra Aziz Bernard ve

adamları, Avrupa'yı karış

karış gezerek her yerde

Haçlı seferine halkı çağıran

vaazlar veriyorlardı." Dünya

sallanıyor ve titriyor, çünkü

Tanrı ülkesini kaybediyor "

diyorlardı. Ayrıca kazanç

yolu da gösteriliyordu: "

Eğer akıllı bir tüccarsanız,

eğer bu dünya malına sahip

olmak istiyorsanız size

fevkalade pazarlar

gösteriyorum, bu büyük

fırsatı kaçırmayın.”

Avrupa doludizgin yeni bir

haçlı seferine hazırlanırken,

15 Eylül 1146 tarihinde

İmadeddin Zengi öldürüldü.

Musul ve Halep egemeni,

Aksungur oğlu Zengi ile

Irak Selçuklu Sultanı Mesut

‘un arası iyiydi. Zengi,

Sultan Mesut’un sadık bir

vassalı konumundaydı. Bir

oğlunu Irak Selçuklu Sultanı

Mesut’un yanında rehin

Veselay toplantısı

bırakılmıştı, iki Selçuklu

prensi de Zengi’nin

yanındaydı. Sultan Mesut ölse idi belki Atabey Zengi, yanındaki şehzadelerle birlikte Irak Selçuklu devletini yönetmeye kalkabilirdi. Ama Zengi, Sultan Mesut’tan önce 1146 yılında öldü. O ölünce de herhangi bir atamaya ihtiyaç kalmadan oğulları Nureddin Halep ve Seyfeddin Musul’a irsi egemen oldular. Bu sırada Sökmen Beyliği de Maden, Hizan ve çevrelerini eline geçirdi. Daha önce Zengi’nin Yınaloğullarından aldığı topraklar ise Hasankeyf Artukoğlu Beyliğine geçti.

Zengi ölünce II. Joscelin tekrar Urfa'yı alabileceği umuduna kapıldı. Maraş kontu Baudouin ile birlikte Urfa önlerine geldi. Kentteki Ermeniler gelen Haçlılar ile iş birliği yaptılar.

Kentteki Türk kuvvetleri iç kaleye çekildi. Kente giren Haçlı kuvvetleri Müslüman Hıristiyan ayrımı yapmadan kenti yağmalamaya başladı.

Bu sırada Urfa'ya yapılan saldırıyı haber alan Zengi'nin oğlu Nureddin Mahmud, Halep'ten hızla Urfa üzerine geldi. II. Joscelin ve Haçlılar kenti terk etmeyi denediler. Ama peşlerine bütün kent halkı takıldı. Kaçanların peşine takılan Nureddin Mahmud, kısa sürede haçlıları ve peşlerine takılmış olan kalabalığı yok etti. Ermeniler haçlılar ile yaptıkları işbirliğini çok acı bir şekilde ödediler. Bundan sonra Urfa'nın Hıristiyan nüfusu iyice azaldı.

Ahlat-şahlar'ı (Sökmenleri) 25 yıl önce Sökmen oğlu İbrahim hükmederken bırakmıştık.

İbrahim öldükten sonra Ahlat-şahlarda pek çok kargaşa geçmiş, sonunda II. Sökmen çok ufak yaşta tahta oturmuştu. Şimdi II. Sökmen epey büyümüştü, İmadeddin Zengi'nin ölümünü fırsat bilerek Hızan ve Maden kentlerini eline geçirdi.

2. Haçlı çağrısı büyük bir rağbet görmüştü. Kırsal alanda erkek kalmamıştı. Yedi kadına bir erkek düşer hale geldiği söyleniyordu. Bu sırada, 1. Haçlı seferinde olduğu gibi Yine Kuzey Fransa'da ve Rhein (Ren) bölgesinde Yahudi aleyhtarı bir hareket başladı. Ve tabii yine çok sayıda Yahudi öldürüldü. Büyük katliamlardan sonra olaylar ancak Aziz Bernard'ın çabaları ve fiilen katliam bölgelerine gitmesi ile durdurulabilindi.

Aslında Almanya Kralı Konrad'ın Haçlı seferine çıkmaya durumu müsait değildi. Bavyera Dükü VI. Welf ve Saksonya Dükü Heinrich düşmanca tavırlarına devam ederek, tahtı tehdit ediyorlardı. Konrad hala başına İmparatorluk tacının Papa tarafından takılmasını sağlayamamıştı. Sicilya Kralı II. Roger (1130 – 1154) de Konrad'ın Roma'ya gelmesini önlemeye çalışıyordu. Bu sırada Almanya'da büyük bir kıtlık ve açlık vardı. İnsanlar açlıktan ölüyorlardı. Aç insanlara, Aziz Bernard, Doğunun zenginliklerini

anlatıyordu. Bernard bir taraftan da Konrad'ı fiilen Haçlı seferine katılması için sıkıştırıyordu. Sonunda Konrad da sefere kendinin de katılacağını açıkladı. Almanya'dan 2. Haçlı seferine katılanlar arasında, daha sonra Alman İmparatoru olarak 3. Haçlı seferine katılacak olan Freidrich Barbarossa'da (1152 – 1190) vardı. Bundan sonra Fransa, Almanya, Doğu Roma, Papalık ve Sicilya Krallığı arasında çeşitli toplantılar yapılarak, Haçlı seferinin detayları planlandı.

Bu arada tabii herkesin kendine ait planları da vardı. Örneğin Roger, Fransızları deniz yolu ile götürüp, mümkün olursa Constantinopolis'e saldırtmak istiyordu. Böylece kendine karşı yapılmış olan Doğu Roma – Alman İmparatorluğu ittifakı bozulabilirdi.

Bu arada hazır Avrupa'da Haçlı ruhu ayaklanmışken, bundan istifade edilerek, çevredeki toplumlar hizaya getirilmek isteniyordu. Elbe'nin ötesindeki Şaman Slavlara saldırıldı. Alman meclisinin kararı ile Saksonyalılar, Moravialılar ve Danimarkalılar Doğuya yapılacak Haçlı seferine katılmayıp, Şaman Slavlara karşı savaşacaklardı. Slavlara acınmayacak, mutlaka dinleri değiştirilecekti. Papa Nisan 1147 deki bir fermanla bu savaşı da resmileştirdi. Slavlar üzerine yürüyen ordu içinde çıkar çatışması çıktığından, sefer başarılı olamayıp, Elbe'ye geri dönüldü.

Bu sırada İspanya'da da Müslümanlara karşı Kastilya Kralının önderliğinde Haçlı seferi düzenlenmişti. Cenova kenti papadan müsaade alarak ve belli imtiyazlar karşılığı olarak bu sefere katıldı. Almeria (el-Merrile) kenti kuşatılıp, ele geçirildi. Bundan sonra Cenovalılar Katalanya-Aragon Krallığı ile birlikte Barselona'ya yelken açtılar. Katalanya'daki son Müslüman limanları da ele geçirildi.

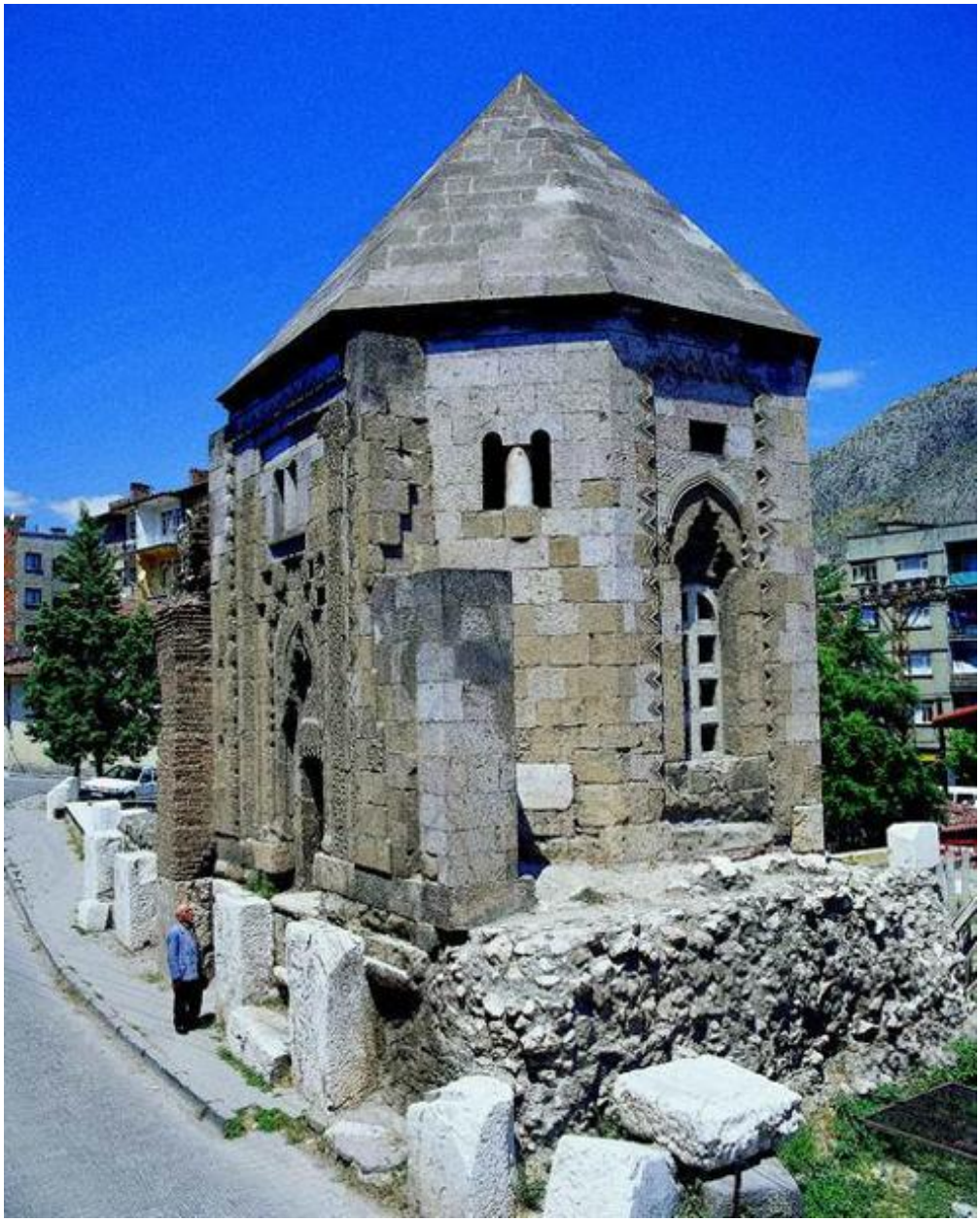

Bu sırada Haçlı heyecanı Britanya adalarını da sarmıştı. Kudüs'e deniz yolu ile gitmek isteyenler Lizbon'u Müslümanların elinden aldılar. Müslümanlar saldırılara ve kuşatmaya 4

ay dayanabilmişti. Müslümanlar kendilerine dokunulmayacağı sözü ile kenti teslim ettiler.

Ama her zaman olduğu gibi, Haçlılar sözlerini tutmayarak katliam yaptılar.

1146 yılında Amasya’da Halife Gazi türbesi yapıldı.

132

Conrad III

Almanlar

VII. Louis

Kudüs üzerine yürüyecek olan Fransız ve Alman orduları arasında çatışma çıkmaması için Konrad ve Louis, ordularının başında ayrı yollardan gitmeye karar vermişlerdi. Önce III.

Konrad yola çıktı. Macar Kralı II. Geza ile Konrad’ın arası hiç de iyi olmamasına rağmen, Alman ordusu Macaristan’dan geçerken her türlü yardımı gördü. Alman ordusunun çok kalabalık olduğu bellidir. Sayı genel olarak 1 milyona yakın kabul edilir.

Doğu Roma topraklarına gelen Haçlılar, saygısız ve küstah davranıyorlardı. Doğu Roma İmparatoru Manuel, Alman Haçlı Ordusunun insanları katletmesini önlemek ve takip etmeleri gereken yoldan çıkmamaları için Türk asıllı komutanı Porsuk'u (Prosukh) bir ordu ile Haçlıların yakınına yolladı. Porsuk ve kuvvetleri yakından ve dikkatle Haçlı ordusunu takip ediyorlardı.

Konrad Edirne'ye vardığında bir akrabası hastalandı, o da akrabasını Edirne'deki bir manastıra bırakarak yoluna devam etti. Konrad ayrılınca bazı kişiler hastanın mallarını yağmalayıp, Manastırın o bölümünü ateşe vererek, hastanın ölmesine sebep oldular.

Konrad'ın yeğeni Friedrich bunu duyunca geri dönerek suçluları bulup astı ve manastırı ateşe verdi. Bu durumda olaya Porsuk müdahale etti. Friedrich geri püskürtüldü. Böylece ufak da olsa Doğu Roma - Alman orduları birbiri ile çatışmıştı.

Doğu Roma İmparatoru Manuel durumdan endişeliydi: " Kuzu postu içinde kurtlar mı gelmişti, eşek derisi altında Arslan mı vardı yoksa Kurt ile Tilki ittifak mı etmişlerdi. "

Doğu Roma, Almanları Çanakkale üzerinden Anadolu'ya geçirmek istiyordu. Ama Konrad, 1.

Haçlı seferi yolunu izlemek yani Constantinopolis üzerinden karşıya geçmek istiyordu. Bu sırada Almanların Trakya'daki terörü devam ediyordu. Doğu Roma İmparatoru Manuel her ihtimale karşı, Constantinopolis'i müdafaaya hazırlandı. Çatalca'ya varan Alman ordusu, burayı çok sevmişti. Tam burada yerleşmeye hazırlanırken sel bastı, Melas (Karasu) taştı. Su 133

beraberinde pek çok insanı da sürükleyip, alıp götürmüştü. Sabahleyin Alman ordusu Çatalca'dan apar topar ayrıldı.

Alman ordusu Constantinopolis önlerine geldiğinde de, sorunlar çıktı. Her şeyden önce iki İmparator mektuplar kanalı ile atışıyorlardı. Bir mektupta Konrad gelecek sene daha büyük bir ordu ile gelip, başkenti alacağını söyleyince, Manuel ona verdiği cevapta şunları da söylüyordu: " Düşün bu

ülkeye sahip olanların ataları silah gücü ile bütün dünyayı zapt edip, sizin ve güneşin altındaki bütün ırkların efendisi oldular “. Roma bilinç ve gururunun hala yaşadığı görülmektedir.

Kudüs’e gitmek için Metz şehrinde toplanan Fransız ordusu, Alman ordusundan biraz daha ufak ama daha düzenli ve disiplinliydi. Doğu Roma elçileri ile anlaşan Fransızlar, Alman ordusunun geçtiği güzergâhtan yavaş yavaş ilerlediler. Fransız ordusu Doğu Roma sınırlarına girdikten sonra Alman ordusundan çok çeken halk temkinli davrandı. Kale ve kent kapıları kapalı tutuldu. Yiyecekler surlardan sarkıtılan sepetlerle verildi.

Bu arada bazı o dönem tarihçileri, Doğu Roma’nın ayarı düşük para vererek ve una kireç karıştırarak Haçlıları aldattığını yazmaktadır. Fransız ordusu çektiği sıkıntılardan yerli halkı değil, kendinden önce etrafı talan eden Almanları suçluyordu. Bir fırsat olsa iki ordu kapışacaktı. Constantinopolis’e yaklaşırken Fransız ordusundan Lorrainliler ayrılarak daha çabuk Alman ordusuna yetiştiler. Constantinopolis önlerinde Lorrainliler ile Almanlar arasında ufak çaplı bir savaş yaşandı.

Doğu Roma Almanlar gibi Fransız ordusunu da Çanakkale üzerinden karşıya geçirmek istedi ama Louis de buna uymayarak Constantinopolis’e geldi.

Doğu Roma bütün gelenleri vakit kaybetmeden ve başına problem açılmadan Anadolu’ya geçirdi. Ama yaşanan olaylar iki İmparatorun, Manuel ile Konrad’ın arasını açmıştı. Haçlılar ordu ordu geliyorlardı. Önce Almanlar Eylül ayında karşıya geçtiler. Ardından Fransızlar Ekim ayında Anadolu’ya geçirildiler.

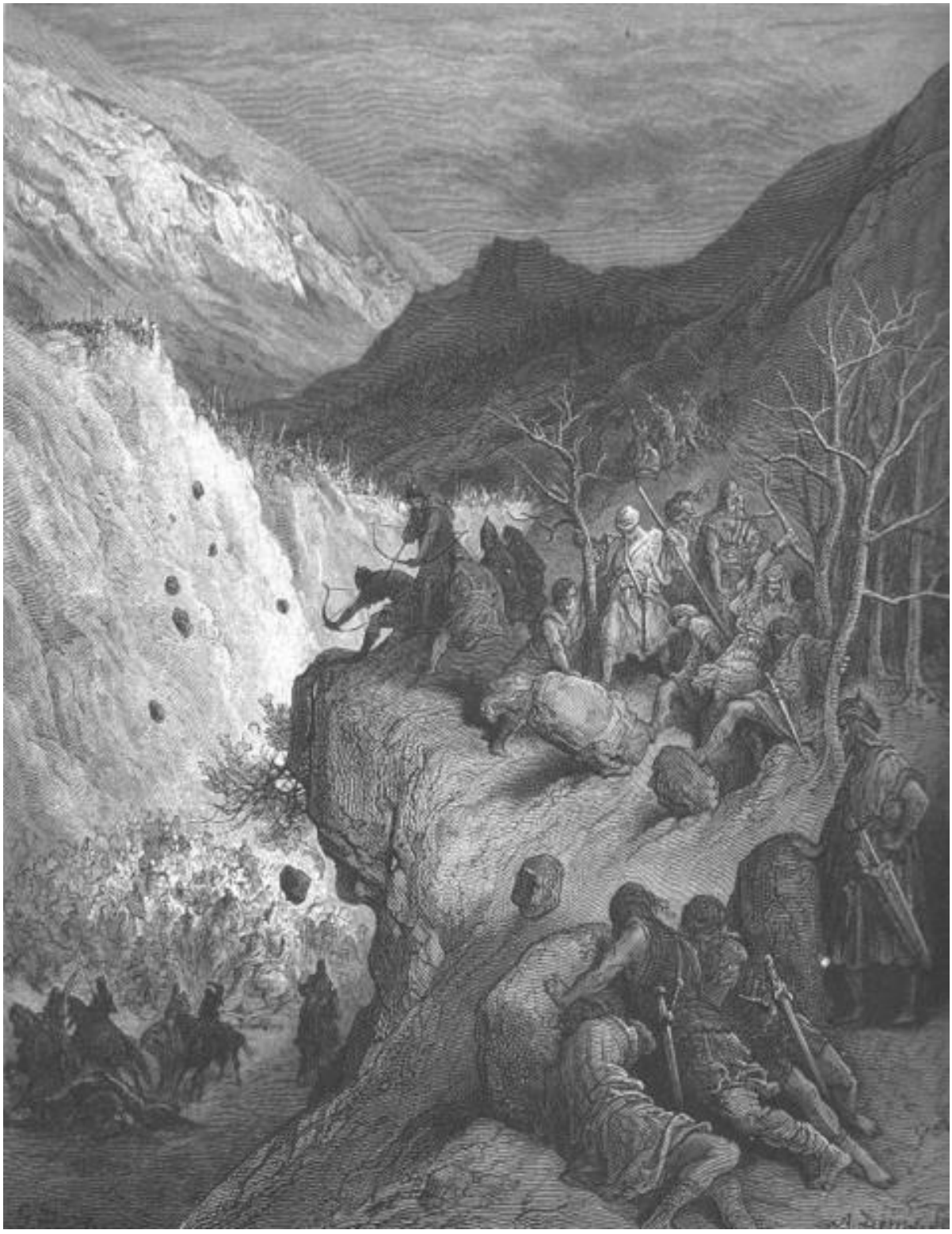

Türklerle Savaş

II. Haçlı seferi, Türk Hucumları

Doğu Roma İmparatoru Manuel'in II. Roger hakkındaki endişeleri haksız değildi. Doğu Roma Haçlıları Anadolu'ya geçirmeye çalışırken, 1147 sonbaharında Roger büyük bir Norman filosu ile gelerek Korfu (Kerkyra) adasını ele geçirdi.

İmparator Manuel Komnenos, Haçlılarla uğraşa dursun, etraftaki kargaşadan yararlanan Norman kralı II. Roger, 1147 yılında, Korfu'nun peşinden Korinthos ve Thebai'yi ele geçirdi.

Bu bölgeler, daha önce bahsedildiği gibi, Doğu Roma'nın bilinçli çabaları sonucu ipekli dokuma konusunda ilerlemiş yörelerdi. Roger, ipek dokumacılarını toplayarak Palermo'ya yolladı. Böylece, Palermo'da ipek sanayini kurulmaya başlandı. Böylece Doğu Roma'nın titizlikle korumaya çalıştığı ipekli dokuma Batıya geçti. Bu Doğu Roma'ya ciddi bir darbeydi.

Karşıya geçip, Kadıköy'de ordugâh kuran Konrad, güneye inen en kısa yol olarak gördüğü Akşehir yolunu, Anadolu'dan geçiş yolu olarak tercih etti. Bu seçimin doğru olmadığı konusunda Konrad Doğu Roma İmparatoru tarafından uyarıldı. Ama yine de Konrad Türk arazisinden geçmeyi göze aldı.

Alman ordusu İznik'te ikiye ayrıldı. Ordunun savaşçı olmayan kesimi Otto von Freising

yönetiminde Laodikeia (Denizli) üzerinden Antalya'ya yollandı. Bunların büyük bir kısmı Denizli yakınlarında Türkler tarafından yok edildiler. Ordunun vurucu gücü ise Doğu Roma komutanı Stephanos rehberliğinde Dorylaion yönünde harekete geçti. Doğu Roma topraklarında yiyecek sıkıntısı çekmeyen Haçlılar, Türk arazisine geçer geçmez, hiçbir şey bulamaz oldular. Ayrıca Türkler de her fırsatta ok yağdırarak Alman Ordusunu taciz ediyor, gerilla savaşları veriyorlardı.

Konrad çekilen su ve yiyecek sıkıntısından Doğu Roma rehberlerini suçluyordu. Bu konuda rivayetler muhteliftir. Sonuçta Alman ordusu çok kötü bir duruma düşmüştü. Bir süre sonra rehberler kaçtılar. Rehberler Konrad'dan korkup mu yoksa önlerindeki Türklerden korkarak mı

kaçmışlardır, belli değildir. Bu sırada Anadolu Selçuklu Sultanının topladığı büyük bir ordu Eskişehir (Dorylaion) yakınlarında, müsait bir durum çıkmasını kolluyordu.

Türkler önce Haçlıların artçı birliklerine saldırmışlar, bozkır taktiği uygulayarak, artçıları yok etmişlerdi. Haçlılar yıprana yıprana, eksile eksile, Sarısu (Bathys) ırmağı kenarına gelip, suya kavuştular ve orada karargâh kurdular. Haçlılar rehavet içinde dinlenirken, Türk ordusu tümü ile birden saldırdı. Türkler dalga dalga geliyor ve bu saldırılara karşı Almanlar kendilerini koruyamıyorlardı.

III. Konrad yönetimindeki Alman Haçlıları, Eskişehir'de, Ekim 1147 tarihinde Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut tarafından mağlup edilmişlerdi. Haçlı ordusu adeta imha olmuştu.

Alman ordusunun ne kadar kayıp verdiği kaynaklarca belirtilmemiştir. Ama en başta milyona yaklaşan ordu mevcudu sonra yüz binlere düşmüştü. Türkler bu savaştan sonra zengin bir ganimet elde etmişlerdi. Süryani Mikhail: " Türk memleketleri frankların esvapları ve para ile o kadar doldu ki, Malatya'da gümüş, kuşun değerine düştü. " yazmıştır.

Alman İmparatoru Konrad ise dağlardan, ormanlardan kaçarak canını güçlükle kurtardı.

İznik'e doğru kaçan ordu da Türkler tarafından öldürüle öldürüle sonunda İznik'e vardı.

Bitkin halde İznik'e dönenlerin çoğu, ettikleri haçlı yemininden vazgeçerek, evlerine dönmek üzere Constantinopolis'e gittiler.

Eskişehir savaşı ve galibiyeti ile Sultan Mesut, 1. Haçlı seferleri sırasında babası Kılıç Arslan'ın mağlup olduğu yere çok yakın bir yerde Haçlıları yenerek, bir anlamda, rövanşı almıştı.

Bu sırada, Büyük Selçuklu Sultanı Sencer, Harzemşahlı Atsız ile hiçbir sorununu halletmemiş

olduğunu kısa sürede anlamıştı. Atsız'ı bir nevi denetim altına alabilmek için Harizm'e şair Edib Sabir'i elçi olarak yolladı. Edib Sabir, Harizm'de otururken Atsız'ın Sultan Sencer'i öldürmek üzere iki katil tutuğunu öğrendi. Suikastçıları inceden inceye tarif eden bir mektubu, Edib Sultana bir kadın ayakkabısı içinde yolladı. Verilen tarifle kiralık katilleri bulmak çok kolaydı ve bir meyhanede yakalandılar. Sultan Sencer suikasttan kurtulmuştu.

Ama Atsız da haberi Edib Sabir'in verdiğini anlayarak, onu Ceyhun nehrine attırttı.

Elçiye yapılan tecavüz, her durumda bir savaş nedeniydi. Sultan Sencer, 1147 yılında, üçüncü defa Harizm üzerine sefer düzenledi. Hezaresb kalesi muhasara edildi. Bu sırada her iki tarafın şairleri, karşı Sultanları hiciv etme yarışına girmişlerdi. Selçuklu ordusu Hezaresb kalesini 4 ay sonunda bin bir güçlükle ele geçirebildi. Kale ele geçtikten sonra Selçuklu ordusu Harzemşahların başkentine doğru ilerlemeye başladı.

Bu sırada hicivleri nedeniyle Harizmli şair Reşidüddin Vatvat'a Sultan Sencer çok kızmıştı ve her yerde onu aratıyordu. Bulunduğunda vücudu 7 parçaya bölünerek öldürülecekti. Kaçarak kurtuluş olmadığını anlayan Reşiüddin gizlice Büyük Selçuklu devlet ileri gelenlerine başvurdu. Sencer'in çok yakını olan Müntecebüddin ricacı olmayı kabullendi. Bir fırsatını yakalayıp, espri ile şairi affettirtti. Harizm başkentinde sıkışan Atsız, Sultan Sencer'e elçiler yollayarak, yeniden affını diledi. Bu sırada kentlilerde aracılar yollayarak şefaat diliyorlardı.

Sultan Sencer üçüncü defa Atsız'ı af ederek, anlaşmaya çalıştı. Anlaşma şartlarından biri de Atsız'ın Sultanın önünde yeri öpmesiydi. Ama Atsız'a yeri öpmek pek ağır gelmiş olacak ki, bunu yapmadı ve Sultan'ı eşiti misali selamlamakla (Hizmet etmek) yetindi. Sultan da buna pek ses çıkarmadı.

Bu seferden sonra Sultan Sencer, Atsız ile iyi münasebetlerin devam etmesi için elinden geleni yapmıştır. Atsız ise Sultana karşı hürmetkâr davranmış ama ona tabi bir kişi gibi davranmamıştır. Atsız'ın her isyanının sonucu, onun açısından hüsran olmuştu. Bu son seferden sonra Atsız doğrudan Büyük Selçuklu devletine karşı çıkmaktan sakınır oldu.

1147 yılına gelindiğinde, Irak Selçuklu devletinde komutanlar birbirini yiyor, tahtta kukla bir halde Mesut oturuyordu. Selçuklu prensleri komutanların elinde oyuncak olarak, iç savaş

nedenleri oluyorlardı. Mesela bir ara prens Muhammed, komutanlarla birlikte Bağdat'ı kuşattı. Halife askeri olmadığı için kenti müdafaa edemiyordu. Halife Irak Selçuklu Sultanı Mesut'tan yardım istedi. Ama Mesut'un yardıma gelecek hali yoktu. Bağdat halkı Halifeyi korumaya çalıştı. Bağdat'a giren Muhammed amansız bir kırım ve yağma yaptı. Bağdat'tan ayrılmak için Halifeden 30 bin dinar istediler. Halife bu parayı Muhammed'e vereceğine, bu para ile Sultan Mesut'un da onayını alarak asker topladı. Bu asker ile Prens Muhammed ve komutanlar Bağdat'tan çıkarıldılar. Halife kendine İbn Hübeyre'yi vezir yaptı. İbn Hübeyre zamanında Bağdat tamamen Irak Selçuklu devleti denetiminden çıktı ve Halife devleti tekrar kurulmaya başlandı.

Kendi dertleri ile bu kadar meşgul olan Büyük Selçuklu devletinin ve özellikle Irak Selçuklu devletinin, Haçlılarla uğraşması düşünülemezdi. Haçlılar çobansız köy bulmuşlar, değnekle oynuyorlardı. Biz burada bu sürede Irak Selçuklu devletinde olup, bitenleri anlatmadık. Hiç anlatılır gibi şeyler değildi. Komutanlar bir gün dost, bir gün düşmandı. Durmadan savaşlar, 137

yağmalar, tahta yeni prens çıkarma çabaları, yani hiçbir mantıkla izah edilemez bir hercümerç almış başını gidiyordu.

Haçlılara karşı koyma işi Zengi'nin oğlu Nureddin'e kalmıştı. Nureddin kendi Haçlılara güneyde saldırırken, Anadolu Türklerinin onlara kuzeyde saldırmasından memnundu. Ama diğer bir yandan da Suriye'deki otoritesini sınırlayabilecek bir hükümdarın oralara gelmesini de istemiyordu. Böylece Anadolu Selçuklu hükümdarı Mesut ile Nureddin arasında elbirliği etmekle, ilişkileri kesmek arasında bir pinpon maçı başladı.

Yine 1147 yılında Moğolların başında Kabul Han'ın oğlu Kutula Kağan vardı. Çin'le yapılan savaşlar bir nesildir devam ediyordu. Herkes yıpranmıştı. Çin İmparatoru (Kin hanedanı

İmparatoru) Moğollara sığır, koyun ve tahıl kontenjanı tanıdı ve bu suretle barış yapıldı.

Kabul Han'ın bir diğer oğlu da Cengiz Han'ın dedesi olan Bartan Bahadır'dı.

1147 yılında Meyyafarikin (Silvan) Ulu Camisi yapıldı.

138

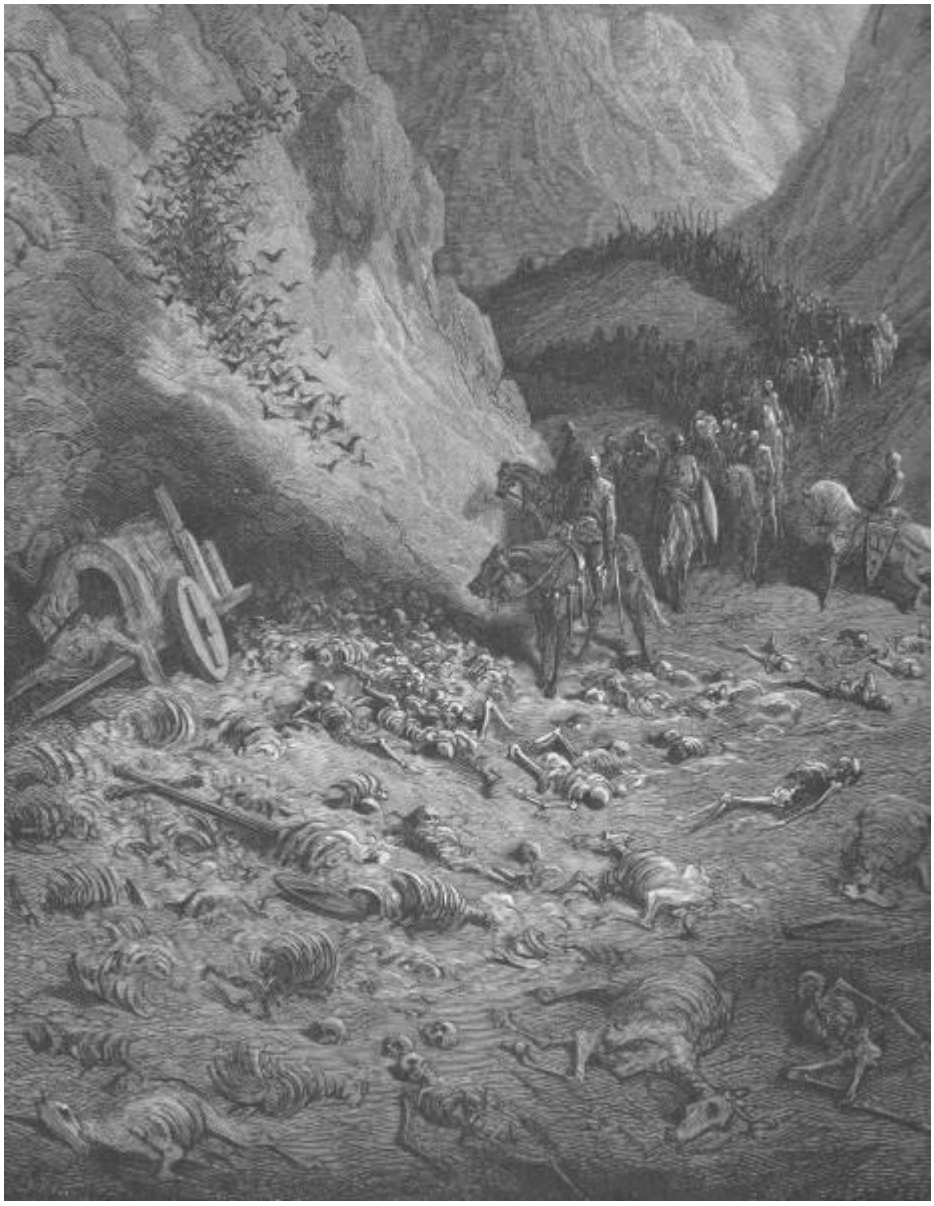

2. Haçlı seferinin Fransızları

1. Haçlıları temsil eden bu resim bizce II. Haçlı Fransızlarını da canlandeırıyor 1147 yılında, Macar merkezi sistemi yani Kral çok güçlüydü. İspanlar ve Büyük Mülk Sahipleri, Kral karşısında çok güçsüzdü. İleride Moğollarda, Cengiz Handa olacağı gibi, Macar Kralı, herhangi bir adamını yollayarak, herhangi bir soylu veya ispanı görevden alır, tutuklar ve istediğini yapardı. Bu durum karşısında, mağdurun askerleri hiç bir girişimde bulunmaz, olaya seyirci kalırlardı. Bu dönem Macar kralları Avrupa'nın en zengin krallarıydılar.

Doğu Roma Macar savaşları başlarken, Fransa kralı VII. Louis, Doğu Roma'ya ve Almanya'ya düşmandı. Papa zaten Doğu Roma kilisesine ve İmparatorluğuna düşmandı.

Bunlar Macaristan'ın yanında yer aldılar. Hıristiyan dünyası iki kampa bölünmüştü. Bir yanda 139

Doğu Roma, Almanya ve Venedik vardı. Diğer yanda, Normanlar, Fransa, Macaristan, Sırplar ve arka planda Papalık bulunuyordu.

Avrupa'nın en batısında ise, 1086 senesinde Endülüslülerin yardımına koşan ve Kuzey Afrika'da büyük devlet kurmuş olan Murabıtlar, 1147 senesine kadar Endülüs'ü kendilerine bağlı bir vilayet olarak idare ettiler. Bu tarihten sonra Endülüs'ün idaresi yine Kuzey Afrika'dan gelen Muvahhitler tarafından üstlenildi. Bu dönemde Hıristiyan Avrupa, Papalığın yönlendirmesiyle Endülüs'ü Haçlı saldırılarının hedefi haline getirdi. Bu sebeple bu dönem çoğunlukla Haçlılara karşı verilen savunma savaşlarıyla geçti. Fakat uygarlık alanındaki gelişmeler durmadı. Nitekim Avrupa'yı derinden etkileyen İbni Rüşt (Averros), İbni Bace (Avempace) ve İbni Tufeyl gibi âlim ve filozofların yetişmesi bu döneme rastlar.

Bu dönemde daha önce bahsedilen Zahiriyye mezhebi Endülüs'ten Kuzey Afrika'ya geçerek orada gelişmesine devam etti.

4 Ekim 1147 yılında Constantinopolis önüne gelen Fransa Kralı Louis, ordusunun yolda çektiği yiyecek sıkıntısı nedeniyle Doğu Roma

İmparatorluğunu değil Alman İmparatorunu suçluyordu. Ama Türklerle saldırmazlık anlaşması yaptığı için Doğu Roma İmparatoru Manuel'e de kırgındı. Fakat Alman İmparatoru Konrad'a hiç ilgi göstermeyen Constantinopolis Louis'i farklı bir şekilde, merasimlerle karşıladı.

Fransız Haçlı ordusu, Constantinopolis surları dışında yayılmış, karşıya geçmiyordu. Doğu Roma İmparatoru Manuel durumdan işkilleniyor ve biran önce onları karşıya geçirmek istiyordu. Bunlar Alman ordusunun başına gelenleri öğrenirler ise belki hiç karşıya geçmezlerdi. Yalan şayialar yayıldı. Almanların yağma yapa yapa gittikleri ve çok zenginleştikleri anlatıldı. Bu söylentiler Fransızları etkiledi ve Louis'e karşıya geçme konusunda baskı yaptılar. Sonun da Fransızlar Anadolu tarafına geçmişlerdi.

Karşı yakaya geçen Fransız ordusuna Manuel yeterli yiyeceği yollamıyordu. Fransa Kralı Louis, İmparatora elçiler yollayıp, gıda istiyor, o da tamam diyor, ama yeteri kadar vermiyordu. Birkaç gün böyle geçti. Fransız ordusu tam kıvamına geldiğinde, Manuel elçilerini Louis'e yollayarak, koşullarını bildirdi. Louis'nin Kraliçe Alienor'a refakat eden bir akrabasını Doğu Roma sarayına gelin vermesini ve Fransız asillerinin kendisine sadakat yemini etmesini istiyordu. Fransızlar koşulları kendi aralarında tartışıyorlardı.

Bu sırada Fransız şövalyeleri çevre köy ve kasabaları yağmalayarak ordunun yiyeceğini temin ettiler. Bundan sonra Fransız asillerinin çoğu sadakat yemini etmek istememesine rağmen, Kral Louis'in ısrarı ile Fransızlar Doğu Roma İmparatoru Manuel'e sadakat yemini ettiler.

Fransız ordusu da Anadolu içlerine doğru yürüyüşe geçti.

Fransız Kralı Louis, İznik'te Alman İmparatoru Konrad'ın başına gelenleri öğrendi. Hem üzülmüş ve hem de şaşırmıştı. Konrad'a yardım önerdi. Louis ve Konrad buluşarak orduları birleştirme kararı aldılar. Yeni yol, Türklerin etrafından dolaşarak Suriye'ye inecek şekilde çizildi. İznik, Balıkesir, Bergama, İzmir, Efes, Denizli güzergâhı tutulacaktı.

Önden Fransızlar gidiyordu. Alman ordusu geldiğinde yiyecekler Fransızlar tarafından tüketilmiş oluyordu. Bunun üzerine Almanlar etrafa

saldırıyorlardı. Doğu Roma kuvvetleri de Haçlılara saldırarak tecavüzleri engellemeye çalışıyorlardı. Almanlar öyle bitkindiler ki az sayıdaki Doğu Roma askerlerine dayanamıyor ve hatta ölülerini bile gömemiyorlardı. Konrad Louis'den acele yardım istedi. Yardıma gelen Fransızlar, Doğu Roma askerlerini kovalayarak, 140

Alman İmparatorunu bir ölümden kurtardılar. Bundan sonra Haçlılar Fransızların koruması altında yola devam ettiler.

Alman İmparatoru Konrad'ın ısrarı ile Haçlı ordusu kıyıdaki, Türklere ait olmayan ama uzun ve dolambaçlı olan yolu seçmişti. Bu yoldan ilerliyorlardı. Kentler onlara kapılarını açmıyordu. Köylüler taşıyabilecekleri her şeyi yanlarına alarak dağlara kaçmışlardı. Haçlı ordusu yiyeceği sadece onları takip eden Doğu Roma gemilerinden elde edebiliyorlardı. Haçlı ordusu Bergama, Smirna üzerinden Efesos'a ulaştı. Efes'te İmparator Manuel'in daveti ile Alman İmparatoru Konrad yola devamdan vazgeçerek, gemi ile Constantinopolis'e gitti.

Konrad'ın bu sıra hastalanmış olması da Haçlı seferini bırakıp, Constantinopolis'e dönmesi için güzel bir gerekçe olmuştur.

Manuel Konrad'ı çok iyi karşıladı. Constantinopolis'te danslar, eğlenceler bir birini takip etti.

Burada yeniden sağlığına kavuşan Konrad, Mart 1148 tarihinde bir Doğu Roma filosu ile deniz yoluyla Kudüs'e doğru yola çıktı.

Fransız Haçlı ordusuna dönersek, onlar Efesos'da iken, Alman Haçlılarını mağlup etmiş olan Türkler, yüksek bir moralle Fransızlara saldırmak için toplanıyorlardı. Bunu haber alan Manuel, Louis'i bu konuda uyardı ise de Louis uyarıyı dinlemedi. Türk tacizi Efes'te başlamıştı. Bu sırada şiddetli yağışlarla oluşan seller de Fransızları hırpalıyordu.

Menderes vadisinde yürüyen Fransızların üzerine her yerden ok yağıyordu. Türkler dağları tutmuşlardı. Müthiş bir gerilla savaşı veriyorlardı. 1 Ocak 1148 yılında Menderes nehrini geçmeye çalışan Fransızlara Türk ordusu saldırdı. Bu saldırıya rağmen Flandre ve Macon

kontlarının büyük gayret ve kahramanlığı sayesinde Türkler geri püskürtüldü ve Fransız ordusu Menderes nehrini geçebildi. Batılılar, bu savaşta Türklerin büyük zayiat verdiklerini yazarlar ki, çok fazla zayiat verildiği bilgisi doğru değildir.

4 Ocak 1148 de Fransız ordusu Denizli'ye vardı. Ama korkmuş olan halk kenti boşaltıp, dağlara kaçmıştı. Fransızlar yiyecek bir şey bulamıyorlardı. Yiyecek bulamadan, Antalya'ya doğru yürüyüşe geçen Fransız ordusu çok çetin bir yoldan gidiyordu. Bu sırada her yerden üzerlerine oklar atılıyordu. Fransız ordusunda disiplin tamamen bozulmuştu.

Disiplinsiz bir şekilde ilerleyen haçlılar, Honaz (Kadmos) Dağındaki Kazıkbeli geçidini aşacaklardı. Geçit çok dardı ve Türkler takip ediyordu. Kral Louis, bu geçidi geçmenin 1 tam gün alacağını düşünerek, kampını dağa gelmeden önceki düzlükte kurdu. Geçidin geçilmesi başlayınca güçlü savaşçılarla birlikte Kraliçe Alienor d'Aquitaine öndeki gurupta olacaktı.

Kralın kendisi ise artçı birlikle beraber hareket edecekti.

Dağa tırmanılırken ve geçitten geçilirken guruplar arasındaki mesafeler açıldı. Düzen kayboldu, ordunun hareketi lastik gibi dura kalka olmaya başladı. Yük arabaları uçurumlara yuvarlanıyor, tepelerden kopan kayalar insanları eziyordu. Korkanlar oldukları yerlerde yere yapışıyor, bu da ordunun hareketini imkânsız hale getiriyordu. Bu sırada tepelerine de Türk okları yağıyordu. Bu sırada öncü gurup aşağı inebildi, ordunun geri kalanı daha dağa tırmanıyordu. Fransız ordusu fiilen ikiye bölünmüştü.

Haçlıları takip eden Türkler durumu fark etmişlerdi. Türkler Fransız ordusunun kargaşa içindeki orta kısmına saldırdılar. Fransızlar dar bir geçitte sıkışmıştı. Şimdi Türkler sadece ok atmıyor, kılıçları ile de Fransızları biçiyorlardı. Fransızlarda aynen Almanlar gibi tuzağa düşmüşler yok oluyorlardı. Louis, bir kayalığa tırmanarak canını zor kurtardı. Şövalyelerin 141

atları atılan oklarla ölmüştü. Ağır zırhları içinde yere düşen şövalyeler yerlerinden bile kıpırdayamıyorlardı. Türk saldırısı karanlığa kadar sürdü, gece Türkler oradan ayrıldılar.

Gece Fransızları kurtarmıştı. Aslında asiller ve en savaşçı askerler öncü gurupta olduklarından bu savaşa katılamamışlardı. Yani Fransızların hala Türkler ile savaşacak gücü vardı. Ama bulundukları yer hücum etmelerine engeldi.

Ertesi gün yanına yaralılarını alan

Fransız ordusu, ağırlıklarının büyük bir

kısmını orada bırakarak Antalya'ya doğru meşakkatli bir yolculuğa başladı. 12 gün sürecek bu yürüyüşte, cüreti artan Türkler durmadan saldırıp, Fransızlardan her saldırıda bir lokma koparıyorlardı. Türk saldırısı sırasında disiplini bozmadan davranan ve Türklere karşı koyan tek gurup Templier şövalyeleri idi. Onlar hem kendi ve hem de çevrelerindeki teçhizatı kurtarmışlardı. Louis, ordunun bozulan disiplinini tekrar kurabilmek için Templier şövalyelerine yetki verdi. Artık kumanda Templier şövalyelerindeydi. Onların da başına Gilbert geçti. Templierler orduyu 50 kişilik guruplara ayırıp, yeniden organize ettiler.

Fransız ordusunun yürüyüşü devam etti. Tepelerden düzlüğe inince bu sefer de çamurla karşılaştılar. Arabalar, atlar

gidemiyordu. Bu sırada Türk hücumları

da devam ediyordu. Zaman zaman da

Fransızlar Türklere karşı hücumlar

yaparak, Türkleri öldürüyordu. Böyle

karşılıklı öldüre öldüre, çamurla boğuşa

boğuşa ilerleniyordu. Sonunda

Fransızlar, aç ve yorgun atları dâhil

nerede ise tüm ağırlıklarını bırakmak

zorunda kaldılar. Bıraktıkları

malzemeleri Türkler almasın diye

yaktılar, karınlarını doyurmak için ölmüş atlarının etlerini yediler ve sonunda bitkin bir halde 20 Ocak 1148 tarihinde Antalya'ya ulaştılar.

Bu yürüyüş sırasında Fransızlar, Doğu Roma'nın başına Almanlar kadar veya daha fazla dert olmuşlardı. Doğu Roma kuvvetleri de yer yer Fransız kuvvetlerine saldırarak, onlara ağır hasarlar verdirtmişti. Haçlılar hem Türklerin ve hem de Doğu Roma'nın saldırıları altında yürüyerek ancak Antalya'ya kadar gelebildiler. Pilleri bitmişti.

Fransız Kralı Louis Antalya’da

Raymond, Fransız Kralı VII. Louis'yi Antakya’da karşılıyor Antalya’da Kral Louis’i kentin valisi karşıladı. Vali Haçlılara elinden gelen yardımı yaptı.

Ancak kent bu kadar çok insanı besleyemiyordu. Fiyatlar yükseldi. Sadece parası olanlar yiyecek alabiliyordu. Antalya toprakları zengindi ama halk hemen yanı başlarında bulunan Türklerin akınları nedeni ile tarım yapamıyordu. Haçlılar atlarını besleyemiyor, hayvanlar ölüyordu. Kentin etrafını saran Türkler nedeni ile atlar çayırlara da otlamak için bırakılamıyordu.

Antalya’da kalmak sefalet içinde yaşamak ve belki de ölmek demekti. Haçlılar biran önce buradan gitmek istiyorlardı ama gözleri artık bir kara yolculuğunu kesmiyordu. Ama kıştı ve deniz fırtınalıydı. Kral Louis kara yolunu tercih ediyordu. Haçlı asilleri kralı deniz yolu ile gitmeye zorla ikna ettiler. Haçlılar kendilerini almaya gelecek gemileri beklerken, Türkler de fırsat kollayıp, hücum ediyorlardı. Açlık fakir olan Haçlıları perişan etmişti. Şövalyeler karınlarını doyuracak parayı bulabilmek için atlarını satıyorlardı.

143

İlk gelen gemilerle, kral ve maiyeti, asiller ve başpiskoposlar gittiler. Esas askerler, fakir askerler kentte aç bilaç kalmışlardı. Kral kentten ayrılır ayrılmaz, Türkler hücuma kalktılar.

Haçlıların kendilerini koruyacak halleri yoktu. Vali onları Antakya kenti surları içine aldı.

Gelen gemilerle asiller ve parası olanlar gidiyor, fakirler kalıyordu. Yaya ve fakir askerler her şeye rağmen, açlıktan öleceklerine, Türklere esir olmayı tercih ettiler. Bunlar bir kısmı kara yolu ile düzensiz bir şekilde Antakya’ya doğru yürüyüşe geçtiler. Çoğu Türkler tarafından öldürüldü veya esir edildi. Pek azı berbat bir durumda Antakya’ya varabildi.

Bu arada Antakya’da kalanların bir kısmı Doğu Roma emrine girdi. Antakya’da gömülemeyen ölüler nedeni ile salgın hastalık çıktı. Bu salgın nedeniyle sadece Haçlılar değil kent halkının önemli bir bölümü de öldü.

Yolda Antakya’ya gitmeye çalışanlara sonunda Türkler acıyıp yardım etmeye başladılar.

Onlara yemek ve para verdiler, hastaları tedavi ettiler. Bu yardım, pek çok Haçlının din değiştirmesine ve Müslüman olmasına yol açtı. Bu haçlı seferi yazarlarından olan Otto şöyle diyordu: “ Ey ihanetten daha zalim olan merhamet! Türkler Hıristiyanlara ekmek vererek onların dinlerini değiştiriyorlar “. Ama bütün o dönem yazarları, Türklerin kimseyi Müslüman olmaya zorlamadıklarını açık bir dille ifade ederler.

144

Fransa Kralı Louis Antakya’da

Kral Louis 19 Mart 1148 tarihinde Antakya’da kıyıya çıktı. Antakya Prinkepsi Raymond, kralı uzun zamandır bekliyordu. Kral Louis’e büyük bir merasim düzenlendi ve Kral ile maiyetinin rahat etmesi ve yolculukta olup bitenleri unutabilmesi için elden gelen yapıldı.

Raymond, gelen Haçlılar sayesinde en tehlikeli düşmanı Nureddin’e karşı hücum edeceğini ve onu yenip, topraklarını genişleteceğini umut ediyordu. Fransız ordusu yolda büyük kayıplar vermiş olmasına rağmen, Kral Louis’nin yanında Müslümanlar ile başa çıkabilecek kadar şövalye vardı. İbnül-Kalanisi “ Haçlılar Anadolu’da çok ölü vermiş olmalarına rağmen sayıları hala yüz bin kişi oldukları söyleniyor “ diye yazmıştı. Kraliçe Alienor, Raymond’un yeğeni olarak amcasına Kralı razı etmek için yardım edecekti. Ama Kral, ben Haç için geldim diyerek Kudüs’e gitmekte ısrar ediyordu.

Raymond, Kralı ikna edemeyince, ona karşı büyük bir öfke duydu ve ona zarar vermek için her yolu denedi. Kraliçe Alienor’u da (Eleonore) da etkileyerek onu Antakya’da kalmaya ve hatta Kraldan boşanmaya ikna etti.

24 Haziran 1148 tarihinde

Akka’da Haçlıların

bundan sonra ne

yapacaklarına dair büyük

bir toplantı düzenlendi.

Çok tartışmalı geçen

toplantıdan sonra Haçlı

ordusunun Dımaşk'a karşı

harekete geçmek üzere,

Temmuz ayında Taberiye

(Tiberias) de toplanmasına

karar verildi.

Kudüs Kralı

III.

Baudouin, Alman Kralı Konrad ve Fransız Kralı VII.

Louis

Akka kule

yönetimindeki birleşik

Haçlı ordusu, Temmuz ayı ortalarında Taberiye'den Banyas istikametine doğru harekete geçti. Haçlı ordusu Dımaşk önlerine geldiğinde, Dımaşk hâkimi Unur bey, Müslümanlardan yardım istemişti. Şimdi Dımaşk'a yardıma akın akın Türkler ve diğer Müslümanlar geliyordu. Kısa süre içinde, Dımaşk'ı kuşatmaya gelen Haçlılar kuşatıldılar.

Durum Haçlılar açısından çok kötüye gidiyordu. Kralların ortak kararı ile kuşatma kaldırılarak Birleşik Haçlı ordusu Kudüs'e döndü.

Eylül 1148 tarihinde Filistin'den Alman İmparatoru Konrad ayrıldı. Önce Selanik'e ve oradan da İmparator Manuel ile birlikte Constantinopolis'e gitti. Bir süre başkentte dinlendikten sonra ülkesine döndü.

Büyük Selçuklu İmparatorluğuna bağlı Gazne İmparatorluğunda ise, daha önce bahsettiğimiz Gur hanedanından Kutbüddin Muhammed ile diğer kardeşler arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle, Kutbüddin Gazne Sultanı Behramşah'ın yanına gitmişti. Kısa süre içinde, olumlu davranışları ile halk tarafından çok sevilen Kutbüddin'in kendini tahttan devireceğinden korkan Behramşah, onu zehirletti. Kutbüddin'in ölümü Gurlarla Gazneliler arasında amansız bir mücadelenin başlamasına sebep oldu.

Gurlar Gaznelilere başkaldırdılar. Başlangıçta Gurlar başarı elde ettiler, Behramşah kaçıp Lahor kentine gitti. Gur şefi Seyfüddin Suri Gazne tahtına oturdu. Kış gelince, Gazne halkının isteği ile Behramşah Lahor'da düzenlediği ordu ile tahtı geri almaya geldi. Mayıs 1149

yılında yapılan savaşı Gazneliler kazandılar. Kaçanlar yakalanıp, tek tek öldürüldü. Seyfüddin Suri'de Behramşah'ın önünde asılarak idam edildi.

Behramşah'ın Fetihnamede anlattığına göre, savaşta tek bir Gazne askeri ölmemişti. Öyleyse, Gur askerlerinin sayısı çok azdı ve Gurlar müdafaa savaşı verip, başaramayınca dağlara kaçıp, saklanmışlardı.

Seyfüddin Suri'nin intikamını almak için kardeşi Bahaüddin Sam, Gur ordusunu toplayarak Gazne üzerine yürüdü. Ama yolda öldü. Gurların başına kardeşi Alâeddin Hüseyin geçti.

Alâeddin Hüseyin intikam almaya karar verdi.

Başarısızlıkla biten Haçlı seferi sonucunda Konrad ile Manuel'in arası düzeldi. Bu ikisi Normanlara karşı ittifak oluşturdular. Normanlara karşı ittifaka Venedik de katıldı. 1149

yılında Venedik'in yardımları ile Doğu Roma Korfu adasını geri aldı. Norman kralı II. Roger de az kurnaz bir diplomat değildi. Almanya'da Konrad'a karşı Welf dükü Heinrich'i destekledi. Balkanlarda Macar ve Sırpları Doğu Roma aleyhine örgütledi. Bu durumda Normanlara karşı kurulan ittifak yürüyemedi. Alman İmparatoru Konrad acele Almanya'ya dönmüştü. Doğu Roma İmparatoru Manuel de, Rascia'da çıkan bir isyanı bastırmaya gitti (1149). Rascia isyanından sonra Doğu Roma Macar savaşları başladı.

Irak Selçuklu devletinde vezirlik makamına Hasbey Belengeri gelmişti ve tüm yönetimi eline almıştı. Hasbey'in aşırı nüfuz kazanması üzerine Sultan Sencer, Irak Selçuklu Sultanı Mesut'a veziri görevden alması için baskı yapıyordu. Defalarca elçi teatisine rağmen Hasbey görevde kalınca, Sencer yeğenini ordu ile Irak'a gelmekle tehdit etti.

Urfa'nın Türkler tarafından alınması ve peşinden gelen 2. Haçlı seferinin başarısızlığı sonucu, çok sayıda Hıristiyan mülteci Kudüs'e akın etti. Kudüs'e o kadar büyük kalabalıklar geldi ki, gıda yetmez oldu. Şimdi Kudüs'te de insanlar açlıktan ölüyorlardı. Gelen mülteciler, manastırlara yerleşmeye çalışıyorlardı. Ama manastırlar dolmuştu ve daha fazlasını alamıyordu. Kudüs Kralı III. Baudouin ve Kraliçe Melisende, bu problemi hafifletmeye çalışıyorlardı. Kimsenin kendi problemleri dışına bakacak hali kalmamıştı.

Boşanma

Fransız kraliçesi Akitanyalı Alienor, II. Haçlı seferine kocası Fransa Kralı VII. Louis ile birlikte katılmıştı. Doğunun esrarlı havası Alienor'u büyülemiş, buna karşılık çektiği zorluklar Louis'i bezdirmişti. Seyahatin ve Haçlı seferinin zorlukları, VII. Louis ile Alienor'un amcası Antakya prensi Raymond de Poitier arasındaki problem, Haçlı seferinin başarılı olamaması ve kralın Alienor'un kendini amcası ile aldattığını sanması (kimi tarihçiler amca yeğen arası bir ilişki var, kimisi yok diyor) birleşerek karı kocanın arasını açtı. Hatırlanacağı gibi Raymond de Poitier, Fransız ordusu Kudüs'e gitmeden Haleb ve Şam'ı kendi adına ele geçirmesini istiyordu, ama Fransa kralı VII. Louis, bunu razı olmamıştı.

Arası açılan karı koca, 1149 yılında Kudüs'ten ülkelerine dönüşte, ayrı gemilerde İtalya'ya yolculuk ettiler. Louis, Doğu Roma İmparatoru Manuel'e çok kızgındı ve başına gelenlerden onu suçluyordu. Dönerken Sicilya Kralı II. Roger'e uğrayıp, onunla Manuel'e karşı bir ittifak kurmayı planlıyordu. Louis 1149 yazı başında, Sicilya Krallığına ait gemilerle Filistin'den ayrıldı. Bu sırada Doğu Roma Sicilya savaşları devam ediyordu. Pelopponez açıklarında Doğu Roma filosu Sicilya filosuna hücum etti. Louis gemisine Venedik bayrağı çektirerek esir olmaktan zor kurtuldu. Bu sırada başka gemiler Doğu Roma'nın eline geçti. Bu ele geçen gemiler arasında Kraliçe Alienor'un gemisi de vardı. Doğu Romalılar Kraliçeyi bir süre ellerinde tutup, sonra serbest bıraktılar.

Yoluna devam eden Louis, II. Roger ile buluşarak, Doğu Roma aleyhine kararlar aldı. Bu kararlar arasında Constantinopolis'e bir Haçlı seferi düzenlemek de vardı. Batıda 2. Haçlı seferinde uğranan başarısızlığı herkes Doğu Roma İmparatoru Manuel'in üzerine atıyordu. Bu nedenle prestijleri iyice sarsılmış olan Papa III. Eugenius ve Bernard, Doğu Roma üzerine yapılacak bir haçlı seferine sıcak bakıp, destekledi̇ler. Ama 2. Haçlı seferinde iyice ezilen asiller ve halk yeni bir sefere istekli değildi. Konu rafa kaldırıldı.

Fransız kralının bu Haçlı seferine katılması ona çok pahalıya mal olmuştu. Parasal yönden kraliyet hazinesi nerede ise erimişti. Politik yönden iki yıl ülkesi dışında kaldığından büyük senyörlerin krala olan bağları zayıflamıştı. Askeri olarak büyük bir orduyu, şövalyelerini kaybetmişti. Haçlı seferi tam bir hezimetti. Aile ve hanedan olarak VII. Louis ile Alienor'un arası iyice açılmıştı. Kral Alienor'un miras olarak getirdiği toprakları, Alienor vassallarını geri aldığı için tekrar kaybetmişti.

1149 da VII. Louis Alienor'dan ayrılmayı düşündü ise de Papa III. Eugene onu evliliğin devamına mecbur etti. Kral hep ayrılmayı düşünerek çözüm arıyordu. Sonunda, 1152 yılında, 147

Beaugency Sinod Meclisi, Kral ile Alienor arasında 4cü ve 5 ci dereceden bir akrabalık ilişkisi bularak evliliği iptal etti.

İlk evliliğinin iptalinden 6 hafta sonra, Alienor, geleceğin İngiltere kralı olacak Henri d'Anjou

ile evlendi. Alienor ve Henri d'Anjou kısa bir süre önce sarayda karşılaşıp, tanışmışlardı.

Çiftin 5 oğlu ve 3 kızı oldu. Bunlardan biri İngiltere kralı Arslan Yürekli Richard (- 1199) , diğer biri de yine İngiltere kralı olan topraksız Jean (1199 – 1216) dır.

1149 yılına gelindiğinde Antakya Prinkepsi Raymond ile Nureddin arasındaki mücadele devam ediyordu. Nureddin Asi nehrinin doğusundaki İnab kalesini kuşattı. Raymond kaleyi kurtarmak için harekete geçti. Ancak kuvvetleri 29 Haziran 1149 tarihinde Nureddin tarafından imha edildi. Maraş Senyörü Renaud, İsmaili reisi Ali bin Vefa ve Raymond öldüler. Bundan sonra Nureddin Antakya topraklarının büyük bir kısmını ele geçirdi. Antalya kontluğunda dar bir kıyı şeridi kalmıştı.

İnab savaşı

148

Gazne Kentinin Sonu

Gazne'den geri kalan

Haçlılara ve Doğu Roma İmparatorluğuna karşı önemli zaferler kazanan Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut, Anadolu Selçuklu devletini tekrar güçlendirmiş ve Anadolu'nun tek hâkimi haline getirmişti. Sultan Mesut yanında oğlu II. Kılıç Arslan olduğu halde, 1149 yılında Maraş'ı Haçlılardan aldı. Böylece Haçlıların Maraş'taki hâkimiyeti sona ermiş oldu. Bundan sonra bölgedeki Türkler ve Ermeniler arasında zaman zaman

sorunlar yaşanacaktır. Aynı yıl, az önce gördüğümüz gibi, Zengi'nin oğlu Nureddin de Antakya topraklarını istila etmiş ve Antakya prensi ölmüştü. 1150 yılında da Göksun, Behisni, Göynük, Gaziantep, Dülük ve Raban kentlerini fethetti. Buraları oğlu Kılıç Arslan'ın yönetimine bıraktı.

Irak Selçuklu Sultanı Mesut Hasbey Belengeri'yi görevden almak hususunda, Sultan Sencer'in sözünü dinlememişti. Sencer, Irak Selçuklu Sultanı Mesut'u yola getirmek için ordusu ile Rey'e gitti. Mesut Rey'de amcasını ziyaret edip, ona bağlılığını bir daha sundu. Bu arada ne konuşuldu ise, ondan sonra Mesut ölene kadar Hasbey'in sesi kesildi (1150).

Gaznelilere isyan ettikleri için cezalandırılan Gurların yeni şefi Alâeddin Hüseyin (Cihansız) intikam yemini etmişti. Alâeddin Hüseyin güç topladıktan sonra davranışları çevrede öyle korku uyandırdı ki, adı kendinden önce gitmeye başladı. Gazne üzerine yürüdü. Gur ve Gazne orduları peş peşe üç defa savaştılar. Her üç savaşı da Gurlar kazandı. Son savaş Gazne kenti önlerinde olmuştu. Bu savaşa Behramşah'ın askerlerinin yanı sıra Gazne kenti halkı da katıldı. Böylece son savaş, Gazneliler açısından bir top yekûn savaş hüviyeti kazanmıştı. Son savaşı da kaybeden Behram Şah Hindistan'a kaçtı. 1150 tarihinde Gazne'ye giren Alâeddin tüm erkekleri kılıçtan geçirdi, kadınlara tecavüz edildi, tüm kent yıkılarak yerle bir oldu.

Sonra kent ateşe verildi. Kent 7 gün 7 gece yandı ve yanacak bir şey kalmayınca da söndü.

Alâeddin Bey Gazne yanarken, yıkıntıların üzerinde şarkılar söylüyordu.

Gazne Sultanlarının mezarları açılarak, onların iskeletleri de yakıldı. Alâeddin Hüseyin, kendi kardeşlerinin cenazelerini de Gazne kentinden Gur topraklarına taşıttı. Sonra Bust üzerine yürüdü. Burası da yağmalandı, yaşayan kimse kalmadı. Su kanalları ve kuyuları kumla doldurudu. Ülke çöl oldu. Gurlar şimdi kaçan Gaznelilerin peşine düşmüşlerdi.

Gaznelilerin çok güzel ve görkemli eserler yaptırdığını biliyoruz. Ama Gurlar bunları yerle bir etmişlerdir. Gaznelilerden bize de fazla bir şey gelememiştir. Elimizde birkaç harabe vardır.

Gazneli Mahmut'un mezarı, Bust kemeri, Gazne'deki yıldız şeklinde iki minarenin temelleri, Laşkari Bazar sarayının son derece görkemli duvarları eldeki bölük pörçük malzemedir. Bu eserlerden ele çiniler, hayvan ve insan figürleri, geometrik desenler geçmiştir. Gazne'de resim yapılmıştır ve hem de özgündür. Müslümanlığa rağmen resim kullanılmıştır.

XX yüzyıl Türkiye'sinde yoğun olarak Tunceli ve Bingöl'de Zaza etnik gurubu yaşamaktadır.

Zazalar yerleşik kültüre aşinadırlar. Bahçecilik kültürleri çok gelişmiştir. Zaza sadece Türkiye'de rastlanan etnik bir gruptur. Zazalar kendileri ise Horasan kökenli olduğu hissiyatına sahiptirler. Bazı Türk araştırmacıları Zazaları köken itibarı ile Horasan, Harzem, Gur ve Karluk Türkleri ile ilişkilendirmektedirler. Daha ileride göreceğimiz gibi Gurlarla ilişkilendirme, Moğollardan kaçarken bu bölgeye gelip, ordusuna Gurları alacak olan Harzemşahlı Celaleddin nedeniyledir. Celaleddin sonra ordusu ile Anadolu'ya gelecek ve böylece Zazalar'da Anadolu'ya gelmiş olacaklardır. Konuya ileride tekrar değinilecektir.

1150 yılında Dımaşk egemeni Emir Unur ölmüştü. Nureddin kenti hâkimiyeti altına almaya çalışıyordu. Bu sırada Antakya'ya gitmek üzere yola çıkan Tell-Başir egemeni Joscelin, Türkler tarafından esir alındı. Halep valisine teslim edilen Joscelin hapse atıldı. Joscelin hapiste 9 yıl kaldıktan sonra orada öldü.

Joscelin esir düşünce Tell-Başir sahipsiz kalmıştı. Tell- Başir'de Joscelin'in eşi Kontes Beatrice yönetimi ele aldı. Kale önce Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut, sonra da Musul atabeyi Nureddin tarafından kuşatıldı, ama alınamadı. Tell-Başir'e akın akın Frenk ve Ermeni mülteciler geliyordu. Beatrice'in kaleyi daha fazla koruyacak takati kalmamıştı. O da topraklarını Doğu Roma İmparatoruna para karşılığı sattı.

Anadolu'da ise Anadolu Selçuklu Sultan Mesut'un hâkimiyeti devam ediyordu. 1151 yılında Ayntab ve Delük Haçlılardan geri aldı. Böylece

Güneydoğu Anadolu'daki Haçlı hâkimiyeti büyük darbe yemişti.

1151 yılında Ermeni prensi II. Toros, Doğu Roma'nın elindeki kaleleri geri almaya çalıştı.

Bunun üzerine Doğu Roma İmparatoru I. Manuel, amcasının çocuğu Andronikos

komutasında bir orduyu Kilikya'ya (Çukurova) yolladı. Doğu Roma kuvvetleri 12.000

süvariden oluşuyordu. Doğu Roma kuvvetleri, II. Toros'un bulunduğu Misis kentini kuşattılar. II. Toros gece bir huruç hareketi yaparak bir kısım askerleri öldürdü, bazı üst kademe komutanları da esir aldı. Sağ kalan Doğu Roma askerlerini de Ermeniler yağmaladılar.

Gazne, Gur mücadelesi aslında Büyük Selçuklu devletinin vassallı olan iki devletin mücadelesiydi. Sultan Sencer, kendine bağlı devletlerin, kendi iznini almadan fetih yapmasına müsaade etmezdi. Ama bu sefer, herhalde kendini yeterli güçte görmediğinden olacak, bu mücadeleye karışmamıştı. Ancak kendisine bağımlı davranan Berhamşah'ı tercih edeceği düşünülmelidir. Gur başkanı Alâeddin Hüseyin Gazne savaşından sonra Büyük Selçuklu 150

devletinin vassallığını kabul etmeyen, bağımsız bir devlet tutumu takınmıştı. Alâeddin kendi kendine Sultan unvanını almış, Sultan Sencer'e yıllık vergiyi yollamamıştır.

Sultan Sencer işi epey ağırdan aldıktan sonra Gurların üzerine ordusu ile yürüdü. Kendisine yardıma gelmesi için Sistan meliki Tacüddin Ebul-Fazl'ı çağırdı. Sencer, daha önce de defalarca Tacüddin Ebul-Fazl'ı çağırmış, ama o hastalığı nedeniyle daha önceki davetlere katılamamıştı. Hatta Sencer'in mektuplarına bile cevap verememişti. Sencer, Gur başkanı Alâeddin'in aklının başına gelmesi için çok yavaş ilerliyordu. Sözün kısası, Gurlardan bir anlaşma teklifi gelse, Sultan Sencer geçmişi unutmaya hazırdı.

Savaştan bir gün önce, Gur hükümdarı, kendi ordusunun arkasında kalan araziyi sular altında bırakarak, kendi ordusunun kaçış yolunu tıkamış oldu.

Haziran 1152 tarihinde savaş başlayıp, iki ordu temas edince, Gur ordusunda yaklaşık sayıları 6 bin civarında olan Oğuz ve Kalac Türkleri, Gur ordusunu terk ederek, Sultan Sencer'in ordusuna geçtiler. Selçuklu tarafına geçenler Gur ordusundaki bütün Oğuzlar ve Kalaclar değildi. Gur ordusu mağlup oldu, asker ve subayları sular altında kalarak boğuldular. Yok edilen Gur ordusu mensubu sayısı 30

binden fazlaydı. Bu zafer Katwan savaşından beri Sultan Sencer'in kazandığı ilk büyük savaştı.

Kaçmaya çalışan Gur hükümdarı Alâeddin Hüseyin de yakalandı. Sultan onu öldürmeyip, bir deveye zincirleyerek, yanında Selçuk başkentine götürdü. Alâeddin, Sultanın sarayında kalırken kısa sürede Sultanın güvenini kazandı. Sultan ona güvenirken, o da bir nedimi olarak Sultana hizmet ediyordu. Karşılıklı güven iyice pekişince de Sultan Sencer Alâeddin Hüseyin'e tahtını iade etti. Hatta ona hazine ve sürülerini de emanet etti. Alâeddin'den Oğuzları itaati altına almasını istedi.

1152 yılında Alman İmparatoru Konrad öldü. Yerine Friedrich Barbarossa tahta geçti.

Barbarossa ile birlikte Almanya'nın siyaseti de değişti. Nasıl Doğu Roma tek İmparatorluk olmak istiyorsa, Almanya da öyle tek İmparatorluk olmak istiyordu. Friedrich, Doğu Roma'nın İtalya üzerindeki iddialarına karşı çıkıyor, Manuel Komnenos'u Roma İmparatoru olarak tanımıyordu. Artık Doğu Roma ve Almanya dost değil rakiptiler.

1152 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut'un Danışmendoğulları ile arası açıldı. Sultan Malatya'yı kuşattı. Danişmendoğlu Zülkarneyn ve annesi Sultan'ın katına çıkıp, af dileyip, itaatlerini arz ettiler. Sultan'da Danişmendoğullarına ilişmedi.

Ermeni prensi II. Toros, Anazarba, Misis, Tarsus ve Adana'yı Doğu Roma'dan aldı. Anadolu Selçuklu Sultanı bu hareketlenmeyi bir tehdit olarak algılayarak, Toros'un üzerine yürüdü.

Ama o itaatini arz edince geri döndü. Toros taktik icabı itaatkâr görünmüştü, Sultan Mesut dönünce, Haçlılarla işbirliği yaparak Selçuklu

topraklarını tehdit etmeye başladı. Bunun üzerine Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut da ordusu ile Çukurova'ya geldi. Ancak burada veba

sonucu atları öldü ve ordusu atsız kaldı. Bunun üzerine Sultan Mesut harekâtını tamamlayamadan Konya'ya geri döndü. Bu harekât Anadolu Selçuklularına çok pahalıya mal olmuştur. Anadolu Selçuklu Sultanı Mesut'un Çukurova'ya 2 yıl üst üste yaptığı bu seferler, Doğu Roma İmparatorunun isteğiydi. Doğu Roma bu seferlerin yapılması için Sultan Mesut'a hem altın ve gümüş vererek teşvik etmiş ve hem de vassalı olarak istemiştir.

Rum Selçuklularının başaramaması üzerine, Doğu Roma İmparatoru Manuel, Antakya Prinkepsi II. Renaud'u Toros üzerine yürümesi için teşvik etmeye ve vaatlerde bulunmaya başladı.

151

Irak Selçukluları Karmakarışık

Irak Selçuklu Sultanı Mesut, 1152 yılında öldü. Ölmeden birkaç yıl önce, Irak Selçuklu devletinin yönetimi altındaki Rey'den Azerbaycan'a, Haleb ve Erzurum'a kadar bölgede egemenliğini kabul ettirmişti. Sonunda emirleri kendine itaat ettirmiş, düşmanlarını mağlup etmişti. Ordu kuvvetliydi, halk güven ve huzura kavuşmuştu. Ancak yıllardır özlenen bu sakin tablo Mesut'un ölümü ile yine bozuldu.

Irak Selçuklu Sultanı Mesut'un ölümü üzerine, Hasbey ve komutanları, oğlu Melikşah'ı kukla bir sultan yaptılar. Zaten Sultan Mesut da ölmeden önce kardeşi Mahmut'un oğlu Melikşah'ı veliaht tayin etmişti. Melikşah güreş, boks, müzik ve eğlenceye çok düşkündü. Devlet işleri onu hiç ilgilendirmiyordu. Devleti Hasbey yönetiyordu. Tarihçiler, herkesi zenginleştirmeye çalışacağına Hasbey'in herkesi fakirleştirdiğini yazarlar. Tahta Melikşah'ı çıkaran Hasbey şimdi bundan pişman olmuştu. Melikşah tutuklandı, yerine Huzistan iktasına sahip prens Muhammed tahta çıkarıldı. Melikşah'ın Sultanlığı 4 ay sürmüştü. Muhammed yolda gelirken ona Hasbey'e dokunmayacağına dair söz verdirilmişti. Ama Muhammed tahta çıkar çıkmaz ilk iş olarak, bir tuzak hazırlatarak Hasbey'i ve Zengi Candar'ı öldürttü. İl Deniz ve Aksungur oğlu gibi güçlü komutanlar Muhammed'in

bu yaptığından hoşlanmayıp, güven ortamının ortadan kalktığını ona bildirdiler.

Muhammed, Melikşah'ı şehir dışında bir köşke gönderip, orada tutuklu tutuyordu.

Melikşah'ın adamları, onun köşkten kaçışını planladılar. Melikşah kaçarak, Huzistan'a gitti ve oraya hâkim oldu. Hasbey'in önemli adamlarından Şumla da onun yanına gitti.

İl Deniz ve Aksungur oğlu, bu iki ikta sahibi komutan, vassallık bağı ile bağlı oldukları Sultan kurala uymadı diye vassallıktan ayrılma hakkına kavuşmuşlardı. Aslında güçlü vassallar, kudretli bir Sultan istememekteydiler. Bunlar o sırada tutuklu bulunan Süleyman'ı hapisten çıkarıp, Hamedan'da Sultan ilan ettiler. Yanında az askeri kalan Muhammed İsfahan'a kaçtı.

Ancak yeni Sultan Süleyman gece gündüz durmadan içiyordu. Komutanlar ondan da memnun değildiler. Diğer yandan Süleyman, Harizmşah soyundan iki komutanın kız kardeşleri evliydi.

Komutanlar bu ilişkiden de rahatsızdılar. Komutanlar bir kurultay toplayarak, Süleyman'ın vezirinin ve iki Harzemşah kökenli komutanın tutuklanmasını kararlaştırdılar.

Süleyman bu sırada yeni evlendiği Gürcü kökenli karısı ile gerdekteydi. Komutanların kararını öğrenen Harizmşahlı karısı, zifaf odasına girerek Süleyman'a kaçmasını söyledi. O da Harizmşahlılarla birlikte hemen kaçtı. Gürcü karısı arkada kalmıştı. Bunun üzerine Muhammed tekrar Sultan oldu (1153 – 1159).

Muhammed'in Halife ile başı dertteydi. Muhammed, Halifeden, adına hutbe okutarak, onaylamasını istedi. Halife, Hasbey'i öldürmesini bahane ederek, Muhammed'i sultan olarak tanımak istemiyordu. Bağdat'taki Selçuklu komutanı kovuldu. Irak'taki Selçuklu komutanlarına ait iktalar Halife tarafından alınarak, kendi adamlarına dağıtıldı.

Halife, Irak Sultanı Mesut’a Türk köle satın almamak için yemin vermişti. O da yeminini bozmadan Ermeni ve Rum köle askerler topluyordu. Bu arada yanında eskiden kalan Türk kökenli kölesi Türsek vardı. Halife Türsek’i başkomutan yaptı. Halife devleti güçleniyor ve oturuyordu. Irak eyaletlerine valiler atandı. Güçlü bir istihbarat ağı kurdu. Bağdat surları güçlendirildi. Ordu Irak Selçukluları ile yapılacak bir savaşa hazırlanmaya başladı. Bu sırada Irak’ta iktalarını kaybeden komutanlar da Sultan Muhammed’i Halife üzerine bir sefere ikna etmeye çalışıyorlardı. Ama Muhammed Bağdat üzerine yürümekten çekiniyordu. Bunun üzerine komutanlar biz yaparız senin gelmene gerek yok dediler.

Almanya kralı Friedrich Barbarossa, Papa III. Eugenius'la çatışmaya girdi. Papayı Konstanz Anlaşması'nı imzalamak zorunda bıraktı (1153).

153

Sultan Sencer’in Esareti

Bu sırada Afganistan’da, Karluk baskısı ile Belh çevresine yerleşmiş olan Oğuzlar doğrudan Sencer’e bağlıydılar ve yılda 24 bin koyun vergi veriyorlardı. Bu Oğuzların vergisini almaya gelen vergici memurlar koyunları beğenmemiş görünüp, rüşvet istediler. Bunun üzerine Oğuzlar vergi memurunu öldürdüler. Vergi memurları ile birlikte koyun seçmeye giden aşçıbaşı korkup, durumu Sencer’e bildiremedi. Aşçıbaşı 24 bin koyunun vergisini cebinden ödedi. Olayı öğrenen Belh valisi Kamac (Kumaç), Oğuzların otlak sınırını aştığını bahane ederek bu Oğuzlara şıhne olmak istedi. Hatırlanacağı gibi Kamac, Sultan Sencer’la birlikte her savaşa katılmış, Sultanın güvenini defalarca kazanmış bir emirdi. Ayrıca Kamac Sencer’e şıhne olursa 25 bin yerine 30 bin koyun vergi vereceğini de söyledi. Belh valisi bu Oğuzlara şıhne atandı.

Şıhne olan vali, öldürülen vergi memurunun kanı için diyet istedi. Oğuzları otlaklarından kovdu. Oğuzlar doğrudan saraya bağlı olmayı sürdürmek istiyorlardı. Saraydan çıkıp, şıhneye bağlanmayı aşağılatıcı bulmuş olmalılar. “ Biz Sencer’in has raiyetiyiz “ diyerek şıhnenin emri altına girmediler. Vali onları basmasın diye bir araya toplandılar, çevredeki başka Türkmen kabileleri de onlara katıldı. Yapılan savaşı Oğuzlar kazandılar,

Belh valisi ve şıhne Kamac (Kumaç) yenildi. Kumaç ve oğlu öldürüldü. Belh ve çevresini Oğuzlar yağmaladılar.

Haber Merv'e ulaşınca Sultan Sencer Oğuzların üzerine bizzat yürüme kararı verdi. Korkan Oğuzlar, Sencer'e elçiler yolladılar: " Kamac (Kumaç), ocağımıza kast etmişti. Çoluk çocuğumuz için mecburen savaştık " dediler. Kamac ve oğlunun diyeti olarak Sencer'e 100

bin dinar ve 100 Türk delikanlısı vermeyi önerdiler. Ama Sencer dinlemedi, Oğuzların üzerine ordusu ile yürümeye devam etti.

Aslında Selçuklu geldiği kabilesinden kopmuştu. Artık o Oğuzlara hem güvenmiyor ve hem de onları hakir görüyordu. Pek çok tarafından şüphe ile karşılansa da Cüzcani şöyle bir öykü anlatmaktadır. Sencer, Gur hakanını esir aldıktan sonra, ona ülkesini ve hazinesini geri verdi.

Ayrıca ona kendi hazine ve sürülerini emanet etti. Şöyle dedi : " Sen benim kardeşimsin.

Oğuzları itaat altına alırsak, emaneti bana geri verirsin. Yenilip da saltanatımız biterse, hazine ve sürülerin Oğuzlarda olacağına sende olmaları daha iyidir. "

Sencer Oğuzların dersini vermeye kararlıydı. Oğuzlar kadın, çoluk çocuk karşı çıkıp yalvardılar. 100 bin dinar ve 100 Türk gencine ilave hane başına 7 batman gümüş

vereceklerini çok saygılı bir tarzda bildirdiler. Çoluk çocuk yalvar yakar olunca, Sencer geri 154

dönmeye karar vermişti ama komutanlar atının dizginine yapışarak, onu savaşa mecbur ettiler.

Bunun üzerine Sencer Oğuzlara hayır dedi.

Savaş, dar bir boğaza açılan bir yerde yapıldı. Oğuzlar çok ustaca dövüşüp, tüm bozkır taktiklerini uyguladılar. Selçuklu ordusu bozguna uğradı. 1153 yılı baharında Sencer Oğuzlara tutsak düştü. Oğuzlar Sultanı tahtına

oturtup, etek öptüler. Sultan Sencer hem esirdi ve hem de sultandı. Oğuzlar bir yandan Sencer'i Sultan olarak tutarken, bir yandan da Merv'i yağmaladılar. Bu davranışı kimse yadırgamasın, hakanın mülkünü yağmalama çok eski bir Türk âdeti ve hakkıdır. Türkler Müslüman olmakla, o tarihlerde daha adetlerinden vazgeçmiş

değillerdi.

Oğuzlar Sultan Sencer'i demir bir kafes içinde yanlarında taşıyorlardı. Gittikleri her yere onu da beraber götürüyorlardı. Amaçları daha önce Selçukluların yaptığı gibi Horasan'ı ele geçirmekti. Horasan'a Selçuklar hâkim olurken, Oğuz akınlarından bıkmış olan Kentler onları bir kurtarıcı gibi karşılamış ve hatta davet etmişlerdi. Şimdi ise kentler yeni fatihlere direniyordu.

İngiltere'de Akitanyalı Alienor ile II. Henri'nin evlilikleri öksürmeye başlamıştı. Alienor'un adı hafif meşrep hanıma çıkmışsa da evliliklerinin ilk yıllarından itibaren, Alienor kocasının onu aldatışlarından çok çekmiştir. Çiftin ilk oğulları Guillaume (1153) ve Henri'nin gayri meşru çocuğu Henri kısa aralıklarla doğdular. Kralın bundan sonra daha pek çok gayri meşru çocuğu oldu.

Suriye'de Nureddin Mahmut'un güç kazanması şöyle cereyan etmişti. Şam hâkimi Selçuk oğlu Dukak'ın atabeyi olan Türk Tuğ Tekindi. Bu Atabey daha sonra kendi hanedanı olan Börü hanedanını kuracaktı. Şam ileri gelenleri (eşraf), Tuğ Tekin'e karşıydılar ve yerine Nureddin'i geçirdiler. Nureddin, Aksagun'un torunu, İmadettin Zengi'nin oğluydu.

II. Haçlı seferleri Batı Avrupa'da büyük üzüntü ve hayal kırıklığı yarattı. Buna karşılık İslam âleminde Haçlılara karşı birlik ve beraberliği arttırdı. İkinci Haçlı seferinden sonra, Suriye Atabeyi Nureddin Mahmut 1154 yılında Dımaşk'ı (Şam) alarak güçlendi. Hatırlanacağı gibi eskiden Şam hem Haçlılara haraç ödüyordu ve hem de sık sık onlarla işbirliği yapıyordu.

Nureddin bu gelişme ile İslam dünyasında saygınlık kazandı. Eyyub ve oğulları da Nureddin Mahmut'un hizmetine girdiler. Nureddin Şam'ı da aldıktan sonra tüm Suriye'yi yönetimi altında birleştirdi. Nureddin 1147 ile 1174 arasında yönetimde kalmıştır.

1154 yılında Artukoğlu Timurtaş öldü. Yerine Artukoğulları tahtına oğlu Necmeddin Alp geçti.

Bu sırada Tapınak Şövalyeleri inanılmaz zenginleşmiş ve güçlenmişlerdi. Kudüs'te 700

şövalye ve 2400 hizmetli, Eski dünyanın en önemli noktalarında 3468 şatoları vardı. Örgüt o kadar güçlenmişti ki krallar ve devletler arasındaki anlaşmazlıklarda hakem rolü oynuyorlardı.

Anadolu'da Ani kenti Fahreddin Şeddad'ın yönetimindeydi. Fahreddin Şeddad, İzzeddin Saltuk'un kızı ile nışanlanmıştı. İzzeddin kızını başkasına verdi. Fahreddin Şeddad nişanlısını başkasına veren İzzeddin Saltuk'a kızarak, onun Gürcü kralı Dimitri'nin tuzağına düşmesine yardımcı oldu. Esir düşen İzzeddin Saltuk, Gürcü Kralına bir daha kılıç çekmeyeceği sözü ve 100.000 dinar fidye vererek kurtuldu (1154).

155

Batı Müslümanlarındaki gelişmeler

Muvahhidler

Muvahhitler, Fas Berberiliği ile Endülüs İspanya'sını birleştirmişlerdi. Normanlar Sicilya'dan Afrika'yı tehdit etmeye başlayınca, Doğu Magrip de

Muvahhitler devletinin etkisine girdi.

Artık tüm Batı Müslümanlığı Muvahhitlerin etki ve yönetimi altındaydı. Bunun dışında sadece Banu Ganiya kaldı. Murabıtlerden gelen bir dal Balear adalarına çekilmiş, korsanlık yaparak mevzileniyorlardı.

Muvahhitler denizlerde de kuvvetli idiler. Bu Akdeniz'e göreceli bir barış getirdi. Bu ortamda da ticaret hızla gelişti. Bu sırada Batı Avrupa ile ticaret Piza, Cenova ve Marsilyalıların elindeydi. Venedik daha fazla Doğu ticaretini elinde tutuyordu. Bu İtalyan tüccar kent devletleri, Kuzey Afrika'da ayrıcalık kazandıkları limanlarla iş yapıyorlardı. Muvahhitler, ayrıcalıklı limanlardaki pazarı kontrol ederek, bir anlamda ticareti de kontrol eder oldular. Bu limanlara Nijerya'dan altın, Sudan'dan yiyecek maddeleri geliyordu.

Ancak, Endülüs üzerindeki Hıristiyan emelleri bitmemişti. Hıristiyan baskısı yavaş yavaş

tekrar artmaya başladı. Doğu Müslümanlığı kendi derdine düşmüştü, kimseye yardım edebilecek halde değildi. Batıdaki İbni Arabi gibi büyük zekâlar, toparlanıp, kendilerini daha az baskı altında hissedecekleri ve kültürlerinin beşiği olan Doğuya göçmeye başladılar.

Avrupa'da Tarım

1150 yıllarına gelindiğinde Batı Avrupa'da yeni tarım toprağı kazanma çabaları nerede ise bitmişti. Yine bazı yerlerde yer yer tarım toprağı kazanma faaliyetleri olsa bile buna karşılık, eskiden kazanılan bazı araziler verimsizlik nedeniyle terk edilmişlerdi. Buralarda birkaç defa üst üste yapılan ekin ekme faaliyeti istenen sonucu vermeyince arazi kendi haline bırakılmıştı.

Yeni tarım arazileri açmak isteyenler, artık senyörlerin veya köylerin direnci ile karşılaşarak, açıcılık yapamıyorlardı. Senyörler ve köyler kendi otlak ve bataklık haklarını koruyorlardı.

Sonuçta 1150 yılından sonra Batı Avrupa'da ekilebilir arazi yüz ölçümünün pek değişmeden, sabit kaldığı söylenebilinir.

XI. yüzyıldaki büyük atılımdan beri, tarım tekniği de değişmemişti. Diğer yandan dokuma tezgâhlarının artışı hayvan sayısını arttırıyor, bu da ekilebilir araziler aleyhine çalışan bir durum yaratıyordu. Ekilmemiş topraklar şimdi çok karlıydı. Oralarda beslenen koyun ve sığırlardan toprak ürünlerine göre daha iyi gelir gelmekteydi. Ancak, tarım topraklarının artışı durmuş olmasına rağmen nüfus artışı durmamıştı. Kırsal alan şimdi çok kalabalıklaşmış ve köylü nüfusu zor besler duruma gelmişti. Nüfustaki çoğalış sürecek ve gelecekte toprak nüfusu besleyemez hale gelecekti.

XII. ve XIII. Yüzyıllarda köylülerin durumu, Batı ve Doğu Avrupa'da birbirine zıt gelişti.

Batıda düzeliyordu. Fransa ve Almanya'da senyörler yedek topraklarını doğrudan işletmeye son vererek bunları kiraya vermeye başlamıştı. Kiracıların kiracılıkları irsi olarak devam ediyordu. Kendi ektiği toprağı kalmayan efendinin angarya ihtiyacı da azalmıştı. Kira angaryanın yerini tutar oldu. Enflasyon kira değerini düşürüp, nerede ise yoka getiriyordu.

Kiralar ve angaryalar ise, öyle pek de efendinin keyfine tabi değildi. Törelerle belirlenip, sınırlandırılmıştı.

Şimdi artık toprak üzerindeki hakları tanınmamış köylüleri topraktan çıkarmak daha güçleşmişti. İngiltere'de toprağı işleyenler kanunen arazi sahibinin keyfine tabiydiler. Bunlar arazi sahiplerinin defterine kayıtlıydılar. İşte bu kayıttan yararlanarak topraklarına sahip hale geldiler. Fransa köylerinde kiracılar aralarında anlaşıp, efendiye büyük bir para ödediler. O da yazılı bir belge ile her türlü keyfi harekette bulunmaktan vazgeçti. Kiralar, angaryalar, haraçlar, para cezaları sabit bir miktarla sınırlandı. Bu belge, serfleri hür insanlar haline getiriyordu.

Doğu Avrupa'da ise bunların tersi oluyordu. Hür köylüler, büyük toprak ağalarının altında serfler haline geliyorlardı. Almanlar yerli Slavları haftanın yarısında angaryaya tabi tutuyorlardı. Polonya'da, Rusya'da köylülük aşağı bir konuma inmeye başladı ve aşağılanır oldu. Bu aşağılanmanın benzeri Batı Avrupa'da 3 asır önce olmuştu.

Bu sırada Avrupa'nın kuzey ve doğusunda Hıristiyanlık hala ilerliyordu ve buna paralel yeni tarım toprakları açılıyor, yeni köyler kuruluyordu. Örneğin İskandinavya böyle bir yerdi.

Doğu Avrupa ovalarında ise durmuş olan Almanların ilerleyişi yeniden başlamıştı.

157

Asırlar önce, Almanlar, doğudan gelen akınları nasıl durduracaklarını düşünüyorlardı. Sonra bunları durdurabilmişler ve daha sonra da kendileri Doğuya doğru genişlemeye başlamışlardı.

Bu sırada Slavlar bir yandan gittikçe Hıristiyanlaşırken, diğer yandan yavaş yavaş prenslikler şeklinde örgütleniyorlardı. Bu Almanların doğuya açılışını frenlemiş ve hatta yer yer geriletmişti. Slavlar hala yeterli olmayan tarım teknikleri kullanarak darı ekiyorlardı. Açlıktan kadidi çıkmış bu insanlar yarı göçebeydiler ve hala çok tehlikeliydiler.

1150 yılına gelindiğinde ise, Almanların hem nüfusları artmış ve hem de silah teknolojisi gelişmişti, sıra Almanların Doğuya doğru tekrar genişlemesindeydi. 1150 den sonra Alman din adamları Elbe ile Vistul nehirleri arasında pek çok manastır kurdular. Bu sırada sınırda yerleşmiş olan Germen prensleri, yakınlarındaki Slav prenslerini vassallıkları altına aldılar ve bununla yetinmeyip, hala çok tanrılı dinlere tapanların olduğu bölgeleri ele geçirmeye başladılar.

Yukarıda bahsettiğimiz yün veren hayvan sayısındaki artışın nedeni, insanların yünlü kumaş

isteklerinin artışıydı. Toparlanan Avrupa halkı renkli yünlü kumaşları arar olmuştu. Buna paralel olarak gelişen iş yerleri de Flandr ovasında toplanmaya başladılar. Burada aynı zamanda fuarlar da açılmaya başlandı.

Hemen hemen bütün kentlerde, büyük servet sahibi olmuş tüccarların sayısı artmıştı. Bu tüccarlar paralarını mülklere yatırmaya başladılar. Kendilerine taştan evler yaptırdılar. Borç para verirken rehin olarak taşınmaz malları aldılar. Kent çevresinden çeşitli taşınmaz mallar alarak, servetleri

üzerindeki riskleri azaltmaya çalıştılar. Servetleri kararlılık kazandı. Bir taraftan da her kentte, kente egemen bir kast oluşmuş oldu.

Flandr ovası sanayileşir ve Almanlar Doğu Avrupa'ya açılırken, Fransa'da Fransız kralı diğer büyük ve güçlü senyörlere nazaran daha elverişli koşulları yaşıyordu. Altı kuşaktan beridir kralların hep oğulları olmuştu. Böylece krallık mirası kesintisiz babadan oğla geçmiş ve bu bir ilke halinde yerleşmişti. " Capet " kraliyet ailesinin önceleri de bahsettiğimiz toprak varlığı vardı. Bu topraklar krallığın babadan oğla intikali sırasında krallığın yapışık mirası haline gelmişti. Toprağın varlığı krala güç veriyordu. 1080 yılından başlayarak, Fransız kralları, bütün dikkatlerini İle-de-France merkezli bu toprak mülkleri üzerinde yoğunlaştırdılar. Onu korudular, fırsat buldukça genişlettiler, sınırları içindeki din adamları hariç tüm senyörlere iktidarlarını kayıtsız şartsız kabul ettirdiler ve mirasçılarına bunu böyle devrettiler.

1150 yılını geçtiğimiz bu tarihlerde büyükçe ve derli toplu topraklar ekonomik olarak avantajlıydı. Bu tanıma çok güzel uyan Capet toprakları, krallığın gelişmesini desteklemeye başladı. Capetler (Fransa krallık ailesi) topraklarında sağladıkları egemenliği etraflarına yaymaya başladılar. Bir asırdan fazla bir sürede İle-de-France merkezli bu hareket güçlenerek monarşik bir iktidar kuracaktır. Fransa kralı, kendi topraklarına hükmeden, özel imtiyazlara sahip, büyük senyör iken ona yardımcı olan devlet organları çok iptidaiydi. Kralın hısımları ve dostlarından oluşmuş küçük bir gurubu vardı.

İngiltere krallığını ise, I. Henry'nin ölümü üzerine çıkan taht kavgalarını fırsat bilen Norman aristokratlarını güç kazanırken bırakmıştık. 1154 yılında, tahtta olan İngiltere kralı II. Henry

Plantagenet, yaralı monarşiyi onarmaya çalışıyordu. II. Henry İngiltere tahtındaki Plantagenet

hanedanının ilk kralıydı. Saksonlar döneminden kalma bazı temel kurumlar, monarşiyi onarma hareketinde krala yardımcı oldular. Ülke istila tehdidi altına girdiğinde, krala tüm özgür insanları silahlı kuvvetler içine alma hakkı veren ve " Ortak Kanun " adındaki krallık kanunu bir şemsiye görevi yapıyordu. Bunun altında tüm halkı temsil eden yerel meclisler 158

vardı. İngiliz monarşisi işte bu eski kurumlara dayanarak hızla yeni organlar ihdas etti. Şerif denen kralın otoritesi ile donatılmış yerel görevliler oluşturuldu. Merkezde bir adalet divanı kuruldu. Belli dönemlerde krallığı dolaşan ve mali denetim de yapan yargıçlar sistemi yürürlüğe sokuldu. Kısa bir süre içinde merkezdeki adalet divanı ikiye bölündü. “ Orta Sıra “

denen bir gurup merkezde kaldı. “ Kral Sırası “ denen diğer bölüm kralla birlikte dolaşır oldu.

İngiltere krallığı organlarını kurarak sağlamlaşıyordu. Sonuçta 1135 yılında başlayan İngiltere’nin anarşi dönemi 1154 yılında Anglo-Norman Hanedanlığı olan Angevin

(Plantagenet) krallarının başarısı ile sonuçlanıyordu.

Angevinler Normandiya'yı, İngiltere'yi, Maine'i, Anjou'yu, Touraine'i, Gaskonya'yı, Saintogne'u ve Akitanya'yı kontrol ediyorlardı. Bu oldukça büyük toprak kontrolüne bakarak buna Angevin imparatorluğu dendiği bile olmaktadır. Bu dönemde İngiltere kralı hala Fransa kralının vassallı idi.

Henry II, İngiltere Kralı

159

Batı Avrupa Değişmeye Devam Ediyor

Batı Avrupa'da genel olarak iktisadi koşullar değişip, hayat seviyesi yükselmeye başlayınca, dünya zevklerini aramada da artış oldu. Hatırlanacağı gibi önce Şövalyeler kibar âlemi toplantıları düzenlemeye başlamışlardı. Bu XII. Asırda bütün Avrupa'ya yayıldı. Ayrıca artık Asiller meclisinde de kadın vardı. Kadının toplantılara katılıp, erkeğin yanında yer alması, ortaya gözde bir kadın rolü çıkardı. Kadınla birlikte gelişen yeni görgü kuralları, aşklar, hiç Hıristiyan kadın erkek ilişkilerine uymuyordu.

Diğer bir yandan yüksek sınıftan olanlar için bir seçicilik başlamıştı. Seçicilik beraberinde inceleme gereğini getirdi. İnceleme başlayınca, Kilisenin emrettiği görevler ve kavramlar da bu incelemenin dışında kalamazdı. Başlayan sapmalar, dünyevi aşk ile birleşince Hıristiyan kavramlar güme gittiler.

Trubadurlarda zaten bu dünyadan ayrılmanın hüznü vardı. Şimdi dünya zevkleri de ortaya çıkınca, ölüm korkusu kalplere indi. Hıristiyanların dediği gibi ölüm yolculuğun sonu, sakin ve güzel bir hayatın başlangıcı olarak görülmemeye başlandı. Ölüm, kökünden söküp çıkartmaya benzetilmeye başlamıştı.

Aşk ise sadece kadınlara karşı duyulan bir his değildi. Birileri de paraya aşıktılar. Ticaretin kazanç aşkı, burjuvaların paranın gücüne duydukları aşk, bütün bunlar da Hıristiyan öğretisi ile pek uyuşmuyordu. Acıma ortadan kalkıp, gitmişti.

Bütün bu sayılanlar sadece din dışı çevreleri değil, din adamlarını bile Hıristiyan emir ve kurallarına kulak asmamaya götürüyordu. Bunlar

gelecekte Papaların önüne engeller olarak çıkacaktı.

Bu asrın başından itibaren, diyalektik bir düşünce tarzı ufak bir aydın topluluğu içinde filizlenmeye başladı. İspanya ve İtalya'da Arapçadan Latinceye çevrilen Aristo'nun eserlerine karşı coşkulu, tutkulu ve büyük bir ilgi vardı. Doğu Roma ile kültürel ilişkiler yeniden başlamıştı. Bu Hıristiyanlık öncesi edebiyatla da doğrudan bir karşılaşma demekti. Aristo'nun Yunanca el yazmaları, Müslüman yorumcuların yorumlarından sıyrılmış olarak gözler önüne seriliyordu. Bu bozulmamış hal Aristo'yu daha çekici, daha öğretici yapıyordu. Aydınlar en yetkin hocaların olduğu ve en iyi kitapların bulunduğu birkaç büyük merkezde toplanmaya başlamışlardı. Bolonya Roma hukukunda öne çıkmıştı. Paris ise sanatta ve ilahiyat araştırmalarında başı çekiyordu. Paris'de Katedral rahiplerinin okulları ile daha özgür olan kent okulları yarışıyordu. Yarışta katedral okullarının elinde " öğrenim belgesi " verebilmek 160

gibi bir ayrıcalık vardı. Ama diğer okullarda düşünce çok daha rahat akıyordu. Bu özgür düşünceye doğru giden yol papa ve kilise otoritesi önünde gittikçe daha dirençli bir duvar örüyordu.

Para ekonomisi ortaya çıktığından beri Kilise para babaları ile yakın ilişki kurmuş, kendi de giderek bara babası olmuştu. Artık menfaatleri açısından Kilise ile para babalarının menfaati aynıydı. Buna tepki olarak da ilk Hıristiyanların yoksul ülküsünü yeniden yerleştirme çabaları başlamıştı. Bu çabalar yoksul halk kesimi üzerinde etkili oldu. İnsanlara acıyan Tanrı'yla dolambaçsız duygu ve düşünce birliği kurmaya yöneldiler. Bu mistik bir eğilimdi ve herhalde Doğunun etkisi vardı. Bu eğilimin artması yerleşik Kilisenin rolünü azaltıyordu. Dinsel tavır ve uygulama da derin bir değişiklik getiriyordu.

Dünya nimetleri içine gömülmüş bir din adamından tiksiniliyordu. Kilisenin zenginlik ve vurdumduymazlığına karşı çıkılıyordu. Toplum kendi dinsel yapısında köklü değişiklikler istiyordu. Bu eğilim küçük bir gurubun doğmasına neden oldu. Bu küçük topluluk dini dünya işlerinden soyutlamak istiyordu. Yoksul ve lekesizdi. Tanrı'yı halk kitlesine şatafatsız, yalın törenlerle götürmeye çalışıyordu. Halka İncil'i kendi dilinde okutarak, onun içeriğini anlayıp, hazmetmesine çalışıyordu. Hareket çok iyi niyetli ve saftı. Ama içinde sapkınlıkları da taşıyordu. Zaten eğilimler sapkınlıkları ile

beraber var olurlardı. Bu durum Kilise için en ciddi tehlikeydi. Ama sonuçta Hıristiyan maneviyatını zenginleştirip, gençleştirecekti.

Kentlerde burjuvalar kuvvetlenmişti ve gittikçe daha da kuvvetleniyorlardı. Burjuvaların meslekleri eğitim isteyen mesleklerdi. Okuma, yazma bilmek ve o dönem Batı Avrupa'nın ticari dili olan Fransızcayı anlamaları gerekiyordu. Burjuvalar eğitim istiyorlardı da, yapmak için okulları yoktu veya yok denecek kadar az vardı.

Fransız Kraliçesi Akitanyalı Alienor'un sayesinde, Carpetler malikânesinde ve çevresinde prensler ve kontlar, edebiyat da içeren parlak toplantılar yapmaya başlamışlardı. Bu edebi toplantılar, feodallerin kendi malikânelerine de sıçradı. Şimdilik merkeze, İle-de-France'a çok yakın olmasına rağmen, Güney kökenli bu saray edebiyatı, suya atılan taşın yaydığı dalgalar gibi, gittikçe yayılıyordu. Eserler artık hızlı sesle okunacak gibi tasarlanıyordu. Yazılar kafiyeli olmuşlardı. Artık yiğitlik destanları ilk halleri gibi değildi. Yumuşadı, içlendi, psikolojik çözümlemeler taşımaya başladı ve olağanüstü bir aşk havası geldi. Destanlar böyle incelirken, ortaya bir de Saray Romanı (Roman Courtois) çıktı. Burada tema, zengin evlilik peşinde koşan genç soyluların serüvenleriydi. Bu serüvenler içinde de en büyük yeri çapkınlıklar alıyordu.

Bozkırda Kabile Düzeninde Değişme

XI. ve XII. Yüzyıllarda, Bozkırın o akraba ailelerden kurulu, eşitlikçi kabile yapısı değişti.

Kabileler içinde hem servet farklılaşması artmış ve hem de artık yerleşiklerle iç içe olan yaşam sonucu, sınıfsal yapı göçebelere de sızmıştı. Zengin aileler, küçük birimler olarak göçünce hayvanlarına daha iyi bakılacağı savı ile kabilelerinden ayrıldılar. Böylece zengin aileler bireysel ağılları olan yeni boylar oluşturdular. Kabilesinden ayrılan zengin ailelerin, hayvanlarını gütmek ve hizmetlerini gördürmek için insanlara ihtiyacı vardı. Bu sorunu kadim unagan-bogol kurumu yardımı ile çözdüler. Birtakım fakir boyları veya bey ailelerini aynı nedenle kaybetmiş boyları, zorla veya ekonomik çıkar karşılığında kendilerine bağımlı hale getirdiler.

Ancak bu yeni unagan-bogol durumundaki boylar artık efendi bir boyun tümüne değil, zengin bir ufak aileye bağımlıydılar. Zengin ailelerin unagan-bogolları dışında köleleri ve uşakları da vardı.

Yalnız, bozkırda yaşamak için sadece zengin olmak yetmezdi, savaş yeteneğinin de olması gerekirdi. Zengin aileler savaş güçlerini arttırmaya koyuldular. Bu sırada nasıl Hıristiyan dünyada şövalyeler, Müslüman dünyada gaziler ortaya çıkmışsa, bozkırda da yiğit savaşçılar olan “ nöker “ (Türkçe yoldaş) ler ortaya çıkmıştı. Nökerlerin varlığı zengin ailelerin işini kolaylaştırdı. Nökerler, macera ve vurgun için kendi boylarından ayrılmış, başka ailelerin hizmetine girmiş savaşçılardı. Nökerler kendilerine bir efendi seçtikten sonra, artık eski boylarının değil yeni ailelerinin bir ferdi sayılırlardı.

Ayrıca bir de geleneksel kan kardeşliği (anda) kurumu vardı. Kan kardeşliği sayesinde ayrı ayrı boyların savaşçıları bir araya gelir ve savaşlarda birlikte davranırlardı.

Böylece zengin ve soylu aileler, unagan-bogolları, nökerleri, andaları, uşakları ve köleleri ile yeni bir boy oluşturmuş olurlardı. Fakat bu yeni boylar, artık akrabalardan kurulu, eşitlikçi (demokratik) boylar değildi. Yeni boylar, çeşitli sınıflara ayrılmış toplama boylardı.

Göçebe feodalizmi konusunda klasikleşen eserinde SSCB bilim üyesi Vladimirtsov zengin ailelerin kendi boylarından ayrılarak yeni boylar kurmasını şöyle ele almıştır: “ Yeni ayrılan kollar, daha geniş ve iyi yaşamayı, sürüleri için olanaklar ölçüsünde daha elverişli yaylalar bulmayı ve sürek avlarında daha iyi pay almayı amaçlayan öğelerdir. Kuşkusuzdur ki, boydan ayrılanlar en zengin ailelerdi. Bunlar için bağımsız yaşamaktan korkulacak bir şey yoktu.

Bununla birlikte bir ailenin veya dalın kendi başına ayrılması, ancak himayesindekilerin, vassal ve uşaklarının yeter derecede çok olması ile olasıydı. At sürülerine bakan becerikli sürücüler ve çobanlar yeterli değildi, akınlar yapmak ve saldıran düşmanları püskürtmek için yiğit savaşçılar da gerekliydi. “

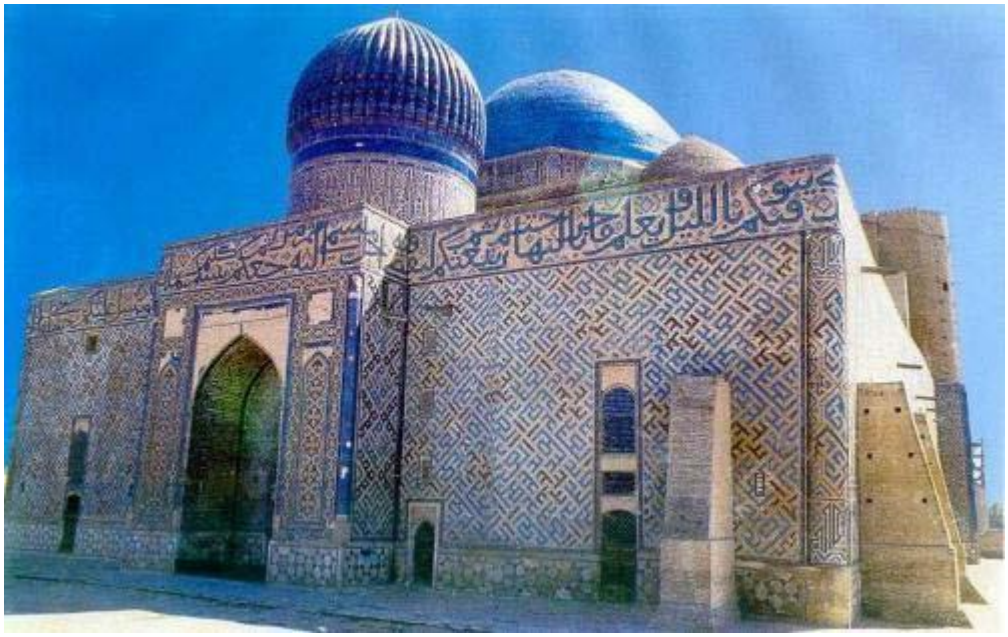

Ahmet Yesevi

Ahmet Yesevi Türbesi

XII. yüzyılın ortalarına geldiğimizde, artık Türkler arasından da çok sayıda hoca ve din adamı çıkıyordu.

Orta Asya’nın Müslüman din adamları, yazdıkları yazıları sanki tanrıdan ilham almış gibi yazmışlardır. Ama hepsi de kendilerini Türkçe ifade etmişlerdir. Bunlardan biri olan Ahmet Yesevi’nin Arslan Baba tarafından yetiştirildiğine inanılır.

Büyük Türk Mutasavvıfı Ahmet Yesevi, Kazakistan'ın Yesi şehrinde, yaygın görüşe göre 1093 yılında doğmuş ve 1166 yılında ölmüştür. İlk mürşidi Arslan Baba olmuş, sonra Yusuf-i

Hemadani'ye intisap etmiştir. Ahmet Yesevi, Arapça ve Farsça dillerini çok iyi bilmesine rağmen dil olarak Türkçeyi kullanmayı tercih etmiştir. Yesevi, Şaman dininin inanışlarını İslamiyet ile uzlaştırmaya çalışarak, İslam'ı yeni kabul eden Türklere bu dini sıcak, samimi, hoşgörülü, insan ve tanrı sevgisine dayalı bir din olarak tanıtmıştır.

“ Hikmet “ adını verdiği dörtlüklerinde Yesevi şöyle demektedir:

Benim hikmetlerim hadis hazinesidir

Kişi pay görmese, bil habistir

Benim hikmetlerim süphanın fermanı

Okuyup bilsen, hepsi Kuran'ın anlamı

Ahmet Yesevi Türk tasavvuf geleneğinin kurucusu kabul edilir. Kendisinden sonraki büyük mutasavvıflar, Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Veli ve diğerleri üzerinde belirleyici etkisi olmuştur. Bu Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bir manevi roldür. İslamiyet'i anlatan, sade ve temiz üslubu ve Türkçesi vardır. İnsanlığın ihtiyacı olan yüksek değerleri dile getirmiştir. Kardeşliğe, dostluğa, sevgi ve hoşgörüye dayalı öğretisini Türklere yaymıştır.

163

Türk'lerin İslamiyet’i anlama ve algılaması açısından Yesevi en önemli kişiliktir. Bu açıdan bakıldığında Yesevi, tüm Türk dünyası için çok önemli bir konuma sahiptir. Kendini tanıma umdesi, kültürünü, dilini, tarihini ve dinini tanımak Yesevi düşüncesinin özüdür.

Ahmet Yesevi Çilehanesi

"Pir-i Türkistan" Ahmet Yesevi, Güney Kazakistan'da, Çimkent şehrine 7 km. uzaklıktaki, Yesi şehrine 157 km. uzaklıktaki Sayram kasabasında doğmuştur. Doğum yılı

bilinmemektedir. Ancak 73 yaşında ve 1166 yılında öldüğü şeklindeki yaygın görüşe göre 1093 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Doğum yeri olarak Yesi şehri de belirtilmekte ise de anne ve babasının mezarlarının Sayram’da olması, O'nun da Sayram'da doğduğunu düşündürmektedir. Babası, Ali soyundan Şeyh İbrahim isimli bir kişidir. Annesi ise Şeyh İbrahim'in halifesi Musa Şeyh'in kızı Ayşe Hatun'dur. Rivayetlere göre önce annesini, sonra babasını kaybeden 7 yaşındaki Ahmet, ablasının himayesinde büyümüştür. Yesi'ye gelen Arslan Baba adlı bir mürşit, O'nun tahsil, terbiyesini üstlenir. Bir süre sonra Arslan Baba ölür, Yesevi de o zamanın önemli kültür ve ilim merkezlerinden olan Buhara'ya gider. Burada Hâce Yusuf-i Hemadanî’ye katılır ve onun eğitimi altına girer. Yesevi, şeyhin 4 halifesinden üçüncüsü olur ve Hamedanî'nin 1140 yılında ölümünden sonra ilk iki halifenin peşinden irşat postuna oturur. Yesevi, Buhara'da irşat postuna otururşa da, şeyhinin vaktiyle işaret ettiği şekilde Yesi'ye döner. Buhara’daki postu da Şeyh Abdülhalik Gücdûvani'ye bırakır. Ölene kadar da orada öğretisini yaymaya devam eder. Menkıbeye göre tekkesinin bahçesinde bir çilehane kazdırır, toprağın altına girer ve ömrünü burada tamamlar.

Ahmet Yesevi'nin türbesini Sultan Timur'un yaptırdığı bilinmektedir. Rivayete göre, Hoca, Timur'un rüyasına girip zafer müjdeler. Timur da Türkistan zaferinden sonra Yesi'ye gelir ve Hoca'nın kabrinin üstüne, bir şükran ifadesi olarak, büyük bir anıtmezar yaptırır. Zamanla harap olan türbe, Şibanî Han tarafından onartılır. Birçok defa tamir gören türbe, Sovyetler Birliği zamanında korumaya alınıp 1978 de ziyarete açılmış, 1989 yılında türbenin bulunduğu 164

bölge " Tarihi Kültür Koruma Mıntıkası " olarak ilân edilmiştir. Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra, Türkistan şehrindeki bu türbenin restorasyon çalışmaları Türkiye tarafından 1992 yılında başlatılmış ve 2 senede bitirilmesi ön görülmüşse de çalışmalar Temmuz 2000 e kadar sürmüş ve türbenin açılışı Ekim 2000 de Türkistan şehrinin 1500.

kuruluş yıldönümünde yapılmıştır.

Yesi'ye dönen Yesevi, Yeseviye Ocağı'nı kurmuştu. Abdülhalik Gücdûvani ise öğrencisi Muhammed Bahaüddin Nakşbend'i yetiştirerek, o dönemde Yeseviye Ocağı dışında ortaya çıkan iki büyük tarikattan birinin öncülüğünü yapmıştır. Buhara'da kurulan Nakşibendi

tarikatı, zamanla Afganistan, Hindistan ve Ortadoğu'ya yaymıştır. Nakşibendî tarikatı Sünni bir tarikattır. Türk ve Moğol Şaman dini yaygınlaşmasına tepki olarak doğmuştur. Bu nedenle Yasevilikle hiçbir ortak yanı yoktur. Buna rağmen, Ahmet Yesevi'nin Türkler arasındaki büyük itibarı nedeniyle, baştan beri Ahmet Yesevi'yi kurucusu kabul etmiştir. Hâlbuki Yesevilik Sünni olmayan Bahai, Haydari ve Bektaşi tarikatlarına Sünnilikten çok daha yakındır.

Ahmet Yesevi, Anadolu'ya hiç gelmemiş olmasına rağmen Anadolu'da tanınmış ve sevilmiştir. Bektaşi'lik, Mevlevi 'lik, Yunus Emre ekolü Yesevi'den çok etkilenmiştir.

Anadolu'ya gitmediği bilinmesine rağmen Pülümür'ün Kangallı Köyü'nde Ahmet Yesevi'ye atfedilen bir türbe vardır. Pülümür'deki bu mezar, Yesevi'nin makamı olarak, halkın muhayyilesinde gelişmiş ve türbe O'na atfedilmiştir. Bundan başka, Baskil ilçesinin Tabanbükü Köyü'nde Ahmet Yesevi kolundan gelen Hasan Dede'nin mezarının bulunduğu biliniyor. Bu köyün doğusundaki bir mezarın da Ahmet Yesevi'ye ait olduğu rivayet edilmektedir.

Yesevi dervişlerinin bir kısmı, Anadolu'nun Türkleşmesi yıllarında, 12'nci, 13'üncü ve 14'üncü yüzyıllarda, savaşçı dervişler olmuşlar " Alperen " adını almışlar, savaşmışlardır. Bir kısmı ticarete ahlak ve disiplin getiren ahlak savaşçıları olmuşlar " Ahi " adını almışlardır.

Kadınların aydınlanması yolunda uğraşmışlar " Bacıyan " olmuşlardır. Boş arazileri canlandırmak ve yeşertmek işini üstlenmişler, yolların güvenliğini sağlamışlardır. Osmanlı devletinin kurulabilmesinin ve tutunabilmesinin temelinde Gaziler, Ahiler, Bacılar ve Abdal'lar vardır.

Ahmet Yesevi tarafından yetiştirilerek, öğretiyi yayması için dört bir yana dağılan talebeleri (halifeleri) arasında Mansur Ata, Abdülmelik Ata, Süleyman Hakim Ata (Bu Türkler arasında en meşhur halifesidir), Muhammed Danişmend, Muhammed Buhari (Sarı Saltuk), Zengi Ata, Tac Ata v.s. vardır. Bu halifelerinin yetiştirdiği birçok ünlü talebe (Ahi Evran, Hacı Bektaş,

Mevlana, Taptuk Emre, Yunus Emre) Anadolu'da, Ahmet Yesevi'nin çizdiği yolda ilerlemişler ve Türk dilini, edebiyatını, kültürünü yaşatmış ve İslam dinini kendi tarzlarında gelecek nesillere aktarmışlardır. Genellikle, Yesevi şeyhleri kentlerde kent aristokrasisine karşı, köylü ve fukara sınıfın yanını tutarak ezilenden yana tavır almışlardır.

Selçukluların ve daha önce Gaznelilerin dil olarak Farsçayı tercih ettiklerinden bahsetmiştik.

Bütün bu olumsuzluklar arasında Yesi'de bilinçli bir Türk ortaya çıkmış, Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilmesine rağmen Türkçe'yi seçmiştir. Bu Türk dili açısından son derece önemli bir dönüm noktasıdır. Ahmet Yesevi, tasavvuf tarzı Türk şiirinin ilk büyük ustasıdır. Dili sade ve kolaydır. Onun sayesinde bütün bir kültürel gelenek Türkçe kurulabilmiştir. Yazdığı şiirlerin XVII. yüzyıldan kalan el yazmaları bize kadar ulaşmıştır. Özgündürler. Bunların özgün kalmasını sağlayan tabii ki çok güçlü olan sözlü anlatım geleneği ve halk ozanlarıdır. Ahmet 165

Yesevi'nin Şii olduğu söylenir, ancak hem Ahmet Yesevi'de ve hem de bu dönem Türklerinin hepsinde Şamanizm çok etkindir. Ahmet Yesevi aynı zaman da Alevilik'in çıkışını da hazırlamıştır. Şeriata karşı daima mesafeli durmuştur. Serbestlikten yana bir tavrı vardır.

Yesevi, İslam tasavvufunu esas alan, bilim, edebiyat ve sanata önem veren bir okul kurdu. Bu okulun, konuşma dili, yazışma dili, şiir ve edebiyat dili, eğitim ve öğretim dili Türkçe idi.

Buradan yetişen insanlar Türk Dünyası'nın her tarafına dağıldılar. Bu yetişenler, gittikleri her yerde Yesevi'nin Türkçe şiirlerini, yani “ hikmetlerini “ seslendirdiler. Bu şekilde yeni bir Türk edebiyatı doğdu. Bu arada, Farsça'yı kullananlar, Yesevi'yi, Türkçe yazdığı için eleştirmişlerdi. Yesevi ise bir hikmetinde şöyle demektedir.

Sevmiyorlar bilginler sizin Türkçe dilini,

Erenlerden işitsen açar gönül ilini,

Ayet - hadis anlamı Türkçe olsa duyarlar,

Anlamına erenler başı eğip uyarlar

Miskin zayıf Hoca Ahmet yedi atana rahmet

Fars dilini bilir de sevip söyler Türkçeyi

Türklerin İslam öncesi dinleri ve inanç sistemleri uzun uzun anlatılmıştı. Bilinen bir gerçektir ki, bir toplumun kabul ettiği yeni bir din, eski inançları tümüyle ortadan kaldıramaz. Eski inançlar çok defa yeni inancın içinde yaşamaya devam ederler. Bu manada Şamanizm'in Türklere ait topluluklarda devam ettiğini görebiliyoruz. Ahmet Yesevi, eski Türk inanışlarını İslamiyet ile uzlaştırmaya çalışan ve bu konuda başarılı olmuş bir kişidir.

Ahmet Yesevi, Türk toplumunun, bozkırlarda at koşturan yarı göçebe insanlar olduklarını, kadın - erkek, genç - ihtiyar, hareketli, kendi gelenek ve göreneklerini diri tutma yolunda başarılı ve mücadele ile geçen bir hayatın içinde olduklarını çok iyi biliyordu. Yesevi, Türklere, fıkıh kuralları içinde ve Arap - Acem kültürü ile iç içe girmiş bir İslam yerine, samimi ve alışık oldukları tarzda onlara hitap eden bir din ve ahlak kuralları vermiştir. Ahmet Yesevi, Türklere kendi dilleri ile ve daha da önemlisi, onların seviyesinde bir söylem tarzı ile dini inancı sunmanın, başarının temeli olacağını, görmüş ve uygulamıştır. Onun için de Türk Boyları'nın halk edebiyatından alınmış şekillerle, insanlar arasında dostluğu, sevgiyi, dayanışmayı teşvik etmiş ve dünyayı Tanrı ve insan sevgisi ile kucaklamayı öğretmiştir.

Hoca da öteki mutasavvuflar gibi, âlemi ve âlemde var olan herşeyi ilâhi aşkın eseri olarak gördüğü içindir ki, her şeyi gönülden sevmektedir. Ancak bu sevgi ile Allah'a ulaşılabileceğini söylemektedir. O'na göre Aşk'sız, Mevlâyı anlamak mümkün değildir.

Üstelik Aşk'sız kişi gerçek insan da değildir.

Dertsiz insan insan değil, bunu anlayın

Aşk'sız insan hayvan cinsi, bunu dinleyin

Gönlünüzde Aşk olursa, bana ağlayın

Ağlayanlara gerçek Aşk'ımı hediye eğledim.

Aşksızların hem canı yok, hem imânı,

Resûlullah sözün dedim mânâ hani.

Aşk davasını bana kılma, sahte aşık,

Aşık olsan, bağrın içinde göz kanı yok,

Muhabbetin şevki ile can vermese,

Boşa geçer ömrü onun, yalanı yok.

Aşk bağı sıkıntı çekip yeşertmesen,

166

Hor görülse nefsini öldürmesen,

"Allah" diyerek içe nuru doldurmasan,

Vallah, billah sende aşkın eseri yok.

Hak zikrini can içinden çıkarmasan,

Üçyüz altmış damarlarını kımıldatmasan,

Dörtyüzkırkdört kemiklerini kul eylemesen,

Yalancıdır Hakk'a aşık olduğu yok.

Rahatı bırakıp can sıkıntısını hoşlayanlar

Seherlerde canını incitip çalışanlar,

Hay-u heves, ben-benliği terk edenler,

Gerçek aşıktır, asla onun yalanı yok.

Kul Hoca Ahmet, candan geçip yola gir,

Ondan sonra erenlerin yolunu sor,

Allah diyerek, Hakk'ın yolunda canını ver,

Bu yollarda can vermesen, imkânı yok.

Ahmet Yesevi için ilahi aşk Allah aşkıdır. Bu aşk içinde olan kişi için bencillik, gösteriş, iki yüzlülük, kişisel çıkar gibi küçük hesaplar yoktur.

Nerde görsen gönlü kırık, merhem ol,

Öyle mazlum yolda kalsa, yoldaşı ol,

Mahşer günü dergâhına yakın ol,

Ben - benlik güden kişilerden kaçtım ben işte.

Ahmet Yesevi'nin bütün hikmetlerinde insana büyük değer verilir. İslam tasavvufunda insan, kâinatın kıymetlisi ve hatta özü alarak kabul edilir. Bu da insana mesuliyet yükler. İnsana düşen, " Kamil İnsan " olmaya çalışmaktır. Bu çok yüksek bir ahlaka ulaşmak demektir.

Bunun da bir yolu yaratılmışları sevmek, incitmemek ve incinmemektir. Alçak gönüllü olan insanlar, her hususta samimi olan kişilerdir.

Ahmet Yesevi, Allah'tan yana görünüp, aslında ahlaklı olmayan şeyhler ve mollalara karşı çok ciddi bir mücadele yürütmüştür.

"Talibim" deyip söylerler vallah, billâh insafsız

Namahreme bakarlar, gözlerinde yok insaf;

Kişi malını yiyerler, çünkü gönülleri değil saf

Arslan Baba'nın sözlerini işittiniz teberrük.

Zâkirim deyip ağlar, çıkmaz gözünden yaşı;

Gönüllerinde gamı yok, her an ağrıya başı;

Oyun-hile kılarlar, malûm Hüda'ya işi,

Arslan Baba'nın sözlerini işittiniz teberrük.

Yesevi, cahil olmaya karşı çıkmış, inananların aydın kişiler olması gerektiğini anlatmıştır.

Ayrıca bir başka Hikmet'inde: " Bilgisizlik her kötülüğün kaynağıdır. " demiştir. Bir başka Hikmet'inde ise:

İlim, iki inci, beden ve cana rehberdir

Can âlimi Hazret'ine yakındır

Muhabbetin şarabından içer

Öyle âlim, gerçek âlim olur dostlarım,

demiştir.

Yesevi öğretisinin ana ilkelerini şöyle özetleyebiliriz: “ Allah’ın varlığına ve tekliğine inanmak, Kuran’a uymak, İslam yolunda yürümek, İnsanın kendisini disipline etmesi, Belli zamanlarda öz eleştri yapmak. “

Ayrıca, Yesevi'liği kabul eden kişinin Hakk'ı bilmek, kalbinde Allah ve İnsan sevgisi taşımak, cömert olmak, gerçekleri kabul etmek, geçer ve doğru bilgiye sahip olmak, kanaatkar olmak, nefsine hakim olmak, kendini bilmek, gönül gözü ile görmek, felsefeye yatkın olmak gibi hasletleri kendisinde toplaması gerekiyordu.

Yesevi'nin temsil ettiği İslam'ın, Şaman dini alışkanlıklarının tamamen terk edilmesini şart koşmadığı anlatılmıştı. Bu yüzden bugün yalnızca Kazakistan'da değil, Türkistan toprakları üzerinde yaşayan Türk topluluklarının çoğunda Şaman gelenekleri İslamiyet içinde varlığını sürdürürler. Üstelik bu uygulamalar, Ahmet Yesevi'nin izinden gidenlerce Anadolu'ya ve Balkanlar'a da taşınmıştır.

Ahmet Yesevi, öğretisini " Dört Kapı " olarak bilinen şu ilkeler üzerine kurmuştur: Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat. Dört Kapı sembolizmi, İslamiyet'ten önceki Türk inançlarında da vardır. Dört Kapı ilkesi Hacı Bektaş Veli'nin öğretisine de temel oluşturmuştur. Hacı Bektaş

Veli her bir kapıya onar makam eklemiş ve " Dört Kapı, Kırk Makam " olarak adlandırılan ilkeler bütününü ortaya koymuştur.

Söylentiler Ahmet Yesevi'nin aynı anda birkaç yerde birden bulunma yeteneğine sahip olduğunu anlatmaktadırlar. Mucizeleri halk arasında hala anlatılmaktadır.

168

II. Kılıç Arslan

Anadolu Selçuklu devleti Sultanı Mesut hastalanmıştı. Ölmeden önce Anadolu'yu üç oğlu Kılıç Arslan, Şahin-Şah ve Devlet arasında bölüştürdü. Tahta da Anadolu Selçuklu Sultanı olarak II. Kılıç Arslan'ı oturttu. Diğer oğullarını ona tabi kıldı. Kısa süre sonra 1155 yılında Sultan Mesut öldü.

Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Mesut, Anadolu hâkimiyetini Danişmendoğullarından tekrar Selçuklulara geri alan kişidir. Doğu Roma ile ve Haçlılarla başarılı mücadeleler vermiştir. Müslüman olmayanlar dâhil tüm tebaasına adil davranmıştır. Konya'da ve pek çok kentte imar faaliyetleri yapmıştır. Romalılar ülkesi diye adlandırılan Anadolu, Sultan İzzeddin Mesut devrinde Türkiye olarak adlandırılmaya başlanmıştı. Haçlıların ve Avrupa kaynaklarının Türkiye dediği topraklara İslam kaynakları hala Rum ülkesi (Roma) demeye devam ediyorlardı.

II. Kılıç Arslan, Anadolu Selçuklu tahtına çıkınca ilk iş olarak, taht üzerinde hak iddia edebilecek olan ortanca kardeşini (Devlet) boğdurarak öldürttü.

Aynı yıl, Danışmendoğlu Yağıbasan Elbistan bölgesindeki 70 bin Hıristiyan köylüyü zorla kendi topraklarına göçtürmüştü. Zaten çiftçilere sahip olunması açısından Danışmendler ile Rum Selçuklular arasında bir mücadele epeydir sürüp gidiyordu. Yağıbasan o kadarla da kalmadı, Kayseri

üzerine yürüdü. Tam II. Kılıç Arslan, Danişmendoğlu Yağıbasan ile savaşacakken araya din adamları girerek savaşı durdurttular. Barış olmuş ama Hıristiyan köylüler Yağıbasan'da kalmıştı.

Anadolu Selçuklu devletinin bu ufak sarsıntıları Ermeni prensi Toros'un kardeşi ve Büyük Selçuklu vassalı Stefan'ı cesaretlendirdi. Stefan, Maraş gibi kentlerden Müslümanları kovmaya girişti. Stefan Kılıç Arslan'ın yolda olduğunu öğrenince, Maraş'ı yağma etti. Evleri ve alamadıkları eşyaları yaktılar, halkın büyük bir kısmını yanlarına alarak çekildiler. Stefan'a karşı hareket eden II. Kılıç Arslan Maraş ve Göksun'a girdi. Kovulmuş olanları kente geri getirttirdi, mal ve mülklerini iade etti.

Irak Selçuklu devletinde, hatırlanacağı gibi komutanlar iktalarını kaybetmişlerdi. Bunlar Bağdat üzerine yürüyerek iktalarını geri almak istiyorlardı. Sultan Muhammed direniyordu.

Komutanlar Sultan Muhammed olmaksızın Bağdat üzerine yürümeye karar verdiler ama diğer yandan da sonunda Sultanı ikna ettiler. Komutanlar, çadırları, sürüleri ve çocukları ile göçebe Türkmenleri önlerine katarak Irak'a doğru yürüdüler. Yolda, Tekrit kalesinde hapis tutulan Sultan Muhammed'in amcasının oğlu Arslanşah'ı hapisten çıkararak, yanlarına aldılar. Halife ordusu ile gelenleri karşılamak üzere Bağdat dışına çıktı.

Halifenin zor durumundan faydalanmak isteyen komutanları, Halifeden yeni iktalar isteyip, aldılar. Kuveydan Hille'yi, Mengübars Basra'yı aldı.

Irak Selçuklu komutanları ise atları ve hayvanları ile Türkmenleri ileri sürmüş, kendi profesyonel askerlerini geride bırakmışlardı. Ama sonuçta savaşı Halifenin ordusu kazandı.

169

Türkmenler perişan oldular. Hayvanlarını, çocuklarını, kızlarını ve karılarını kaybettiler.

İnsanlar karılarını, çocuklarını tellal tutarak aramaya başladılar.

İran’da Huzistan ve İsfahan arasındaki dağlarda Lurlar yaşıyordu. Lurlar pek çok kabilenin birbirine karışmasından oluşmuş bir topluluktu. Bu topluluğu birbirine dilleri bağlıyordu.

Bugün hala bu kabileler arasında Avşar, Beğdili, Çağatay, Karabağlı gibi Türk gurupları vardır. Dilleri Kürtçeden farklıdır ama onlar kimlik olarak Kürt olmayı seçmişlerdir. Bunlar daha önce Suriye’de bulunan Fazluye Kürtlerinin liderliğinde, 1155 yılında Doğu ve Güneydoğu Luristan’da Büyük Lur Atabeyliğini kurdular.

Doğu Roma İmparatoru Manuel Komnenos ise, Macar savaşları sona erdikten sonra İtalya’ya karşı harekete geçmişti. 1155 yılında Ankona’ya çıkartma yaptı. Kısa süre içerisinde Apulia bölgesindeki önemli kentleri yönetimi altına aldı. Doğu Roma Tarentum’a kadar ilerlemişti.

Doğu Roma’nın başarısı Almanya’yı ve Venedik’i telaşlandırmıştı. Norman kralı 1 ci Guillaume, 1156 yılında Brindisi yakınlarında Doğu Roma ordusunu ağır bir yenilgiye uğratıp, Manuel tarafından alınan yerleri geri aldı. İmparator Manuel suların yön değiştirdiği ve işlerin aleyhine dönmekte olduğunu görmüştü, Papa aracılığı ile Normanlarla barış

görüşmelerine başladı. Barış anlaşması uyarınca Doğu Roma Güney İtalya’dan çekiliyordu.

Bu Doğu Roma’nın dünya egemenliği konusundaki iddialarının da sonu oluyordu. 1118 ile 1176 yılları arasında gelişen olayları Doğu Roma Tarihçisi İoannes Kinnamos, Epitome adlı eserinde anlatmaktadır. Yine tarihçi Nikephoros Khoniates 1118 – 1206 yılları arasını ele almıştır.

Papa Eugenius' ın ölümü üzerine yerine geçen yeni papa IV. Hadrianus, Alman kralı Friedrich’e Kutsal Roma-Cermen İmparatoru tacını giydirdi (1155).

Irak Selçuklu devletinde Halife, Türkmen ve komutanları mağlup etmiştir ama Sultan Muhammed orada durmaktaydı. Bu sırada zifaf odasından kaçan Süleyman sağda solda epey dolaştıktan sonra Bağdat’a geldi. Halife, Süleyman’a karşı kendini emniyete aldıktan sonra, onun taht mücadelesine katıldı. Süleyman’a vezir tayin etti ve 3 bin atlı verdi. Selçuklu

prenslerinden Melikşah'ta 2 bin atlı ile Süleyman'a katıldı. Azerbaycan'da güçlenmiş olan İl Deniz Süleyman'ı destekledi. Sultan Muhammed'i ise Zengi soyundan Musul egemeni Ali Küçük desteklemekteydi. 1156 yılında yapılan savaşı Muhammed kazandı, yakalanan Süleyman da Musul kalesine hapsedildi.

Azerbaycan'ı paylaşmış olan İl Deniz ve Aksungur oğlu Arslan Aba, Sultan Muhammed'den özür dilediler. Muhammed de onları affederek, anlaştı. Yerini biraz kuvvetlendirmiş olan Muhammed, kendine vezir olarak Dergüzini ailesinden birini atadı. Vezir, başarılı bir operasyonla komutanların iktalarını azaltarak, Sultanın has arazisini çoğalttı. Muhammed önce Irak eyaletlerini kendine kattıktan sonra, Bağdat'ı kuşattı. Kuşatma Halifenin gemi üstünlüğü ve erzak bolluğu nedeniyle sonuç vermiyor ve uzuyordu. Bağdat'ta enflasyon da olmamış, sadece et ve tuz pahalanmıştı.

1156 yılında Ermeniler İskenderun'a saldırınca, Antakya Prinkepsi Renaud'un uzun zamandır beklediği fırsat çıkmış oldu. II. Toros'un üzerine yanına Templier şövalyelerini de alarak yürüyen Renaud, Ermenileri mağlup ederek bazı kaleleri ele geçirdi. Ele geçirdiği kaleleri Templier şövalyelerine verdi. Bu saldırı aslında Doğu Roma İmparatoru Manuel'in istek ve teşviki ile yapılmıştı. Ama harekâttan sonra Renaud İmparatorun sözünü tutmadığı gerekçesi ile Ermenilerle dost oldu. Taraflar arasında anlaşma yapıldı.

170

Renaud, II. Toros'a, birlikte, Doğu Roma'ya ait olan Kıbrıs adasına baskın yapılması teklifinde bulundu. Adaya yapılan baskın sonrası Kıbrıs tamamen yağmalandı, kadınların ırzına geçildi, çocuklar esir alındı, tarlalardaki ürünler yakıldı, din adamlarının kulakları, burunları kesildi. Bu baskın Kıbrıs adası için tam bir faciaydı.

1156 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Sencer, özgürlüğüne kavuşarak, tahtına geri döndü.

Aynı yıl Harzemşahlı Atsız ölerek yerine veliaht Ebu Feth İl Arslan (1156 – 1172) geçti. İl Arslan, saltanatının hemen başlarında kendine problem yaratabilecek olan kardeş ve amcalarını ortadan kaldırdı. Sultan Sencer de İl Arslan'ın hükümranlığını kabul etmişti.

Karahanlı topraklarında, Karluk göçebeleri ile İbrahim Han arasındaki çatışma sürüyordu.

İbrahim Han 1141 yılından beri bu topraklarda hanlık yapıyordu. Karluk birlikleri 1156

yılında İbrahim Hanı öldürüp, cesedini bozkıra attılar. Yerine geçen Ali Göksagun (1156 – 1160), Karluk şeflerinden öç alma peşine düştü. Karlukların reisi Paygu öldürüldü. Paygu Hanın oğulları da kovalandı.

II. Kılıç Arslan Çukurova'ya girince, Ermeni prensi Toros'un kardeşi Stefan Pertus kalesine çekilmiş, sinmişti. Sonunda II. Kılıç Arslan'a itaat etti, Sultan da Konya'ya döndü (Ağustos 1157). Kılıç Arslan Güney Doğu sınırlarını Ermenilere karşı emniyete almak istiyordu. Bu amaçla Sencer'i Ereğli'ye, Argun'u Niğde'ye, Tuğrul'u Elbistan'a emir olarak atadı. II. Kılıç Arslan, Ermeni sorununu halletmişken Musul atabeyi Nureddin Mahmut Anadolu Selçuklu topraklarına girdi. Musul Atabeki Nureddin Mahmut II. Kılıç Arslan'ın enişteseydi.

Doğu Roma, aslında Haçlılardan ve Kilikya Ermeni prensliğinden huzursuzdu. Onları kendi geleceği için risk olarak değerlendiriyordu. Musul atabeyi Nureddin Haçlılar ile en ciddi mücadele eden emirlikti. Bu nedenle Doğu Roma İmparatoru Manuel dışardan Nureddin'e karşı gibi dururken, aslında onu destekliyordu. Diğer yandan II. Kılıç Arslan ile Musul atabeyi Anadolu'nun güney doğu toprakları üzerinde çekişiyorlardı. II. Kılıç Arslan, Nureddin'e karşı Haçlılar ve Kilikya Ermenileri ile iş birliği yapmaya hazırdı ve bunu sağlamaya çalışıyordu. Doğu Roma ise vassalı olan Rum Selçuklularının böyle bir anlaşma yapmasını kendi çıkarlarına aykırı sayarak, politik oyunlarla bunu önlemeye çalışıyordu.

Bütün bu politik manevralar içinde II. Kılıç Arslan Haçlılarla anlaşarak, kalabalık bir ordu ile harekete geçince, eniştesi Nureddin Mahmut geri çekildi. Bu sırada Nureddin Mahmut'ta Doğu Roma İmparatoru Manuel ile

anlaşıp ittifak kurmuştu. İmparator Manuel, Çukurova'ya karşı askeri bir harekâta başladı. Doğu Roma İmparatoru bağımsızlığa doğru gitmekte olan Rum Selçuklu devletini tam kontrolü altına almak istemekteydi. Bu sıralar II. Kılıç Arslan Danışmendoğlu Yağıbasan ve kardeşi Şehinşah ile mücadele ettiğinden, konjektür, Doğu Roma lehine gibiydi. Ancak başkent'te çıkan bir isyan nedeniyle İmparator geri döndü.

Irak'ta ise Halifenin kışkırtması ile Şehzade Melikşah bin Muhammed ve Atabeyi İldeniz, 1157 yılında Hamedan'ı ele geçirdiler. Bunun üzerine Sultan Muhammed, Bağdat kuşatmasını kaldırarak Hamedan üzerine yürüdü. Melikşah Hamedan'ı terk etti.

1157 yılında Niksar'da Yağıbasan medresesi açıldı.

171

Sultan Sencer Kurtuluyor

3 yıldır Oğuzlar esir alıp, kaçmasın diye demir bir kafes içinde yaşamak zorunda bıraktıkları Sultan Sencer ile beraber Horasan'da kent kent dolaşıyorlardı. Kentler de kapılarını Oğuzlara açmıyordu. Merv, Nişabur, Tus Oğuzlarca yağmalandı, ekili araziler bozuldu, pek çok ünlü bilginler öldürüldü. Belh vali yardımcısı hariç, bütün eski Selçuklu yüksek bürokratları Oğuzlarla iş birliğine girmediler. Böylece Oğuzlar organisazyonlar karşısında deneyimsiz kaldılar. Böylece ne eşraftan ve ne de yüksek memurlardan destek alamayan Oğuzlar da çareyi, yakıp, yıkıp, öldürerek yani korkutarak sindirmekte buldular. Oğuzların başarısız kalmasını Ravendi " adalet temelini düzeltemediler " diye ifade ediyordu.

Şair Enveri durum hakkında yazdığı bir kaside de olup bitenleri şöyle anlatıyordu: " Bütün İran'dan eser kalmamıştır, baştanbaşa harap olmuştur. Müslümanlar için burada sağ

salim yaşama ümidi tükenmiştir. Genç ve zenginler bir yolunu bulup kaçmışlar, yaşlı ve fakirler ortada kalmışlardır. Eskiden şekeri nazlı yiyenler şimdi arpa ekmeğini bulamamaktadırlar. Atlas döşeklerde yatanlar şimdi

keçe bulamamaktadırlar. Halk, gece ve gündüz feryat ederek ağlamaktadır. Küçükler büyüklere baş, alçaklar ululara üst olmuştur.

Özgür insanlar, ekmek derdiyle şaşkın, dindar insanlar rintlerin elinde tutsaktır. Camiler, Oğuz atlarının bağlantı yerleri olmuştur. Horasan'da Oğuz adına hutbe okunmuyor. Zira şimdi ne hatip, ne de minber vardır. Büyük aile çocukları türlü biçimlerde öldürülmüşlerdir. "

Oğuzlar Enveri'nin anlattığından fazlasını yapıyorlardı. Camiye sığınan halklar Cami ile birlikte ateşe veriliyor, zenginlere servetlerinin yerini söyletmek için toprak yedirerek işkence ediliyordu.

Enveri dâhil pek çok insan Horasanın artık kendi kendine kurtulamayacağı, dışardan yardım gelmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bölgede Nişabur'da bulunan Karahanlı Mahmut vardı ki bunu Selçuklu ailesi de destekliyordu. Tus, Nesa ve Abiverd'i elinde tutan Sencer'in

komutanlarından Ay-aba vardı. Oğuzlar ise Belh, Merv ve Serahs bölgesindeydiler. Bu sırada iyice kuvvetlenmiş olan Harzemşah Atsız, Horasan'ı ele geçirmeyi düşünüyordu. Ama Oğuzları hala güçlü gördüğünden, harekete geçmeden Oğuz konfederatif birliğinin dağılmasını bekliyordu. Aslında Oğuzlar da müttefik arayışı içindeydiler. Hazar denizinin güneyinde bulunan Taberistan bölgesini yüz yıllardır Bavendi ailesi, yöresel egemen olarak yönetiyordu. Oğuz şefleri ayrı ayrı Bavendi'ye mektup yazarak ittifak önerdiler. Beraberce Batı İran ele geçirilecekti ve Bavendi'ye Horasan'dan da pay verilecekti. Bavendi tüm bu ittifak önerilerini ret etti.

Harzemşahlar tam Oğuzlara karşı bir koalisyon hazırlarken, Sultan Sencer, nöbetçileri kandırarak kaçmayı başardı. Ama 72 yaşında ihtiyar ve güçsüzdü. Geçirdiği son 3 sene onu iyice hırpalamıştı. Sencer bir süre Tirmiz'de kalıp, sonra Merv'e döndü. Ama artık güç Harzemşah Atsız'daydı.

172

Atsız'ın Mektubu

Harzemşah Atsız Horasan'daydı. Oğuzlar Belh bölgesindeydiler. Atsız, Oğuz beylerinden Tuti Beye, bir diplomasi örneği sayılan, bir mektup yazdı. Mektupta Sultan Sencer'in tutsak edilmesine hiç değinilmiyordu. Bu mektuba göre:

" Oğuzlar Horasan'a gelmişler, cihan egemeni olarak geniş topraklara sahip olan Sencer, Oğuzları kendi mülkü saydığı ve onlara acıdığı için oturmak üzere aralarına gelmişti. Ama Oğuzlar bunu değerlendirememiş ve gerekli saygıyı gösterememişlerdi. Sultan da yanlarından ayrılıp, onları yalnız bırakmıştı.

Şimdi Atsız, Tuti'ye ne yapmayı düşündüğünü soruyordu. Artık Oğuzlar bir kentten diğerine dolaşamazlardı. Daha önce yanlarında Sultan olduğu için kentler onlara kapılarını açıyorlardı.

Ancak şimdi kimse onları kendine yaklaştırmazdı. Belh'e de yerleşemezlerdi. Şimdi Sultan yanlarında olmadığına göre, ondan izin almadan Belh'de bulunamazlardı. Eyaletler Sultana aitti ve ancak onun izni ile yerleşilebilinirdi.

Oğuzların yapabilecekleri tek şey kalmıştı: Sultandan özür dileyip, itaatlerini sunmak. Bunu yaparlarsa Mahmut Han, Harizm, Seistan ve Gur egemenleri, Oğuzlar için Sultan katında şefaatte bulunacaklardı. Oğuzlara bir yurt sağlanacaktı. "

Ancak bu mektubun yazılmasından az sonra Atsız ve ondan kısa süre sonra da Sencer öldüler.

173

Sultan Sencer'in Ölümü

1157 yılında Büyük Selçuklu Sultan Sencer öldü. Geçirdiği yılların acısını ve görevinin ağırlığını daha fazla taşıyamamıştı. Onun ölümünden sonra iyice marjinal olmuş olan Haşhaşi hareketi de simgeselleşti. Sultan Sencer, kardeşi Berkyaruk'un veziri Nizamülmülk'ün oğullarından Fahrülmülk'ü kendine vezir seçerek, Selçukluların devleti Nizamülmülk ailesi ile birlikte

yönetme geleneğini devam ettirmişti. Fahrülmülk 10 yıl Sultan Sencer'e vezirlik yaptıktan sonra ölünce, yerine oğlu Sadrüddin vezir oldu. 11 yıl vezirlikten sonra o da ölünce, vezirliğe Nizamülmülk'ün yeğeni (kardeşinin oğlu) Şahabülislam seçildi. Şahabülislam Sultan Sencer'e vezirlik yaparken, Irak Selçuklu devleti Sultanı Mahmut'un veziri de yine Nizamülmülk ailesinden Ahmet'ti. Sultan Sencer'in son günlerinde, vezir olarak Fahrülmülk'ün oğlu uzun süre görev yapmıştır. Yani Nizamülmülk'ün kendi 29 yıl vezirlik yapıp devleti yönetmiş, ölümünden sonra ailesi daha uzun yıllar, nesilden nesile devleti yönetmeye devam etmişlerdir.

Bu tarihlerde Kudüs krallığı ekonomik sıkıntı içindeydi. Türkmen ve Arap göçebe kabilelerine Baniyas kenti yakınlarındaki otlakları kiraladı. Türkmenler otlakta hayvanlarını otlatırken, Kudüs Kralı aniden üzerlerine saldırarak, Türklerin çoğunu öldürdü ve hayvanlarına el koydu. Katliama katılan herkese çok miktarda hayvan düşmüştü. Böylece genel bir rahatlama oldu. Bu olay çağdaş tarihçiler tarafından utanç içinde anlatılmıştır. Bu olay gibi zaman zaman Haçlılar göçebeleri yağmalasalar bile, genelde onların askeri ve ekonomik güçleri nedeniyle iyi geçinmeyi tercih etmişlerdir.

Sultan Sencer'in yerine III. Tuğrul (1157 – 1194) geçti. Sultan unvanı da III. Tuğrul'un 1194

yılındaki ölümüne kadar resmen kullanılmaya devam edildi. Sencer'in ölümü ile Doğu İran'da (Horasan) Selçuklu etkisi kalmamıştı. Harzemşahların Selçuklu vassallığı nerede ise bitmişti. Ama İl Arslan döneminde de Harzemşahlar Karahitaylara vassal olarak kalmayı sürdürdüler. Ancak bir vassal olarak bile çok güçlüydüler. Horasan ve Nehirler arasının bir kısmı Harzemşah hâkimiyetindeydi. Saygı duyulan ve çekinilen bir devlet durumuna gelmişlerdi. Bağımsızlığa doğru ciddi adımlar atmıştı.

Kilikya Ermenileri Doğu Roma’ya karşı

Doğu Roma Batıda meşgulken, hatırlanacağı gibi

Ermeni prensi Toros (Thoros), isyan etmişti. Onu yola getirmek için yollanan iki Doğu Roma ordusunu da yenmişti. Sonra Toros (Thoros),

Antakya prensi Renaud ile anlaşmıştı. Thoros

Kilikya’da, Renaud Kıbrıs’ta kendileri açısından

başarılı sonuçlar almaya başlamışlardı. Bunun

üzerine 1158 yılında İmparator Manuel Komnenos, Kilikya üzerine bizzat yürüdü. İmparatorun hazırlıkları ve seferi o kadar sessiz ve ani olmuştu

ki, Toros İmparator kendisine 1 günlük yolda iken haberi oldu. Thoros dağlara kaçtı ve Kilikya tekrar Doğu Roma'ya bağlandı. Bu durumda Renaud'da Doğu Roma şemsiyesini kabul etmek zorunda kaldı. Araya Haçlı büyüklerinin girmesi ile İmparator Ermeni prensi II. Toros'u affetti. Toros da İmparatorun ayağına gelip hem af diledi ve hem de biat etti. Bunun üzerine İmparator II. Toros'a kıyı kentleri Doğu Roma komutanlığı görevini verdi. Doğu Roma ordusu geri çekilir çekilmez, Toros verdiği sözü tutmayıp, kaybettiği kale ve kentleri geri almaya başladı. Gerekçe olarak kardeşi Stephan'ın Tarsus kent kapısında ölü bulunmasını gösteriyordu. Aslında Stephan'ın ölümü Toros'un işine geliyordu ama bunu kullanmaktan geri

duramazdı. Doğu Roma kuvvet kullanarak Çukurova Ermenilerini dize getiremeyeceğini anlamıştı. Şimdi kiliselerin birleşmesi üzerinde çalışmaya başladılar.

Oğuzlar Dert

1158 yazında, Oğuzlar Büyük Selçuklu başkenti Merv'i ele geçirdiler. Horasan egemeni kabul edilen Karahanlı Mahmut ve esas gücü elinde bulunduran Ay-aba, Oğuzları Merv'den çıkarmak üzere hareket ettiler. Ancak Oğuzlar onları ağır bir yenilgiye uğrattı. Mahmut Gürgan'a kaçtı. Oğuzlar birçok kere yaptıkları gibi tekrar Serahs ve Tus bölgelerini yağmaladılar.

Horasan'da iyice güçlenmiş olan Oğuzlar kendi içlerinden bir Sultan çıkaramıyorlardı. Belki de meşrulaşmak için meşru bir sultan arıyorlardı. Gürgan'da bulunan Karahanlı Mahmut'a haber yolladılar. Mahmut yanıt vermeyince, Mahmut'tan oğlunu istediler. Bu sefer Mahmut oğlunu yolladı. Oğuzlar da onu Oğuz hükümdarı olarak Merv'de tahta oturttular. Yeni Sultanı Tus tanımadı. Oğuzlar Tus'u eskilerinden daha sert yağmaladılar. Bu sırada Mahmut, Oğuzların kendine yaptıkları öneriyi kabul ederek onlarla birlikte Merv'e döndü. Nişabur'a hâkim durumdaki Ay-aba Oğuzlara karşı direniyordu.

Bu sırada Harizm egemeni olan İl Arslan, Irak Selçuklu Sultanı Muhammed'i metbu (Tabi olunan) olarak tanımıştı. Horasan ile ilgili Muhammed'e mektup yazdı: " Yalnız Sultan Muhammed, Horasan'ı yol kesen dağ haydutlarından (Oğuz) ve Maveraünnehir'i kâfir boyunduruğundan (Karahitaylar) kurtarabilir. " Muhammed, ordusu ile geleceğini bildirdi, ama kendi durumu sallantıda olduğundan gidemedi. İş Harzemşahlı İl Arslan Han'a kalmıştı.

Hatırlanacağı gibi Karahanlı topraklarında Ali Göksagun, Karluk şefini öldürüp, oğullarını kovalamıştı. İçlerinde Laçin de olan oğlanlar İl Arslan'a sığınmışlardı. Hatırlanacağı gibi Karahitaylar güçlerini göçebe kabilelerden almaktaydılar. Onlar Karluk başkaldırısına müsaade edemezlerdi. Karahitay hükümdarı buyruğunu verdi: Karluklar Maveraünnehir'den sürülecek, askerlikten menedilecek ve yerleşik yaşama geçirileceklerdi. Karluklar direndiler.

Karluklarla Göksagun arasında kanlı mücadeleler başladı. Karlukların koruyucusu durumuna gelmiş olan İl Arslan da müdahale etmek zorunda

kaldı.

İl Arslan 1158 yılında Göksagun'un üzerine yürüdü. Karahanlı hükümdarı da göçebe Türkmen ve Karahitaylardan yardım istedi. Buhara yakınlarında yapılan savaş Karluk ve Harzemşah aleyhine sonuçlandı. Bu savaştan sonra önce Karahanlı hükümdarı Göksagun ve sonra onu takip eden Kılıç Tamgaç Han, hem Karlukları ve hem de Maveraünnehir de kalmış

diğer Oğuzları cezalandırmaya başladılar.

Bu sırada Kutsal Roma Germen İmparatoru Friedrich, Almanya'daki iç sorunların bir kısmını çözdükten sonra 1158'de İtalya'ya ordusu ile beraber girdi. İtalyan kentlerini kendisine bağladı. Friedrich'in bu uygulamaları, hem İtalyan devletleriyle ve hem de Papalıkla arasını açtı.

176

Antakya Roma'nın

Sicilya Kralı Guglielmo I.

İmparator Manuel Komnenos Kilikya’nın alınışından bir yıl sonra büyük bir törenle Antakya’ya girdi. Bu sırada, Kudüs kralı 3 cü Baudouin, İmparatoru ziyaret ederek, o da Doğu Roma’nın yüksek egemenliğini kabul etti. 1159 Kilikya seferinden dönen Doğu Roma ordusu, Türkmenlerin saldırısına uğradı ve epey kayıp verip, hırpalandı. Bu saldırılardan Anadolu Selçuklu devletini ve II. Kılıç Arslan’ı sorumlu tutan Manuel, Kılıç Arslan’a karşı bir cephe kurdu. Manuel Komnenos, Haçlılarla, Kılıç Arslan’ın kardeşi Ankara ve Çankırı Meliki Şehin-Şah’la ve Danişmendilerle (Zünnun, Zülkarneyn ve Yağıbasan) Selçuklulara karşı ittifak yaptı (1160). Musul atabeyi Nureddin ile Doğu Roma zaten anlaşmışlardı. Şimdi Roma Selçuklu devletinin etrafı ittifak yapmış olan düşmanlarınca çevrilmişti. Bu ittifak karşısında II. Kılıç Arslan anlaşma yolları aradı ise de olumlu bir yanıt alamadı.

Japonya’da merkezi hükümetin eyaletler üzerindeki gücü iyice azalmıştı. 1159 Heiji

savaşından sonra Taira Kiyomori başkanlığında Taira klanı yönetimi ele geçirdi.

Papalık, 1159'da Kardinal Rolando'yu Papa III. Alexander adıyla Papa seçti. Ancak Alexander'ı tanımayan Friedrich, kendisinin desteklediği Kardinal Ottaviano' yu Papa IV.

Victor adıyla papa seçti (1160).

Sicilya kralı I. Guglielmo'nun da desteklediği Roma'daki Papa Alexander, 1160'ta Friedrich'i aforoz etti. Avrupa'daki büyük devletlerin çoğunluğu, hatta Bizans imparatoru I. Manuel Komnenos bile Alexander'ı destekliyordu. Alexander, Fransa'ya giderek Kral VII. Louis'yi kendisini desteklemesi için ikna etti. Almanya’da Friedrich'ten sonra en güçlü prens olan Saksonya dükü ve Friedrich’in kuzeni Aslan Henrinch ile de ittifak yaptı. İtalyan kentleri bu süreçte, iki taraf arasında karşılıklı saf tuttular. Bizans imparatoru I. Manuel, Fransa'yla ittifak kurarak papayı tanımaya hazırlanırken Friedrich 1162'de Milano'yu yerle bir etti.

Kılıç Arslan Constantinopolis'de

Erzurum emiri İzzeddin Saltuk'un kızı II. Kılıç Arslan'ın karısı olmak üzere gelin alayı ile yola çıkmıştı. Hatun Konya'ya gelirken Danişmendoğlu Yağıbasan tarafından kaçırılarak, kardeşi Danişmendoğlu Zünsun ile evlendirildi. Bu durumda Yağıbasan'a karşı askeri harekâta kalkışan II. Kılıç Arslan yenildi. Bundan sonra Kılıç Arslan diplomatik bir atağa kalkarak, Doğu Roma ile ilişkilerini kuvvetlendirmeye girişti.

1160 yılında veya Aralık 1159 da Irak Selçuklu Sultanı Muhammed 2 senedir yakalanmış

olduğu verem hastalığı nedeniyle öldü. Sultan Mesut'un askersiz, gelirsiz diye başa geçirdiği Halife Muktefi, Irak'ın kuvvetli devlet adamı olmuştu. Halife Selçukluların bir daha Bağdat ve Irak'a gelmesine müsaade etmedi. Hapisten çıkardığı Süleyman'ı Selçuklu Sultanı ilan etti.

Taht üzerinde şimdi Süleyman'la birlikte İldeniz'in desteklediği Arslanşah (İl Deniz,

Arslanşah'ın annesi ile evlidir), İsfahan'daki Melikşah hak sahibidirler. Melikşah Halifeyi tehdit etti. Halife de, Melikşah'a bir cariye yolladı. Cariye ete zehir karıştırarak Şehzadeyi öldürdü (1160). Böylece yılanın başı kalkmadan ezilmişti. Ancak, Halife Muktefi de öldü.

Halifenin yerine oğlu Müstencid geçti (1160 – 1170). Müstencid, babasının politikasına devam ederek, Selçukluları ne Bağdat'a ve ne de Irak'a sokmadı.

Süleyman'ı önemli komutanlardan İnanç destekliyordu. İnanç kendi iktasına dönünce, diğer komutanlar, İldeniz'in etkisi ile Süleyman'ı öldürdüler, yerine İldeniz'in Atabeyi olduğu Arslanşah çıktı. Yine taht kavgaları başlamıştı, kuvvetli komutanlar kendilerine birer şehzade bularak, saltanat savaşlarına katıldılar. Halife de savaşları körüklüyordu. Sonunda Arslanşah tahtta kaldı, bütün yetki İldeniz'deydi. İldeniz, Dede Korkut masallarında " 60 bin kâfire kan kusturan Gaflet Koca oğlu Şer Şemseddin " diye geçer. Kıpçak kökenli, kölelikten gelme bir komutandı. İl Deniz devleti her açıdan bildiği gibi yönetiyordu.

1160 yılında Horasan'da sadece Sultan Sencer'i esir almış olan Belh Oğuzları değil, başka Oğuz gurupları da vardı. Nesa bölgesinde Yazır boyundan bir Oğuz topluluğu bulunuyordu.

Yazırlar o kadar çok karışmışlardır ki artık saf bir Oğuz boyu olmaktan çıkmışlardır. Ayrıca inanılmaz kalabalıklaşmışlardı. Bu nedenlerle, Yazırlar sanki Oğuzlardan ayrı bir halk gibi ele alınır. XIII. Yüzyıla ait bir coğrafya yapıtı Yazırlar hakkında şu bilgiyi vermektedir: "

Yazırlar, bir Türkler kabilesidir. Onlar Balhan'a ve oradaki dağların sınırına geldiler. Orada biri Mangışlak'tan diğeri Horasan'dan gelen iki kabile ile birleştiler. Sayıları çoğaldı ve güçlendiler. Bulundukları yeri terk ederek, Şahristan ve Kızılarvat sınırlarına geldiler ve daha sonra Tek'e yerleştiler. Şimdi onların içinde şu alt guruplar vardır: Saf Yazırlar, Mangışlak'tan gelenler ve Persli olanlar. " Bu Yazırların başında Yağmur Han bulunuyordu.

178

Önemli bir Oğuz gurubu da Hazar Denizinin güneydoğusunda yer alan Dihistan bölgesindeki Oğuz gurubudur. Bu gurubun başında Aytak Han vardı. Aytak Han 10 bin atlı savaşçıya sahiptir. Bundan başka da bir sürü Oğuz gurubu Horasan da dolaşmaktaydı.

Karahanlı Sultan Mahmut'u başlarına geçiren Oğuzlardan, Sultan Mahmut sıkılmıştı. Kaçarak Ay-aba'ya sığındı. Ay-aba onun ve oğlunun gözüne mil çekip, sonra da öldürdü. Böylece Karahanlıların Batı kolu son buldu. Sultan Sencer ölmüştü, Sultan Mahmut ölmüştü. Her kent kendi başına bir Oğuz beyi tarafından yönetiliyordu.

Tomar kalesi

Portekiz'de ise tapınak şövalyeleri kuvvetleniyorlardı. 1160 yılında, günümüze kadar gelmiş

olan Tomar Kalesini, tarikatın Portekiz merkezi olarak inşa ettiler.

1161 yılında Macar kralı 2 ci Geyza öldü. Doğu Roma İmparatoru Manuel, babası gibi, Macar tahtına karışma hakkı olduğunu düşünüyordu. Macaristan'da Geyza'nın oğlu III. Stephan

tahtın varisiydi. Ama 3 cü Stephan ile Geyza'nın kardeşleri IV. Stephan ve Ladislaus arasında taht mücadelesi başladı. Manuel Komnenos, IV. Stephan ile Ladislaus'u destekliyordu.

Orta Asya'da Moğollar ile Kin hanedanı İmparatorluğunu barış halinde iken bırakmıştık.

Moğolların başında Cengiz Han'ın dedesinin kardeşi Kutula Kağan vardı. Kin İmparatoru Moğollar ile barış yapmıştı ama onları daha ufak bir toplulukken tam denetimi altına almak istiyordu. Kin İmparatoru Tatarları ileri sürdü. Bugün Moğol ve Tatar aynı ulusu gösterirken, o günlerde Tatarlar ve Moğollar iki ayrı kabileydiler. Tatarlar Moğollara saldırıp, onları dağıttılar. Kutula Kağanın kardeşi ve yeğeni Tatarlara esir düştü. Tatarlar, bu iki kıymetli tutsağı Çin'e teslim ettiler. Çin de onları tahtadan bir eşeğe çivileyerek cezalandırdı. 1161

yılındaki bu bozgundan sonra, zaten yeni olan Moğol siyasi birliği dağıldı. Boylar kendi alanlarına çekildiler. Artık Cengiz'in babası Yesügey sadece " bahadır " (ba'atur) unvanı taşıyan bir Moğol soylusuydu.

Anadolu’da Türk beylikleri ile Gürcü krallığı arasındaki mücadele devam ediyordu.

Hatırlanacağı gibi Gürcüler bir ara Saltuklu beyliği beyi İzzeddin II. Saltuk’u esir alıp, fidye karşılığı serbest bırakmışlardı. 1161 yılına geldiğimizde, daha sonra Gürcü kralı olacak olan Giorgi, Anı kentini işgal etti. Bunun üzerine İzzeddin Saltuk, Ahlat beyi II. Sökmen, Erzen beyi Devletşah, Artukoğulları Mardin beyi Necmeddin Alp ve başka Türk beyleri, Gürcülere 179

karşı Ani kentini geri almak için sefere çıktılar. Ani kuşatıldığında, daha önce tutsaklığı sırasında Gürcü kralına Gürcülerle savaşmayacağına dair yemin etmiş olan İzzeddin Saltuk, ordudan ayrıldı. Böylece güçten düşen Türk kuvvetleri Gürcüler karşısında ağır bir yenilgi daha aldılar. Çok sayıda Türk savaşçısı öldü, bir kısmı da Gürcülere esir düştü (Ağustos 1161).

Bu sırada II. Kılıç Arslan etrafını çevirmiş olan düşmanlarına karşı diplomatik ataklar yaparak, çemberi gevşetmişti. Kimine toprak vermiş, kiminle onlar lehine anlaşmalar yapmıştı. Nureddin ve Şehinşah’ın ele geçirdikleri yerleri, Danışmendoğullarının Ceyhan’ı almalarını kabullenmişti. Doğu Roma ile arada gidip gelen aracılar vasıtası ile nerede ise anlaşmıştı. Doğu Roma tutsaklarını bırakacaktı, Doğu Roma hudutlarını tanıyacaktı, hudutlara saygılı davranacaktı, ele geçirdiği kentleri iade edecekti, İmparatorluğun düşmanlarına karşı savaşacaktı, gerekirse Manuel Komnenos’a askeri yardım yollayacaktı. Şimdi 2 sene öncesi gibi sıkışmış değildi.

1162 yılında II. Kılıç Arslan, anlaşma herhangi bir kim vurduya gitmesin diye Doğu Roma İmparatoru ile doğrudan görüşmek istedi. Hıristiyan veziri Kristofer'i Constantinopolis'e yolladı. Her şey ayarlandı ve Constantinopolis'e gitti. II. Kılıç Arslan, başkentte büyük bir törenle karşılandı. İki hükümdar karşılıklı olarak daha önce ana çizgilerinde antant kaldıkları hususlarda bir anlaşma imzaladılar. II. Kılıç Arslan böylece Anadolu'daki bütün öteki rakiplerine karşı dilediği gibi davranma özgürlüğü elde etmiş oluyordu.

1162 yılında Kudüs Kralı III. Baudouin öldü. Yerine kardeşi I. Amaury geçti. Şimdi Amaury ile Nureddin arasında Mısır'ın hâkimiyeti mücadeleleri başlayacaktı.

1162 yıllarında Gürcülerin

Selçuklu topraklarına yaptıkları

akınlar artmıştı. Gürcüler Gence

yöresinde pek çok tahribat

yaptılar. Dovin ve köylerinde

10 bin kişi öldürüldü. Pek çok

kadın tutsak edildi. Tutsakları

çırılçıplak soyup, yalın ayak

götürdüler. Bu uygulamaya

Gürcü kadınlar karşı çıkarak

"sizin onlara yaptıklarınız

birgün bize de yapılır " diyerek,

esirleri giydirdiler.

1162 yılında Konya’da Ebu Sait

İplikçi Camisi

Altınapa tarafından

İplikçi

Camii yaptırıldı.

180

Haşhaşinlerle mücadele

1162 yılında Macar tahtına Stephen (Stefan) III. Stephan adıyla çıktı (1162 – 1172). Tahta küçük yaşta çıkmıştı, onu amcalarına karşı korumak zorunda kaldı. Bu mücadeleler sırasında Hırvatistan ve Dalmaçya kıyılarını Doğu Roma İmparatorluğuna bırakmak zorunda kalacaktı.

1163 yılında Batı Karahanlı toprakları Kara Hitayların egemenliği altına girdi.

Gürcülerin yaptıkları Selçukluların harekete geçmesine sebep olmuştu. Sultan Arslanşah, İldeniz’le beraber Gence’ye gitti. Selçuklu ordusuna orada II. Sökmen, Fahreddin Devletşah ve Arslanapa gibi çevre emirleri kuvvetleri ile birlikte katıldılar. Gürcüler, Selçuklu ordusunun gücü karşısında barış teklifinde bulundular. Emirler bu barış önerisini kabul etmeyerek, intikam istiyorlardı. Lukri kalesi civarında yapılan savaşı Selçuklu kuvvetleri kazandı (Temmuz 1163). Gürcü kralı kaçtı. Bu sefer Selçuklu askerleri Gürcü topraklarına girerek, yağma yaptılar ve çok sayıda esir aldılar. Saltuklu beyi İzzeddin II. Saltuk’un bu yağma seferlerine iştirak edip, etmediği bilinmemektedir.

Doğu Roma ile anlaşma imzalayan II. Kılıç Arslan Yağıbasan’ın üzerine yürüdü. Yağıbasan, Kılıç Arslan’ın kardeşi Şahin-Şah’ın kayınbabasıydı. Bu harekâtı sırasında Harput Artuklu emiri Kara Arslan, Mardin emiri

Necmeddin Alp ve Bitlis emiri Fahreddin Devlet-Şah Kılıç Arslan'a yardım ettiler. Yağıbasan, Ankara'ya damadının yanına çekildi. Orada Ağustos 1164

tarihinde öldü.

Aynı yıl II. Hasan Haşhaşinlerin lideriydi. Buzurg Ummid'in oğlu Muhammed, onun da oğlu II. Hasan'dır. Daha Muhammed sağ ve Haşhaşinlerin lideri iken, II. Hasan halk üzerinde etkiliydi. Halkın bir kısmı II. Hasan'ı beklenen İmam kabul edince, baba Muhammed çok sinirlenerek. II. Hasan'ı İmam kabul edenleri öldürttü. " Bu Hasan, benim oğlumdur. Ben de İmam değilim. İmamın bir daisiyim. Bu sözleri kim dinler ve inanırsa kâfirdir ve dinsizdir. "

diye halka buyruk yayınladı. II. Hasan kendini İmam ilan edenleri lanetliyerek, ölümden kurtuldu. Ama babası ölüp, Hasan başa geçince farklı davranmaya başladı.

II. Hasan yandaşları hiçbir şeriat hükmünü yerine getirmiyorlardı. Günah işlemeyi ve şarap içmeyi, beklenen imamın alametleri sayıyorlardı. II. Hasan 1164 yılı Ağustos ayında bir "

kıyamet festivali " düzenledi. Açık havada kıbleye ters yönde bir minber kurup, halkı topladı.

Minber de halife Nizar soyundan bir İmamın hutbesi okundu. Bu hutbeye göre Hasan Sabah hüccet, babası Muhammed dai, II. Hasan ise halife ve Nizar'ın sözcüsüdür. Yani en üst rütbe II. Hasan'dadır. Bu inanışa göre, Hasan babasının çocuğu değildir. Halife Nizar'ın torununun

oğludur. Nizar'ın torunu Alamut'a gelmiş, Muhammed'in karısı ile zina etmiş ve II. Hasan doğmuştur. Başka bir inanışta ise Muhammed'in karısı kendi çocuğu Hasan ile Nizar soyundan gelen Hasan'ı çocukken değiştirmiştir.

Böylece II. Hasan İmamlık iddiasında bulunmuş ve bunu sürdürmüştür. Kendinden sonra 44

yıl Haşhaşin liderliği yapan oğlu da imamlık iddiasını sürdürmüştür.

1164 yılında Alman İmparatoru Friedrich'in desteklediği Papa IV. Victor öldü. Friedrich

Barbarossa bunun üzerine III. Paschalis' i yeni papa seçti ve III. Alexander'ı tanımamaya devam etti ve bu konuda yemin etti.

Arslanşah ve İldeniz, Gürcülerle uğraşırken, Haşhaşinler Kazvin yöresinde sarp dağların tepelerine 3 yeni kale inşa etmişlerdi. Daha sonra Arslanşah ve İldeniz Kazvin'de Haşhaşinlerin üzerine yürüyüp, kuşattılar. Selçuklu ordusu yardıma geldi. Dört ay içinde, Kazvin çevresindeki tüm kaleleri ele geçirdi (1165).

Macar Kralı III. Stefan

182

Moğollar

İl nehri

Orta Asya uçsuz bucaksız Hun devletini, Juan-Juanları, Göktürkleri (Tukiuleri) doğurmuştu.

Bu topraklarda 1.000 yıldan uzun bir süredir Türk hâkimiyeti vardı. Ama şimdi göçebe İmparatorluklarının çıktığı Orhon ve Selenga kıyıları yeni bir potansiyel enerji ile doluyordu.

Türkler Orta Asya'nın göbeğinde iyice azalmışlardı. Onlar Batıya, Güneye yani çevreye gitmişler, ortayı Moğollara bırakmışlardı.

Moğollar Türklerle akrabaydı. Şamanist bir ortamda yetişiyorlardı. Ata Türkler gibi biniyor, onlar gibi savaşıyordu. Dilleri farklıydı ama söz dizimi aynıydı. Yani Moğol ve Türk düşünce biçimi birbirine çok benziyordu. Gelenekleri, görenekleri aynıydı. Fizik yapıları bile birbirine benziyordu. Kuruluş mitleri birbirine çok benziyordu.

Ötüken yeniden büyük bir İmparatorluğa gebeydi. İnsanlar bunun titreşimlerini duyuyorlardı.

Biriken enerji patlamak için bir kıvılcım bekliyordu. O kıvılcım da Timuçin (Cengiz) olarak ortaya çıkmak üzereydi.

Moğolların bir ara hükümdarları da oldu. Ama bu hükümdarlar, Çinlilerin ve diğer göçebelerin gayret ve komplosu ile silindiler. Bulunduğumuz kesitte Moğolların başında bir hükümdar yoktu.

183

Kıyatlar

Orta Asya’da, daha önce anlatıldığı gibi, boylar ayrılmalar nedeniyle dallanıyorlardı. Cengiz Han’ın geldiği Borcigin boyundan da bir sürü yeni boy türedi. Örneğin, Kabul Han çeşitli oymakların en yiğit ve nişancı delikanlılarını seçerek büyük oğlu Okin-Barhah’a verdi.

Buradan Cürki boyu çıktı. Bunun gibi Tayçiutlar da Borcigin soyundan türemiştir. Tayçiutlar zamanla kalabalıklaşarak bir boy birliğine, buduna dönüştüler. İleri tarihlere gelindiğinde Tayçiutlar artık konfederatif bir yapı kazanmışlardı.

Benzer şekilde, Cengiz Han’ın babası Yesügey Bagatur da Borcigin topluluğundan ayrılarak Kıyat kolunu kurdu. Kardeşleri onu başbuğ olarak tanıdılar. Zamanla bazı akraba boylar, bir kısım Tayçiut oymakları, unagan-bogol oymaklar ve nökerler Kıyat boyuna katıldı. Ama Yesügey zamanında Kıyatlar büyük ve güçlü bir topluluk olamadılar. Çin kaynakları

Yesügey'den 10 kişinin başı diye bahseder. Bununla demek istedikleri, Kıyatların bir çete kadar halli olduğudur.

Yesügey bir bozkır soylusudur, bir bahadırdır. Nökerleri, uşakları ve kendini tanıyan akrabaları ile akınlar yapıp, ufak savaşları yönetir. " Haşarı atlar, güzel kızlar " ele geçirerek, gücünü arttırır. Yesügey defalarca Tatarlar ile çarpışmıştır. Kereyit boyunun beyi Tuğrul'a 184

yardımcı olmuştur. Tuğrul Bey (Van Han), amcası Gür Han tarafından Kereyitlerden kovulunca, ona yardımcı olup, yeniden Kereyitlerin başına geçmesini sağlamıştır. Tuğrul ile kan kardeşi olurlar.

Kereyitlerin Türk olma olasılığı çok güçlüdür. Pelliot: " Kereyitlerin kuvvetli Türk etkisinde kalmış Moğollar mı, yoksa Moğollaşma yolunda Türkler mi olduklarını söylemek güçtür.

Ama Kereyit unvanlarının çoğu Türkçedir ve Tuğrul gibi Türk adlarını kullanırlar. " demiştir.

Kereyitler Nasturi Hıristiyanlardır. Batı Avrupa'da çok yankı bulan ve umut bağlanan " Rahip Kral Jean " efsanesi Karayitler nedeniyle doğmuş bir efsanedir. Rahip Kral Jean olarak Kereyit Beyi Tuğrul düşünülür. Batı Avrupa için, bu kral uzak doğuda Hıristiyan bir halkı başarı ile yönetmektedir. Aslında ise durum hiç de böyle değildir. Kereyitler, Moğolların Batısında, Ötügen'e çok yakın ve Moğollara komşu olarak yaşıyorlardı.

Bir gün Merkitlerden Yeka-Çiledü adlı bir kişi araba ile Olhuno'ut (Olkonud) boyundan aldığı karısı Ho'elun-eke (Ögelen-eke) ile birlikte boyuna dönüyordu. Karı-koca, 3 kişinin arabanın izini sürerek peşlerinden geldiğini fark ettiler. Ho'elun-eke kocasına " Bu üç adamın kötülük düşündüğü belli, sen kaç git " dedi. Bu üç kişi Yesügey ve iki kardeşiydi. Üçkardeş

kaçan Yeka-Çiledü'nün peşine düştülerse de yakalayamadılar. Yesügey geride kalan kadını aldı. Bu kadın Timuçin'in (Cengiz Han) annesidir.

Timuçin'in gerçek babası Merkitlerden eski koca Çiledü olabilir. Ama daha önce görüldüğü gibi, bu bozkırda önemli değildir. Gebe kadınlar ile sık sık evlenilir. Biyolojik anne babadan daha önemli olan aidiyettir. Ho'elun doğururken, Tatarlardan Timuçin Uge adlı bir lider tutsak alınmıştı. Ona izafeten doğan çocuğa Timuçin dendi. Ho'elun Timuçin'den sonra Kasar, Haçiun ve Temüge adlı üç oğlan çocuğu ve Temelun adlı bir kız çocuğu doğurdu.

Yesügey'in bir başka karısından ise Bekter ve Belgütey doğdu.

Çocuklara ad verme açısından Türkler ile Moğolların adetleri arasında bir fark vardır.

Türklerde çocukluk adı önemli değildir, hatta çoğu zaman çocuk adsızdır. Önemli olan delikanlılık adıdır. Buna er adı da denir. Çocuk delikanlı olunca kabile ona kendi karakteri ile uyumlu bir ad koyar. Moğollarda ise çocuk doğar doğmaz anne veya babanın gözüne çarpan ilk şeyin (eşya veya kişi) adı verilir. Ostyaklarda bugün bile bebeğe ilk rastlanan hayvanın adı verilir.

Timuçin'in 1152 ila 1167 yılları arasında Moğolistan'da Burhan Haldun dağların arasındaki Onon ırmağı yakınında doğduğu düşünülür.

Bu yıllarda Güney Doğu Anadolu'da emirler arasındaki hâkimiyet savaşları sürüyordu. 1150

ile 1164 yılları arasında çevre beylikler ve özellikle Artukoğulları, Yınaloğullarının hüküm sürdüğü Diyarbakır'ı defalarca kuşattılar. Ama kimse Diyarbakır'ı ele geçirmeye muvaffak olamadı.

Hatırlanacağı gibi Güney Çin İmparatorluğunda Saray Büyük Çin Ailelerinin (Kibar Saçkinler, Jentri, Büyük Toprak Lordu Bürokratlar) yönetimindeydi. Song hanedanı imparatorlarının zaman zaman adları bile bilinmiyordu. Jentri imparatorları tahta çıkarıp, indiriyordu. Yaşamları da büyük bir debdebe içindeydi. Jentrinin etrafına sanatçılar ve şairler dolmuştu. Bu sanatçıların maddi durumları enflasyon nedeni ile hiç de iyi değildi. Çin'de hayat çok pahalıydı. Büyük bir ev 2.000 gurup para, bir

odalık 800 gurup paraydı. Böylece sanatkarlar ve diğer ufak “ kibar seçkinler “ Büyük Jentrinin parası ile yaşıyorlardı. Bunlar

185

siyaset dışı kalmışlardı. Dolayısı ile bu dönem Çin edebiyatı siyaset dışıdır ve felsefi eser de verilememiştir.

Büyük jenti lüks bir hayat yaşıyordu. Para her yerden ama en fazla spekülasyondan geliyordu.

Esas spekülasyon da kağıt para üzerinden yapılıyordu. 1166 yılında tedavülde yaklaşık 10

milyon gurup kağıt para vardı.

186

Selçuklularda Yönetim

Daha önce Selçuklu yönetim biçimi içinde Reis'in halktan sorumlu olduğunu söylemiştik.

Reisler, baş çoban Sultan'ın altındaki çobanlardı. Çobanların sürüye iyi bakması ve halkı koruması bekleniyordu. Sultan Sencer " Allah'ın kendine emanet ettiği halkı, reislere emanet ettiğini " söylüyordu. Reislere " Halkın yükünü hafiflet. Güçlünün güçsüze yük yüklemesini, varlıklının yoksulu ezmesini önlemeye çalış. Askerlerin halktan usulsüz ödentiler almasına ve mülklerine el uzatmasına izin verme " diyordu.

Selçuklular için, kendilerinden önceki Müslüman devletlerde olduğu gibi, toprağın ekilip, biçilmesi hayatı önemdedir. Devlet bu önemin bilincindedir. Devletin ve ordunun güçlü olabilmesi için arazi her şart altında ekilip, biçilmelidir. Sultan Sencer yayınladığı fermanda hem köylünün korunmasını ve hem de köylünün yerinde tutulmasını istiyordu. Sencer'in güçlüler ile güçsüzler arasındaki ilişkiye dair söyledikleri enteresandır: " Güçlüyü zayıfın zararından korumak, zayıfı güçlünün keyfi davranışlarına karşı korumaktan çok daha zorunludur. Güçlünün zayıfa kötülüğü, nihayet bir adaletsizliktir. Ama zayıfın güçlüye zarar vermesi hem adaletsizlik, hem de şerefsizliktir. Eğer kitleler tahakkümden kurtulursa, sonuç tam bir felaket olur. "

Selçuklular ordularını, Türk geleneklerinden uzaklaşarak, eski Müslüman geleneklerine göre düzenlemişlerdir. Ordunun temel öğesini köle askerler (gulam) oluştururlardı. Bunlar hem kabile ve aile bağlarından koparılmış ve hem de ekonomik faaliyetlerden geri çekilmiş, işi sadece askerlik olan profesyonellerdi. İlk başlangıçta, Selçuklular köle askerlerini Gazne ve

Büveyhoğlu devletlerinden almışlardı. Köle askerlerin efendileri yok olunca onlar da Selçuklu Sultanlarının kölesi oldular. Böylece Selçukluların eline bir anda çok sayıda köle asker geçti.

Bu, beyleri yönetiminde örgütlenmiş Oğuz savaşçılarını ve Türk Beylerini ikinci plana düşürdü. Köle askerler (gulam), efendilerine tam bir sadakat ile bağlıydılar. Bütün varlıklarının mirasçısı efendileriydi. Buradaki köle deyimi tam bir sadakat yükümlülüğünü belirtir. Efendiler bu köle askerlere kendi çocuklarından fazla güvenirlerdi.

Nizamülmülk, “ oğul babanın ölümünü arzular, kölenin çıkarı ise efendisinin uzun ömürlü olmasıdır “ diyordu. Küçük yaşta toplanan çocuklar, Sultan’a tam bağlılık içeren iyi bir eğitimden geçirirlerdi. Eğitim sonunda askeri hiyerarşinin içine girerlerdi. Yeteneklerine ve durumlarına göre odabaşı, bölükbaşı, hacip ve hatta emir olabilirlerdi. İçlerinde atabey olanlar da olurdu. Selçuklular atabeyleri köle kökenli komutanlar arasından seçmeyi tercih ederlerdi.

Sultan ölünce, atabey genç prensin dul kalan annesi ile evlenir ve böylece sultan ailesine akraba olurdu. Atabey kurumundan da görüleceği gibi buradaki köle kavramı daha önce

187

Batıda görülen köle kavramı ile ilgisi yoktur. Buradaki köle askerlerin köleliği, sınırsız bir bağlılık ifade etmektedir. Sultanlar şehzadelerine atabey tayin etmekle, aynı zamanda şehzadenin vefasızlığını atabeyin bağlılığı ile dengelemeye çalışmıştır. Atabey, Sultanın kölesi olarak, genç prensi denetim ve gözetim altında tutar.

Prensip olarak köle ölünce bütün malı, mülkü efendisine geri dönerdi. Ama bu genel kural her zaman uygulanmamıştır. Köle kökenli komutanların aile kurdukları ve servetleri ile görevlerinin babadan oğla geçtiği sık rastlanan bir durumdur. Zamanla atabey kurumu yozlaşmıştır. Köle komutanlar kukla prensler kullanarak, onlar adına saltanat sürmüşlerdir.

Sonunda da Atabey sülaleleri (hanedanları) kurulmaya başlanmıştır.

Katip sınıfının İran kökenli olduğunu anlatmıştık. İranlı katiplerin köle askerlerle (gulam) bir dertleri yoktu. İranlılar uzun tarih sürecinde köle askerlerle (gulam) birlikte yaşamayı özümsemişlerdi. Köle komutanların

hizmetine vezir, yazıcı, vergi toplayıcı olarak girerek, deneyimlerini ve adlarını büyütürlerdi. Katipler bir kere, Selçuklu egemenlerinin katiplik sınıfını Hıristiyanlara, Yahudilere, Horasan dışına açmalarına karşıydılar. Böylece bürokrasinin kalitesinin düşürüldüğünü iddia ediyorlardı. Katipler sınıfı, bürokratik unvanların gelişigüzel verilmesine de karşıydılar. Örneğin Nizamülmülk'ün lakabı olan "

Mülk " unvanı ancak Büyük Divan üyeleri ile Horasan ve Bağdat Amidlerine verilebilinirdi.

Toprağı işleyenlere, çiftçilere İranlı katipler " fellah " diyorlardı. Ve onları aşağıda görüyorlardı. Aynı şekilde, köle komutanlar (gulam) da, köylü kökenliler karşısında, kendilerini üstün görürlerdi.

Katipler, özgür Türk Beylerini de yadırgıyorlardı. Türkler kabile ve göçebe yapıları gereği yönetimi demokratlaştırma eğilimindeydiler. İranlı katiplerin bunu anlamalarına imkân yoktu.

Katipler, Türk Beylerini devlet malına karşı özensiz ve halka karşı acımasız olmakla suçluyorlardı. Nizamülmülk, Türkmenlerin belli sayıda saraya alınarak, gulam yapılarak, eğitilmesini ve bağlılık kazanmasını öğütlüyordu.

Katip sınıfından gelen Selçuklu tarihçileri, ön plana vezirleri ve katipleri çıkarmaya temayüllüdürler. Sultanları şöyle eleştiriyorlardı: " Av kuşlarının ve atların en iyisini seçebilen Selçuklu sultanları, vezirlerin değersiz ve köksüzlerini seçiyorlardı. "

188

Selçuklularda Soyluluk

Köle asker, gulam sistemi bir hizmet soyluluğu sistemidir. Batı Avrupa'da büyük toprak sahibi oldukları için soyluluk kazanılmışken, Selçuklularda hizmet soylusu mülk olarak veya ikta olarak geniş topraklara sahip olmuştur. Atabeyler, köle komutan kökenli emirler, eyalet valileri, Sultanın onayıyla, geniş toprakları irsi olarak yönetmişlerdir. Batının Kont, Dük ve

Markisine benzer şekilde, bazı gulamlar bağımsız devletler ve hanedanlar kurmuşlardır.

Ortadoğu'nun köle asker uygulamasına benzer bir uygulama Almanya'da da görülmüştür.

Almanya'da imparatorlar ve büyük senyörler, vassallarının itaatsizliği karşısında saraylarında " köleye yakın serf statüsünde " yüksek görevliler kullanmaya başladılar. " Dienstmänner "

denen soylular gibi yaşayan bu köleler, sınıfsal bir bilinç oluşturarak, büyük bir güce eriştiler.

Bu sınıf giderek, prenslerin eğitimini, önemli şatoların muhafızlığını, eyalet komutanlıklarını ve valilikleri üstlenir oldular. Tabii bu durum zamanla vassal soyluların tepkisini çekti.

Toprak soylularının büyük direnci karşısında bu hizmet soyluluğu çökerek dağıldı.

Dienstmänner'ın kimi zengin köylü, kimi burjuva oldu, kimi ise soylu sınıfı ile bütünleşti.

Batıda köle kökenli yöneticiler, Almanya'da, Kuzey Afrika Müslüman devletlerinde, Endülüs'te hem asker amaçlı ve hem de sivil bürokrat amaçlı kullanılmışlardır. Buna karşılık Ortadoğu'da sadece askeri amaçlı kullanıldılar. İran kökenli katipler sınıfı kendi yetkilerini başkaları ile paylaşmaya hiç yanaşmadı. Selçuklularda bu nedenle mevcut olan sivil asker ayrımı devam etti gitti.

Selçuklu köle askerler genel olarak Müslüman olmayan Türklerden seçilirdi. Sonra zamanla Kürtler ve Deylemliler de köle ordusu içinde çoğaldılar. Orduda Ermenilere de yer verildi.

İdeal olan bütün gulamların sadakat yemini ile sultana kişisel olarak bağlanmalarıydı.

Efendiye bağlılık sistemi Batı Avrupa'da ve Müslüman dünyasında birbirinden pek farklı değildi. Vassal veya gulam kime hizmet ediyorsa ona bağlılık yemini ile bağlıydı. Yani Sultan'a bağlı bir gulam, herhangi bir valinin emrine verilirse, o artık Sultana değil valiye bağımlılık duyar ve öyle de kabul edilirdi.

Gazneliler, Hindistan nedeniyle çok zengin olduklarından Sultandan başkasına bağlı olan gulamların olmamasına çalışırlardı. Buna karşılık Gazneliler kadar zengin bir hazineye sahip olmayan Selçuklar köle askerlerin masraflarına tek başlarına karşılayamadıklarından vezirleri, prensleri, emirleri, valileri hep kendi köle orduları olması için teşvik etmişlerdi. Ancak bu durum, Sultana olan bağlılığı azalan prens, emir ve valilerin bağımsızlaşmasını veya en azından baş kaldırmasını kolaylaştıran bir sistem olmuştu.

189

Kökeni ne olursa olsun, Selçuklu sultanları ikta dağıtarak, bir nevi Avrupa senyörlerine benzer bir yapılanmaya neden olmuşlardır. Bu yapılanmada, sonuç itibarı ile eyalet iktası verilenlerle vassal hükümdarlar arasında da bir fark kalmamıştı. Bağımsızlık, irsilik ve asker verme gibi aynı kurallara uyuyorlardı. Böylece Selçuklu topraklarında feodaliteye çok yakın bir oluşum gerçekleşti. Böylece Haçlılar alışık oldukları sistemden Ortadoğu'ya geldiklerinde sudan çıkmış balığa dönmediler.

Selçuklu feodal hiyerarşisi, Fransa'daki gibi tam biçimlenmiş bir hiyerarşi değildi. İslam dini özel mülkiyet kavramına bağlı, bir nevi özel mülkiyet üzerinde kurulmuş bir dindi. Ve bunun doğal sonucu olarak bütün Müslümanlar ve hele dini bütün olanlar özel mülkiyete sıkı sıkıya bağlıydılar. Dolayısıyla toprakta özel mülkiyet devam ediyordu. Büyük arazi sahibi dihkanlar varlıklarını sürdürüyorlardı. Küçük arazi sahibi özgür köylüler de vardı. Bununla beraber, özel mülkiyet yapısına dokunmadan, bu mülkler üzerinde devletin vergi hakkını konu eden ikta sistemi, özel mülkiyeti oldukça bozmuştu. Melik-Şah, mülklerin ne kadar çabuk el değiştirdiğini görmüş ve buna kayıtsal önlem getirmeye çalışmıştı. Bu meyanda, 30 yılı aşan tapu senetlerini geçersiz saymıştı. Hatta bazı

Selçuklu eyaletlerinde 50 yıldan eski tapular geçersiz kabul edilerek, eyalet Atabeyleri, devlet topraklarını genişletmeye çalışmışlardır.

İslam âlimlerinden ikta sistemine tepki fazlaydı. Gazali hem ikta sahiplerini ve hem de Selçuklu Sultanlarını zalimlikle suçlayıp, servetlerini gayri meşru ilan ediyordu. İkta sahibinin vergiyi tasarruf hakkı, tabii ki toprağın mülkiyetine dokunmuyordu. Ama silahlı adamları olan ve maddi güce sahip ikta sahipleri karşısında zavallı köylünün ne hakkı olabilirdi. Bununla beraber iktanın getirdiği sistem yine de Avrupa'daki feodaliteden daha insaflı bir sistemdir.

Hiç olmazsa teoride halkın hakkını arama hakkı vardı. Kadılar, durumu bir nebze olsun dengeleyebiliyorlardı.

190

Selçuklu Hükümet Teşkilatı

Selçuklu devletinde Hükümdarın bulunduğu yerdeki en büyük hükümet kuruluşu Büyük Divan'dı. Buna Divan-ı Ala veya Divan-ı vezaret de denir. Başında vezirin bulunduğu Büyük Divan bütün idari işlerle yükümlü ve sorumluydu. Bununla birlikte esas görevi beratların ve resmi emirlerin çıkması ile mali işlerin yönetilmesiydi. Büyük Divan'ın altında dört divan vardı: Divanül-inşa vet-tuğra, Divan üz-zimam ve'l-istifa, Divan-ül arz (arız), Divan-ı işraf-ı memalik. Bu Divanların başkanları Büyük Divan'ın üyesiydiler. Büyük Divan'ı bugünkü bakanlar kuruluna benzetebiliriz. Vezir de başbakandır. Büyük Divan kararları, mütekabilen, üyeler tarafından imzalanırdı.

Divanül-inşa vet-tuğra haberleşmeyle ilgilenen divandı. Sultanın başka ülkelere ve eyaletlere yazdığı yazıların yerine ulaşmasından sorumluydu. Ayrıca dağıtılan iktaların belgeleri bu Divanca verilirdi. Başlangıçta iki daireden oluşuyordu. Biri tuğra dairesiydi. Bu daire Hükümdarın çıkardığı yazılara onun damgasını basardı. Bu yazılar, çıkış tarihi ile Divan defterine kaydedilir, eski defterler muhafaza edilirdi. İkinci daire inşa dairesiydi. Bu daire devletin iç ve dış yazışmalarını yürütürdü.

Divan üz-zimam ve’l-istifa devlet hazinesinin gelir ve giderlerini denetler ve mali işlerle uğraşırdı. Bugünkü maliye bakanlığı gibi görev yapan bu Divan yıllık bütçeyi düzenler, devlet gelir ve giderlerini bir deftere işlerdi. O tarihlerde devlet gelirlerinin, giderlerden fazla olması istenirdi. Eğer böyle değilse, bütçe giderleri azaltılarak denklik sağlanırdı.

Divan-ül arz, ordunun genel işleriyle ilgilenen Divandı. Bu divan kendine bağlı alt divanlar vasıtası ile askeri iktaları, gelir ve maaşları yönetir, asker toplar, birliklerin teçhizatını kayıt ve kontrol ederdi. Bu günkü Milli savunma bakanlığı gibi çalışırdı. Askerlere üç ayda bir bistegani denilen maaş verilirdi.

Divan-ı işraf-ı memalik divanı devletin mali ve idari teşkilatını, mali konular dâhil denetleyen kuruluştu. Bu Divan, kadıya ilave olarak, vakıfları da denetlerdi.

Büyük Divan’a bağlı olmayan Divanların başında istihbarat demek olan Divan-ı Berid bulunmaktadır. Bu divana bağlı olan ve isimlerine “ haber “ denen istihbarat görevlileri kentlerde ve gerekli her yerde görevliydiler. Selçuklu devletinde Alp Arslan zamanında bu divan’a önem verilmemiş ve hatta “ haber “ sahiplerinin (istihbarat elemanları) işlerine son verilmişti. Daha sonra Melik-Şah ve Sultan Sencer zamanında Divan-ı Berid’e tekrar önem verilmiştir.

191

Selçuklu devletinde zulüm görenlerin ve memurlardan şikayeti olanların başvurabilecekleri yer Divan-ı Mezalim’di. Nizamülmülke göre, Sultan haftada iki gün mezalime oturmalıydı.

Burada haklıyı, haksızdan ayırabilmesi için, hükümdar, halkın şikâyetlerini, kendi kulağı ile duymalıydı. Böylece hükümdar adalet dağıtabilirdi. Halk dilekçe ile de şikâyette bulunabilirdi. Bu dilekçelerin soruşturmaya konu olabilmesi için, Sultanın tek tek yazılı emir vermesi gerekiyordu.

Hükümdarın sahip olduğu kişisel arazinin yönetimi ile meşgul olan Divan’a Divan-ı Has denirdi.

Eyaletleri yöneten en yüksek yönetim kurumu ise Eyalet Divanıydı. Vali aynı zamanda Divan-ı Eyaletin başkanıydı. Eyaletin başında vali değil bir şehzade varsa, o zaman Divan-ı eyalet de merkezdeki Büyük Divan'a daha fazla benzer yapı ve fonksiyon kazanırdı.

Eyaletlerin başında bulunan meliklerin yanına vezir, merkezden tayin edilirdi. Bu Melik vezirleri, merkezdeki Büyük Divan'a tabiydiler.

Eyaletlerde valinin emrinde bulunan idari memura " Reis " denirdi. Reis, genel olarak o eyaletin soylu ailesinden seçilirdi ve genel olarak babadan oğla irsiyetle geçen bir görevdi.

Reis'in kendi görevini yapabilmek için kendi Divanı vardı.

Merkezdeki vakıfların devlet tarafından kontrolunu ve gerekirse vakıf işlerinin yürütülmesini Divan-ı Efkaf-ı Memalik yapardı. Divanın, vakfın işleri yolunda giderken müdahale hakkı yoktu. Eyaletlerde de Efkaf Divanları vardı. Her divan kendi yetki sahası içindeki vakıflarla ilgilenirdi.

Devletin kişi mallarına el koyması Müsadere Divanlarının çalışma sahalarına girerdi.

Selçuklularda Sultan eşlerinin yani Hatunların da kendi vezir ve divanları bulunurdu.

Devlet teşkilatında Vezirin dışında naib, atabek, müstevfi, tuğrai, pervane, emir-i arz gibi görev ve unvanlar da vardı.

Destikıpçak

Polovest babalar

1164 yılına gelindiğinde, Ruslar, Volga Bulgarlarının Bulgar kentinden " büyük kent " diye söz ederler. Kent, bu tarihe kadar geçen sürede, saray, camiler, hamamlar, kervansaraylarla süslenmiş, etrafı surlarla çevrilmişti. Artık, kentte, zanaatçı mahallesi vardı. Deri işleme çok gelişmişti. " Bulgari " adı verilen, meşin ve deriler tüm dünyada ün kazanmıştı. Bulag çizmeleri, Orta Asya dâhil, her yerde revaçtaydı. Kentlerde, her milletten tüccarlar toplanmış, kent yapısı kozmopolit bir nitelik almıştı. Eskiden kent olarak Bulgar ve Suvar kentleri sayılırken, şimdi Büler, Bülimer, Cüke-tav, Oşal, Titiş gibi pek çok kent oluşmuştu. Bu kentlerin yönetimi hakkında bilgi sahibi olmasak da, komşu Rus kentlerinin yönetimine bakarak akıl yürütebiliriz. Rus kentlerinde, tüccarların zenginleşmesi ile beraber, kent yönetiminde asillerin yanında, tüccarlar da yönetime katılmaya başlamışlardı. Tüccar ve zanaatkârların, kent belediye meclisleri içinde ağırlıkları iyice artmıştı.

Yine bu yıllarda, Rusya'nın güneyine, şaman Kıpçak Türkleri (Kumanlar) egemen oldular.

Kıpçak Türkleri Polovest ve Kumanlardan oluşuyorlardı. Kıpçaklar beyaz tenli, sarı ya da kızıl saçlı, kuzey tipi insanlardı. Tabii Türkçe konuşuyorlardı. 1054 yılından başlayarak, XV.

Yüzyıla kadar, Karadeniz'in kuzeyine adlarını vereceklerdi. Karadeniz'in kuzeyine, Ukrayna steplerine " Deştikıpçak " denecekti. Kıpçaklar içindeki Polovest'ler, Rus edebiyatında vahşi gezginler olarak tanıtılırlar. Polovestler, uzun süre bozkırda Şaman göçebeler olarak yaşamaya devam ederek, yerleşiklerin değer yargılarını almaya karşı çıkmışlardı. Bu nedenle de Rusların gelecekte onları vahşi gezginler olarak hatırlaması normaldi. Tabii zaman zaman

içlerinde Yahudi veya Hıristiyan veya Müslüman olanlar da çıkmıyor değildi. Ama genel hatları ile uzun süre Şamanist bir topluluk olarak yaşadılar.

Kıpçaklar aşağı Volga'yı kendilerine yurt seçmişlerdi. Bulgarlarla, Ruslarla, Harizm'le,

komşuydular. Komşuları ile de sürekli temas ve ilişki içindeydiler. En büyük limanları olan Sudak üzerinden Doğu Roma'ya ve Anadolu'ya açılıyorlardı. Bulundukları yer ticaret yolunun üzeriydi. Müslümanlar yaptığı bu ticaretten, Kıpçak Türklerin yararı aldıkları vergilerdi. Kürkler, oklar, ağaç kabukları, silah, tabaklanmış deri, çizme, tutkal, ağaç kabukları,

amber, bal, ceviz, hayvan ve köleler bu ticaret yolunda akıp duruyordu. Bu mal trafiğinin içinde en önemlisi kölelerdi. Bulgar ve İtil kentlerinin büyük esir pazarları veya esir kervanlarının konaklama kentleri oldukları sanılmaktadır.

Kıpçaklar, hiçbir zaman tam bir devlet organize edemediler. Birbirinden bağımsız boylar şeklinde yaşadılar. Ancak, Kıpçaklar çok iyi savaşçılardı. Volga Bulgarları, Kıpçaklara vergi ödemeye başladılar. Bu arada, Volga Bulgarları ile Ruslar arasında ufak tefek savaşlar oldu.

Çam kerestesinden yapılmış evleri ile Bulgar kentleri yangına çok hassastılar. Sık sık kentler yangınlarla tahrip oldu, Ama hemen yeniden inşa edildiler.

Volga nehri

194

Haçlılar ve Müslüman Köylüler

Haçlılar ele geçirdikleri yerlerdeki Müslüman mülk sahiplerini kovmuşlar ama köylülere ilişmemişlerdi. Haçlıların köylüler ve toprakla olan ilişkileri Avrupa'da uyguladıkları sisteme benzer gelişti. Müslüman köylüleri kendi serfleri gibi gördüler. Genel olarak uygulama şöyleydi: Her köyün ortak arazisi üzerinde köylü ailelerinin iş hayvanına sahip olma miktarına bağlı olarak belli bir payı vardı. Köylü aile bu payına düşen toprağı eker ve onun üzerinden vergi öderdi. Köylünün ne kadar iş hayvanı varsa toprağı da o denli büyük olurdu.

Ama buna karşın iş hayvanı olmayan ailelerin toprakta pay hakkı da olmazdı. Bu durum köylüler arasında bile bir farklılaşma yaratıyordu. Genellikle köylüden alınan vergi 1/3 veya ¼ oranında olurdu. Köyün baronu köye düşen vergiyi öder, sonra döner, köylü ailelerinden üretimleri nispetinde kendi payını da katarak ödediği vergiyi tahsil ederdi. Ama köylünün üzerinde ödediği vergi dışında angaryalar da vardı. Haçlılar Müslüman köylüleri yardımcı asker olarak bile kullanmışlardır.

Haçlılar fieflerindeki Müslüman köylülere “ Casalia “ adını verdiler. Aslında Ortadoğu’da toprak değil köylü kıtlığı vardı. Savaşlar veya baskılar veya vergi ve angaryalar nedeniyle, köylüler sık sık kaçarak başka topraklara giderlerdi. Yan yana pek çok beylik olması köylülerin bu hareketliliğini kolaylaştırıyordu. Beyler iş gücüne muhtaçtılar. Bunlar ister Müslüman, ister Hıristiyan olsun, savaşta ele geçirdikleri tutsakları, kendi arazilerine götürüp, onlara tarım araçları verip, iyi koşullarda iskân ederlerdi. Hatta beylikler arasında birbirinden köylü çalma nedeniyle savaşlar çıkardı.

Haçlılar kısa süre içinde konargöçer kabilelerin savaşçı yeteneğini iyi anlamışlardı. Kısa süre içinde bunlardan faydalanma yoluna gittiler. Kabile şeflerini para vererek, güç göstererek, iyi davranarak kendilerine bağlamaya çalıştılar. Bağlanan kabile şefleri de onlara yardım etti.

Konargöçer kabileler gibi Dürziler ve Haşhaşiler de Haçlılara yardım eden güçler oldular.

Daha önce örneğini gördüğümüz gibi, zaman zaman Haçlıların göçebe kabilelere saldırarak onları yağmaladıkları görülmüştü. Ancak genel olarak, göçebelerin askeri ve ekonomik güçleri nedeniyle, Haçlılar göçebe kabilelerle iyi geçinmeyi tercih etmişlerdir. Kabile şeflerinin özerkliklerini tanıyarak, onlara beratlar dağıttılar. Şefler de kabile içinde kendi baskı güçlerinin artması için bu beratları ister oldular.

195

Haçlı Ticaret Kolonileri

İtalyan şehir devletlerinin Haçlıların denetimindeki topraklarda kurdukları koloniler vergiden muafiyet ve serbest ticaret hakları ile yetinmediler. Elde ettikleri sokak, mahalle ve kent gibi yerlerde senyörlerin denetimi dışında kalan kendi yönetimlerini kurdular. Kendilerine ait yerlerde sadece İtalyanlar oturmuyor aynı zamanda yerli halk da oturuyordu. İtalyanlar evleri, hamamları, dükkânları isteyene kiraya veriyorlardı. Sur kentinin üçte birini kapsayan Venedik

mahallesinde, Suriyeliler tarafından işletilen ipek fabrikaları, Yahudilerin işlettiği cam fabrikaları vardı.

İtalyan kent devletlerine ait yerleri, feodal beyler değil, konsolos, balyoz adını taşıyan İtalyan Cumhuriyetlerinin memurları yönetiyorlardı. Bu görevli aynı zamanda yargının başı olarak da görev yapıyordu. Bu mahkemeler, bölgede oturan herkesi ve her türlü suçu yetki alanları içinde görüyorlardı. Yerli halkın Kralın mahkemesine gitmesine izin vermiyor, yetki konusunda gerekirse kralla bile çatışıyorlardı. Mahallelerin kendi özel polis görevlileri vardı.

Feodal devletin polisini kendi sınırları içine sokmuyorlardı. Hatta Pizalılar, Akka, Sur, Yafa limanlarının gümrüklerinde, büyük pazarlarda ve söz konusu kentlerin kapılarında görev yapan krallık memurlarını denetliyor ve yasa dışı istekleri önlemeye çalışıyorlardı.

Krallar ve kontlar, doğaldır ki, İtalyan kentlerine bu geniş ayrıcalıkları isteyerek vermemişlerdi. Fiefleri içinde dokunamadıkları toprakların olması feodal anlayışa ters bir durumdu. Ama herkesin İtalyan Cumhuriyetlerinin donanmasına, asker ve para gücüne ihtiyacı vardı. Ama feodaller fırsat bulunca da bu ayrıcalıkları fırlatıp atıyorlardı. Örneğin Kral I. Amaury, Cenevizlilerin altın harflerle yazdırdıkları kapitülasyon kitabesini parçalattı.

Trablus kontu Bertram, anlaşma gereği kentin üçte birine sahip olan Cenevizlileri yerlerinden kovmuştu. Krallar, kontlar sık sık İtalyanların yargı yetkisini kısıtlamaya çalıştılar. Buna karşılık Papa Aforoz tehdidi ile karşılık verdi.

Bir ara İtalyan kolonileri para ile arazi satın alarak genişlemeye çalıştılar. Kudüs mahkemeleri de fieflerden arazi satın alarak genişlemelerini yasakladı. Bir ara da Haçlı feodaller, İtalyan kentlerinin vergiden muafiyetlerini sınırlamak istediler. İtalyan kentleri ile Müslüman devletler arasındaki ticarete vergi uygulamaya çalıştılar. Ama sonunda hep kazanan güçlü İtalyan ticaret kentleri oldu.

Şeriat ve İbadet zorunluluklarının

kalkması

II. Haçlı seferlerinden sonra güçlenmiş olan Suriye atabeyi Nureddin Mahmut, durumu iyice sarsılmış olan Fatımî devletine son vermeye karar vermişti. Fatımî devletinde, rakibi Zirgam tarafından vezirlikten uzaklaştırılan Şavar, Nureddin Mahmut'a başvurarak yardım istedi.

Mahmut'ta 1164 yılında Şirkuh komutasında kuvvetli bir orduyu Mısır'a yolladı. Şirkuh Selahaddin Eyyubi'nin amcasıydı. Şirkuh, Mısır'da Fatımîlere üstünlük sağlamaya başladı.

Eyyub ve Şirkuh Kuzey Azerbaycan'daki Kürt Revadi kabilesindendi. İki kardeş, Bağdat'a gelip, Selçuklu komutanı Bihruz'un hizmetine girmişlerdi. Bihruz onları Tekrit kalesi muhafızı yaptı. Orada Musul egemeni Zengi'nin kaçışına yardımcı oldular. Daha sonra da iki kardeş Zengi'nin Şam Selçuklularından aldığı Baalbek kalesi muhafızlığına atandılar. Eyyub saf değiştirip, kaleyi Şam'a geri verdi. Mükâfat olarak da Şam prensliği komutanlığına getirildi. Şirkuh ise Zengi'nin oğlu Nureddin'in hizmetinde kaldı. Nureddin Şam'ı ele geçirmek istediğinde, Şam'ın üzerine yürüyen ordunun başında Şirkuh, Şam'ı müdafaa eden kuvvetlerin başında Eyyub vardı. İki kardeş anlaşıp, Şam'ı Nureddin'e verdiler. Nureddin'de bu hizmetine karşılık Eyyub'u Şam valisi yaptı. Eyyub'un oğlu Selahaddin Şam sarayında yetişti.

1164 yılında İsmaili İmamı II. Hasan şeriatı kaldırdı. Oruç tutmanın, namaz kılmanın ve diğer ibadet zorunluluklarının da kalktığını bildirdi.

Halife Muktedir'in sarayında binlerce cariye, taze oğlan, hizmetçi dolaşıyor... öte yandan halkın köylü ve esnaf takımı açlıktan kıvranıyor; tefecilerin, vurguncuların, rüşver bezirganlarının elinde inliyordu. Alamut üstadı II. Hasan her tarafa haber göndererek müritlerini Alamutta topladı ve onlara " Kıyamet-ul-Kıyamet " bildirisini okudu. Hasan artık şeriatın iptal edildiğini açıklıyordu. Madem bu kadar eşitsizlik, adaletsizlik, açlık ve sefalet vardı, kıyamet bundan daha kötü olamazdı. Yaşanan kıyamet alameti ve ortamıydı. Hasan "

Kıyamette tüm dini emirler hükümsüz kalacağından ve orada herkes Tanrı'nın huzurunda kendi vicdanı ile baş başa kalıp, sağ gözün sola faydası olmayacağına göre; peygamberlerin dahi ancak kendine faydası bulanacağına göre, artık siz de bugünden itibaren Tanrı ile kendi vicdanınız arasında baş başasınız. Şeriatı uygulamayın ve size bir hüküm işletilmesin. " dedi.

Manifesto Hz. Ali'nin ölüm yıldönümüne denk getirilmişti. II. Hasan okuduğu bildirinin kendisine Gaip İmam'ın (12. İmam Memdi) verdiğini bildiriyordu. Bir hadise göre Hz.

Muhammet " kendi soyundan birinin Gayb'a çekilip bir gün yer yüzüne dönerek insanlığa

eşitlik ve adaleti getireceğini" söylemişti. Biri " eşitliği nasıl sağlayacağını " sorunca, " tüm malları eşit olarak dağıtarak " demişti. Bu bakımdan mesajın Gaip İmam'dan gelmesi önemliydi. İtirazsız kabul görmesini sağlıyordu.

Ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. Muhammed'de babasının uygulamasını devam ettirdi.

Daha sonra, Orta Doğu ve İran'da İsmaili hareketi zayıfladıktan sonra Sünniler tekrar şeriat ve ibadet mecburiyetini uygulatabilir oldular.

Mısır veziri Zirgam, Nureddin'e karşı Kudüs Kralından destek aradı. Ama Kudüs yardımı gelemeden Zirgam öldürüldü. Şavar yeniden vezir oldu. Vezir olunca da Şirkuh'a Mısır vergisinden pay vermek istemedi. Bunun üzerine Şirkuh vergiyi kendi toplamaya çalıştı. Bu sefer de Şirkuh'a karşı Şavar Kudüs Kralından yardım istedi. Kudüs Kralı Mısır'da Şirkuh'u kuşattı. Durum Şirkuh açısından kötü iken, Suriye'de Nureddin Haçlıları yenip Antakya prensi ile Trablus kontunu esir aldı. Bunun üzerine Kudüs Kralı Suriye'ye dönmek zorunda kaldı. Kral kuşatmayı, Şirkuh ve Selahaddin'in de ülkelerine dönmeleri koşulu ile kaldırdı.

Böylece 1164 yılında herkes ülkesine döndü.

Danişmendoğlu Yağıbasan ölmüştü. Onun ölümü Roma Selçuklu devleti üzerindeki önemli bir baskıyı kaldırmıştı. Danışmendoğlu Yağıbasan'ın ölümü üzerine II. Kılıç Arslan kardeşi Şahin-Şah'ın üzerine yürüyerek onu mağlup etti. Kılıç Arslan Danişmendlerin ellerinden Elbistan, Darende, Gedük (Yozgat, Dorgun) ve Tohma kent ve yörelerini ele geçirdi (1165).

Bir süre sonra Kayseri'yi alarak, Danişmendoğlu Zünnun'un emirliğine son verdi (1168). Bu gelişmelerin sonucunda Şahinşah ve Zünnun, Musul atabeyi Nureddin'e sığındılar. Düzelen Doğu Roma ve Roma Selçuklu devleti ilişkileri nedeniyle Doğu Roma İmparatorluğuna sığınamamışlardı. Şahinşah'ın ve Zünnun'un topraklarına el koyan Kılıç Arslan burada oturan Hıristiyan çiftçileri kendi topraklarına taşıyarak, iskân ettirtti.

1164 ve 1165 yıllarına gelindiğinde Horasan'daki Oğuzların kendi aralarındaki birliktelik eskisi kadar kuvvetli değildi. Bunun sonucu olarak da çevre etkinlikleri azalmaktaydı.

1165 yılında Abbasi Halifesi Müstencid, İbn Sina'nın Kitap-uş şifa adlı eserini yaktırdı.

Bu yıllarda Çin ile Cücen barışı iyice oturmuştu. Her iki devlet de nerede ise eşit statüde devletler olarak birbirlerini tanıyorlardı. Yine de aralarında harp olmuyor değildi.

1166 tarihinde Sicilya kralı I. Guglielmo ölünce, Kutsal Roma Germen İmparatoru Friedrich

Barbarossa Papa Alexander' a ve yandaşlarına kesin bir darbe vurmaya karar verdi ve bu amaçla İtalya'ya 4. defa sefer düzenledi. Ancak ordusu sıtmadan kırılınca sefer fiyaskoyla sonuçlandı. Daha sonra Friedrich'in düzenlediği 5. sefer de bir sonuç getirmedi.

1166 yılında Sırp kralı Stephan Nemanya, Doğu Roma'ya isyan ederek, bir Doğu Roma ordusunu yendi. Macaristan'da taht kavgaları devam ederken, Doğu Roma bundan istifade ederek 1167 yılında Dalmaçya, Bosna, Sirmium ve Hırvatistan'ı tekrar topraklarına kattı. Bu sırada Ermeni ve

Ortodoks kiliselerini birleştirme çabaları da bir işe yaramamıştı. Herkes kendi görüşünün doğruluğunda ısrarlıydı.

1166 yılında Harput'ta Artuklular Ulu Cami yaptılar. Aynı yıl Divriği'de Sitte Melik Türbesi yapıldı.

198

Yezidilik

Şam'da doğan ve Hakkâri'de yerleşmiş olan Şeyh Aiyy 1166 yılında öldü. Şeyh Aiyy, soyağacına göre Ümeyyoğulları (Emeviler) den inmekteydi. Soy ağacı Mervan'a kadar geri götürülüyordu. Şeyhin mutaassıp bir Sünni olduğu bilinmektedir. Yezid mezhebinin kuruluşunda tasavvuf ve bazı sufi inançları da önemli bir rol oynamıştır. Vahdeti Vücut kavramını geliştiren sufiler iyinin ve kötünün de göreceli olduğuna gelmişler oradan da Şeytan'ı Allah tarafından insanları imtihana memur saymışlardı. Bir görüş açısına göre de Şeytan Allah'ın " celal " sıfatının ortaya çıkış şekli kabul edilmişti.

Yezidilik, kuvvetli bir olasılık ile Şeyh Aiyy ile başlamamıştır. Yine kuvvetli bir olasılıkla Emevilerden beri vardı, ama bölük pörçüktü. Şeyh Aiyy'den sonra Yezidilik belli esaslara oturup, iyice şekillenmiştir.

Yezidiler kendilerini Muaviye'nin oğlu Yezid'in yolundan sayarlar. Şeytan'ı Meleki Tavus diyerek kutsallaştırırlar. Şeytanı bir kötülük kuvveti olarak hiç anmazlar. Öyle ki " Ş " ve " T

" harfleri kelimenin başında bulunan kelimeleri bile Şeytanı hatırlattığı için söylemekten çekinirler. Şeytanı temsil eden kuş biçimi (horoz gibi) bir heykelleri vardır, sancak dedikleri bu heykeli ziyaret ve takdis ederler. Bu da ibadetlerinin bir parçasıdır. Kutsal kitaplarına "

Cilve, Mushaf'ı Raşş " denir.

Yezidilere göre Ali'yi öldüren İbn Mulcem de kutlu bir kişidir. Kuran'da " Nefsini Allah rızasına satan " diye övülen kişidir. Yezidilik de Kuran okumak ve dinlemek, mescitlere gitmek, namaz kılana bakmak, yeşil giymek, hamama gitmek haramdır.

199

Güneşe, aya özel bir kutsallık yüklerler. Gün doğarken güneşi üç defa eğilerek selamlarlar.

Eylül ayının 15 – 20’si arası Şeyh Adiyy türbesini ziyaret etmek haç yapmaktır. Aralık ayında 30 gün oruç tutulur ve oruç şarap ile açılır. Çocuk 2 yaşını geçmeden çocuğu dine sokma merasimi yapılır. Çocuk sünnet olurken çocuğu tutan kişi artık o aileden sayılır. Bu kişiye kirve denir. Ölü yıkanır, elbiseleri giydirilir. Gözlerine ve göğsüne Şeyh Adiyy kabrinin toprağından konur. Yüzü doğuya gelecek şekilde gömülür. Gömü işleminden sonra 3 gün ziyafet verilir. Ölümün 7 ve 40’da merasimler düzenlenir.

Kendi aralarında 7 dereceye ayrılırlar. En tepede “ mir “ vardır. Ondan sonra “ pesi mir “

gelir. Daha sonra “ şeyh “ vardır. Sancak’a “ köçek “ hizmet eder. “ Kavval “ methiyeler, şiirler okur. Mezhep mensuplarına “ müritler “ denir. “ Fukara “ ise temiz kişi anlamınadır.

Yezidiler kendi içlerine kapanık yaşayan ufak bir topluluktur. Güney Doğu Anadolu’da az sayıda vardır.

200

Katarizm

1167 yılında Horasan’daki Oğuzlar üzerlerine yürüyen Gur hükümdarını bozguna uğratıp, öldürdüler. Bu galibiyet sonrasında da Gazne’yi ele geçirerek, bir süre ellerinde tuttular.

Oğuzlar kendi iç çelişkilerinin dışında, kendilerine bir vergi verip, bir vermeyen kentlerle de uğraşıyorlardı. Daha önce de anlatıldığı gibi bürokrasiyi kuramamış ve bunun sonucu olarak devletleşememişlerdi. Bu sırada Herat ve Gazne arasındaki dağlık bölgede Gurlar, diğer tarafta Harzemşahlar gittikçe güçleniyorlardı.

Harzemşahlar arasındaki iktidar mücadelesine, Horasan’a fiilen giren Karahitaylar da karıştılar. Harzemşahlar bir taraftan, Karahitaylar diğer taraftan ve Selçukluların eski köle komutanların veya onların oğullarının

bağımsız kuvvetleri derken, her yönden saldırılara uğrayan Oğuzlar dağılmaya başladılar.

Böylece Oğuzların Horasan'daki tarihi sona erdi. Bir kısmı Fars ve Kirman'a göçtü. Bir bölümü de Anadolu'ya gitti. Horasan'daki bu ikinci dalga Oğuzlar, Horasan eşrafından destek görmedikleri için dayanamamışlardı. Ama onlar mirasına konamasalar da Selçukluların sonu oldular. Selçuklu mirası Harzemşahlara kalacaktı.

1167 yılında Mısır'dan ülkelerine dönmüş olan Şirkuh, Selahaddin, Kudüs Kralı ve Fatımî veziri Şavar tekrar karşı karşıya geldiler. Yine Kudüs ve Fatımîler müttefiktiler. Bu sırada Piza kapitülasyon hakları alarak İskenderiye'ye yerleşmişti. Mısır ve Kudüs kralına karşı Selahaddin İskenderiye'yi müdafaa etmeye başladı. Ancak Mısır, Haçlı ordusu ve özellikle Piza donanması karşısında çok zor günler geçiriyordu. Sonunda taraflar aralarında anlaşarak 1164 yaptıkları gibi Mısır'dan hep beraber ayrıldılar.

Daha önce, Batı Avrupa'da, yoksul halk kesimlerini saran mistik bir Hıristiyanlıktan bahsetmiştik. Bunun beraberinde sapkın yorumlar da getirdiğini söylemiştik. Bunlardan biri de Katarizm'di. Katarizm (Katharizm) Fransa'nın güneyinde güçlüydü. Ancak, bugün, öğretisi hakkında çok az şey biliniyor. Anlaşıldığı kadar Mani dininden gelme olan iyi Tanrı karşısına kötü Tanrı'yı koyuyordu. Beden kötülük tanrısının eseri olduğundan, gerçek bir Hıristiyan'ın bütün zevklerden vazgeçmesi gerekiyordu. 1167 li yıllarda Balkanlarda Bogomiller ile temaslar kurdular. Bu temaslar sonucu öğretileri etkilendi ve olgunlaştı.

Katarist din adamları, inanan sıradan insanların dünya zevklerine rahatça katılmalarını sağlayan bir tutum içindeydiler. Bu din adamları meydana gelen tüm manevi yükümlülükleri tek başlarına üslenerek halkı manen rahatlatıyorlardı. Bu tutum Katolik din adamlarının mızmız ve eleştirici tutumuna tersti ve halkın rağbetini alıyordu.

1167 yılında Oxford üniversitesi kuruldu.

Anadolu'da ise Erzincan ve Kemah da bulunan Mengücüklü beyliğinin başında şimdi Fahreddin Behramşah vardı. 1167 yılında ilk Mengücüklü

parası basıldı. Beylik Anadolu Selçuklu devletinin vassallı durumundaydı.

201

Doğu Roma Balkanlarda başarılı

Doğu Roma'nın Macarlara karşı elde ettiği başarılar, Sırpları da sindirdi. Buna karşı, Macarlara karşı başarılar Venedik ile bozuk olan ilişkileri daha da bozdu. Manuel Komnenos, 1169 ve 1170 yıllarında Venedik'e karşı Cenova ve Pisa ile ikili anlaşmalar yaptı. 12 Mart 1171 tarihinde Constantinopolis'deki tüm Venedikliler tutuklandı. Venedik mallarına el kondu. Buna karşılık, Venedik Sakız ve Midilli adalarını yakıp, yıktı.

Macaristan'da güçlü kral dönemi fazla süremedi. Çiftçi kökenli ordu, artık savaşlarda yetersiz kalıyordu. Kral, ordusunu kuvvetlendirmek için, orduyu profesyonelleştirdi. Yabancı savaşçılar ve Batıdan şövalyeler, orduya katıldılar. Bu profesyonel ordu krala doğrudan bağlıydı. Kral, savaşçılarına ve ailelerine, hizmetlerine karşılık büyük araziler veriyordu.

Böylece, krallık arazileri gittikçe azaldı. Kaleler, halkları ile birlikte, bu yeni toprak sahiplerine geçmeye başladı. Bunlar kısa sürede, yeni bir soylular sınıfı oluşturdular, Kalelerin eski savaşçıları da, araziler alarak, yeni soyluların arasına karıştılar. Kilise, yeni soylu sınıfı tutmayı çıkarlarına daha uygun bulmuştu. Kilisenin gayreti ile soylu sınıfın hakları, yazılı bir belge ile garanti altına alındı. Soylular, Krala doğrudan bağlı, ama vergiden muaf ve kişisel özgürlüklerine sahiptiler. Krala sadakatsizlikle suçlanma dışında, kişisel özgürlüklerine dokunulduğunda, toptan veya tek, tek direnme hakkına sahiptiler. Hükümdarın bir adamını yollayarak, istediğini yapma hakkı, mazide kalmıştı. Kral, artık, eşitler içinde birinci duruma inmişti. Köylüler ise serfleşmişti.

Krallar zaman zaman, bu durumdan kurtulmak için çaba harcadılar. Eski güzel günleri hafızalarda yaşıyordu. Az zaman sonra, IV. Bela, soylulara karşı Kıpçak (Kuman) kartını oynayacaktı.

Mısır'ın zenginliği Kudüs kralını çekiyordu. Kudüs kralı bu çekime dayanamayarak Mısır Fatımî devleti ile yaptığı anlaşmayı bozdu. Kayın

babası Doğu Roma İmparatoru Manuel ile Mısır'ın paylaşımında anlaştı. 1168 yılında Kudüs Bilbais ve Tennis'i alarak, yağmaladı.

Kahire kuşatıldı.

Fatımî halifesi hem Nureddin'den acele yardım istedi ve hem de Haçlıları para ile oyalamaya başladı. Fatımî halifesi, Kahire karşılığında Kudüs kralına 2 milyon altın önerdi. Bu çok büyük bir paraydı. Halife, parayı topluyorum diyerek haçlıları oyalıyordu. Kral Kahire'yi barışçı yoldan, diğer soylular ise zorla ele geçirmek istiyorlardı. Kurala göre, savaşla alınan

yerde ganimetin büyük bölümü orduya gidiyordu. Barışla ele geçirilirse ganimetten sadece kral yararlanıyordu.

Halife ve vezir Şavar haçlıları oyalarken Şirkuh yetişti. Kral da kuşatmayı kaldırıp, çekildi.

Bu sefer Nil kapatıldığından Piza donanması da pek işe yaramamıştı. Haçlılar Mısır'a girememişlerdi.

Saltuklu beyi İzzeddin II. Saltuk 1168 yılında öldü ve yerine oğlu Nasireddin Muhammed geçti. İzzeddin Saltuk, yönettiği bütün halklara ve dinlere adil ve şefkatli davrandığı için halk tarafından çok sevilirdi. Nasireddin Muhammed de Irak Selçuklu Sultanı III. Tuğrul'a tabi olmuştur.

1168 yılında Ermeni prensi II. Toros da ölmüş ve geride Rupen adında ufak bir çocuk kalmıştı. Toros'un taht hakkı vermediği kardeşi Mleh, Atabey Nureddin Mahmut'un yanına giderek Müslüman oldu ve ona yardım etmeye başladı. Böylece Nureddin'in Kilikya akınları da başlamış oldu.

1168 yılında Anadolu Selçuklu hâkimi II. Kılıç Arslan'ın Zünnun'un topraklarını ele geçirmesi ile Kılıç Arslan'ın karşısında Danışmendoğlu İsmail ve Adıyaman Artukoğullarının geleneksel desteğini gören Malatya'nın genç prensi Feridun kalmıştı.

203

Nureddin Mısır’ı ele geçiriyor

Poitiers

1169 yılında Haçlılar, Mısır’ı ele geçirmeyi tekrar denediler. Piza ve Doğu Roma donanmaları Nil üzerinde ilerlemeye tekrar çalıştılar ise de yine başaramadılar. 1169 yılında Şirkuh ve Selahaddin’in Kahire’ye girişleri bir kurtarıcı girişi gibi oldu. İlk işleri de vezir Şavar’ı öldürmek oldu. Kısa bir süre içinde Şirkuh ve Selahaddin tüm Mısır’a hâkim oldu. Fatımî Halifesi Adil’de Şirkuh’u vezir olarak atadı. İsmaili Halifesine koyu Sünni Şirkuh vezir olmuştu. Ancak, 1169 yılında komutan Şirkuh öldü. Suriye atabeyi Nureddin Mahmut

Şirkuh’un yerine Selahaddin Eyyubi’yi geçirdi. Fatımî Halifesi Adil de Selahaddin Eyyubi’yi vezir yaptı. Böylece Fatımî Halifeliği tamamen Nureddin Mahmut’un hâkimiyeti altına alınmış oldu. Ağustos 1169’da Haçlılar Dimyat’ı kuşattılar, ancak Selahaddin Eyyubi bu kuşatmayı etkisiz hale getirdi.

Mısır’ın Nureddin’in eline geçişine yani bir anlamda kaybına Haçlılar üzüldüler: “ Mısır’ın tüm kaynakları ve muazzam zenginliği, bizim (Haçlıların) ihtiyacını karşılıyordu. Ülkemizin sınırları Mısır yönünden güvenliydi. Güneyde çekinilecek bir düşman yoktu. Deniz, bize gelmek isteyenlere güvenli ve barışçı bir geçit sağlamaktaydı. Halkımız korkusuzca Mısır topraklarına girebilmekte ve avantajlı koşullarda ticaret yapabilmekteydi. Öte yandan Mısırlılar, ülkemize yabancı zenginlikler ve daha önce bilmediğimiz metalar getirirlerdi.

Ziyaretleri bize hem çıkar ve hem de şeref sağlıyordu. Ülkemizde her yıl harcadıkları büyük

paralar, hazine gelirini arttırıyor, bireylerin özel servetini büyütüyordu. Şimdi her şey tersine döndü… “.

Hazar Yahudi Türk devleti dağılalı nerede ise 100 yıl olmuştu. Ama Kafkasya’nın kuzeyinde hala Yahudi dininden topluluklar yaşıyordu. 1170 – 1185 yılları arasında, Kuzey Kafkasya’yı gezen bir Haham, Hazar ülkesinde sekiz gün yolculuk ettiğini ve Hazar Yahudilerinin Talmud eğitiminden yoksun olmalarına çok kızdığını anlatır.

1170 yılında Harzemşahlar Karahitaylara ödedikleri vergiyi kestiler. Karahitaylar Harzemşah üzerine yürüdü, Harzemşah her istila tehdidinde yaptığı gibi yine istila edilen toprakları su altında bıraktı. Karahitaylar net bir sonuç alamadan geri döndüler.

Bu sırada (1170 yılında) Rus prensleri ile Kıpçaklar arasında savaşlar başladı.

Saray parti kuralları

İngiltere'de birbirinden farklı ve homojen olmayan toprakların yönetimi, II. Henri'yi bir hanedan reformu yapmaya itti. Richard 1170 den sonra Akitanya kontu ilan edildi ve annesi Alienor Richard'ın (sonradan Arslan Yürekli) adına Akitanya'yı yönetmeye devam etti.

Alienor, Poitiers'e yerleşti ve orada aşk partileri düzenlemeye başladı. Bu partilerin bazı kuralları vardı ki bunlar Andre le Chapelain (Andreas Capellanus) tarafından kaleme alınmıştır.

Alienor, Canterbury katedralinde Thomas Becket'in suikasta uğraması üzerine iyice çekingenleşti.

205

Canterbury Katedrali

1170 yılına gelindiğinde, Kirman Selçuklu devletinde önce 14 yıl Melik Muhammed, sonra 14 yıl Tuğrulşah tahtta kalmıştı. Bu iki dönem Halk açısından sakin ve güvenli bir dönem olmuştu. Tuğrulşah ölünce yerine üçüncü oğlu Behramşah, atabeyinin yardımı ile çıktı.

Kirman Selçuklarında da atabeyler dönemi başlamıştı. Bundan sonra önce II. Arslanşah ile Behramşah arasında taht mücadelesi oldu. Tahta bir o bir bu geçti.

1170 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan Aksaray kentini kurdurdu. Kent tam bir İslam kenti olarak kuruldu. Kentte Cami, medrese, çarşı vs yaptırıldı. Azerbaycan'dan gaziler, din bilginleri getirttirilip yerleştirildi. Aksaray bir ordu kenti olarak düşünülmüştü.

Rum ve Ermenilerin Aksaray kentine girişleri yasaklandı. Aksaray Anadolu'da uzun bir süre Müslümanların çoğunlukta oldukları bir, belki de yegâne kent olarak kalmıştır. Diğer bütün kentlerde çoğunluk Hıristiyan nüfustaydı.

Batı Avrupa feodalitesi içinde şövalyelerin önemi anlatılmıştı. Bunların bir kısmının zenginlikleri artarak bir köy sahibi oldular. Köylerini sahip ve efendi sıfatı ile yönetiyorlardı.

Kendilerine etrafı surlarla çevrili tahkimli şatolar yaptırmışlardı. Bu şatolar aynı zamanda köylüler için sığınak vazifesi görüyorlardı. Hizmetkârları ve kiracıları bunlara senyör diye hitap ediyorlardı. İspanya'da Latince dominus'tan gelen " don " adı kullanılıyordu. Bunların tam sayısını bilmiyoruz. Yalnız 1170 yılında İngiltere'de yapılan bir sayıma göre, sayıları İngiltere'de 5 ile 6 bin civarında olmalıdır.

206

Fatimilerin Sonu

1171 yıllarında II. Kılıç Arslan, Malatya'yı Danışmendoğullarının elinden alarak nerede ise bütün Anadolu'da Selçuklu hâkimiyetini kurmuştu. Kılıç Arslan Malatya'dan 12 bin çiftçiyi Kayseri'ye naklettirdi. Malatya'yı ele

geçiren II. Kılıç Arslan burada Süryanilere ve dini liderlerine çok iyi davrandı. Süryani Patriği ve ünlü tarihçi Mihail ile yanından ayırmadığı İranlı Filozof Kemaleddin arasında dinsel bir tartışma düzenletti. Patrikten İsa ve Hıristiyan dini hakkında geniş bilgi aldı.

Ancak Kılıç Arslan'ın elinden kaçanlar Nureddin Mahmut'un yanına sığınmışlardı. Nureddin Mahmut, Kılıç Arslan'dan Zünnun'un Kayseri'ye dönmesini ve Şahin-Şah'ın hapiste tutulan çocuklarının serbest bırakılmasını istedi. Karşılık bulamayınca da Anadolu Selçuklu devleti üzerine yürüdü. Aralarında silahlı çatışmalar başladı.

1171 yılında Fatımî halifesi Adil öldü. Nureddin Mahmut Şii halifeliğin sona erdirilmesini istedi. Bu emre istinaden Selahaddin Eyyubi Fatımî halifeliğine son verdi. Eylül ayında, Mısır'da hutbe Abbasi halifesi adına okunmaya başlandı. Fatımi devletinin son bulması ile birlikte, Şiiler devlet yönetiminden tekrar uzaklaşmış oldular. Bu durumları 1501 de Şah

İsmail' in Tebriz'i alarak Safevi devletini kurmasına kadar devam etti.

Fatımî devletinin sona ermesi ile İsmaili meshebi de devletini kaybetmiş oluyordu. Bundan sonra İsmaililerin en radikal tarikatları olan Haşhaşinler ile Haçlıların Batıniye kayan tarikatları Templier örgütü daha yakın ilişki içine girdiler.

Kilikya'ya akınlar yapmaya devam eden II. Toros'un kardeşi Mleh, Ermenileri bezdirmişti.

Onun akınlarına çare bulunamıyordu. Sonunda Ermeniler Kilikya'nın yarısını Mleh'e vermeye razı oldular. Mleh Kilikya'nın yarısını aldıktan sonra da sessiz durmadı. Etrafa saldırmaya devam etti. II. Toros'un ölümünden 3 yıl sonra, Mleh, Rupen'i öldürmüş ve Ermeni prenslik tahtına oturmuştu.

1172 yılında Harzemşah Hakanı İl Arslan ölmüş yerine oğlu Tökiş (Takaş, Tekiş) çıkmıştı (1172 – 1200). Tökiş tahta çıktığında Harzemşahlar artık çok kuvvetliydiler ve vassal olarak kalmaları için ortada bir neden görülmüyordu. Tökiş'de Harzemşah'ın bağımsızlığı için çalıştı.

Hatırlanacağı gibi, Anadolu Selçuklu Beyi II. Kılıç Arslan'dan kaçan Selçuklu ve Danişmendoğlu prensleri Nureddin'e sığınmışlardı. Mısır işi nihayetlenince, Nureddin 207

Selçuklu prensleri, Danişmendoğlu, Artukoğulları, Kilikya Ermeni prenslerinin de katıldığı bir koalisyon ordusu düzenledi. Halife, Nureddin'i Musul, Elcezire, Erbil, Ahlat, Suriye,

Mısır ve Konya Sultanı olarak onaylamıştı. II. Kılıç Arslan hem Nureddin ve hem de Halife için bir uç beyiydi ve Doğu Roma ile yani kâfirlerle iş birliği yapıyordu. Nureddin, Kılıç Arslan'ı kınadı: " Müslüman memleketi sultanı olabilmesi için Müslümanlarla değil, Hıristiyanlarla savaşmasını istedi ".

Nureddin topladığı kalabalık koalisyon ordusunu Sivas'a Danışmendoğlu İsmail'e yardıma yollamıştı. 1172 yılında bu ordu Sivas'ta büyük bir kıtlık yarattı. İsmail ambarların kapısını halka açmadı. Halk Danışmend İsmail ve eşini öldürdü. Sivaslılar Zünnun'u kentlerine davet ettiler. Zünnun Sivas'a gelerek Danışmend tahtına oturdu. Ayrıca Nureddin'in askerleri de Sivas'a yerleştiler.

Kılıç Arslan, Nureddin ile bir savaş istemediğinden, hem Selçuklu prenslerine ve hem de Danişmend prenslerine topraklarını geri verdi. Kendi topraklarına taşıdığı Hıristiyan Çiftçilerden 12 binini geri yolladı. Halifeden Anadolu Sultanlığını almış olan Nureddin, bizzat Selçuklu ülkesine yürüyerek, Maraş, Göksun ve Behisni'yi aldı.

1172 yılında Macar Kralı Stephen aniden rahatsızlanarak öldü. Macar tahtına III. Bela çıktı (1172 – 1196). Bela eğitimini Doğu Roma İmparatoru Manuel'in yanında yapmıştı. İmparator Manuel, Bela'yı, kendi oğlu doğana kadar, kendinden sonra tahta çıkacak kişi olarak görüyor ve öyle yetiştiriyordu. Niyeti Bela'yı kızı Maria Komnenos ile evlendirmek ve kendinden sonra Doğu Roma İmparatoru olmasını sağlamaktı. Ancak 1166 yılında Manuel'in oğlu Alexios doğunca, proje durdu. Bununla birlikte İmparator Manuel, Bela'yı baldızı Antakyalı Agnes ile evlendirdi. Doğu Roma İmparatorluğu ile mücadele etmiş olan ağabeyinin ölümünden sonra, Berla, İmparator Manuel'in yardımları ile Macar tahtına çıkabilmişti.

1157 ve 1172 tarihleri arasında Kutsal Roma Germen İmparatoru Friedrich Barbarossa

Polonya'ya karşı sefer düzenleyerek Polonya düklerini imparatorluğa bağladı. Bu arada İmparatorlukta da gelişmeler yaşanıyordu. Friedrich'ten sonra en güçlü prens, Saksonya dükü olan kuzeni Aslan Henrinch'ti. Henrinch, ülke içinde sık sık huzursuzluk çıkarıyor ve Friedrich'in dışa karşı gücünü zayıflatıyordu.

1173 yılında İngiltere'de Akitanyalı Alienor oğulları Richard (Akitanya kontu, ileride Arslan Yürekli olacak olan), Geoffroy ve Genç Henri'yi babaları II. Henri'ye karşı bir komplo kurarak baş kaldırmaya yöneltti. Bu başkaldırı Fransa kralı VII. Henri, İskoç kralı I.

Guillaume ve İngiltere'nin güçlü senyörleri tarafından destekleniyordu. Alienor tam iktidarı alacağını sanırken, bir seyahat sırasında esir edildi ve oğlu Richard'a taraf değiştirerek babasının yanına geçti. Bundan sonra Alienor hapsedildi ve on beş yıl hapiste kaldı.

1173 tarihinde Selahaddin'in ağabeyi Turanşah Yemen'i Haricilerden aldı. Burada amaç Kızıldeniz ticaretini ele geçirmekti. Eyyubiler Yemen'e yerleştiler. Eyyubi kuvvetleri Libya'nın da büyük bir kısmını ele geçirdiler. Selahaddin Haçlılarla savaşıyor ama sıra ticarete gelince işbirliğine gidiyordu. İskenderiye'ye yerleşmiş olan Pizalılara ticaretin devam edebilmesi için ayrıcalıklar tanıdı. Ticaret yapabilecekleri yer, hamam, ibadet özgürlüğü, kilise yapımı için yer, kendi tartı ve ölçü aletlerini kullanma hakkı verdi. Benzer ayrıcalıklardan Venedik ve Cenovalılar da yararlandılar.

1174 yılına gelindiğinde Selahaddin Eyyubi'nin tâbi olduğu Nureddin Mahmut öldü.

Selahaddin Eyyubi de bunun üzerine Mısır'da bağımsız Eyyubi devletini kurdu. Selahaddin

Eyyubi kısa süre içinde Haçlılar ile mücadeleye başladı. Nureddin ölür ölmez Kılıç Arslan da prenslere verdiği toprakları hemen geri almaya girişti.

Nureddin'in ölümü Ermeni prensi Mleh'in de şansını ters çevirdi. Mleh sıkıştıkça Nureddin'den yardım görmüştü. Şimdi Sis kentinde Mleh'i basan düşmanları onu öldürdüler ve vücudunu parçalayarak köpeklere attılar. Mleh'in ölümünden sonra, Kilikya Ermeni

prenslik tahtına Stephan'ın oğlu Rupen, III. Rupen adı ile oturdu.

Mısır Nureddin Mahmut'un eline geçer geçmez, Ortadoğu'daki dengeler de değişmişti.

Eskiden Nureddin ile Haçlıların güçleri eşit gibiydi. Ama Mısır'dan sonra ağır basan birleşmiş

Mısır-Suriye devletiydi.

Mısır tarih boyunca hububat merkeziydi. X. Yüzyıldan beri de Doğu- batı ticareti Mısır'a kaymış, ülke bir de ticaret nedeniyle iyice zenginleşmişti. Mısır'da olmayan ve onu güçten düşüren tek şey siyasi istikrardı. Türklerden, Berberilerden ve Zencilerden oluşan ordu, sık sık kendi içinde boğuşuyordu. Halifeler, vezirlerin elinde kukla olmuşlardı. Vezirler de sürekli bir otorite kuramıyorlardı. Şimdi Selahaddin Eyyubi'nin elinde Mısır tekrar çok güçlenmişti.

Haçlılarla savaşan Selahaddin'in İtalyanlara ayrıcalıklar tanıdığını görmüştük. 1174 yılında bir Sicilya donanması gelerek İskenderiye'yi işgale kalkışınca Piza ve öteki İtalyan kent donanmaları kentin savunmasında Selahaddin'in yanında yer aldılar. 1174 yılında Kudüs Kralı I. Amaury öldü. Yerine 13 yaşındaki oğlu Baudouin geçti. Baudouin cüzamlıydı.

Nureddin ölünce Selahaddin Haçlılarla savaş yerine Zengi ailesinin elinden onlara ait toprakları almaya girişti. 1174 yılında Şam'ı barışçı yolla aldı. Zengiler Selahaddin'e karşı direnmeye başladılar. Antakya prensi ve Trablus kontunu " daima müttefik kalacaklarına " yemin ettirip, fidye

karşılığında serbest bıraktılar. Zengiler hala Selahaddin'i vassalları sayıyorlardı. Söz dinlemeyen vassallarına söz dinletmek için onunla savaşa hazırlandılar.

Yapılan savaşlar sonunda Selahaddin Zengilerin elinden Hama, Hums ve Baalbek'i aldı. Ele geçirdiği toprakları akrabalarına irsi iktalar olarak dağıttı. 1175 yılında Halife Selahaddin'e Sultan unvanını verdi.

Selahaddin'in dağıttığı iktalar Selçuklu iktasının bir devamı olmasına rağmen, irsîlik nedeniyle Batı fieflerine iyice yaklaşmış kurumlardır. Bu iktalar sonunda, Selahaddin'in amcası Şirkuh'un oğulları Hums'da 1261 Moğol istilasına kadar yaşayacak olan bir sülale kurdular. Selahaddin'in kardeşi Şahan şahın soyu, Hama'da 1341 yılına kadar varlığını sürdürdü. Yemende Eyyubiler 1228 yılına kadar hâkim sülale olarak kaldılar.

1175 yılında Nurettin Zengi tarafından hapsedilen Malatya kenti Danışmendli yöneticisi, hapisten kaçarak Malatya'ya geri döndü. O hapiste iken Süryani rahipler ona para yollamışlardı. O da dönünce Süryani Barsoma manastırının 700 dinar olan vergisini kaldırdı.

Ancak rahipler vergi bağışıklığı kendileri ile Müslümanlar arasında problem yaratır endişesi ile verginin kaldırılmasına karşı çıktılar, 300 dinar vergi ödemekte ısrar ettiler.

209

Myriokephalon Savaşı

1174 yılında Nureddin Mahmut'un ölümünden az önce, II. Kılıç Arslan, Nureddin ile yapılan ve Anadolu Selçuklu devletini yıpratan savaşların sona erdirilmesi için, Zünnun ve diğer Danişmend emirliklerini kabul ederek, anlaşma imzalayıp, barış yapmıştı. Ama Nureddin Mahmut ölünce, 1175 yılında Kılıç Arslan tekrar harekete geçerek, Sivas, Niksar, Komana ve Tokat'ı ele geçirdi. Zünnun kaçarak Constantinopolis'e sığındı. Anadolu Selçukluları ile Danişmendoğulları arasında Anadolu hâkimiyeti için uzun zamandır yapılmakta olan mücadele, II. Kılıç Arslan tarafından Selçuklular

lehine çözümlenmiş oldu. Anadolu birliğinin kurulması için önemli bir engel aşılmıştı.

Bundan sonra Danışmend oğulları Anadolu Selçuklu Sultanlarının hizmetine girdiler.

Anadolu Selçukluları da onları ileri tarihlerde Uç Beyi olarak Doğu Roma sınırına yerleştireceklerdi.

1162 yılında yaptığı anlaşma ile Batı sınırlarını güvence altına alan II. Kılıç Arslan, Doğuda savaşıyor ve doğu topraklarını sürekli genişletiyordu. Şimdi Nureddin'in ölümünden sonra Roma Selçuklularını doğudan zorlayan güç de ortadan kalkmıştı. Kılıç Arslan'ın doğudaki başarıları, Doğu Roma İmparatoru Manuel Komnenos'u tedirgin ediyordu. Doğu savaşları bitince, sıra kendisine gelebilirdi. Diğer taraftan 1162 anlaşması hilafına, Doğu Roma'ya Türkmen akınları bitmemişti ve Doğu Roma'yı çok rahatsız ediyordu. Aslında II. Kılıç Arslan 1162 anlaşmasına sadıktı. Türkmenlerin Doğu Roma üzerine yaptıkları yağma akınlarını önleyemiyordu, ama Doğu Roma'nın Türklere yaptığı misillemelere de seyirci kalıyor, Türkleri savunmuyordu.

Türkler Sandıklı ovasında, Pentapolis çevresinde, Eskişehir'de, Denizli'de, Balıkesir, Edremit, Çanakkale'de yağmalar yapıyorlardı. Doğu Roma İmparatoru Manuel çareyi kalelerden oluşan bir savunma sistemi yapmakta bulmuştu. Eskişehir ve Sublaion kalelerini inşa etti. Edremit, Bergama, Kırkağaç hattını kuvvetlendirdi. Bu bölgelerdeki Türkleri kovarak yerlerine Hıristiyan çiftçiler yerleştirdi. Bu tedbirler Türk akınlarını tam önlememişti ama hiç olmazsa yayılmayı önlemişti.

Eskişehir zengin, geniş ve düz ovalara sahip bir bölgedir. Ovalarda ot da boldur, ekilirse buğday da bereketli olur. Eskişehir çok eski zamandan beri gelen bir kentti. Köşkleri, kaplıcaları vardı. Köyleri kalabalıktı. Türkler geldiler, kenti yerle bir ettiler. Halk kaçtı.

Birkaç bin Türkmen göçebe yaşamlarına kentin yıkıntıları yanında devam ettiler. İmparator Manuel Eskişehir'e kale yapınca, önce Türkmenler direndiler, sonra da çadırlarını yıkıp, gittiler.

II. Kılıç Arslan sertleşmeye başlayan Doğu Roma'yı politika ile yumuşatmaya çalıştı. 1162

anlaşmasının yenilenmesini istedi. İmparator ise, eski anlaşmanın şimdiye kadar hiç uygulanmamış bir maddesine dayanarak, II. Kılıç Arslan'ın Doğu Roma düşmanlarından aldıkları yerlerden bazılarını kendine verilmesini istedi. Bu isteği Kılıç Arslan oyalayarak geçiştirmeye çalıştı. Pek çok bahane ileri sürerek, oyaladı durdu.

210

Kaleler sistemini tamamlayan ve durumdan çok rahatsız olan İmparator Manuel, Haçlılar ile anlaşarak Roma Selçukluları üzerine saldırıya geçmeye karar verdi. II. Kılıç Arslan sürekli alttan alıyordu. Rum kökenli Gavras ailesinden birini 1175 – 1176 kışında barış için Doğu Roma'ya yolladı. Ama İmparator, 5.000 arabanın taşıdığı ağırlıkla ve Tuna'dan getirttiği Oğuz ve Peçenek askerleri ile birlikte Denizli üzerinden sefere çıktı.

İmparator Manuel Komnenos, Türk tehlikesini bitirmeye kararlıydı ve Konya üzerine yürüyordu. Kılıç Arslan'dan kendisine sürekli barış önerileri geldi, Ama İmparator işi bitirmeye kararlı idi ve hiçbir barış önerisini kabul etmedi. " Barış Konya'da dikte edilecek "

diyordu.

Konya üzerine gitmekte olan Doğu Roma ordusu Denizli yakınlarında Hoyran gölü ile Kumdanlı arasında olduğu sanılan Myriokephalon adlı dar ve sarp geçide, bütün ağırlıkları ile girdi. İmparator Manuel Komnenos kendisine ve ordusuna çok güveniyordu. Myriokephalon vadisine girdiğinde, her taraftan gelen Türklerin hücumuna uğradı. 17 Eylül 1176 tarihinde yapılan savaşta, Doğu Roma ordusu büyük bir hezimete uğradı. İmparator, Türklerin tüm isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Doğu Roma Batı Anadolu'daki istihkâmlarını kaldırıyordu. Doğu Roma Büyük bir savaş tazminatı ödemek zorunda kaldı. Bu savaşa gelene kadar, Doğu Roma'nın Anadolu'ya tekrar hâkim olma umutları sürüyordu. Bu savaştan sonra bu umut bitti. Artık Anadolu Türklere bırakılmıştı.

Şimdi geriye dönüp, Anadolu'da son 70 senenin Türk Rum ilişkilerine bakarsak, Doğu Roma'ya dost bir politika izleyen I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra denetimden çıkan Türkmenler, yeniden Doğu Roma'ya yağma akınları düzenlemeye başlamışlardı. I. Kılıç Arslan'ın yerine geçen oğlu Şehinşah, yağma akınlarını geliştirmişti, Doğu Roma ise buna kuvvetle cevap vermişti. Sonunda Doğu Roma bağımlılığını kabul eden Şehinşah, Türkmenleri geriye, Malazgirt sınırına kadar çekmeye söz verdi. Ayrıca Türkmen yağma akınlarını da önleyecekti. Ama ölüm kalım savaşı veren Türkmen'i Anadolu'dan uzaklaştırmak kimsenin haddine değildi. Türkmen'e güç yetmiyordu. Şehinşah'ı öldürdüler. Bu arada, Sivas çevresinde, göçebe Türkmen geleneğine bağlı Danışmendoğulları güçlenmişti. Selçuklular, Danışmendler ve Doğu Roma birbirine girdi. Selçuklular bunaldı. Selçuklu Sultanı İzzettin Kılıç Arslan, aldığı kentleri geri vermek, Türkmen akınlarını durdurmak ve savaşta Doğu Roma safında dövüşmek koşulları ile Doğu Roma ile antlaşma imzaladı. Ancak Türkmen akınları durmuyordu, durdurulamazdı. Doğu Roma Türkmen'i kırmaya çalıştı, başaramadı.

Sonunda, Doğu Roma İmparatoru Manuel, Türkmen'i Anadolu'dan atmak için Konya üzerine yürümüştü. Myriokephalon Savaşını Türkler kazandı, Doğu Roma'nın eski topraklarına kavuşma ve Türkmen'i kovma rüyası bitti. Anadolu'da Türkmen yerleşmesi kesinleşti.

Türkmen hiç bir otorite tarafından zapta, rapta alınamazdı. Merkezi devleti dinlemezlerdi.

Selçuklular antlaşma yapar, Türkmen basıp, yağmalardı.

Myriokephalon yengisi önemli bir zaferdir. Doğu Roma bundan sonra elindekini korumaya çalışacak, Roma Selçuklu devletini ve Türkleri Anadolu'dan atmaya uğraşmayacaktır. Batısını garantiye alan II. Kılıç Arslan da kendinden öncekilerin yaptığı gibi, güney ve güney doğuya dönecektir.

211

1175'li yılların diğer olayları

1176 yılında Artukoğlu Necmeddin Alpi öldü. Bundan sonra Artukoğulları eski güçlerini tamamen kaybederek, bazen Anadolu Selçuklu devletinin, bazen Eyyubilerin koruması altına girdiler. Daha sonra da Moğolların hâkimiyetine geçeceklerdi. Sonunda Artukoğulları 200 yıl daha varlıklarını sürdürerek, 1409 yılında Karakoyunlulara tabi olarak ortadan kalktılar.

Artuklular, Anadolu'da kurulmuş olan Türk devletlerinden en uzun ömürlü olanlarından biridir. Haçlılara karşı başarılı bir mücadele vermişlerdir. Tamamen Türk kitlesine dayandıklarından, Türk örf ve adetleri içinde hareket etmişlerdir. Devleti sülalelerinin ortak malı olduğu görüşünü benimseyerek, aile fertleri ayrı beylikler şeklinde hüküm sürmüşlerdir.

İlgazi ve Belek gibi güçlü beyler sayesinde de devletin bütünlüğünü korumuşlardır.

Hindistan'da ise Gurlular Gaznelilerin cellâdıydılar. Gazneliler kaçıyor Gurlular kovalıyordu.

1175 yılında Gurlu Gıyaseddin kardeşi Muhammed bin Sam'ı geri kalan Gaznelilerin peşine taktı. O da kentleri ele geçire geçire ilerlemeye başladı. Muhammed bin Sam, Şihabeddin adı ile daha fazla tanınır. Şihabeddin 1179 yılında Peşaver'i, 1181 yılında Sialkot'u ele geçirdi.

1175 yılında önce Irak Selçuklu devleti Sultanı Arslanşah'ın annesi öldü. Sonra da İldeniz öldü. Atabek İldeniz'in (İl Deniz) ölümü, Irak Selçuklu devleti için büyük bir kayıptı. O, devleti yeniden toparlamış ve kuvvetlendirmişti.

Aynı yıl Kirman Selçuklu Meliki Behramşah da öldü. Atabek Kutbeddin Muhammed Behramşah'ın 7 yaşındaki oğlu II. Muhammedşah'ı Kirman tahtına oturttu. II. Arslanşah buna itiraz etti. Kirman'da taht kavgaları yeniden başladı.

1176 yılında Mardin'de Ulu Cami yapıldı.

Irak Selçuklularında, İl Deniz ölünce, oğlu Cıhan Pehlivan babasının yerine geçti. 1177

yılında Arslanşah öldü. Onu Pehlivan'ın zehirlettiği öne sürülmüştür. Arslanşah utangaç, soğukkanlı ve affedici bir hükümdardı. Eğlenceyi çok severdi. Onun dönemindeki görkemli saltanat, kabul merasimleri, av partileri, eğlence toplantıları hiçbir devirde görülmemiştir.

Arslanşah, kimsenin giymediği kadar kıymetli elbiseler giymiştir.

Pehlivan, Arslanşah'ın 7 yaşındaki oğlu Tuğrul'u sultan ilan etti. Şimdi, babası İl Deniz gibi Pehlivan da devlet yönetimini tamamen ellerine almıştı. Selahaddin Eyyubi Musul ve Van 212

bölgesinde genişlemeye çalışıyordu. Pehlivan onunla mücadeleye girerek bu genişlemeyi durdurmaya çalıştı.

Selahaddin Eyyubi bir taraftan da Suriye'deki Haşhaşinlerle mücadele ediyordu. Musul'daki Zengiler hem Haçlılarla ve hem de Haşhaşinlerle işbirliği yapıyorlardı. 1176 yılında bir kalenin kuşatılması sırasında, Eyyubi askeri kılığına giren Haşhaşin fedaileri, Selahaddin'in karargâhına sızdılar. Selahaddin zırhı sayesinde suikasttan hafif yara ile kurtuldu. Ama 2 ay sonra yeni bir suikast girişimi oldu. Bunun üzerine Selahaddin Haşhaşinlerle mütareke yaptı.

Selahaddin Haçlılarla da savaşıyordu. Haçlılar karşısında 1177 yılında ağır bir yenilgiye uğradı.

Huzistan'da bulunan Arslanşah'ın kardeşi Muhammed, Irak Selçuklu tahtında hak iddia etti.

Pehlivan, o sırada İsfehan'a gelmiş olan Melik Muhammed'in üzerine yürüdü. Melik Muhammed hezimete uğradı. Fars bölgesi Atabeği Zengi'ye sığındı. Pehlivan Fars bölgesini geniş ölçüde yağmalayınca, Zengi, Melik Muhammed'i teslim etmekten başka çare bulamadı.

Muhammed hapsedildiği kalede öldü.

Kirman Selçuklularında ise taht kavgaları devam ediyordu. Turanşah ve II. Arslanşah arasında1177 yılında yapılan savaşta okla yaralanan Arslanşah öldü. Turanşah, Kirman Selçuklu tahtına Melik II. Turanşah adıyla çıktı.

İtalya üzerine düzenlediği çeşitli, seferler başarılı olamayan Kutsal Roma Germen İmparatoru Friedrich Barbarossa 1177'de Papa Alexander'la Venedik Barış Anlaşması'nı imzalayarak onu Papa olarak tanımak zorunda kaldı. Ayrıca İmparator İtalyan kentlerini fiilen yönetmekten vazgeçiyordu. Bu anlaşma saf tutmuş İtalyan kentlerini bir araya getiremedi. İtalyan kentleri bundan sonra kendi aralarında barış bilmez bir halde savaşmaya devam ettiler. İkiye bölünen İtalyanlar bırakın kentler arası savaşları, aynı kentin içinde bile birbirleri ile dövüşmeye devam ettiler.

Venedik'de İmparator Friedrich Barbarossa, Papa III. Alexander'ın önünde diz çökerek ona biat etmişti. Bu, Papa VII. Gregorius ve II. Urbanus ile başlayan papaların hakimiyet devrinin bir sonucuydu. Dönemde tüm Avrupa'da en büyük otorite Papaydı.

213

Timuçin Ailesinin Zor Günleri

Moğolistan'da Yesügey'in oğlu Timuçin 9 yaşına gelmişti. Babası ona bir nişanlı bulmaya karar verdi. Bodonçar'ı ata kabul eden oymaklar arasında evlenme yasağı olduğundan, nişanlının uzaktaki boylardan bulunması gerekiyordu. Kadın bulmak zordu. Ya böyle uzaktaki boylardan karşılıklı kız alıp verme anlaşmakları yapılarak çare bulunurdu veya kız kaçırılırdı. Yabancı boylara yad (cad), kız alış veriş anlaşması yapılmış olan boylara Dünür (kuda) denilirdi.

Yesügey, Timuçin'e karısı Ho'elun-eke'nin boyu olan Olkonudlardan kız istemeye karar verdi. Yesügey ve Timuçin Olkonudlara doğru giderken yolda Kongirat boyundan Dei Seçen'e rastladılar. Olkonud boyu Kongirat boyunun bir koluydu. Ayrıca Kongirat boyu ile Borcinler arasında kuda (dünür) anlaşması vardı. Yesügey'in kız istemeye gittiğini öğrenince Dei Seçen, Timuçin için kendi kızını önerdi. Dei Seçen daha önce rüyasında, aynı zamanda güneşi ve ayı tutan bir akdoğanın eline konduğunu görmüştü. Dei Seçen bu rüyayı kızını Timuçin'e vermek olarak yorumlamıştı.

Yesügey ve Timuçin, Dei Seçen'in çadırının olduğu yere gidip, Timuçin'den bir yaş büyük olan Börte'yi gördüler. Börte güzeldi. Timuçin

kızı beğendi. Yesügey Börte'yi resmen istedi, ailesi de kızı vermeyi kabul edince, evlilik armağanı olarak atını Dei Seçen'e verdi. Adet olarak nişanlı erkek evlenene kadar gelin adayının boyunda çalışırdı (Ana erkil aile düzeninden bir kalıntı). Timuçin Dei Seçen'in yanında kaldı ve Yesügey'de geri dönmek üzere yola çıktı.

Timuçin, Korgiratların kızı ile evlenerek erkek olmuştu. Bu bozkırın olgunluk çağının başlama biçimiydi.

Tatarlarla, Yesügey arasında eski bir husumet vardı. Yesügey'in kendi topraklarından geçerek gideceğini öğrenen Tatarlar bir şölen düzenlediler. Yoldan geçen herkesin şölene katılması zorunluydu. Yesügey çaresiz Tatar boyunun yemeğine kaldı. Tatarlar bu eski düşmanlarının yemeğine zehir kattılar. Yesügey zehirin etkisi ile yolda fenalaştı ve çadırına zorlukla vardı.

Yesügey öleceğini anlayınca, güvendiği bir kişi olan Munglik'i yanına çağırarak, ailesini ona emanet etti. Munglik, ata Bodonçar'ın en büyük oğlundan inen saygın bir kola mensup bir kişiydi. Yesügey ölmeden önce de acele Timuçin'i geri çağırdı. Genel olarak Yesügey'in ölüm tarihi 1177 olarak hesaplanır.

214

Munglik durumu Dei Seçen'e anlattı. Dei Seçen'de kısa bir süre için Timuçin'in baba evine dönmesine müsaade etti. Timuçin baba evine gittiğinde annesi Ho'elun-eke, oğlu adına oymakların yönetimini eline almıştı. Ama daha Yesügey sağken bile akraba oymakların ona tam bağlı olduğu söylenemezdi. Şimdi Yesügey ölünce onun karısına ve çocuklarına bağlanmayı reddettiler. Tayçiutlar (Tayiçyutlar) Ho'elun ve çocuklarının boyun kurban törenine katılmasına izin vermediler. Kurban törenine katılma, hatırlanacağı gibi, bütün boy üyelerinin hakkı ve göreviydi. Törene katılmanın önlenmesi aforoz gibi bir şeydi. Kurban törenine katılmayan artık boyun içinde barınamazdı. Tayçiut şefi Targutay Kiriltuh, eskiden Yesügey'e bağlı olan toplulukları ve hayvanları da alarak çekip, gitti. Ho'elun ana yalnız kalmıştı. O kadar yalnız kalmıştı ki, Yesügey'in çocuklarını emanet ettiği ve ileride Ho'elun ananın kocası olacak olan Munglik bile hayvanları ile birlikte ayrıldı.

Ho’elun ana, çocukları, Yesügey’in ikinci karısı ve oğulları ve birkaç uşak ile ortada kalmıştı.

Borciginlerin Kıyat boyu artık ufak ve fakir bir topluluktur. Ailenin elinde nerede ise hayvan kalmamıştı. Onlar ise yaşayabilmek için avcılığa başladılar. Kemiriciler dâhil küçük hayvanlar ve balık avlayarak yaşamaya çalıştılar. Aç kalınca kökler ve yaban soğanı yediler.

Korunmak içinde dağlık ve ormanlık bir alanda saklanmaktaydılar. Çevreleri durmadan onları ısıran at sinekleri ile doluydu.

Timuçin ve kardeşleri yukarıdaki koşullarda, atalarının öykülerini dinleyerek ve soyluluklarının farkında olarak büyüdüler. Timuçin uzun boylu, parlak ve zeki bakışlı biri oluyordu. Zeki ve kuvvetliydi. Kardeşleri Bekter ve Kasar’dan daha kısa boylu ama daha sağlam yapılı ve kuvvetliydi. Bir yandan duygusal, bir diğer yandan acımasızdı.

Timuçin ve öz kardeşleri balık avlıyor, üvey kardeşleri bu avlanan balıkları çalıyorlardı.

Timuçin ve Kasar, balıklarını çalan üvey kardeşlerini öldürmeye karar verdiler. Bu niyetlerini de anneleri Ho’elun anaya açtılar. Ho’elun ana ise ailenin birbirine düşmesine karşıydı.

Ailenin çoğalıp, kuvvetlenip, Tayçiutlardan öçlerini almasını istiyordu.

“ Ey benim oğullarım… Gölgenizden başka arkadaşınız yok, hayvan kuyruğundan başka kamçınız yok. “

Ama Timuçin ve Kasar söz dinlemediler. Gidip Bekter’i öldürdüler. Ho’elun ana kardeş

katillerine kızıp, çok öfkelendi: “ Oğullar, siz dik bir kayaya saldırmaya hazır bir av kuşunun pençesinin tırnağı gibisiniz. Kendi meşimesini ısıran kara köpek gibisiniz. Yağmurlu günde suya giren boz kurt gibisiniz. Kendi kemiklerini ısıran erkek deve gibisiniz, öfkeden gizlice hücum eden barağ köpeği gibisiniz, hücum edemeyen pars gibisiniz. “

Orta Asya'da bunlar olurken, Selahaddin Eyyubi 1179 yılında Haçlıları üst üste bir kaç defa yendi. Bu zaferlerden sonra da Haçlılar ile eşit koşullarda uzun sürecek olan bir mütareke yaptı.

1179 yılında toplanan ökümenik konsil, Papa seçimlerini daha bir düzenledi. Papa seçiminde kardinaller arasında fikir birliği olmazsa seçilen Papaya itirazlar oluyordu. Bunun önüne geçmek için " seçilen kişinin oyların üçte ikisini almış olması " mecburiyetini getirildi. Bu düzen bugün de yürürlüktedir.

215

Anadolu Selçuklu, Eyyubi ilişkileri

Yapılmakta olan taht kavgaları Kirman Selçuklu devletini iktisaden iyice zayıflatmıştı.

Orduyu oluşturan esas güç olan Türkler aç ve fakirdi. Buna karşılık yönetici olan Taciklerin ekonomik durumu çok iyiydi. Türkler bu eşitsizlikten son derece huzursuzdular. 1179 yılında Türkler, ordugâhında II. Turanşah'ın ve atabeki Kutbeddin Muhammed'in gözleri önünde, pek çok yöneticiyi parçaladılar.

II. Kılıç Arslan, Doğu Roma'ya Myriokephalon zaferi ile büyük darbeyi vurduktan sonra, hala Danışmendoğullarının elinde bulunan Malatya üzerine yürüdü. Malatya aman ile teslim oldu.

Böylece Danışmendlerin Sivas kolundan sonra Malatya kolu da ortadan kalkmış oldu.

Raban kalesi Nureddin Mahmut tarafından Selçuklulardan alınmıştı ve şimdi de Yönetimi Eyyubilerdeydi. II. Kılıç Arslan, Raban'ı Selahaddin Eyyubi'den istedi. Zaten Nureddin zamanından beri bozuk olan ilişkileri bu istek ateşledi, II. Kılıç Arslan'ın yolladığı bir ordu Selahaddin Eyyubi tarafından bozuldu (1179). Bir yıl sonra, Diyarbakır ve Hasankeyf emiri Artuklu Nureddin Muhammed de Selahaddin Eyyubi'ye sığındı.

1179 yılında Erzurum’da Saltukoğulları Ulu Cami yaptırdılar.

İyice gerginleşen ilişkiler 1180 yılında Selahaddin Eyyubi’nin Anadolu Selçuklu topraklarına sefer yapması ile nihayetlendi. Ancak Kılıç Arslan veziri Gavras oğlu İhtiyarüddin (İhtiyareddin) Hasan’ı Selahaddin’e yollayarak gergin havayı yumuşatıp, savaş durumunu ortadan kaldırttı. Hatırlanacağı gibi Gavras ailesi Soylu bir Doğu Roma Ermeni ailesiydi ve Selçukluların hizmetinde önemli görevler üstlenmişlerdi. Bu aile sık sık Trabzon’u da yönetmiştir. Bundan sonra Eyyubi ve Anadolu Selçuklu orduları beraberce hareket ederek, Ermeni prensi II. Rupen’e boyun eğdirip, itaatleri altına aldılar.

Myriokephalon savaşında Doğu Roma İmparatoru Manuel’in yenilmesinden faydalanan Rupen, Doğu Roma’ya bağlı olan Adana ve Misis kentlerini ele geçirmişti. Daha önce Kilikya’da oturmaları konusunda anlaşmış olduğu Türklere de saldırarak pek çoğunu öldürmüştü. Bu göçebe Türkler 10.000 çadır kadardı. Türklerin erkekleri öldürülmüş, kadın, çocuk ve mallarına el konulmuştu. Bunun üzerine Kılıç Arslan ve Selahaddin Eyyubi anlaşarak Rupen’in üzerine yürümüşlerdir. 1180 yılında Rupen yemin ederek itaat altına girdi.

Myriokephalon savaşından sonra Constantinopolis’e dönen Manuel, anlaşma şartlarına uymamıştı. Anadolu Selçukluları da Doğu Roma’yı cezalandırmak için seferlere tekrar

başladılar. 1180 yılına gelindiğinde Uluborlu, Kütahya, Eskişehir ve Alaşehir Selçuklu topraklarına katılmıştı. Aydın'a kadar yağma akınları düzenleniyordu. Antalya kuşatılmıştı.

Bu sırada Büyük Selçuklu Sultanı Sencer, Karahitay ve Oğuzlar tarafından yenilgiye uğratılmıştı. Bunun sonucunda Anadolu'ya tekrar büyük Türkmen akınları başladı.

Anadolu'da Türk nüfusu hızla Doğu Roma aleyhine artıyordu.

1180 yılında Constantinopolis'de ayrı mahallelere, limanlara sahip 60 bin Latin vardı.

Başkentin yerli zanaatçıları ve tüccarları, ticaretlerini ellerinden alan ve serbest ithalatları ile zanaatlarını baltalayan Latinlerden nefret ediyorlardı.

Anadolu'da ve Doğu Roma başkentinde bunlar olurken, 1180 yılında Doğu Roma İmparatoru Manuel Komnenos öldü. Onun dönem inde yapılan savaşlar İmparatorluğa pahalıya mal olmuştu. Ordu çok yıpranmıştı ve İmparatorluğun mali durumu çok kötüydü. Orduyu kuvvetlendirmek için yabancı askerler orduya alındı. Bozulan maliyenin yükü yeni vergilerle köylüye yükletildi. Buna karşı, büyük toprak sahiplerine dokunulmadı. Onlar topraklarını genişletmeye devam ettiler. Kilise mülkleri ise sınırlandı. Halk ağır mali yük altında eziliyordu. Doyabilmek için özgürlüğü satmak iyice yaygınlaştı. Doğu Roma artık iyice çürümüştü.

Doğu Roma ve Akdeniz çevresi M.Ö. 1180

Manuel Komnenos'un ölümü (1180) Doğu Roma İmparatorluğunu tekrar çok zor bir döneme sokmuştu. İktidar mücadeleleri başladı. Entrika ve cinayetten geçilmiyordu. Yerine 12

yaşındaki oğlu II. Alexios Komnenos geçti (1180 – 1183). Annesi İmparatoriçe Maria, naibe

oldu. İmparatoriçe Maria, ölen İmparatorun yeğenlerinden Alexios'u devlet yönetiminin başına getirdi, kendi de onun metresi oldu. Maria genel tutumu itibarı ile Batı yanlısıydı. Halk Batı yanlısı tutumu nedeniyle İmparatoriçe'den nefret ediyordu. Komnenos ailesi de, Alexios'un seçimi nedeniyle, Maria'ya karşı olmuştu. Balkanlarda da işler iyi gitmiyordu.

Macar kralı III. Bela ve Sırp jupanı Stephan Nemanya, Maria'nın gevşek yönetiminden yararlanarak topraklarını büyütmeye başladılar.

Almanya'da Arslan Heinrich birkaç kez ülkede barışı bozunca, İmparator, Friedrich Heinrich'in elinde bulunan Lübeck'e girdi ve onu tüm unvanlarından azletti (1180). İngiliz 217

kraliyet ailesinin soyundan gelen Mathilde ile evli olan Heinrich, İngiltere'ye kaçarak İngiltere kralı II. Henry'e sığındı. İmparator, Heinrich'ten aldığı Baveyera dukalığını Wittelsbahclara verdi. Saksonya'yı ise Meissen margravına devretti. Meissen dükünün toprakları, eski Sakson kabilesi ile hiçbir ilgisi olmamasına rağmen Saks adını aldı ve bu ismi korudu.

Fransa'da VII. Louis ölünce tahta oğlu Philippe August, II. Philippe adı ile çıktı (1180 – 1223). II. Philippe Fransız monarşisinin gücünü ve etkisini arttırmış olan başarılı bir kraldır.

II. Philippe, II. Henry'nin çocukları ile iyi arkadaştı ve onların babalarına karşı baş

kaldırmalarını desteklemişti. Henry'nin çocukları Richard (Arslan yürekli) ve John (Topraksız) peş peşe İngiltere tahtına çıkınca onlarla dostluğu

devam edemedi ama diğer çocukları Henry (Genç kral) ve Geoffrey ile dostluğu ölene kadar devam etti.

Bu yıllarda Batı Avrupa Hıristiyanları Katolikliğe alternatif tarikatları hala doğuruyordu.

Valdizm başlangıçta bir yoksullar mezhebiydi (Vaudois). İnananları ellerinde avuçlarında ne varsa halka dağıtıp, İsa'nın yaşadığı gibi yaşamaya çalışıyorlardı. Hareketin esin kaynağı ilk Hıristiyanlardı. Ama Kilisenin zenginliklerinden vazgeçmeye hiç niyeti yoktu. Kilise, zaten dinin kurallarını koyuyordu, zenginliğini ve gücünü neden bırakacaktı. Kilise Valdizm hareketine muhalefet etti. Valdizm yandaşları, Kilise hiyerarşisi içine girseydi, Kilise onları bir yolla asimile ederdi. Hâlbuki Valdizm yanlıları, din adamları olmaksızın, kendi başlarına İncil'i yorumluya bileceklerini ileri sürüyor, ayrıca vaaz verebilme hakkı da istiyorlardı.

Kilise yetkilerini neden devretmek istesindi ki, Kilise muhalefet etti. Buna rağmen Alp dağlarının etrafında Valdizm hızla yayıldı. O, halkın derin özlemlerine karşılık veriyordu.

Bir yandan da, Tapınak Şövalyeleri gibi bazı tarikatlar şövalyelik ruhunu Hıristiyanlaştırmaya çalışıyorlardı. Başlangıçta bunlar sayesinde Soyluların kibar toplantıları kontrol altına alınabilir gibi oldu.

Katarizm, Valdizm derken Kilise adetlerin yönetimini, fikrin denetlenmesini ve hatta Tanrı ile yaptığı aracılık görevini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı. Şövalyelik ruhu hariç, bütün bu oluşumlara Kilisenin tepkisi çok sert oldu. Kana kan, dişe diş Hıristiyan öğretisine hiç uymuyordu. Ama artık Kilisenin Hıristiyanlığı, vurana öbür yanağını çeviren Hıristiyanlık değildi. Faizle borç vermeyi açıkça yasakladılar. Aristo'nun kitapları yasaklanmaya başlandı.

218

10. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar

. Adontz N., Histoir de l'Armenie, Paris 1946

. Alinge Curt, Moğol Kanunları, Ankara Üniversitesi

. Altan Ebru, İkinci Haçlı Seferi, TTK

. Armstrong Karen, Tanrı'nın Tarihi, Ayranç

. Avcıoğlu Doğan, Türklerin Tarihi, Tekin yayınevi

. Anadolu Uygarlıkları Cilt 1, 2, 3 Görsel yayınlar

. Barthold V.V., Orta-Asya Türk tarihi hakkında dersler, Türk Tarih Kurumu

. Baykara Tuncer Prof. Dr., I. Gıyaseddin Keyhüsrev, TTK

. Berktay. Halil, Ümit Hassan, Ayla Ödekan, Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem yayınları, 1995

. Benz, Ernst. The Eastern Orthodox Church. Aldine Transaction 1963

. Bowker J., The Religious Imagination and the Sense of the God, Oxford, 1978

. Bowker J., Problems of Suffering in Religions of the World, Cambridge, 1970

. Blunder Caroline, Evlin Mark, Çin, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi . Browning, Robert. The Byzantine Empire. The Catholic University of America Press 1992

. Bury, John Bagnall. History of the Later Roman Empire. Macmillan & Co.1923

. Cahen Claude, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, e yayınları, 1984

. Campbell Joseph, Tanrının Maskeleri, İmge

. Challaye Felicien, Dinler Tarihi, Varlık yayınları

. Clough Shepard B., Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Cogito, Bizans, Yapı Kredi yayınları 1999

. Cornell T., Matthews J., Roma Dünyası, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İletişim yayınları

. Colin A Ronan, Bilim tarihi, Tübitak

219

. Çin dünyası, iletişim yayınları

. Demirkent Işın Prof. Dr., Sultan I. Kılıç Arslan, TTK

. Diamond Jared, Tüfek, Mikrop ve Çelik, TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları

. Eberhard Wolfram, Çin Tarihi, Türk Tarih kurumu, Ankara 1995

. Encyclopedia of Homosexuality ilgili bölümler

. Encyclopaedia Britannica.

. Encyclopedia Mythica

. Encyclopaedia Britannica Online. Encyclopaedia Britannica, Inc.

. Encyclopaedia of Islam Online. Ed. P.J. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Brill Academic Publishers

. Encyclopedia of Islam and the Muslim World. Ed. Richard C. Martin. New York: Macmillan

2004

. Erdoğan Aydın, Nasıl Müslüman olduk, Cumhuriyet

. Ersan Mehmet, Selçuklular zamanında Anadolu’da Ermeniler, TTK 2007

. Esposito, John. Oxford History of Islam. Oxford University Press 2000

. Esposito, John. The Oxford Dictionary of Islam. Oxford University Press 2003

. Gaarder Jostein, Sofi'nin dünyası, Pan yayıncılık,

. Gölpınarlı Abdülbaki, 100 soruda Türkiye'de mezhepler ve tarikatlar, gerçek yayınevi.1969

. Hançerlioğlu Orhan, Düşünce Tarihi,

. Hançerlioğlu Orhan, Felsefe sözlüğü, Varlık yayınları.

. Hançerlioğlu Orhan, Özgürlük düşüncesi, Varlık yayınları.

. İnalcık Halil, Devlet-i Aliyye cilt 1, Türkiye İş Bankası 2009

. İslam dünyası, iletişim yayınları

. James William, The Varieties of Religious Experience, New York 1982

. Jewish Encyclopedia, New York, 1901

. Kaya Selim, I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah dönemi Selçuklu tarihi (1192 – 1211), TTK

220

. Kazhdan, Alexander, Oxford Dictionary of Byzantium. Oxford University Press. 1991

. Köymen Mehmet Altay Prof. Dr Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, İkinci İmparatorluk Devri, Cilt V, TTK

. Lewis, Bernard. Islam in History: Ideas, People, and Events in the Middle East. Open Court

1993

. Leroux Gabriel, Eski Akdeniz ve Yakın Doğu uygarlıkları, Varlık yayınları

. Lloyd Seton, Türkiye'nin Tarihi, TÜBİTAK

. Önder Ali Tayyar, Türkiye'nin etnik yapısı, Fark yayınları 2007

. Öztuna T. Yılmaz, Türkiye Tarihi, Hayat kitapları

. Petit P., Histoire Generale de L'Empire Romaine, Paris 1974

. Piganiol A., Histoire de Rome, Paris 1954

. Portekiz tapınakçı kralları, http://www.masonluk.net/tapinakcilar_masonlar_12.html, Masonluk . Riley-Smith, Jonathan. The Oxford History of the Crusades. New York: Oxford University Press, 1999

. Roma dünyası, iletişim yayınları

. Roux Jean - Paul, La religion des turcs et des mongols, Payot et Rivages, 1984

. Roux Jean - Paul, Histoire des Turcs, Fayard 2000

. Seignobos Charles, Mukayeseli Avrupa tarihi, Varlık

. Sencer Oya,Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,

. Sevim Ali Prof. Dr., Anadolu'nun Fethi, Selçuklular dönemi, TTK 2000

. Sevim Ali Prof. Dr., Kutalmışoğlu Süleymanşah, TTKB

. Sevim Ali Prof. Dr ve Prof Dr. Erdoğan Merçil, Selçuklu devletleri tarihi,. TTK

. Sevim Ali Prof. Dr., Ünlü Selçuklu komutanları, Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur, TTK

. Sevin Veli, Anadolu Uygarlıkları, Görsel yayınlar

. Shepard B. Clough, Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Şener Cemal, Şamanizm, Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dini, Etik Yayınları, 2001

221

. Tanilli Server, Yüzyılların gerçeği ve mirası, Adam yayınlar

. Wells H.G., Kısa dünya tarihi, Varlık yayınları

. Zeldin Theodore, İnsanlığın Mahrem Tarihi, Ayrıntı Yayınları 1999

. en.wikipedia.org

. http://www.dunyadinleri.com

222

Document Outline

- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��

- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��0
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��

- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ^
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��
- ��

Table of Contents

BİZİMKİLER.....
Baudouin Kudüs Kralı.....
Selçuklu Sultanları ve Ufak Orduları .....
Anadolu Yolları.....
Merzifon Savaşı.....
2ci Haçlı Ordusu.....
Ereğli Savaşı.....
Berkyaruk Tapar mücadelesi.....
Bohemond .....
Harran Savaşı .....
XI. Yüzyıl Başlangıcı.....
Haşhaşi avı .....
Selçuklu, Anadolu Selçuklu Çekişmesi .....
Habur Savaşı .....
Mücadele Selçuklu Komutanları Arasında .....
Kudüs Krallığı Güçlü, Müslüman Halk Tepkili.....
Endülüs parlıyor .....
Haçlı, Selçuklu, Haşhaşi Mücadeleleri .....
Suriye'de Melik Rıdvan'dan sonrası.....
Alexios Komnenos .....
Sultan Sencer.....
Ortadoğu'da yeni gelişmeler .....
Templier .....
Sencer, Haşhaşi uzlaşması.....
Dübeys.....
Kıpçaklar Gürcistan'da .....
Worms Konkordası .....

Halife Sultanlık Peşinde .....
Anadolu'da Danışmend Hakimiyeti.....
Irak Selçuklu Sultanı Mahmut Bağdat'da .....
Moğollar .....
Özel Yetki .....
Sencer'in Emirleri .....
Halife daha fazla güç istiyor.....
Sencer'in mektubu.....
Halifenin Ölümü.....
Kim Halife olacak .....
Sufilikte Gelişme.....
Akitanyalılar.....
Antakya Kimin? .....
Kilise Adaleti.....
Khmer İmparatorluğu.....
Doğu İran Oğuzları.....
Karahitaylar.....
Harzemşah Sencer için Problem Oluyor .....
Kim Kimin Hamisi .....
Katwan Savaşı .....
Harzemşahların Yükselişi .....
Rum-Rum Selçuklu savaşı .....
Selçuklular ve Doğusu karışık.....